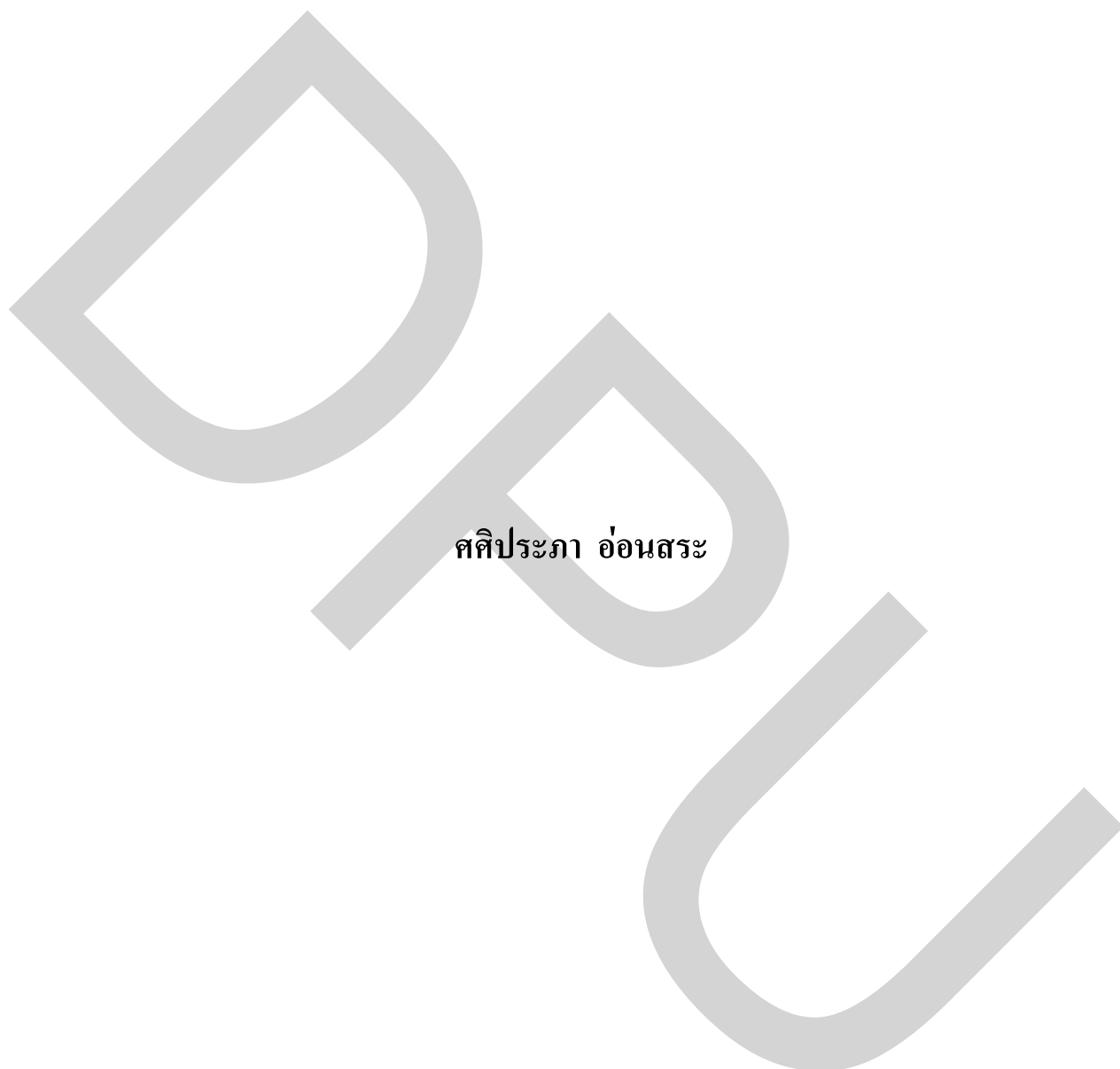


มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลลึกลับ



ศศิประภา อ่อนสระ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ปริทัศน์ พนมยงค์

มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์

พ.ศ. 2555

Legal measures concerning the protection of the person of unsound mind



Sasiprapa Onsara

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Laws

Department of Law

Pridi Bhanomyong Faculty of Law, Dhurakij Pundit University

2012

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จล่วงไปได้ หากไม่ได้รับความกรุณาและความอนุเคราะห์จากรองศาสตราจารย์พินิจ ทิพย์มณี ที่ได้กรุณาสละเวลาอันมีค่ารับเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ตลอดจนสละเวลาในการตรวจแก้ไข แนะนำแนวทางในการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้ให้กับผู้เขียน

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.วาริ นาสกุล ที่ได้กรุณาได้รับเป็นประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์พรชัย สุนทรพันธ์ รองศาสตราจารย์ไพฑูรย์ คงสมบูรณ์ ที่ได้กรุณาได้รับเป็นกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจนให้ข้อคิดและคำแนะนำ ซึ่งแนะนำทางรวมตลอดถึงข้อคิดเห็นต่างๆ อันเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ตามความมุ่งหมาย

ท้ายสุดนี้ ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาและครอบครัว ที่ได้อุปการะให้ความช่วยเหลือสนับสนุนในทุกๆ ด้าน รวมทั้งเป็นกำลังใจที่ดีเสมอมา ขอขอบคุณเพื่อนๆ ทุกคนที่คอยเป็นกำลังใจให้แก่ผู้เขียนคอยช่วยเหลือให้คำแนะนำแก่ผู้เขียนในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อนึ่ง คุณค่าของวิทยานิพนธ์ฉบับนี้หากเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพต่อไปในอนาคต ผู้เขียนขอมอบความดีนี้ให้แก่บิดามารดา ครอบครัวและท่านอาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้และความกรุณาแก่ผู้เขียนด้วยดีตลอดมา

ศศิประภา อ่อนสระ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ฅ
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ง
กิตติกรรมประกาศ.....	จ
สารบัญตาราง	ฉ
บทที่	
1. บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
1.3 สมมติฐานของการศึกษา.....	7
1.4 ขอบเขตของการศึกษา.....	7
1.5 วิธีดำเนินการศึกษา	8
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
2. ความหมาย แนวคิด และหลักการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต.....	9
2.1 ความหมายของบุคคลวิกลจริต.....	9
2.1.1 บุคคลวิกลจริตตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542	10
2.1.2 บุคคลวิกลจริตในทางการแพทย์.....	10
2.1.3 บุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายแพ่ง.....	11
2.1.4 บุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายอาญา.....	15
2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต	19
2.2.1 แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการดำเนินคดีอาญา.....	19
2.2.2 แนวคิดพื้นฐานของการทำนิติกรรมสัญญา.....	20
2.2.3 แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการต่อสู้คดีอาญา.....	26
2.2.4 แนวคิดในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551	27
2.3 แนวคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริต.....	28
2.3.1 แนวคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตเพื่อการกระทำ ของตนเองทางกฎหมายแพ่ง.....	28

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
2.3.2 แนวคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นเกี่ยวกับ ผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต.....	29
2.4 ความสามารถของบุคคลวิกลจริต.....	30
2.4.1 ความสามารถของบุคคล.....	30
2.4.2 ความสามารถของบุคคลวิกลจริต.....	32
2.4.3 ความสามารถในการทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริต.....	33
2.5 บุคคลผู้มีหน้าที่ในการดูแลบุคคลวิกลจริต.....	35
2.5.1 บุคคลผู้มีหน้าที่ในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริต.....	35
2.5.2 หน่วยงานของรัฐในการกำกับดูแลบุคคลวิกลจริต.....	36
2.5.3 ระดับความระมัดระวังของบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต.....	38
3. มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในประเทศไทย เปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ.....	39
3.1 การคุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายไทย.....	39
3.1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย.....	39
3.1.2 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์.....	45
3.1.3 ข้อยกเว้นโทษทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา.....	83
3.1.4 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา.....	87
3.1.5 พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551.....	91
3.2 การคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายของต่างประเทศ.....	95
3.2.1 ระบบกฎหมายจารีตประเพณี.....	95
3.2.1.1 ประเทศอังกฤษ.....	96
3.2.1.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา.....	102
3.2.2 ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร.....	107
3.2.2.1 ประเทศเยอรมัน.....	107
3.2.2.2 ประเทศญี่ปุ่น.....	115
4. วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต.....	119
4.1 ปัญหาค่านิยมและความหมายของบุคคลวิกลจริต.....	119

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต	123
4.3 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว	127
4.3.1 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นของบุคคลวิกลจริต	127
4.3.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการสมรสของบุคคลวิกลจริต	128
4.4 ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริต	133
4.5 ปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริต	135
4.6 ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริต	138
4.6.1 ความรับผิดชอบทางแพ่ง	138
4.6.2 ความรับผิดชอบทางอาญา	141
5. บทสรุปและข้อเสนอแนะ	143
5.1 บทสรุป	143
5.2 ข้อเสนอแนะ	146
บรรณานุกรม	150
ประวัติผู้เขียน	155

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

5.1 แนวความคิดของผู้เขียนเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการ
ให้ความคุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริต..... 148

หัวข้อวิทยานิพนธ์	มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต
ชื่อผู้เขียน	ศศิประภา อ่อนสระ
อาจารย์ที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์พินิจ ทิพย์มณี
สาขาวิชา	นิติศาสตร์
ปีการศึกษา	2555

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต โดยศึกษาเกี่ยวกับความหมาย แนวความคิดและหลักการในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทั้งนี้เพื่อนำผลทางกฎหมายที่ได้จากการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางแก้ไขปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต เพื่อให้สมกับเจตนารมณ์ทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตและบุคคลที่ต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริต รวมถึงบุคคลภายนอกและสังคมด้วย

จากการศึกษาพบว่า บทบัญญัติของกฎหมายตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ยังมีความไม่ชัดเจนและมีความบกพร่องบางประการในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ทำให้บุคคลวิกลจริตไม่ได้รับความคุ้มครองในด้านการทำนิติกรรมสัญญา การหมั้น การจดทะเบียนสมรส สิทธิของบุคคลวิกลจริต บุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต ตลอดจนทั้งความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตไม่ว่าทั้งในทางแพ่งและทางอาญา

ผู้เขียนจึงขอเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหามาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ดังนี้ จำเป็นต้องบัญญัติกฎหมายกำหนดบุคคลผู้มีสิทธิบอกกล่าว การทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตในกรณีที่ไม่หายจากอาการวิกลจริต ห้ามบุคคลวิกลจริตทำการหมั้นในการจดทะเบียนสมรส ควรกำหนดให้มีใบรับรองแพทย์ที่ระบุว่าคู่สมรสมิได้เป็นบุคคลวิกลจริตตลอดทั้งบัญญัติถึงสิทธิของบุคคลวิกลจริตและผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต รวมถึงระดับการพิสูจน์ความวิกลจริตให้ชัดเจน

Thesis Title	Legal measures concerning the protection of the person of unsound mind
Author	Sasiprapa Onsara
Thesis Advisor	Associate Professor Pinit Tipmanee
Department	Law
Academic Year	2012

ABSTRACT

The thesis aim to study the analysis on Legal measures concerning the protection of the person of unsound mind. The study of meaning concepts and principles of protect the person of unsound mind, by comparing with other countries. In order to apply the law and the spirit of the law on the protection of person of unsound mind and person aggrieved from action by the person of unsound mind involve third party and social.

This legal study Constitution of the kingdom of Thailand B.E. 2550 (2007), Civil and Commercial code, Criminal code, Civil procedure code, Criminal procedure code and Mental health Act are not clear and there are some problem in the protection the person of unsound mind. The insane person is not protected in juristic act, engagement to marry, registration of marriage, right of a person of unsound mind involve civil liability and criminal liability.

As the result of this research, it should offer the legal department's contract insane person in voidable, not allowed to engage a person of unsound mind, registration of marriage must be medical certificate stating the spouse is not a insane. Should be set the right of a person of unsound mind, conservator, and the level of proof the insane are express.

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ในปัจจุบันนี้ต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ มาก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมหรือด้านการเมือง ทำให้เกิดภาวะความเครียดความแปรปรวนทางจิตใจ มีแต่ความวุ่นวาย วิตกกังวล หวาดกลัว เศร้าใจ เหนื่อยหน่าย ท้อถอย เมื่อความวุ่นวายทางจิตใจมีมากขึ้นย่อมทำให้เกิดความแปรปรวน เจ็บป่วย วิปริต สาเหตุต่างๆ เหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพจิต จนกระทั่งส่งผลที่ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยทางจิตและอาจถึงขั้นร้ายแรงทำให้บุคคลดังกล่าวตกอยู่ในภาวะของ “บุคคลวิกลจริต”¹ จากการสำรวจพบว่าจำนวนผู้ป่วยสุขภาพจิตของประเทศไทยใน พ.ศ. 2552 มีจำนวน 1,440,393 ราย โรคทางจิตเวชที่มาเป็นอันดับ 1 คือ โรคจิตเภท รองลงมา คือ โรควิตกกังวล โรคซึมเศร้า โรคลมชัก ดิสซาสเซพติด ปัญญาอ่อน ฆ่าตัวตายและออทิสติก¹

บุคคลวิกลจริตเป็นผู้ที่มีอาการด้วยโรคทางจิต ซึ่งอาการของโรคทางจิตนั้นส่งผลให้บุคคลวิกลจริตมีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ และควบคุมตนเองลดลง ทำให้ไม่สามารถรู้ผิดชอบชั่วดี ไม่สามารถรู้ได้ว่าอะไรเป็นความผิด อะไรเป็นความถูก ไม่สามารถบังคับตนเองได้ ไม่สามารถจัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัวได้ บุคคลวิกลจริตจึงถูกมองว่าเป็นปัญหาของสังคม หลายประการ เช่น การทำร้ายผู้อื่น การฆ่าข่มขืน การยึดตัวบุคคลอื่นเป็นประกัน การทำลายทรัพย์สินหรือการวางเพลิงเผาทรัพย์สินของผู้อื่น เป็นต้น

ตัวอย่างเช่น คดีบุคคลวิกลจริตแทงเด็กนักเรียนโรงเรียนที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง เหตุเกิดเดือนกันยายน พ.ศ. 2548 ซึ่งเป็นข่าวใหญ่ในหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ระบุถึงเหตุการณ์เกิดขึ้นที่กรุงเทพมหานคร เขตทุ่งมหาเมฆ หญิงสาวอายุ 36 ปี ได้ซ่อนอาวุธมีดสามเล่มไว้ในกระเป๋าสะพายและเดินเข้าไปในโรงเรียนดังกล่าวในเวลา 07.00 น. ได้ใช้มีดไล่แทงเด็กนักเรียนหญิงได้รับบาดเจ็บสาหัส 3 คนและบาดเจ็บเล็กน้อย 1 คน แล้วหลบหนีไปและเจ้าหน้าที่ตำรวจได้ติดตามจับกุมตัวได้

¹ “คนไทยป่วยทางจิตเพิ่มปีละกว่าหมื่นราย,” โดย ไทยรัฐออนไลน์ (2553, 28 กันยายน), *ไทยรัฐ*, สืบค้นเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2554, จาก http://www.thairath.co.th/content/edu/114680#=_

ในเวลาต่อมา² ซึ่งคดีนี้พนักงานอัยการฝ่ายคดีอาญากรุงเทพใต้ 3 และผู้เสียหายเป็นโจทก์ยื่นฟ้อง จำเลยในความผิดฐานพยายามฆ่าผู้อื่น และพกพาอาวุธไปในที่สาธารณะในเมืองหรือในหมู่บ้าน โดยไม่มีเหตุอันควร ซึ่งท้ายฟ้องพนักงานอัยการระบุว่าจำเลยมีสติรับรู้ดีสามารถต่อสู้คดีได้

จากการพิเคราะห์พยานหลักฐานศาลเห็นว่า พยาน โจทก์เบิกความสอดคล้องต้องกันว่า จำเลยแทงผู้เสียหายที่ 1 ก่อนจะแทงผู้เสียหายที่ 2-4 ทั้งเวลาเกิดเหตุเป็นเวลากลางวันมีประจักษ์พยาน หลายคนไม่ว่าจะเป็นนักเรียน ครู วินรตจักรยานยนต์ ผู้ปกครอง ตลอดจนพยานแวดล้อมใกล้เคียง ทั้งคนขายอาวุธมีด เบิกความสนับสนุนมีน้ำหนักน่าเชื่อว่า จำเลยได้เตรียมมีดหลายเล่มมาก่อนเหตุแทงนักเรียนอย่างรุนแรงหลายครั้งต่อเนื่องกัน ผู้เสียหายมีลักษณะเป็นลูกครึ่งไทยอินเดีย และลูกครึ่งไทยจีน ที่จำเลยมีความพึงใจ โกรธและเกลียดอยากจะทำร้ายบุคคลลักษณะดังกล่าว โดยให้เหตุผลว่าได้ยินเสียงสั่งให้กระทำ ประกอบกับคำรับสารภาพของจำเลย ทำให้พยานโจทก์มีน้ำหนักน่าเชื่อถือปราศจากข้อสงสัย

ส่วนจำเลยจะมีจิตบกพร่องพันเพือนหรือไม่สามารถมีความรับผิดชอบตัวเองและบังคับตัวเองได้บ้างหรือไม่นั้น โจทก์มีบุคคลในครอบครัวของจำเลย และแพทย์สถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์เบิกความว่า จำเลยมีอาการป่วยเป็นจิตเภทเรื้อรังมาตั้งแต่อายุ 20 ปี รักษาอยู่ในโรงพยาบาลจิตเวชในกรุงเทพมหานครสามแห่ง แต่รักษาไม่ต่อเนื่องเปลี่ยนโรงพยาบาลบ่อยๆ และครั้งล่าสุดขาดยาติดต่อกันตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 โดยแพทย์ให้ความเห็นว่า จำเลยป่วยเป็นโรคจิตเภทประเภทหวาดระแวง หูแว่ว ประสาทหลอน ต้องนิคยาและกินยารักษาตัวไปตลอดชีวิต โดยจำเลยจะใช้ชีวิตตามปกติได้ รู้และรับผิดชอบต่อกระทำของตัวเองได้บ้าง ซึ่งช่วงก่อนเกิดเหตุจำเลยไม่ได้กินยาและหนีออกจากบ้านพร้อมขโมยบัญชีเงินสดมาด้วย

ศาลเห็นว่าแม้ทางการแพทย์จะลงความเห็นดังกล่าว แต่พฤติกรรมของจำเลยที่แทงนักเรียน มีการเฝ้าดูนักเรียนผู้เสียหายที่ 1 มาก่อน มีการดักรอ ซ้อมมีดหลายเล่มไว้ก่อนเหตุ ทั้งยังมีการเปลี่ยนเสื้อผ้า ทรงผมหลังก่อเหตุ ตลอดจนให้การกับพนักงานสอบสวนถึงเหตุการณ์ตั้งแต่ต้นจนถึงขั้นตอนที่แพทย์ทำการรักษาเป็นการลำดับเหตุการณ์อย่างปกติ ที่จำเลยอ้างว่า ขณะเกิดเหตุมีปัญหาการป่วยทางจิตไม่สามารถบังคับตัวเองได้ จึงเป็นเพียงข้อกล่าวอ้างลอยๆ ซึ่งไม่มีหลักฐานอื่นมาสนับสนุน พิพากษาว่าจำเลยกระทำผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 289 (4) 80 และ 65 วรรคสอง ให้จำคุก 4 กระทง กระทงละ 2 ปี คำรับสารภาพเป็นประโยชน์ แก่การพิจารณาลดโทษ ให้กึ่งหนึ่ง จำคุกกระทงละ 1 ปี รวมจำคุกจำเลย 4 ปี เมื่อพ้นโทษจำคุกแล้วให้ส่งตัวจำเลยไปคุมตัวรักษาที่สถานบันกัลยาณ์ราชนครินทร์จนกว่าจำเลยจะอยู่ร่วมในสังคมได้ โดยไม่เป็นอันตรายต่อสังคม โดยให้แพทย์ผู้รักษารายงานผลต่อศาลทุก 6 เดือน ทั้งนี้ตามมาตรา 48 บัญญัติว่า “ถ้าศาลเห็นว่า

² ฎม-คอบ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต (น. 4), โดย กรมสุขภาพจิต, 2554, นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต.

การปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ซึ่งไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตาม มาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้ศาลจะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้³

อีกตัวอย่างหนึ่ง เป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพย์สินของตนเองและครอบครัวอย่างมหาศาล และเป็นข่าวอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ปลายเดือนกุมภาพันธ์ถึงมีนาคม พ.ศ.2550 เป็นชายอายุ 37 ปี เจ้าของธุรกิจโรงเรียนสอนกวดวิชาชื่อดัง ถูกญาตินำส่งโรงพยาบาลจิตเวชแห่งหนึ่ง เนื่องจากญาติพบความผิดปกติทางจิตลักษณะระแวง หลงผิด ใช้จ่ายเงินฟุ่มเฟือยมากกว่าปกติ เงินหมดไปกว่า 40 ล้านบาทภายใน 4 เดือน โดยจ่ายให้แก่เพื่อนสาวและมีพฤติกรรมหมกมุ่นกับไสยศาสตร์มากกว่า 4 เดือน ขณะอยู่โรงพยาบาลจิตเวชแห่งนั้นผู้ป่วยได้ขอโทรศัพท์จากผู้อื่นติดต่อเพื่อนสาวว่าถูกญาตินำตัวมาควบคุมไว้ในโรงพยาบาลให้ช่วยเหลือออกจากโรงพยาบาล เพื่อนสาวจึงไปแจ้งตำรวจในพื้นที่กับที่โรงพยาบาลตั้งอยู่ว่า ผู้ป่วยถูกกักขังหน่วงเหนี่ยวตัวไว้ในโรงพยาบาลจิตเวช เนื่องจากมีปัญหาภายในครอบครัวและขัดผลประโยชน์ทางธุรกิจและทรัพย์สิน โดยไม่เชื่อว่าผู้ป่วยมีความเจ็บป่วยทางจิต ตำรวจได้รับแจ้งจึงเข้าไปสอบสวนในโรงพยาบาลจิตเวชแห่งนั้น พบผู้ป่วยแต่ไม่เชื่อว่าเป็นผู้ป่วยทางจิตทั้งที่ได้รับความช่วยเหลือจากแพทย์ผู้ทำการรักษาและผู้อำนวยการโรงพยาบาล ตำรวจได้ร้องขอต่อศาลอาญาให้ปล่อยตัวผู้ป่วย จากโรงพยาบาลจิตเวช ตามคำขอความช่วยเหลือของเพื่อนสาว

กรณีนี้ศาลได้สอบถามผู้ร้อง ผู้ป่วยและผู้เกี่ยวข้องแล้วเห็นว่า เป็นคดีที่สนใจของสังคม การวินิจฉัยของศาลว่าจะให้ปล่อยตัวหรือไม่ ไม่อาจใช้ข้อกฎหมายชี้ขาดว่า ชอบหรือไม่ชอบได้ จึงต้องใช้กระบวนการทางการแพทย์ที่เชี่ยวชาญด้านจิตเวช ศาลได้มีคำสั่งให้ย้ายผู้ป่วยไปตรวจสภาพจิตที่โรงพยาบาลจิตเวชแห่งที่สอง ผลการตรวจของคณะกรรมการมีความเห็นว่า ผู้ป่วยป่วยทางจิตมีอาการของโรคจิต ซึ่งความเห็นสอดคล้องกับโรงพยาบาลจิตเวชแห่งแรก นอกจากนั้นยังพบว่า มีอาการรุนแรงถึงขั้นความคิดหลงผิด ลักษณะมีอำนาจพิเศษที่ผู้อื่นไม่มีและมีความคิดระแวง ซึ่งอาจเกิดพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อตนเองและผู้อื่นได้ง่าย⁴ หลังจากนั้นญาติของผู้ป่วยก็ได้มีการแจ้งความดำเนินคดีกับเพื่อนสาว

พนักงานอัยการฝ่ายคดีอาญา 8 ได้ยื่นฟ้องเพื่อนสาวเป็นจำเลยเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม พ.ศ. 2550 ว่าเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ. 2549 ถึงกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2550 ผู้เสียหายที่ 1 ซึ่งมีความอ่อนแอแห่งจิต

³ “จำคุก 4 ปี จิตรลดามือแดงเด็กคอนแวนต์-พันโทษส่งบำบัดต่อ,” โดย ผู้จัดการออนไลน์ (2551, 20 พฤศจิกายน), ผู้จัดการ, สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม พ.ศ.2554, จาก <http://www.boyddream.com/manager-news-content.php?newid=124842>

⁴ ถาม-ตอบ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต. (น. 7). เล่มเดิม.

มีความผิดปกติทางด้านภาวะจิตใจ เป็นโรคจิตอารมณ์แปรปรวน มีความหลงผิดแยกไม่ได้ว่าข้อมูลใดเป็นจริง ข้อมูลใดเป็นเท็จ ขาดความยับยั้งชั่งใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีผู้อื่นชักจูง ได้หลงเชื่อตามคำหลอกลวงและการสร้างสถานการณ์ของจำเลยทั้งสี่ โดยเข้าใจว่าตนเองสามารถนั่งสมาธิจนสำเร็จญาณขั้นสูง สามารถระลึกชาติ ถอดจิตได้ มีอำนาจจิตที่บุคคลธรรมดาไม่สามารถจะทำได้ และยังเชื่อว่าจำเลยที่ 1 มีความสามารถนั่งสมาธิจนสามารถเข้าสู่ฌานและสามารถระลึกชาติได้เช่นกัน โดยพวกจำเลยได้ร่วมกันสร้างสถานการณ์หลอกลวงผู้เสียหายให้เข้าใจว่าจำเลยที่ 1 และผู้เสียหายที่ 1 เคยเป็นสามีภรรยากันมาก่อน 99 ภพชาติ ที่ผ่านมามีหนี้กรรมต้องชดใช้ในชาตินี้ จึงขอให้ผู้เสียหายซื้อรถยนต์ยี่ห้อ โตโยต้าคัมรี่ สีดำมูลค่า 1,569,000 บาท ให้จำเลยที่ 1 และมอบเงินจำนวน 980,000 บาท เพื่อซื้อแผ่นป้ายทะเบียน สท-9999 รวมทั้งซื้อนาฬิกาโรเล็กซ์และทรัพย์สินอื่นรวม 10 รายการ มูลค่า 9,658,000 บาท ซึ่งคดีนี้โจทก์ได้นำแพทย์จากสถาบันกัลยาณ์ราชนครินทร์ มาเบิกความว่า ตรวจพบว่าผู้เสียหายที่ 1 เป็นโรคอารมณ์ 2 ขั้ว คิดว่าตัวเองเป็นผู้วิเศษ ถ้าได้รับการกระตุ้นจากภายนอกแล้วเกิดอาการคุ้มคลั่งก็จะกลายเป็นโรคจิต ซึ่งศาลชั้นต้นได้พิพากษาลงโทษจำคุกจำเลยที่ 1 ในความผิดฐานฉ้อโกง 7 กระทงๆ ละ 6 เดือน ฐานพยายามฉ้อโกง 3 กระทงๆ ละ 4 เดือน รวมจำคุกจำเลยที่ 1 เป็นเวลา 54 เดือน เป็นต้น

จากตัวอย่างดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่า บุคคลวิกลจริตอาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคมและบุคคลภายนอก อันเนื่องมาจากอาการบ้า จนไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ไม่สามารถรู้ได้ว่าอะไรเป็นความผิด อะไรเป็นความถูกต้อง จนก่อความเสียหายขึ้น ทำให้บุคคลภายนอกได้รับความเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริต อีกทั้งการที่บุคคลวิกลจริตไม่สามารถจัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือจัดกิจการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว จึงทำให้บุคคลวิกลจริตนั้นถูกหลอกเอาทรัพย์สินไป ทำให้เกิดความเสียหายแก่ตัวบุคคลวิกลจริตและทรัพย์สินของบุคคลวิกลจริตด้วย

บุคคลวิกลจริตจึงเป็นบุคคลที่ต้องได้รับความคุ้มครอง แต่สังคมไทยในปัจจุบันยังให้ความสำคัญกับเรื่องปัญหาสุขภาพจิตหรือบุคคลวิกลจริตไม่มากนัก⁵ จึงก่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนที่ปกติทั่วไปกับบุคคลวิกลจริตอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นความแตกต่างกันในเรื่องของความเป็นอยู่ หรือการยอมรับทางด้านสังคม เกียรติยศ ศักดิ์ศรี โอกาสที่ได้รับการศึกษาหรือทำงาน

⁵ “ศาลสั่งจำคุกเปรมมิกา 54 เดือนฉ้อโกงหมอเผ่าเพื่อนอีก 3 คน โคน 3 ปี,” โดยมติชนออนไลน์ (2553, 26 ตุลาคม), *มติชน*, สืบค้นเมื่อ 17 สิงหาคม พ.ศ.2554, จาก http://www.matichon.co.th/news_detail.php?newsid=1288090299&catid=17.

⁶ **อาชญากรรมในครอบครัว: อาการป่วยของสังคมยุคไฮเทค** (น. 5), โดย สถาบันกฎหมายอาญา, 2540, กรุงเทพฯ: สถาบันกฎหมายอาญา.

สิทธิต่างๆ ในทางกฎหมายไม่ว่าจะเป็นการทำนิติกรรม การใช้สิทธิต่างๆ ในด้านการเมืองการปกครอง บุคคลวิกลจริตจะถูกจำกัดและรื้อถอนสิทธิไม่ให้สามารถกระทำได้เหมือนกับบุคคลธรรมดาทั่วไป เท่ากับสิทธิมนุษยชนของบุคคลวิกลจริตมีได้ในวงจำกัด และไม่อาจอ้างความเท่าเทียมกันในด้าน สิทธิเสรีภาพได้ จึงทำให้คล้ายกับว่าบุคคลวิกลจริตหรือผู้ป่วยทางจิตเป็นบุคคลที่ไม่มีคุณค่า ทางสังคม เรามักจะพบเห็นบุคคลวิกลจริตเดินตามถนนหนทางทั่วไป มีสภาพเนื้อตัวร่างกายและ เสื้อผ้าที่แลดูสกปรกเป็นที่น่ารังเกียจหรือเป็นที่หวาดกลัวว่าบุคคลวิกลจริตดังกล่าวอาจเข้ามา อาละวาดทำร้ายผู้ที่ผ่านไปมา เมื่อบุคคลวิกลจริตเข้าใกล้บ้านเรือน ร้านค้า หรือแหล่งชุมชน ก็จะถูก จับได้ ในทางตรงกันข้ามจะมีสักกี่คนที่เห็นออกเห็นใจในความเจ็บป่วยของบุคคลวิกลจริต มองเห็น ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของเขาที่เท่ากับทุกคนทั่วไป ที่ควรได้รับการปฏิบัติ การดูแลรักษา การเอาใจ ใส้ทั้งจากภาครัฐและเอกชน ซึ่งการจะให้บุคคลวิกลจริตได้รับการคุ้มครองสิทธิ อย่างเหมาะสมกับ สภาวะของเขา ย่อมต้องมีกฎหมายคุ้มครองเป็นพิเศษโดยเฉพาะ

ปัจจุบันมีกฎหมายที่บัญญัติคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 อันเป็นกฎหมายสูงสุดและเป็นกฎหมายแม่บทของกฎหมายต่างๆ ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือก ความแตกต่าง อันมีสาเหตุจากความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ กฎหมายอาญาที่กล่าวถึง การดำเนินคดีอาญา กับบุคคลวิกลจริต กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่กล่าวถึงสิทธิและความสามารถในการทำนิติกรรม ของบุคคลวิกลจริต ความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริต กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ที่กล่าวถึงวิธี พิจารณาคดีของบุคคลวิกลจริต และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ที่กล่าวถึงการคุ้มครอง สิทธิของบุคคลวิกลจริตในการดูแลและรักษาพยาบาลผู้ป่วยทางจิตหรือบุคคลวิกลจริต

แต่กฎหมายที่มีอยู่นั้นยังไม่อาจให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตและ บุคคลภายนอกผู้อาจต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตเท่าที่ควร ยังมีปัญหาอีก หลายประการที่ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ดังนี้

1) ปัญหาเกี่ยวกับคำนิยามและความหมายของบุคคลวิกลจริต เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติ กฎหมายใดที่ได้ให้คำนิยามและความหมายของบุคคลวิกลจริตเอาไว้ จึงทำการวิเคราะห์ว่า ควรมี คำนิยามความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริตหรือไม่

2) ปัญหาเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต บุคคลวิกลจริตทำ นิติกรรมสัญญาใดๆ ลงไปมีผลใช้บังคับได้ เว้นแต่ในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นผู้กระทำจิตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายได้รู้แล้วและผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมที่ได้ทำไปนั้นจึงตกเป็นโมฆียะ เมื่อนิติกรรมตกเป็นโมฆียะ จึงไม่มีบุคคลที่จะมาบอกล้างโมฆียะกรรมของบุคคลวิกลจริตหากว่า บุคคลวิกลจริตนั้นยังไม่หายจากอาการวิกลจริต

3) ปัญหาเกี่ยวกับการหมั้นและสมรสของบุคคลวิกลจริต กฎหมายเกี่ยวกับการหมั้น ไม่ได้มีบทบัญญัติห้ามบุคคลวิกลจริตทำการหมั้น ส่วนการสมรสของบุคคลวิกลจริตแม้กฎหมายห้ามบุคคลวิกลจริตทำการสมรสแต่ขั้นตอนและวิธีการในการจดทะเบียนสมรสก็ไม่ได้มีหลักเกณฑ์ในการตรวจสอบก่อนที่จะให้ทำการสมรสว่าบุคคลที่มาทำการจดทะเบียนสมรสนั้นเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่

4) ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตและบุคคลภายนอก แม้ในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันจะได้บัญญัติเกี่ยวกับบุคคลวิกลจริตไว้ แต่บทบัญญัตินี้ดังกล่าวก็ไม่ได้ระบุชัดเจนว่าบุคคลวิกลจริตผู้ไม่มีความสามารถที่จะกำหนดตนเองได้อย่างอิสระอันเนื่องมาจากความบกพร่องทางจิต จะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบ้างในด้านใด ทั้งบุคคลภายนอกจะได้รับความคุ้มครองจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตอย่างไร

5) ปัญหาเกี่ยวกับผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต กฎหมายบัญญัติให้ผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตมีความรับผิดชอบไม่ว่าจะในกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายอาญา แต่กฎหมายดังกล่าวก็ไม่ได้มีบทบัญญัติชัดเจนว่าบุคคลผู้ใดจะเป็นผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตตามกฎหมาย จึงทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการที่บุคคลใดจะมาเป็นผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตตามกฎหมาย

6) ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตและผู้ดูแล เมื่อบุคคลวิกลจริตไปก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น การกระทำของบุคคลวิกลจริตจะถือว่าเป็นการละเมิดหรือไม่ ทั้งความเสียหายที่เกิดจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตนั้นบุคคลผู้ต้องได้รับความเสียหาย จะได้รับการชดเชยค่าสินไหมทดแทนจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตหรือไม่ และความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายอาญานั้นยังมีปัญหาในด้านใด

จากข้อเท็จจริงและปัญหาดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่ากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตนั้นมีความบกพร่องอย่างมาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาในทางกฎหมายเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตว่ามีสภาพปัญหาในทางกฎหมายหรือในทางปฏิบัติอย่างไรเพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาถึงความหมายของบุคคลวิกลจริต แนวความคิด ทฤษฎีและหลักการ ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

2. เพื่อศึกษากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามบทบัญญัติของกฎหมายต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในเรื่องเกี่ยวกับคำนิยามและความหมาย การทำนิติกรรมสัญญา การหมั้น การสมรส สิทธิของบุคคลวิกลจริต และความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตทั้งในทางกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา

4. เพื่อศึกษาแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตเพื่อให้มีความชัดเจนมากขึ้น

1.3 สมมติฐานของการศึกษา

บุคคลวิกลจริตในประเทศไทยยังไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายอย่างเพียงพอ แม้จะมีกฎหมายบัญญัติคุ้มครองทั้งกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายอาญา กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา รวมถึงพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ก็ยังมีเหตุข้อขัดข้องในการบังคับใช้กฎหมาย ทำให้เกิดช่องว่างและขาดประสิทธิภาพในการบังคับใช้ อีกทั้งบทบัญญัติกฎหมายยังไม่สามารถครอบคลุมการแก้ไขปัญหาได้อย่างครบถ้วน จึงสมควรให้มีการปรับปรุงแก้ไขบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความชัดเจนและให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตและบุคคลภายนอกผู้อาจต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

1.4 ขอบเขตของการศึกษา

ศึกษาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา ละเมิด ครอบครัว มรดก พันัยกรรม ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ที่เกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตและบุคคลภายนอกผู้อาจต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริต รวมทั้งวิเคราะห์ถึงอาการของผู้ป่วยทางจิต ความสามารถในการคิด การตัดสินใจ และการควบคุมตนเองของบุคคลวิกลจริต ทั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึงความหมาย แนวความคิดและหลักการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ตลอดจนสภาพปัญหาในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต การหมั้นและการสมรส สิทธิของบุคคลวิกลจริตและความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริต โดยศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายของกลุ่มประเทศในระบบจารีตประเพณี ได้แก่ ประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา และกลุ่มประเทศในระบบลายลักษณ์อักษร ได้แก่ ประเทศเยอรมันและประเทศญี่ปุ่น

1.5 วิธีดำเนินการศึกษา

เป็นการค้นคว้าศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) กล่าวคือ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา วิธีพิจารณาความอาญา พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 หนังสือคำอธิบายกฎหมาย คำพิพากษาฎีกา วิทยานิพนธ์ บทความทางวิชาการในวารสารกฎหมาย ข้อมูลทางอินเทอร์เน็ต และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ทั้งในด้านกฎหมายของไทยและต่างประเทศตลอดจนลักษณะของ ผู้ป่วยทางจิตด้านการแพทย์และจิตวิทยา

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงความหมายของบุคคลวิกลจริต แนวความคิด ทฤษฎีและหลักการ ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต
2. ทำให้ทราบถึงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามบทบัญญัติของกฎหมาย ต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ
3. ทำให้ทราบถึงข้อบกพร่องเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในเรื่องที่เกี่ยวกับคำนิยามและความหมาย การทำนิติกรรมสัญญา การหมั้น การสมรส สิทธิของบุคคลวิกลจริต และความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตทั้งในทางกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา
4. ทำให้ทราบถึงแนวทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตให้มีความชัดเจนต่อการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตต่อไป

บทที่ 2

ความหมาย แนวคิด และหลักการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

บทนี้ได้ทำการศึกษาความหมายของบุคคลวิกลจริตในกฎหมายไทย ทั้งทางหลักกฎหมายแพ่ง หลักกฎหมายอาญาและในทางการแพทย์ เนื่องจากความเข้าใจระหว่างนักกฎหมายและแพทย์ยังแตกต่างกัน ในทางการแพทย์จะอธิบายข้อเท็จจริงว่าความประพฤติกิริยาของผู้ป่วย ที่ผิดปกติเกิดจากอะไร รู้สึกตัวหรือไม่ มีความเข้าใจต่อสิ่งต่างๆ อย่างไร รู้จักผิดชอบชั่วดีหรือไม่ เป็นต้น แต่ในข้อกฎหมายศาลเป็นผู้วินิจฉัยชี้ขาดว่า ตามข้อเท็จจริงนั้นๆ จะถือว่าผู้ป่วยวิกลจริตหรือไม่ ในลำดับต่อไปจะศึกษาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในการดำเนินคดีอาญา การทำนิติกรรมสัญญา แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการต่อสู้คดีอาญา และแนวคิดในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 รวมทั้งความสามารถของบุคคลวิกลจริตและบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตตามกฎหมาย

2.1 ความหมายของบุคคลวิกลจริต

คำว่า “บุคคลวิกลจริต” เป็นคำที่เรียกกว้างๆ แสดงถึงบุคคลซึ่งมีสภาพทางจิตผิดปกติไปจากบุคคลทั่วไป คำว่าบุคคลวิกลจริตนั้นในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 บัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสก็ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดานกล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อก็ดี ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้น อยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้...” และประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 30 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่ง ให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำการ นั้นจะเป็นโมฆะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจิตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 373 บัญญัติว่า “ผู้ใดควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริต ปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตนั้นออกเที่ยวไปโดยลำพัง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท”

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 บัญญัติว่า “ในระหว่างทำการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและ

ไม่สามารถต่อสู้อุบัติได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้ นั้นเสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้ นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด...”

แต่กฎหมายต่างๆ ดังกล่าวก็มีได้บัญญัติถึงคำนิยามของคำว่าบุคคลวิกลจริตไว้แต่อย่างใด อีกทั้งในทางการแพทย์ก็ไม่ปรากฏคำว่าวิกลจริต มีแต่โรคทางจิตที่เรียกว่า โรคทางจิตเวช อย่างไรก็ตาม ปรากฏคำพิพากษาของศาลเกี่ยวกับบุคคลวิกลจริตไว้ ซึ่งจะได้ศึกษาเป็นลำดับต่อไป ดังนี้

2.1.1 บุคคลวิกลจริตตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายคำว่า “วิกลจริต” หมายถึง มีความประพฤติกิริยาผิดปกติเพราะสติวิปลาส เป็นบ้า¹ และความหมายของ “สติวิปลาส” หมายถึงความรู้สึกผิดชอบคลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญ² ส่วนคำว่า “บ้า” หมายถึง เสียสติ วิกลจริต สติพินเพื่อน หลงใหลหรือมัวเมาในสิ่งนั้นๆ จนผิดปกติ³

แปลความตามพจนานุกรม “บุคคลวิกลจริต” จึงหมายถึงผู้ที่มีความประพฤติกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส หรือเป็นบ้า ความหมายตามพจนานุกรมเป็นความหมาย ตามที่บุคคลต่างๆ ไปเข้าใจกัน เป็นความหมายที่กว้างแต่ยังไม่ชัดเจนว่าคนที่ เป็นบ้า หรือสติวิปลาส คลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญแค่ไหนเพียงไรจึงจะวิกลจริต นอกจากนี้ “วิกลจริต” ตามพจนานุกรมยังหมายถึง “สติพินเพื่อน” อีกด้วย

2.1.2 บุคคลวิกลจริตในทางการแพทย์

ทางการแพทย์ไม่ปรากฏคำว่า “วิกลจริต” แต่มีโรคที่เกี่ยวกับจิตใจเรียกว่า โรคทางจิตเวช⁴ ซึ่งหมายถึง โรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิด อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ ความจำ สติปัญญา การรับรู้ การรู้จักตนและการตัดสินใจ

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, WHO) ให้คำนิยามโรคจิต (Psychosis) ว่าเป็นภาวะที่มีการสูญเสียหน้าที่การทำงานของจิตใจถึงระดับที่ทำให้เสียความสามารถ ในการหยั่งรู้ตนเอง ความสามารถที่จะสนองความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีพหรือความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของความเป็นจริง⁵

¹ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (น. 108), โดย ราชบัณฑิตยสถาน, 2546, กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.

² พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (น. 145). เล่มเดิม.

³ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (น. 75). เล่มเดิม.

⁴ “ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่าง นักกฎหมายกับจิตแพทย์,” โดย แสง บุญเฉลิมวิภาส 2551, *จุดนิติ*, 5(3), น. 36.

⁵ *นิติเวชศาสตร์* (น. 196), โดย วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, 2548, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

การที่จะวินิจฉัยว่าเป็นโรคทางจิตเวชชนิดใดนั้น มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทราบอาการของโรคทางจิตเสียก่อน อาการของโรคทางจิตนั้นเป็นสิ่งที่ผู้ป่วยรู้สึกมากกว่าจะเป็นสิ่งที่ตรวจพบได้ซึ่งแตกต่างจากอาการที่สามารถตรวจพบหรือพิสูจน์ได้ ดังนั้นการตรวจผู้ที่เป็นโรคทางจิตเวชจึงจำเป็นต้องพยายามเข้าใจความรู้สึกของผู้ป่วยเพื่อให้ได้ข้อมูลมากที่สุด การวินิจฉัยโรคขึ้นอยู่กับอาการที่แสดงเป็นสำคัญ

2.1.3 บุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายแพ่ง

คำว่าวิกลจริตในทางกฎหมายแพ่ง มีครั้งแรกในประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ พ.ศ. 2468 ปรากฏคำว่าวิกลจริต ในมาตรา 29 บัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าภริยาสามีก็ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดาน กล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อก็ดี ผู้อนุบาล ถ้าผู้พิทักษ์ก็ดี ถ้าพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลแล้ว ศาลจะสั่งให้บุคคลผู้นั้น เป็นคนไร้ความสามารถก็ได้ คำสั่งศาลอันนี้ให้โฆษณาในราชกิจจานุเบกษา” และมาตรา 32 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตได้ทำลง แต่หากบุคคลนั้นศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถไว้หรือว่า การนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าได้ทำลงในเวลาซึ่งบุคคลนั้นวิกลจริตอยู่ และคู่กรณีฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้ทำเป็นคนวิกลจริต”⁶

ต่อมาได้มีการยกเลิกประมวลกฎหมายแพ่งพาณิชย์ พ.ศ. 2468 และใช้ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่ได้ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2535 ตั้งแต่วันที่ 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา จนถึงปัจจุบัน โดยได้มีการบัญญัติมาตราที่เกี่ยวกับวิกลจริตขึ้นในมาตรา 28 และมาตรา 30 มาตรา 28 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสก็ดี ผู้บุพการีกล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดานกล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อก็ดี ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลผู้นั้นอยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริต ผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้” มาตรา 30 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำการนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจิตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 28 ได้บัญญัติถึงบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ และถูกจัดให้อยู่ในความดูแลของผู้อนุบาล ส่วนมาตรา 30 ได้บัญญัติผลของการกระทำของบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แต่กฎหมายทั้งสองมาตราก็มิได้ให้ความหมายหรืออธิบายคำว่า “บุคคลวิกลจริต” หมายถึงบุคคลประเภทใด มีลักษณะ

⁶ “ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2468,” โดย ราชกิจจานุเบกษา, 2468, ราชกิจจานุเบกษา, 42, น. 9-10.

อย่างไร เพียงแต่ได้ให้หลักว่า บุคคลที่ศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถจะต้องเป็นบุคคลวิกลจริต

1) ความหมายตามคำอธิบายในคำรากฎหมาย

ในการพิจารณาของนักกฎหมาย อาการวิกลจริตนั้น จะต้องมึลักษณะ 2 ประการประกอบกัน⁷ คือ

(1) เป็นอย่างมาก กล่าวคือ สภาพจิตมีอาการหนัก ถึงขนาดไม่มีความรู้สึกผิดชอบ พูคาไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจกัน ไม่มีสติว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป นอกจากนี้ถ้ามีอาการเจ็บป่วยทางสมองต้องถึงกับทำให้สติวิปลาส ถึงขนาดขาดความรู้สึก ขาดความรู้สึกผิดชอบจนไม่สามารถประกอบกิจการงานใดๆ ได้ แต่อาการวิกลจริตอย่างมาคนี้ ไม่ต้องถึงกับมีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายผู้คนหรือทำลายสิ่งของ เพียงมีอาการบ้าและประพฤดิปฏิบัติ ในอาการที่บุคคลธรรมดาไม่ประพฤดิปฏิบัติกัน เช่น เดินแก้ผ้าไปตามถนนหนทาง ยืนปีสสาวะต่อหน้าชุมชน โดยไม่รู้สึกตัว เป็นต้น เป็นอาการที่คนปกติไม่กระทำกันก็ถือว่าเป็นอย่างมากตามความหมายนี้ได้

(2) เป็นประจำ กล่าวคือ อาการวิกลจริตหรือบ้า ต้องมีลักษณะติดตัวหรือมีอาการประจำ แต่ไม่ต้องถึงขนาดที่มีอาการบ้าต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา อาจจะมีบางเวลาที่หายจากอาการบ้า และมีอาการปกติก็ได้ การมีอาการปกติบางครั้งบางคราวนี้ ซึ่งนับว่าเป็นอันตรายเพราะอาจ มีบุคคลอื่นถือโอกาสในขณะที่มีอาการบ้าหรือวิกลจริตเข้าทำนิติกรรมอันจะทำให้เกิดความเสียหาย กฎหมายจึงต้องการให้ความคุ้มครองบุคคลเหล่านี้ เมื่อศาลได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้วก็จะไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรม

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ ได้อธิบายถึงขนาดของความวิกลจริตไว้ ดังนี้ “บุคคลที่จิตใจไม่ปกติ อันจะได้ชื่อว่าวิกลจริต ต้องไม่เพียงจิตฟั่นเฟือน ซึ่งเป็นกรณีตามมาตรา 34 (เดิม) มาตรา 32 (ปัจจุบัน) จะเป็นโรคหรือโดยกำเนิดก็ได้ แต่ถึงขนาดไม่สามารถมีสติรู้ว่าอะไรถูก หรือผิด จนอาจทำการเป็นที่เสียหายแก่ทรัพย์สินหรือฐานะของเขา ฉะนั้นก็ต้องเป็นอย่างมาก (Grave) จนเป็นไปได้ที่เขาจะจัดการงานของเขาในทางที่ควร และอยู่ในภาวะเช่นนี้เป็นประจำ (Habitual) ไม่ใช่เป็นครั้งคราว”⁸

จากคำรากฎหมายและการพิจารณาของนักกฎหมาย ก็ไม่ได้ให้ความหมายของบุคคลวิกลจริตไว้

⁷ เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายแพ่ง 1 (น. 190-193), โดย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

⁸ กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล (น. 52), โดย จิตติ ดิงศภัทย์ ก, 2530, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2) แนวคำพิพากษาของศาลที่มีการวินิจฉัยกรณีบุคคลวิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 256/2466 ข้อเท็จจริงว่าจำเลยเป็น โรคมันสมองเปื่อย (Softening of the brain) อันเนื่องมาจากโรคอัมพาต จำเลยยังมีความรู้สึกผิดถูกอยู่บ้างบางครั้งว ครรกรรม ศาลฎีกา เห็นด้วยว่าไม่ได้เสียจริตจนถึงเป็นบ้าคลั่งไม่ได้สติเสียทีเดียว แต่เมื่อพิจารณาทำให้การของแพทย์ โดยต้องแก้แล้วเป็นที่เห็นได้ว่า ฐานะแห่งมันสมองอันเป็นที่เกิดแห่งสติความรู้และความคิดของ จำเลยนั้น ห่างจากความเป็นปกติมาก ทั้งนี้เกิดขึ้นเพราะจำเลยเป็น โรคอัมพาต เส้นโลหิตในสมอง แดกโลหิตซึมออกมาขังอยู่ในเนื้อสมองจึงทำให้เปื่อย แพทย์เห็นว่าโรคเช่นนี้จำเลยอาจถูกหลอกได้ บางอย่างและแพทย์ได้ทดลองพูดจาหลอกลวงให้จำเลยพูดและทำในสิ่งที่ คนปกติทำไม่ได้ เช่น แพทย์หลอกว่าจะช่วยให้จำเลยได้มรดก 100,000 บาท แพทย์จะเอา 50,000 บาท จำเลยก็ยอมและ แพทย์ได้เอาเศษกระดาษซึ่งมีตัวหนังสือข้อความไม่ได้เกี่ยวข้องกับสัญญาอย่างไรเลยให้จำเลยเซ็น หลอกว่าเป็นสัญญา จำเลยเซ็นแล้วก็เซ็น ในที่สุดแพทย์ลงความเห็นจำเลยไม่รู้สีกเลยว่าเงิน 5 บาท กับ 50 บาท นั้นแตกต่างกันอย่างไร รวมความเห็นของแพทย์ที่บรรยายถึงเหตุการณ์ในความ ประพฤติต่างๆ ไปของจำเลยแล้ว กรรมการเห็นว่ามิเหตุเพียงพอที่ถือว่าจำเลยเป็นผู้เสียจริต แม้ไม่ถึง ขนาดบ้าคลั่งจนไม่ได้สติเลยก็เสียจริตพอที่จะเป็นผู้ไม่สามารถดูแลจัดการระวางรักษาทรัพย์สินสมบัติ และประโยชน์ได้เสียของตนเองได้

พิเคราะห์จากคำพิพากษาฎีกานี้ เสียจริตเนื่องจากเป็น โรคมันสมองเปื่อย แม้ไม่ถึงขนาด บ้าคลั่งไม่ได้สติ ยังมีความสามารถรู้สึกผิดชอบอยู่บ้างบางครั้งว แต่จากอาการของโรค แพทย์ลง ความเห็นว่ายากที่จะรักษาและอาการของโรคอาจถูกหลอกได้ ประกอบจากพฤติกรรม ไม่สามารถ ดูแลจัดการทรัพย์สินสมบัติและประโยชน์ได้เสียของตนเองได้ ถือได้ว่าเป็นผู้เสียจริตเป็นผู้มีสติวิปลาส เป็นบุคคลวิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) บุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) นั้น มิได้หมายความว่าเฉพาะถึงบุคคลผู้มี จิตผิดปกติ หรือตามที่เข้าใจกันทั่วๆ ไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น ไม่ แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกริยาอาการ ผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกผิดชอบด้วย ผู้ที่ป่วยเป็น โรคนี้เองอก ในสมอง ต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลา มีอาการพูดไม่ได้ หูไม่ได้ยิน ตาทั้งสองข้างมองไม่เห็น มีอาการอย่างคนไม่มีสติสัมปชัญญะใดๆ ถือว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและ พหณิษย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) แล้ว

พิเคราะห์ข้อเท็จจริงในคดีนี้ ป่วยด้วยโรคนี้เองอกในสมอง จนไม่สามารถพูดหรือ ประกอบกิจการงานใดๆ แม้แต่รับประทานอาหารก็ต้องให้อาหารทางช่องจมูก มีอาการอย่างคน ไม่มีสติสัมปชัญญะใดๆ คือพูดไม่ได้ หูไม่ได้ยินเสียง แกรมตาทั้งสองมองไม่เห็นอะไร ใครมาพูด

ด้วยก็ไม่แสดงอาการรับรู้ใดๆ ซึ่งแพทย์ลงความเห็นว่ามีสติสัมปชัญญะไร้ความสามารถที่จะดำเนินกิจการได้ทุกอย่างทุกอย่างด้วยตนเอง ศาลตัดสินว่าบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกรู้สึก และขาดความรับผิดชอบ ไม่สามารถประกอบ กิจการงานของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ จึงเป็นบุคคลวิกลจริต

แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) เป็นฎีกาบรรทัดฐานที่มีผลทำให้ศาลยึดเป็นแนวในการตัดสินบุคคลให้เป็นคนไร้ความสามารถในภายหลังดังเช่นคำพิพากษาฎีกาที่ 74/2527

คำพิพากษาฎีกาที่ 74/2527 บุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) มิได้หมายความว่าบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบ เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ ข. อายุ 92 ปี ไม่รู้สึกตนเอง ไม่รู้จักสถานที่และเวลา พุดจารู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตแล้ว ผู้ร้องอยู่ร่วมบ้านเดียวกับ ข. และได้ให้การอุปการะเลี้ยงดู ข. ตลอดมา ส่วนผู้คัดค้านแม้จะเป็นบุตร ข. เช่นกัน แต่เคยร้องขอแสดงกรรมสิทธิ์ที่ดินมีโฉนดเฉพาะส่วนของ ข. โดยการครอบครองปรปักษ์มาแล้ว ดังนี้ ศาลตั้งให้ผู้ร้องเป็นผู้อนุบาล ข. ผู้ไร้ความสามารถ

พิเคราะห์จากข้อเท็จจริง ไม่รู้สึกตนเอง ไม่รู้จักสถานที่ และเวลาพุดจารู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ซึ่งทางแพทย์เรียกอาการเช่นนี้ว่า สมองเสื่อม และไม่มีโอกาสรักษาให้หายได้ ทั้งเดินทางไปไหนไม่ได้ แสดงว่าเป็นคนไม่มีสติสัมปชัญญะไร้ความสามารถที่จะดำเนินกิจการทุกอย่างทุกอย่างด้วยตนเองได้ พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตามความหมายแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 (มาตรา 28 ปัจจุบัน)

คำพิพากษาฎีกาที่ 5466/2537 คำว่าบุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) นั้น มิได้หมายความว่าบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ เมื่อข้อเท็จจริง ได้ความว่า จ. ซึ่งผู้ร้องยื่นคำร้องขอให้ศาลตั้งเป็นคนไร้ความสามารถนั้น ไม่รู้สึกตัวเอง และพุดจารู้เรื่องบ้างไม่รู้เรื่องบ้าง ซึ่งแพทย์ให้การวินิจฉัยว่าเป็นโรคสมองฝ่อหรือสมองเสื่อมขั้นรุนแรง ไม่สามารถรักษาให้หายได้ตลอดจนไม่อาจปฏิบัติภารกิจส่วนตัวได้ แสดงให้เห็นว่า จ. เป็นคนไม่มีสติสัมปชัญญะไร้ความสามารถที่จะดำเนินการทุกอย่างทุกอย่างด้วยตนเองได้ พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตาม

บทบัญญัติดังกล่าวแล้วและผู้ร้องเป็นบุตรบุญธรรมของ จ. ถือว่าเป็นผู้สืบสันดานย่อมมีฐานะอย่างเดียวกับบุตรที่ชอบด้วยกฎหมายและมีสิทธิรับมรดกของ จ. ผู้ร้อง จึงสมควรเป็นผู้อนุบาล จ.

คำพิพากษาฎีกาที่ 6939/2537 ข้อเท็จจริงฟังว่ามีอาการสมองเสื่อม ขาดความรู้สึก ผิดชอบ เดินไม่ได้ พูดเลอะเลือน แพทย์ผู้ทำการรักษาพบว่าประสาทขาดการสั่งงาน สมองเสื่อม ไม่สามารถรักษาให้หายเป็นปกติได้ มีลักษณะเป็นคนที่ไร้ความสามารถแล้ว

สรุปจากแนวคำพิพากษาของศาลได้ว่า บุคคลวิกลจริต คือ ผู้มีจิตผิดปกติที่เรียกว่าบ้า ควบคุมสติตนเองไม่ได้ และไม่มีความรู้สึกผิดชอบเกี่ยวกับบุคคลธรรมดาหรือสมองพิการ ถึงขนาดหนักคือไม่มีความรู้สึกผิดชอบ พูจาไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจกัน ไม่มีสติว่าตนได้พูด หรือ ทำอะไรลงไป และต้องเป็นอยู่ประจำ คือมีลักษณะเป็นอาการประจำตัวของผู้นั้น แต่ไม่จำเป็น ต้องเป็นอยู่ตลอดเวลา หรือเป็นคนมีกิริยาผิดปกติเพราะสติวิปลาสตลอดเวลา คือขาดความรำลึก ขาดความรู้สึก ผิดชอบเนื่องจากเจ็บป่วย จนไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนเองหรือประกอบกิจการส่วนตัวได้ บุคคลลักษณะอาการดังกล่าวถือว่าเสียจริตพอที่จะเป็นผู้ไม่สามารถดูแลจัดการระวางรักษาทรัพย์สินสมบัติและประโยชน์

2.1.4 บุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายอาญา

คำว่าบุคคลวิกลจริตในทางกฎหมายอาญา ปรากฏขึ้นในกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งในทางอาญานั้นแต่เดิมใช้คำว่า “คนบ้า” คือบทบัญญัติกฎหมายตราสามดวงในพระไอยการลักษณะวิวาทคดีกัน บทที่ 15 “ยกเว้นไม่ให้ลงโทษคนบ้า ให้พ่อแม่พี่น้องเผ่าพันธุ์บ้าใช้ถึงเบี่ยงปลุกตัวผู้ที่ถูกคนบ้าฆ่าตายแต่อาจให้นครบาลจับตัวไปจองจำไว้จนกว่าจะสิ้นกำม” คำอธิบายทางกฎหมายให้ความหมายถึงผู้กระทำผิดในเวลาที่เขาไม่มีสติรู้ผิดชอบเพราะมีโรคภัย⁹

กฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ได้บัญญัติถึง “วิกลจริต” ไว้ในมาตรา 46 ไม่ให้เอาโทษแก่ผู้ที่กระทำความผิดในเวลาวิกลจริตอันเกิดแต่สัญญาวิปลาส เกิดแต่พยาธิ ถ้าปรากฏว่าไม่สามารถจะรู้ผิดชอบ หรือยับยั้งได้ในเวลาที่กระทำความผิดเพราะวิกลจริต มาตรา 47 บัญญัติว่า ถ้าปรากฏว่าในเวลากระทำนั้นผู้วิกลจริตยังมีสติพอจะรู้ผิดชอบหรือยับยั้งได้ ก็ให้ศาลมีอำนาจลดหย่อนโทษให้เบาลง มาตรา 48 บัญญัติถึงวิกลจริตเพราะเสพสุรายามา ไม่ให้นับเป็นเหตุยกเว้นหรือลดหย่อนโทษ มาตรา 254 บัญญัติว่า ผู้ใดทำร้ายผู้อื่นถึงวิกลจริตมีความผิดฐานประทุษร้าย

⁹ ประวัติศาสตร์กฎหมาย กฎหมายตราสามดวง (น. 313-314), โดย มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2517, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

แก่ร่างกาย แต่อย่างไรก็ดีตามกฎหมายลักษณะอาญาที่ไม่มีบทนิยามศัพท์ให้ความหมายวิกลจริตหรือบุคคลวิกลจริตไว้แต่อย่างใด¹⁰

ต่อมาได้มีการยกเลิกกฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 และใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 ตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ในประมวลกฎหมายอาญาก็ไม่มีบทบัญญัติถึงวิกลจริตอีกต่อไป แต่ปรากฏคำ “จิตบกพร่อง” “โรคจิต” “จิตฟั่นเฟือน” ขึ้นมาแทนโดยบัญญัติอยู่ในประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้” ส่วนการทำร้ายถึงวิกลจริตประมวลกฎหมายอาญามาตรา 295 บัญญัติใหม่เป็นทำร้ายผู้อื่นจนเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่จิตใจ

นอกจากนี้คำว่า “วิกลจริต” มีใช้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 บัญญัติว่า ให้พนักงานสอบสวนหรือให้ศาลลงการสอบสวน ได้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ และประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 246 ประกอบกับมาตรา 248 บัญญัติว่า ถ้าบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้จำคุกหรือให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตขึ้น ก็ให้ทุเลาการจำคุกหรือรอการประหารชีวิตแล้วแต่กรณี

อย่างไรก็ดี ประมวลกฎหมายอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาก็ไม่มีบทนิยามของคำว่าวิกลจริตหรือบุคคลวิกลจริตไว้เช่นเดียวกัน¹¹

1) แนวคำพิพากษาของศาลที่มีการวินิจฉัยกรณีบุคคลวิกลจริต

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 507/2475 นำคนตายโดยจำเลยวิกลจริตไม่มีสติรู้ผิดชอบและสาบานตัวเบิกความว่าทำร้ายผู้ตายโดยไม่รู้สีกตัว พฤติกรรมปรากฏว่าเมื่อประมาณ 10 ปีมาแล้วจำเลยเคยวิกลจริตทางท้องตัวเองต้องเอาตัวดำมโซ่ไว้ ก่อนเกิดเหตุ 15 วัน จำเลยมีอาการซึมขึ้นมาอีกจนน้องชายจำเลยต้องไปขอยาแพทย์ที่เคयरรักษาเมื่อครั้งจำเลยวิกลจริตมาให้จำเลยรับประทาน จำเลยทำร้ายผู้ตายแล้ว ก็ออกมาอยู่ที่ลานบ้าน มีอาการขริมน้ำแดงตาแดงผิปกติ ก่อนที่จำเลยทำร้ายผู้ตายไม่ปรากฏว่ามีการทะเลาะทู่เถียงกันอย่างไร กรรมการศาลฎีกาเห็นว่าตามพฤติการณ์เท่าที่ปรากฏดังกล่าวข้างต้น ย่อมเห็นได้ว่าจำเลยทำร้ายในขณะที่วิกลจริต ส่วนปัญหาขณะกระทำผิดจำเลยยังมีสติพอยับยั้งได้หรือไม่ นั้น กรรมการศาลฎีกาเห็นว่า กิริยาของจำเลยที่เคยเป็นครั้งก่อนกับ

¹⁰ รวบรวมบทความทางวิชาการในโอกาสครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ (น. 148), โดย สมบูรณ์ บุญภินันท์, 2534, กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี จำกัด.

¹¹ แหล่งเดิม.

ที่เกิดขึ้นในขณะที่กระทำผิดครั้งนี้ มีลักษณะเป็นอย่างเดียวกันซึ่งเป็นเหตุให้เห็นว่าจำเลยกระทำโดยไม่รู้สึกรู้สิดชอบ ส่วนการพิจารณาว่าจำเลยยังมีสติพอจะรู้สึกผิดชอบหรือไม่ พิจารณาจากคำพูดที่จำเลยพูดขณะวิกลจริตไม่น่าเชื่อถืออาจเลื่อนลอยไปตามวิสัย คนวิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 3024/2525 ตามประวัติอาการป่วยของจำเลยเคยมีอาการทางประสาท ได้รับการรักษาตัวที่โรงพยาบาล ก่อนเกิดเหตุจำเลยเกิดความหวาดกลัวว่าจะถูกเพื่อนยิง จึงปิดประตูข้างตัวเองอยู่ในห้องมา 4 วัน โดยอดอาหารและไม่ได้นอนมาตลอด ขณะเกิดเหตุจำเลยเห็นภาพหลอนมีปากกระบอกปืนมาจ้องตามช่องไม้แตกมีเสียงดังแฉิ่งจึงได้จุดไฟเผาสิ่งของในห้องให้บังเกิดควันตลบแล้วจำเลยกระโดดหนีออกไปทางหน้าต่าง ข้อเท็จจริงเพียงแค่นี้แม้ยังไม่เป็นการชัดแจ้งว่าจำเลยกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้สึกผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ อันจะทำให้ไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคแรกก็จริง แต่ก็แสดงว่าจำเลยมีอาการผิดปกติทางจิตใจหรือจิตบกพร่องอยู่บ้าง ซึ่งศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ตามมาตรา 65 วรรคสอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 288/2530 แม้จะไม่ปรากฏว่าได้มีการส่งตัวไปให้จิตแพทย์ตรวจและลงความเห็น แต่พฤติกรรรมของจำเลยแสดงให้เห็นว่า การกระทำของจำเลยเป็นการกระทำของผู้ที่มีจิตบกพร่อง และได้กระทำไปขณะที่จำเลยไม่สามารถรู้สึกผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน แม้การที่จำเลยมีจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือนนั้นจะไม่ใช่เป็นอยู่ตลอดเวลา จำเลยก็ไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65

พิเคราะห์ตามฎีกานี้ ศาลจะดูพฤติการณ์แห่งการกระทำ คือใช้มีดฟันผู้เสียหาย โดยไม่มีสาเหตุประกอบคำเบิกความของพยานว่าจำเลยเคยเป็นทหารมาแล้วได้รับบาดเจ็บจาก กบระเบิด ทำให้บางครั้งมีอาการผิดปกติ เช่น บอกว่ามีคนจะฆ่าแล้ววิ่งออกจากบ้าน พฤติการณ์เป็นที่รู้กันทั่วไป จึงน่าเชื่อว่าขณะกระทำผิดจำเลยจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน แม้จะไม่ใช่ตลอดเวลา แต่ขณะกระทำผิดมีจิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือน ในฎีกานี้มีข้อสังเกตว่าไม่มีความเห็นแพทย์และไม่ใช้คำว่าโรคจิต แต่ใช้คำว่าจิตบกพร่องซึ่งตรงกับทางแพทย์คือกลุ่มปัญญาอ่อน และจิตฟั่นเฟือน ซึ่งอาการตามที่ปรากฏตามคำอธิบายของนักกฎหมายได้แก่หลงผิด แปรผิด ซึ่งเป็นอาการของโรคจิตนั่นเอง แต่ในคำพิพากษากลับไม่มีใช้คำว่าโรคจิต

คำพิพากษาฎีกาที่ 5058/2531 จำเลยป่วยเป็นโรคจิตชนิดจิตเภทเรื้อรัง วันเกิดเหตุโจทก์ร่วมนอนเล่นอยู่บนบ้าน จำเลยไปที่ใต้ถุนบ้านโจทก์ร่วมและพูดคนเดียว โจทก์ร่วมได้ยินเสียงจำเลย จึงถูกไปที่ประตูดามจำเลยว่าพูดอะไร จำเลยตอบว่าไม่ให้โจทก์ร่วมสนใจและห้าม เสียงดังมิฉะนั้นจะฆ่าให้ตาย จำเลยเดินไปใช้ไม้จิ้มไฟจุดเผาหลังคาข้างข้างของโจทก์ร่วม พฤติการณ์เช่นนี้ไม่อาจรับฟังได้ว่าสาเหตุคดีนี้เกิดขึ้นเพราะ โจทก์ร่วมได้กล่าวคำจำเลยจนเป็นเหตุให้จำเลยโกรธ

แค่นึ้นมาอย่างฉับพลัน การกระทำของจำเลยเป็นเรื่องผิดวิสัย ซึ่งไม่น่าเชื่อว่าบุคคลผู้มีจิตเป็นปกติ จะกระทำเช่นนั้นได้ จำเลยมีอาการทางประสาทมาตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุคดีนี้ คือชอบนั่งคอดก ไม่พูดกับใคร ทำงานไม่ได้ ไล่ชกต่อยมารดาและเคยจะฟันพี่ชาย พูดด้วยไม่รู้เรื่อง บางครั้งต้องใช้โซ่ล่ามไว้ พฤติกรรมเช่นนี้ฟังได้ว่า จำเลยกระทำความผิดในขณะที่ จิตบกพร่อง หรือเป็น โรคจิต แต่ยังสามารถรู้สึกชอบหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง

ส่วนปัญหาว่า จำเลยกระทำความผิดในขณะที่ยังรู้สึกผิดชอบและบังคับตนเองได้ดังเช่นคนปกติหรือไม่ ข้อเท็จจริงฟังว่าระหว่างพิจารณาดี ทนายสอบถามข้อเท็จจริงจากจำเลยหลายครั้ง แต่จำเลยพูดจาไม่รู้เรื่องได้แต่ยิ้มกับพยักหน้า และทนายทราบจากญาติว่าจำเลยวิกลจริต เคยไปรักษาที่โรงพยาบาลโรคจิต ศาลชั้นต้นมีคำสั่งให้จำเลยไปโรงพยาบาล แพทย์ตรวจและ ลงความเห็น ว่าจำเลยป่วยทางจิตชนิดจิตเภทเรื้อรังและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ปัญหาว่าขณะกระทำผิด จำเลยมีจิตบกพร่อง หรือเป็น โรคจิตหรือไม่ ข้อเท็จจริงจำเลยกับผู้เสียหายรู้จักกันมาตั้งแต่เล็ก ๆ และไม่เคยมีสาเหตุโกรธเคืองกันมาก่อน และขณะเกิดเหตุก็ไม่ปรากฏว่า โทกกับจำเลยทะเลาะโต้เถียงกันอย่างใด การกระทำของจำเลยจึงเป็นเรื่องผิดปกติวิสัย ไม่น่าเชื่อว่าบุคคลผู้มีจิตเป็นปกติจะกระทำเช่นนั้น ประกอบกับพี่ชายเบิกความจำเลยมีอาการทางประสาทมาตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุคดีนี้แล้ว คือชอบนั่งคอดก ไม่พูดกับใคร ทำงานไม่ได้ ไล่ชกต่อยมารดา เคยจะฟันพยานด้วย อาการดังกล่าวเกิดขึ้นเป็นครั้งคราว คราวละประมาณ 30 นาที พูดไม่รู้เรื่องบางครั้งก็ต้องใช้โซ่ล่ามจำเลยไว้ ข้อเท็จจริงในคดีนี้รับฟังได้ว่า จำเลยซึ่งป่วยเป็น โรคจิตเภทชนิดเรื้อรังได้กระทำความผิด ในขณะที่จิตบกพร่อง หรือเป็น โรคจิต แต่จำเลยยังสามารถรู้สึกชอบหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 วรรคสอง

คำพิพากษาฎีกาที่ 5895/2540 จำเลยมีอาการป่วยทางจิตเนื่องจากประสบอุบัติเหตุรถยนต์ว่า จำเลยเคยไปรักษาที่โรงพยาบาลติดต่อกันนานประมาณ 7 ปี แต่ก่อนเกิดเหตุจำเลยยังรับราชการที่แผนกการเงินกองกำกับการตำรวจภูธรจังหวัดได้ตามปกติ แสดงว่าบางขณะจำเลยมีอาการคุ้มดีคุ้มร้าย บางขณะก็เป็นปกติ คืบเกิดเหตุจำเลยเกาะประตูเรียก ป. และโยยวาย ให้คนช่วยหาคคนที่เอดมแดง ไปใส่ในรองเท้าจำเลยและทำลายข้าวของในห้องพักของจำเลย เมื่อจำเลยไปค้นห้องพักผู้ตายพบมีดและปืนของผู้ตาย จำเลยหยิบมีดและปืนออกจากห้องและเดิน ตามหาผู้ตาย เมื่อพบผู้ตายจำเลยพูดว่า “เฮ้ยมีงว่ากูกล้ายิงไหม” แล้วจำเลยใช้อาวุธปืนยิงทันที นอกจากนี้หลังเกิดเหตุจำเลยได้พูดกับ ป. ว่า “เป็นไงเพื่อน มีงวิงหนีกูทำไม” พฤติการณ์ของจำเลยก่อนและหลังกระทำความผิดเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าภาวะจิตใจของจำเลยขณะกระทำความผิดยังสามารถรู้สึกผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 วรรคสอง

สรุปจากแนวคำพิพากษาของศาลได้ว่า บุคคลที่ได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่รู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน แม้จิตบกพร่องหรือจิตฟั่นเฟือนนั้นจะไม่ใช่อยู่ตลอดเวลา บุคคลนั้นก็ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น หากบุคคลมีอาการผิดปกติทางจิตหรือจิตบกพร่องอยู่บ้าง แต่ยังสามารถบังคับตนเองได้ ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

บุคคลผู้มีความผิดปกติทางจิตกระทำความผิดในทางอาญานั้นมีหลักการคุ้มครองผู้กระทำความผิดคือ การดำเนินคดีจะทำได้เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความสามารถที่จะต่อสู้ป้องกันตนเองอย่างเต็มที่ ต้องมีความเข้าใจในสภาพการดำเนินคดีของตนและสามารถที่จะกระทำการตามที่กฎหมายบังคับไว้เพื่อประโยชน์ตน ส่วนในทางแพ่งนั้นเป็นเรื่องที่กระทบต่อประโยชน์ในทางทรัพย์สิน มีความเสียหายที่เกิดขึ้นซึ่งคำนวณเป็นจำนวนเงินได้ มีการกำหนดสิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของบุคคลผู้มีความผิดปกติทางจิตและผู้ปกครองดูแลไว้อย่างชัดเจน เพื่อป้องกันมิให้ถูกเอาเปรียบจากบุคคลภายนอกซึ่งอาศัยความด้อยปัญญา ความรู้ ความสามารถมาทำให้ตนได้ประโยชน์

2.2.1 แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการดำเนินคดีอาญา

หลักการบังคับใช้กฎหมาย การบังคับโทษต้องเป็นไปโดยเสมอภาคใช้บังคับแก่ทุกคนเสมอหน้ากันในการกระทำอย่างเดียวกัน แต่การรับผิดชอบหรือการลงโทษจะกระทำได้ต่อเมื่อมีเจตนา ไม่ตกอยู่ใต้บังคับใด มีความรับผิดชอบทางกาย คือ ต้องเป็นบุคคลปกติทั่วไปมิใช่เด็กอายุไม่เกินสิบปีหรือเด็กอายุเกินสิบปีแต่ยังไม่เกินสิบห้าปีหรือบุคคลวิกลจริต ในสังคมไทยการกระทำใดของบุคคลวิกลจริตมักจะได้รับความเห็นใจและการผ่อนปรนให้อภัย เนื่องจากบุคคลวิกลจริตนั้นได้รับการลงโทษจากธรรมชาติจนมีสภาพที่ไม่สมประกอบทางด้านจิตใจไม่สมบูรณ์ปกติ เช่นบุคคลทั่วไป ได้รับความทุกข์ทรมานในการดำรงชีวิตในสังคม ไม่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในสังคม ความบกพร่องทางจิต สติปัญญาหรือสภาวะทางจิตไม่สมประกอบของผู้กระทำความผิดถือเป็นเหตุบัพพรวงของการกระทำความผิด จึงไม่อาจนำเกณฑ์มาตรฐานการลงโทษสำหรับบุคคลปกติทั่วไปมาใช้บังคับแก่บุคคลวิกลจริตได้ จึงมีแนวคิดลดโทษหรือยกเว้นความผิดแก่บุคคลวิกลจริต

ประเทศไทยได้รับเอาหลักเรื่องความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตมาบัญญัติไว้ในกฎหมายลักษณะอาญาต่อมาได้แก้ไขเป็นประมวลกฎหมายอาญา โดยได้ขยายหลักเดิมของประเทศระบบกฎหมายจารีตประเพณีที่ถือหลักการวิกลจริตขนาดที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบอย่างเดียวเป็นเกณฑ์

ออกไปอีก โดยกฎหมายอาญาของไทยยอมให้อภัยทั้งแก่ผู้วิกลจริตที่สามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือไม่สามารถรู้ผิดชอบและไม่สามารถบังคับตนเองได้ หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง¹² ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65¹³

ความมุ่งหมายของกฎหมายอาญาในกรณีที่บุคคลวิกลจริตเป็นผู้กระทำผิดนั้นก็เพื่อ ยกเว้นโทษให้แก่บุคคลซึ่งกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน แต่ถ้าผู้นั้นยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้างผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ให้ศาลมีอำนาจลงโทษ น้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ ตามหลักกฎหมายอาญาทั่วไป การลงโทษบุคคลวิกลจริตซึ่งไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ ย่อมจะ ลงโทษ อย่างบุคคลผู้มีจิตใจเป็นปกติไม่ได้ เป็นการไม่สมประโยชน์ในการลงโทษทางอาญา ซึ่งปัจจุบันมิใช่เพื่อปราบปรามมิให้เป็นเยี่ยงอย่างเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการป้องกันมิให้ไปกระทำผิด ขึ้นอีกและเพื่อทดแทนแก่ผู้เสียหาย สังคมและเพื่อคัดค้านให้ผู้กระทำผิดกลับตนเป็นคนดีอยู่ด้วย ฉะนั้นการลงโทษบุคคลวิกลจริตซึ่งไม่มีความรู้ผิดชอบพอที่จะสำนึกถึงผลแห่งโทษนั้นได้ ย่อมไม่เกิดประโยชน์ กฎหมายนานาประเทศรวมทั้งประเทศไทยเองจึงได้บัญญัติยกเว้นโทษ คือ ผู้กระทำความผิดเป็นบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

2.2.2 แนวคิดพื้นฐานของการทำนิติกรรมสัญญา

โดยหลักแล้วสัญญาเกิดขึ้นได้ด้วยการแสดงเจตนาของบุคคล โดยมีความประสงค์ที่จะ ผูกนิติสัมพันธ์กับบุคคลอื่นซึ่งเป็นผู้สัญญานั้น จึงได้เกิดทฤษฎีหรือแนวคิดการทำสัญญา ทางแพ่งขึ้น ซึ่งการทำสัญญาทางแพ่งประกอบด้วยหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนาและ หลักเสรีภาพ ในการทำสัญญาเป็นสำคัญ กล่าวคือ

1) หลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา (Autonomy of Will)

หลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนา เป็นหลักที่อาศัยความเป็นเหตุเป็นผลทาง นิติปรัชญาว่าด้วยนิติสัมพันธ์ทางหนี้ที่อยู่บนรากฐานของเจตนาของบุคคล โดยเจตนาเป็น แหล่งกำเนิดและเป็นรากฐานของสิทธิ การที่กล่าวว่าเจตนามีความศักดิ์สิทธิ์นี้ไม่ได้หมายความว่า

¹² ความรับผิดทางอาญาของคนวิกลจริต (น. 21-23), โดย พวงทอง อมรลักษณ์นนท์, 2525, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹³ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ถ้าผู้กระทำยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษ สำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้.”

เจตนาที่มีความเป็นอิสระที่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ต่างๆ ตามที่เจตนาต้องการเท่านั้น แต่เป็นหลักที่ให้ความสำคัญแก่เจตนาถึงขนาดที่กล่าวได้ว่า ที่ไหนไม่มีเจตนาที่นั่นก็ไม่มีสิทธิด้วย¹⁴

หลักเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนาเป็นทฤษฎีที่พบอยู่ในระบบประมวลกฎหมาย (Civil Law) มากกว่าในระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) ในระบบประมวลกฎหมายยอมรับทฤษฎีเรื่องความยินยอมในสัญญา ดังจะเห็นได้จากภาคกฎหมายที่ว่า “สัญญาที่สร้างขึ้นโดยสมบูรณ์ย่อมมีผลบังคับ” หรือ “Pacta sunt servanda” ตรงกับหลักเกณฑ์ที่ว่า สัญญาจะก่อให้เกิดหนี้ทางกฎหมายได้ต้องมาจากความยินยอมของกลุ่ม และกฎหมายก็มีหน้าที่ในอันที่จะบังคับให้เป็นไปตามเจตนาของกลุ่มหรืออาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า “บุคคลต้องมีอิสระในการทำสัญญาตามที่เขาต้องการโดยปราศจากการแทรกแซง” ข้อจำกัดของกฎหมายนี้ถูกถือเป็นหลักเกณฑ์เบื้องต้นทั้งในระบบประมวลกฎหมายและระบบกฎหมายจารีตประเพณี¹⁵ ดังนั้น การที่จะกล่าวว่าเจตนาที่มีความศักดิ์สิทธิ์นั้นบุคคลแต่ละคนที่แสดงเจตนาออกมาต้องเคารพต่อเจตนาของแต่ละคนโดยเมื่อเกิดสัญญาที่เป็นไปตามเจตนาของกลุ่มสัญญาแล้ว สัญญานั้นต้องมีผลผูกพันตามเจตนาที่ก่อขึ้น ไม่อาจเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ ถ้าคู่สัญญาทั้งสองฝ่ายไม่สมัครใจที่จะตกลงยินยอมกัน

รากฐานแนวความคิดหลักความศักดิ์สิทธิ์ของการแสดงเจตนาเกิดจากหลักปัจเจกชนนิยม และหลักเศรษฐศาสตร์เสรีนิยม โดยหลักปัจเจกชนนิยมมีหลักว่า รัฐต้องรับรองเสรีภาพส่วนบุคคลซึ่งมนุษย์ทุกคนมีอยู่ตามธรรมชาติ และรัฐต้องไม่ทำลายสิทธิพื้นฐานของบุคคล บุคคลย่อมมีเสรีภาพตามความสมัครใจของตนเอง เว้นแต่ในบางเรื่องที่มีเหตุผลอันสมควรในการจำกัดเสรีภาพได้ ดังนั้น บุคคลจะไม่ผูกพันในหนี้ใดที่เขาไม่ตกลงยินยอมด้วย เมื่อหนี้เกิดขึ้นจากการแสดงเจตนาของบุคคลที่ต้องการจะให้ผูกพันบังคับแก่ตนแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความผูกพันทางหนี้ในการเป็นเจ้าของหนี้ลูกหนี้ขึ้นมาได้ ส่วนหลักเศรษฐศาสตร์นิยมเป็นหลักที่เกิดในระบบเศรษฐกิจในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 ซึ่งเป็นระบบเศรษฐกิจแบบการค้าเสรี โดยการทำธุรกิจในยุคนี้รัฐจะไม่เข้าไปควบคุมหรือกำหนดกฎเกณฑ์ เพียงแต่ทำหน้าที่จัดการและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่เอกชนในการทำธุรกิจเท่านั้น บุคคลจึงอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพในการทำนิติกรรมต่างๆ กฎเกณฑ์นี้ทำให้คู่สัญญามีความเท่าเทียมกันในการตกลงทำสัญญา โดยรัฐจะไม่มีบทบาทบัญญัติกฎหมายเข้าไปแทรกแซงการทำ

¹⁴ กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม (น. 5-9), โดย ดารารพร ธีระวัฒน์, 2547, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

¹⁵ กฎหมายว่าด้วยสัญญา (น. 70-71), โดย ไชยยศ เหมะรัชตะ, 2547, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัญญาของเอกชน เว้นแต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับประโยชน์ของส่วนรวมเท่านั้น¹⁶ กล่าวโดยสรุปหลักความศักดิ์สิทธิ์ในการแสดงเจตนามีสาระสำคัญดังนี้

(1) มีเนื้อหาของสัญญาระบุว่า ต้องการเข้าผูกมัดตนเองในสัญญาอย่างไรเท่าที่เห็นว่าเหมาะสม อาจมีความแตกต่างไปจากที่กฎหมายกำหนดไว้ก็สามารถที่จะกระทำได้ตราบเท่าที่ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

(2) เมื่อสัญญาเกิด ย่อมมีผลผูกพันต่อคู่สัญญาให้ต้องปฏิบัติตามภาระหนี้ตามข้อตกลงที่ตกลงกัน จึงต้องประกอบด้วยความยินยอมโดยสมัครใจของคู่กรณีแต่ละฝ่ายในสัญญาที่แสดงออกมา ไม่ถูกข่มขู่บังคับหรือหลอกลวงให้มีการแสดงเจตนา

(3) เมื่อเกิดกรณีสงสัยว่าสัญญามีผลผูกพันกันอย่างไร ให้ตีความไปตามเจตนาที่แท้จริงของคู่สัญญาตามหลักการตีความสัญญา โดยถือเอาเจตนาของคู่สัญญาแต่ละฝ่ายว่าเป็นกฎเกณฑ์ที่คู่สัญญาจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขไม่ได้ ถ้าคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่ตกลงยินยอมด้วย และหากการแสดงเจตนามีความผิดพลาดหรือบกพร่องอาจทำให้การแสดงเจตนาไม่สมบูรณ์ได้¹⁷

2) หลักเสรีภาพของการแสดงเจตนาในการทำสัญญา (Principle of Freedom of Contract)

หลักเสรีภาพแห่งการแสดงเจตนาในการทำสัญญา เป็นหลักที่อธิบายแก่นี้ที่เกิดจากสัญญาจะเป็นหนี้ที่ยุติธรรมสำหรับคู่สัญญา เพราะคู่สัญญามีเสรีภาพและอิสระที่จะตกลงกันทำสัญญาหรือไม่ก็ได้ ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่ามีภาระเอาเปรียบเกินไป หรือหนี้ที่ตนรับภาระไว้มีมากกว่าหนี้ที่อีกฝ่ายหนึ่งต้องปฏิบัติตอบแทนจนไม่เป็นธรรมแล้วก็ไม่จำเป็นต้องยอมรับตกลงให้เกิดหนี้โดยการไม่ตกลงทำสัญญาด้วย เมื่อใดที่คู่สัญญาตกลงทำสัญญาก็ต้องถือเท่ากับว่าคู่สัญญาเห็นว่าการนั้นยุติธรรมแล้วและหลังจากที่สัญญาเกิดขึ้นแล้ว คู่สัญญาก็จะอ้างในภายหลังว่าตนไม่ได้รับความยุติธรรมไม่ได้เพราะในขณะที่ทำสัญญาไม่มีใครบังคับ เมื่อคู่สัญญาเห็นว่าไม่ยุติธรรมก็ไม่จำเป็นต้องเข้าทำสัญญาด้วย

หลักเสรีภาพในการทำสัญญามีขอบเขตที่แยกพิจารณาได้ 4 ประการดังนี้¹⁸

(1) หลักเสรีภาพในการทำขึ้นซึ่งสัญญา (Freedom to Make of Contract) หมายถึงเสรีภาพในการทำข้อเสนอสนอง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยยอมรับรู้ถึงเสรีภาพในการทำขึ้นซึ่งสัญญา และอนุญาตให้คู่สัญญาเปลี่ยนแปลงหนี้ที่ระบุไว้ในสัญญาชนิดใดชนิดหนึ่ง

¹⁶ กฎหมายสัญญา : สถานะใหม่ของสัญญาปัจจุบันและปัญหาข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม (น. 13-14). เล่มเดิม.

¹⁷ แหล่งเดิม.

¹⁸ กฎหมายว่าด้วยสัญญา (น. 71-74) เล่มเดิม.

ใน 23 ประเภทของเอกเทศสัญญาดังกล่าว แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้บังคับของหลักสำคัญในเรื่อง ความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

(2) เสรีภาพในการเลือกคู่สัญญา (Freedom to Select the Other Party)

(3) เสรีภาพในการกำหนดเงื่อนไขของสัญญา (Freedom to Decide The Contract Terms) ทางปฏิบัติในส่วนที่เกี่ยวกับแนวคิดนี้ไม่ค่อยสอดคล้องกับทฤษฎีเท่าใดนัก คู่สัญญาซึ่งมีอำนาจ ต่อรองสามารถที่จะกำหนดเงื่อนไขที่อาจไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่ง

(4) หลักเสรีภาพที่ไม่ต้องทำตามแบบ (Freedom of Form)

แม้ประเทศไทยจะได้นำเอาหลักความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนามาใช้ แต่ในบางกรณีกฎหมายก็ได้กำหนดให้ความสมบูรณ์ของนิติกรรมสัญญานั้นขึ้นอยู่กับแบบของนิติกรรม สัญญาด้วยเช่นกัน โดยในเอกเทศสัญญาบางประเภทที่มีวัตถุประสงค์ของสัญญาเป็นการก่อให้เกิด หรือโอนทรัพย์สินในอสังหาริมทรัพย์และสัญญาตั้งตัวแทนเพื่อกระทำการดังกล่าวนั้นกฎหมาย ได้กำหนดให้ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่

3) หลักสุจริต

หลักสุจริต หรือ Good Faith นั้น ตาม Black's Law Dictionary 18th Edition ได้อธิบายไว้ว่า หมายถึง สภาวะทางจิตใจอันประกอบด้วย

(1) ความซื่อสัตย์ในความเชื่อหรือวัตถุประสงค์

(2) ความซื่อตรงต่อหน้าที่หรือหนี้ของตน

(3) ความสอดคล้องกับมาตรฐานทางการค้าหรือธุรกิจใดๆ อันชอบด้วยเหตุผล

ในการต่อรองกันอย่างเป็นธรรม

(4) การไร้ซึ่งเจตนาหลอกลวงหรือแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบ¹⁹

หลักสุจริตนั้น ถูกรับรองโดยบทบัญญัติกฎหมายลายลักษณ์อักษรเป็นครั้งแรก ในประมวลกฎหมายแพ่งของประเทศเยอรมัน ค.ศ. 1900 ในมาตรา 157 และมาตรา 242 คำว่า “หลักสุจริต” ในภาษาเยอรมัน ตรงกับคำว่า Treu und Glauben แปลว่า ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้อธิบายไว้ว่า หลักสุจริต ก็คือหลักความซื่อสัตย์และความไว้วางใจ²⁰ แต่การที่จะบอกว่า ความซื่อสัตย์และความไว้วางใจประกอบไปด้วยอะไรบ้างนั้น กล่าวได้ว่าทำได้ยากยิ่ง และยอมรับกันว่าหลักสุจริตนั้นเป็นเรื่องของแนวคิด แม้จะมีผู้พยายาม อธิบายหลักสุจริตจากหลักย่อยๆ ที่มาจากหลักสุจริต เช่น หลักเรื่องการใช้สิทธิโดยไม่สุจริต

¹⁹ การใช้หลักสุจริตในการตีความสัญญา (น. 9), โดย ภารวีร์ กษิตินนท์, 2550, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

²⁰ กฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป (น. 70), โดย ปรีดี เกษมทรัพย์, 2526, กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์.

หลักกฎหมายปิดปากหรือหลักความรับผิดชอบก่อนสัญญา แต่ก็ยังไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นการอธิบายถึงความหมายของหลักสุจริต

อย่างไรก็ตาม อาจกล่าวได้ว่าในการนิยามคำว่าหลักสุจริตนั้น อาจแบ่งได้ 2 ลักษณะ ได้แก่ การให้ความหมายในเชิงอัตตะวิสัย (Subjective) และการให้ความหมายในเชิงภาวะวิสัย (Objective) กล่าวคือ

หลักความสุจริตตามความหมายในเชิงอัตตะวิสัยนั้นถูกอธิบายโดยอาศัยความรู้ หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงบางประการของบุคคลเป็นสำคัญ ดังเช่นที่ศาลฎีกาได้เคยอธิบายถึงความสุจริตเอาไว้ว่า หมายถึงการกระทำโดยไม่รู้หรือไม่ควรรู้ถึงความบกพร่องแห่งสิทธิที่มีมาแต่อดีต ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 550/2490 แต่ถ้าการกระทำโดยรู้ถึงความบกพร่องแห่งสิทธิของตนจะถือว่าสุจริตไม่ได้ ตามคำพิพากษาฎีกาที่ 1012/2504 และยังได้ให้ความหมายเลยไปถึงว่า ถ้าความไม่รู้นั้นเกิดจากความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของผู้กระทำ ก็ถือได้ว่าไม่สุจริตเช่นกัน หลักสุจริตที่อธิบายโดยความรู้หรือไม่รู้ข้อเท็จจริงใดนี้ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ เรียกว่า หลักสุจริตเฉพาะเรื่อง บทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติถึงหลักสุจริตในลักษณะเช่นนี้ก็เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 412, 413, 1299, 1300, 1303, 1310, 1311, 1312, 1329, 1330, 1331, 1332 เป็นต้น²¹

ส่วนหลักสุจริตตามความหมายในเชิงภาวะวิสัยนั้นก็มีการอธิบายไว้อย่างกว้างๆ คือ เป็นหลักการพื้นฐานที่มีความเกี่ยวพันโดยตรงกับความซื่อสัตย์ ความเป็นธรรม ความมีเหตุผล การปกป้องความไว้วางใจ การคำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้อื่น ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือที่ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี เกษมทรัพย์ ได้อธิบายไว้ว่าเป็นหลักสุจริตทั่วไป อันเป็นมาตรฐานทั่วไปที่กฎหมายได้บัญญัติไว้ให้ใช้เป็นเครื่องวัดความประพฤติของมนุษย์ในกรณีต่างๆ ว่าการกระทำเหล่านั้นอยู่ในกรอบที่กฎหมายจะสนับสนุนหรือประณามหรือไม่ โดยบทบัญญัติของกฎหมายที่บัญญัติถึงหลักสุจริตในลักษณะนี้ไว้ก็ ได้แก่ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5 และมาตรา 368²²

แม้จะมีความพยายามที่จะอธิบายความหมายของหลักสุจริตดังที่ได้กล่าวมานี้ แต่ก็จะเห็นได้ว่ายังมีลักษณะเป็นนามธรรม โดยเฉพาะหลักสุจริตตามความหมายในเชิงภาวะวิสัย ดังนั้นจึงมักมีการอธิบายการใช้หลักสุจริตโดยอาศัยตัวอย่างคดีที่เคยเกิดขึ้นและนำไปใช้เป็นแนวทางในการพิจารณาคดีต่อไป

²¹ แหล่งเดิม.

²² แหล่งเดิม.

เหตุผลที่เป็นเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่า เนื่องจากลักษณะทางกฎหมายของหลักสุจริตเอง โดยหลักสุจริตมีลักษณะที่สำคัญอยู่ 5 ประการ²³ คือ

(1) เป็นกฎหมายยุติธรรม ซึ่งมีได้กำหนดข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบหรือผลทางกฎหมายไว้อย่างแน่ชัด ในการใช้และตีความกฎหมายเหล่านี้จำเป็นต้องใช้ดุลยพินิจประกอบ เพื่อเสริมเนื้อความให้กฎหมายสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เพื่อให้เป็นธรรมและเหมาะสมกับพฤติการณ์แห่งคดีและตามกาลสมัย ซึ่งตรงข้ามกับกฎหมายเคร่งครัด ที่กำหนดข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบและผลทางกฎหมายเอาไว้ชัดเจนแน่นอน ผู้ใช้หรือตีความกฎหมายไม่สามารถใช้ดุลยพินิจเสริมแต่งเนื้อหาของบทบัญญัติ เพียงแต่จะต้องตีความหรือใช้กฎหมายตามที่ได้บัญญัติไว้ชัดเจนอยู่แล้ว ซึ่งก็จะเป็นกรณีที่กฎหมายต้องการความชัดเจนแน่นอนเพื่อความสะดวกในกิจการบางอย่าง

(2) เป็นกฎหมายที่เป็นบทบังคับ กฎหมายที่คู่กรณีไม่สามารถตกลงแก้ไขเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับกฎหมายที่ไม่เป็นบทบังคับ โดยกฎหมายที่บัญญัติขึ้นเพื่อป้องกันมิให้บุคคลทำการทุจริตเป็นกฎหมายเอกชนเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น ไม่สามารถจะตกลงกันว่าแม้จะจงใจก่อให้เกิดความเสียหายก็ ไม่สามารถเรียกค่าเสียหายได้ ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 373 บัญญัติว่า “ความตกลงทำไว้ล่วงหน้าเป็นข้อความยกเว้นมิให้ลูกหนี้ต้องรับผิดชอบเพื่อกลั่นแกล้ง หรือความประมาทเลินเล่ออย่างร้ายแรงของตนนั้น ท่านว่าเป็นโมฆะ”

(3) เป็นกฎหมายที่มีเนื้อความไม่ชัดเจน โดยกฎหมายจะใช้ถ้อยคำอย่างกว้างๆ ไม่สามารถให้ความหมายที่แน่ชัดไว้ล่วงหน้าได้ ต้องรอให้เกิดข้อพิพาทขึ้นจึงจะสามารถนำไปวินิจฉัยขอบเขตของหลักสุจริต เพื่อเป็นแนวทางให้กฎหมายควบคุมการแสดงเจตนาทำนิติกรรมของเอกชนไม่ให้ขัดกับผลประโยชน์ส่วนรวมและความรู้สึกผิดชอบ ชั่วดีของสังคมอย่างรุนแรง

(4) เป็นหลักทั่วไป หรือเป็นบทที่เป็นหลักการของความประพฤติของมนุษย์ ในสังคมให้สูงกว่าศีลธรรมของหมู่โจร อันจะต้องระมัดระวังเพราะสังคมมักฉวยโอกาสเอาเปรียบกันอยู่เสมอ แต่มิใช่เป็นกฎหมายทั่วไปที่จะถูกตัดโดยกฎหมายพิเศษ

(5) เป็นบทครอบจักรวาล คือ แม้จะมีบทบัญญัติเกี่ยวกับเรื่องนั้นไว้อยู่แล้ว หลักสุจริตก็ยังใช้เป็นฐาน โดยเป็นบทที่ทำหน้าที่เป็นมาตรฐานควบคุมความประพฤติของบุคคลในทุกเรื่อง จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นรากฐานของกฎหมายทั้งระบบ นับเป็นการประกาศอุดมคติแห่งความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมว่าจะต้องปฏิบัติต่อกันด้วยหลักสุจริต

การใช้สิทธิโดยสุจริตในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้นำมาบัญญัติไว้ในมาตรา 5 และมาตรา 6 ซึ่งถือเป็นแม่บทของหลักสุจริตในประมวลกฎหมายของไทย

²³ แหล่งเดิม.

มาตรา 5 บัญญัติว่า “ในการใช้สิทธิแห่งตนก็ดี ในการกระทำชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต”

มาตรา 6 บัญญัติว่า “ให้สันนิษฐานไว้ก่อนว่า บุคคลทุกคนกระทำการโดยสุจริต”

หลักการใช้สิทธิโดยสุจริตในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 5 มีความสำคัญเป็นรากฐานของกฎหมายแพ่งไทยทั้งระบบ มีลักษณะเป็นกฎหมายทั่วไปที่มีลักษณะค่อนข้างเป็นนามธรรมอันเป็นบทกฎหมายยุติธรรมที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทยได้บัญญัติรับรองไว้เป็นลายลักษณ์อักษร โดยทำหน้าที่เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการแก้ไขหรือปรับใช้กับข้อเท็จจริงใหม่ๆ ในสังคมได้เป็นอย่างดีซึ่งผู้ใช้กฎหมายสามารถหยิบยกขึ้นมาปรับใช้แก่กรณีข้อเท็จจริงได้ทุกเรื่อง

2.2.3 แนวคิดในการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตในการต่อสู้คดีอาญา

ในการดำเนินคดีอาญา บุคคลที่เป็นผู้ต้องหาหรือจำเลยจะต้องอยู่ในฐานะที่จะต่อสู้คดีได้ในกรณีบุคคลวิกลจริตถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความคุ้มครองสิทธิของผู้ถูกกล่าวหา กล่าวคือ ย่อมได้รับการสันนิษฐานไว้ก่อนว่าเป็นผู้บริสุทธิ์จนกว่าจะมีคำพิพากษาถึงที่สุดว่าเป็นผู้กระทำความผิด และมีสิทธิต่างๆ 2 ลักษณะ

ประการแรก สิทธิอย่างผู้ร่วมในคดีในทางกระทำ ได้แก่ สิทธิที่จะอยู่ร่วมด้วยในการดำเนินคดีอาญาของเจ้าพนักงานและศาล สิทธิที่จะมีทนายช่วยเหลือในคดีทั้งในชั้นสอบสวนและในชั้นพิจารณาของศาล และสิทธิที่จะให้การแก้ข้อกล่าวหา

ประการที่สอง สิทธิอย่างผู้ร่วมในคดีในทางอยู่เฉย ได้แก่ สิทธิที่จะไม่ให้การเลยในเรื่องที่ถูกกล่าวหา และถ้อยคำของเขาคือจะใช้ได้นั้นจะต้องเป็นถ้อยคำที่มีได้เกิดขึ้นจากการหลอกลวง ช่มชู้ ให้สัญญาหรือจากการกระทำที่มีชอบทั้งหลาย

ผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีสภาพร่างกายและจิตใจอยู่ในวิสัยที่จะสามารถรับรู้กระบวนการพิจารณาได้อย่างสมบูรณ์ตามสมควร ซึ่งหมายถึงผู้ถูกกล่าวหาจะต้องมีความสามารถในการต่อสู้คดี²⁴

ความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ถูกกล่าวหาจึงเป็นรากฐานแห่งสิทธิทั้งหลายของผู้ถูกกล่าวหาในคดีอาญา ฉะนั้นในการดำเนินคดีอาญาแก่ผู้ต้องหาหรือจำเลยซึ่งมีความผิดปกติทางจิต พนักงานสอบสวน พนักงานอัยการ ทนายความและศาล จึงต้องตระหนักและให้ความสำคัญในเรื่องความสามารถในการต่อสู้คดีของผู้ต้องหาหรือจำเลยเหล่านี้เป็นพิเศษเนื่องจากความผิดปกติทางจิตเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ความสามารถในการรับรู้และการตัดสินใจของผู้ต้องหาหรือจำเลยบิดเบือนผิดปกติจากที่ควรจะเป็น จึงบัญญัติเป็นหลักทั่วไปว่าในทุกขั้นตอนของการดำเนินคดีอาญา ถ้ามีเหตุ

²⁴ มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต (น. 79-81), โดย ชิงชัย ศรีประสิทธิ์, 2540, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สงสัยว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้เพราะมีความผิดปกติทางจิต การดำเนินคดีในชั้นตอนนั้นจะต้องหยุดลงหรือเลื่อนออกไป และจะต้องพิจารณาในปัญหาว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความสามารถในการต่อสู้คดีเพราะความผิดปกติทางจิตหรือไม่ ถ้าผล การประเมินของแพทย์ปรากฏว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยไม่สามารถต่อสู้คดีได้เพราะความผิดปกติทางจิต ก็จะต้องรอการดำเนินคดีไว้จนกว่าอาการป่วยทางจิตของผู้ต้องหาหรือจำเลยจะหายหรือทุเลาลง จนสามารถต่อสู้คดีได้ จึงจะดำเนินคดีต่อไปได้²⁵

2.2.4 แนวคิดในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายอาญา กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการดำเนินคดีของบุคคลวิกลจริต แต่ในทางปฏิบัติยังมีปัญหาหลายประการ จึงได้มีการบัญญัติพระราชบัญญัติสุขภาพจิตขึ้นเพื่อเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างให้มีการจัดการบริการที่ดีแก่ผู้ที่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต ซึ่งจะมีส่วนช่วยปกป้อง คุ้มครอง ส่งเสริมปรับปรุงคุณภาพชีวิตและสุขภาพจิต รวมทั้งเป็นการเสริมสร้างและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนของผู้ที่มีความผิดปกติทางจิต ซึ่งเป็นบุคคลที่อาจตกเป็นเหยื่อของการล่วงล้ำหรือละเมิดสิทธิมนุษยชนได้ง่าย นอกจากนี้ยังช่วยคุ้มครองความปลอดภัยให้กับผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชที่มีภาวะอันตรายทั้งต่อตนเอง ผู้อื่นและคนในสังคม ซึ่งเกี่ยวข้องกับผู้ที่ มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชที่ปฏิเสธการรักษา รวมทั้งผู้ป่วยจิตเวชที่กระทำผิดกฎหมาย เช่น การกำหนดเรื่องความจำเป็นในการรักษา การยินยอมการรักษา การกำหนดกระบวนการนำผู้ป่วยมาบำบัดรักษา รวมทั้งการกำหนดมาตรการและให้อำนาจบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการป้องกัน บำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพให้ได้ผลที่มีประสิทธิภาพตามมาตรฐานสากล เพื่อให้ผู้ป่วยมีศักดิ์และสิทธิเทียบเท่ากับบุคคลทั่วไป ได้รับการบำบัดรักษาเทียบเท่ากับผู้ป่วยทางกาย

²⁵ ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามาตรา 14 บัญญัติว่า “ในระหว่างทำการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณี สั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้น มาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ใต้สวนมูลฟ้อง หรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริต หรือสามารถจะต่อสู้คดีได้และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิต หรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัด หรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการ ใต้สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

สามารถอยู่ในชุมชนได้ โดยที่สังคมได้รับความปลอดภัย อันเนื่องมาจากผู้ป่วยได้รับการดูแลรักษา ที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึง ครอบคลุม มีความต่อเนื่อง

ความมุ่งหมายของการบังคับใช้พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เป็นการกำหนด มาตรการเพื่อคุ้มครองสังคมจากภัยอันตรายที่อาจเกิดขึ้นจากผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตและมีภาวะ อันตราย ในขณะเดียวกันก็เป็นการคุ้มครองผู้ป่วยจิตเวช บุคคลวิกลจริต ให้ได้รับการบำบัดรักษา เพื่อประชาชนและสังคมส่วนรวมจะได้รับความปลอดภัยจากผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิต บุคคลวิกลจริต หรือบุคคลที่มีภาวะอันตราย ซึ่งเป็นผลมาจากการที่ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและจิตเวชได้รับการ บำบัดรักษาที่มีมาตรฐานอย่างทั่วถึง ครอบคลุมและมีความต่อเนื่อง เป็นการป้องกันมิให้ผู้ที่มีปัญหา สุขภาพจิตและจิตเวชก่ออันตรายทั้งแก่ตนเองและสังคม โดยรวม นอกจากนี้ผู้ป่วยจิตเวช จะได้รับการ คุ้มครองสิทธิต่างๆ ซึ่งพึงได้รับจากรัฐ เช่น การเข้าถึงบริการ มาตรฐานการบริการและเป็นการ ป้องกันการเกิดปัญหาสุขภาพจิตได้²⁶

2.3 แนวคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริต

2.3.1 แนวคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตเพื่อการกระทำของตนทาง กฎหมายแพ่ง

ในกรณีของบุคคลวิกลจริตเกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางละเมิดเพื่อการกระทำของตนเอง ระบบกฎหมายจำนวนมากได้กำหนดความรับผิดชอบในทางละเมิดของเด็กไร้เดียงสาอยู่ในระดับ เดียวกันกับกรณีความเสียหายที่ได้กระทำโดยบุคคลวิกลจริต ดังนั้น ความรับผิดชอบในทางละเมิด เพื่อการกระทำของตนเองในกรณีของบุคคลวิกลจริตจึงมีพื้นฐานหลักการเดียวกับกรณีของ เด็กไร้เดียงสา คือ

1) แนวความคิดหลักการให้รับผิดชอบโดยสมบูรณ์

แนวความคิดนี้พบได้ในกฎหมายโรมันยุคเริ่มแรก กฎหมายโมฮัมเหม็ด (Mohammedan Law) กฎหมายของประเทศในกลุ่มตระกูลกฎหมายฝรั่งเศสในบางประเทศ เป็นต้น แนวความคิด หลักการให้รับผิดชอบโดยสมบูรณ์ทำให้บุคคลวิกลจริตต้องรับผิดชอบอย่างเต็มที่ เช่น ประมวลกฎหมายแพ่ง ของประเทศฝรั่งเศส มาตรา 1382, 1383 ซึ่งเป็นหลักทั่วไปของความรับผิดชอบในทางละเมิดมีความรับ รับผิดชอบอยู่บนความผิด (Fault) การวินิจฉัยจะพิจารณาในวิธีกาเววิสัยโดย การเปรียบเทียบการกระทำ ของบุคคลวิกลจริตกับการกระทำของบุคคลที่มีความระมัดระวังและสุ่มรอบคอบ แนวความคิด ที่ว่าบุคคลวิกลจริตต้องรับผิดชอบอย่างเต็มที่ เป็นแนวความคิดใน ทางสังคม คือ มีแนวความคิดที่ว่า

²⁶ ตาม-ตอบ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต (น. 10), โดย กรมสุขภาพจิต, 2554, นนทบุรี: กรมสุขภาพจิต.

กฎหมายควรทำให้สังคมพอใจ กฎหมายมิใช่เป็นการปฏิบัติ ของศีลธรรม ดังนั้น ในระหว่างผู้ที่ได้รับความเสียหายกับผู้ละเมิดจึงควรมุ่งไปที่ผู้ได้รับความเสียหาย

2) แนวความคิดหลักการไม่ต้องรับผิดโดยสมบูรณ์

แนวความคิดนี้กำหนดให้บุคคลวิกลจริตเป็นอิสระไปจากความรับผิดทั้งหมด ซึ่งแนวความคิดนี้เห็นว่าความรับผิดในทางละเมิดนั้นผู้ที่รับผิดควรต้องถูกดำเนิน บุคคลใดที่ไม่สามารถรู้ได้ว่าตนกำลังทำอะไรอยู่จึงไม่สมควรที่จะต้องรับผิด ด้วยเหตุนี้บุคคลวิกลจริตจึงได้รับการยกเว้นไปจากความรับผิดอย่างสมบูรณ์ แนวความคิดนี้ได้รับการยอมรับในหลายประเทศ เช่น อาร์เจนตินา โคลัมเบีย หรือประเทศสังคมนิยมบางประเทศ นอกจากนี้กฎหมายของประเทศในตระกูลกฎหมายเยอรมัน เช่น ประเทศกรีก ก็ได้รับเอาหลักเกณฑ์นี้ไปใช้เหมือนกัน

3) แนวความคิดหลักการพื้นฐานความรับผิดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาตามหลักแห่งความยุติธรรม

แนวความคิดนี้เกิดจากนักกฎหมายได้บัญญัติกฎหมายขึ้น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความยุติธรรม เหตุเพราะว่าแนวความคิดหลักการให้รับผิดโดยสมบูรณ์ หรือแนวความคิดหลักการไม่ต้องรับผิดโดยสมบูรณ์ ไม่ว่าแนวความคิดใดก็ตามมีผลทำให้เกิดความยุ่งยากมากในทางปฏิบัติ ดังนั้นจึงเกิดแนวทางการแก้ไขปัญหาในทางที่สาม โดยการสร้างขึ้นมาจากพื้นฐานของการพิจารณาตามหลักแห่งความยุติธรรม แนวความคิดนี้เริ่มได้รับการยอมรับจากกฎหมายของกลุ่มประเทศตระกูลเยอรมันทั้งหมดและได้แพร่หลายไปสู่ประเทศอื่นๆ อย่างรวดเร็วจนไปสู่กลุ่มประเทศตระกูลกฎหมายฝรั่งเศส²⁷

2.3.2 แนวความคิดทั่วไปว่าด้วยความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่นเกี่ยวกับผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตถูกจัดให้เป็นบุคคลอีกประเภทหนึ่งที่ต้องการความดูแลรวมทั้งเอาใจใส่ เพราะบุคคลวิกลจริตมีความบกพร่องทางจิต บุคคลวิกลจริตจึงเป็นผู้ที่ไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ด้วยตนเอง กฎหมายของทุกประเทศจึงกำหนดให้ต้องมีผู้ดูแล และกรณีบุคคลวิกลจริตไปก่อความเสียหายแก่ผู้อื่นก็จะเกี่ยวพันความรับผิดของผู้มีหน้าที่ดูแล ความเสียหายที่บุคคลวิกลจริตได้ก่อให้เกิดขึ้นเป็นสาเหตุทำให้ผู้เสียหายฟ้องผู้มีหน้าที่ดูแลได้

1) ระบบความรับผิดมีพื้นฐานบนข้อสันนิษฐานของความผิด

ประเทศกฎหมายระบบลายลักษณ์อักษร เช่น กฎหมายฝรั่งเศส เยอรมัน ญี่ปุ่น ต่างกำหนดให้ผู้มีหน้าที่ดูแลรับผิดเพราะมีความผิดที่บกพร่องในหน้าที่ดูแล โดยสันนิษฐานว่ามีความบกพร่องในหน้าที่ดูแล ในกรณีความเสียหายที่ก่อให้เกิดขึ้นโดยบุคคลวิกลจริตซึ่งเป็นบุคคล

²⁷ มาตรการทางกฎหมายในการบังคับรักษาผู้ป่วยทางจิต (น. 51-58). เล่มเดิม.

ที่ต้องอยู่ในความเอาใจใส่ดูแลของบุคคลอื่น ลักษณะการกระทำของบุคคลวิกลจริตที่เป็นสิ่งที่กฎหมายสันนิษฐานว่าผู้ดูแลมีความผิด เหตุที่สันนิษฐานว่าผู้อนุบาลมีความผิดในเวลาเมื่อบุคคลวิกลจริตได้ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคลอื่น เป็นเพราะว่าผู้อนุบาลมีหน้าที่ต้องคุ้มครองอย่างปลอดภัย การขาดการดูแลจึงเป็นข้อสันนิษฐานว่าผู้อนุบาลมีความผิด การสันนิษฐานนี้เฉพาะแต่ในเรื่องการดูแลเท่านั้น ไม่รวมถึงการสั่งสอนอบรมด้วย และในการพิจารณาลักษณะการกระทำของบุคคลวิกลจริตที่ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานของกฎหมายนั้น จะพิจารณาเพียงแต่การกระทำภายนอก

2) ระบบความรับผิดที่ตั้งอยู่ที่การพิสูจน์ความผิด

กฎหมายระบบจารีตประเพณี กฎหมายอังกฤษและสหรัฐอเมริกา มีระบบความคิดในการกำหนดความรับผิดของผู้ดูแลแตกต่างกันไปจากระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษรความรับผิดของผู้มีหน้าที่ดูแลมีพื้นฐานความรับผิดอยู่ที่การพิสูจน์ความผิด ความรับผิดของผู้ดูแลเป็นความรับผิดของตนเอง ไม่เป็นความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น ในกรณีความเสียหายที่ก่อให้เกิดขึ้นโดยบุคคลวิกลจริตนั้น ความรับผิดของผู้มีหน้าที่ดูแลในกฎหมายระบบจารีตประเพณีกำหนดให้ผู้ที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากบุคคลวิกลจริตก่อให้เกิดขึ้นเป็นฝ่ายต้องพิสูจน์ว่าผู้อนุบาลมีความผิด เป็นความผิดของผู้อนุบาลบนพื้นฐานของหลักความประมาทเลินเล่อของตนเอง ไม่เป็นความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น²⁸

2.4 ความสามารถของบุคคลวิกลจริต

เมื่อมีสภาพบุคคลแล้ว ก็ย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมาย การจะมีสิทธิและหน้าที่แค่ไหนเพียงใด จะต้องพิจารณาถึงความสามารถของบุคคลนั้นก่อนว่า เป็นบุคคลที่ถูกจำกัดความสามารถหรือไม่

2.4.1 ความสามารถของบุคคล

ความสามารถของบุคคล คือการที่บุคคลมีสิทธิและหน้าที่และมีความสามารถใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ ความสามารถนั้นมีส่วนประกอบอยู่ 2 ชนิด²⁹ คือ

²⁸ รวบรวมความในโอกาสครบรอบ 60 ปี ดร. ปรีดี เกษมทรัพย์ (น. 100-105), โดย อนันต์ จันทร์ โอภากร, 2531, กรุงเทพฯ: พีเค พรินต์ติ้งเฮาส์.

²⁹ คำบรรยายหลักกฎหมายเอกชน (น. 13-14), โดย ฉัฐพงษ์ โปษะบุตรและพรชัย สุนทรพันธุ์, 2548, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

1) ความสามารถในการมีสิทธิ หรือความสามารถในการเป็นผู้ทรงสิทธิ

โดยหลักทั่วไป บุคคลทุกคนย่อมมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายเมื่อมีสภาพบุคคล ไม่ว่าจะบุคลนั้นจะเป็นเด็ก ผู้ใหญ่ หญิงหรือชาย มั่งมีหรือยากจน เนื่องจากทุกคนมีความจำเป็นที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับผู้อื่นในทางสังคมและครอบครัว เช่น ทารกผู้เกิดมา มีสภาพบุคคล หรือแม้แต่ทารกในครรภ์มารดา³⁰ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 15 วรรคสอง มีสิทธิเป็นทายาทรับมรดกได้ ดังนั้นกฎหมายจึงรับรองให้บุคคลทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายตั้งแต่เกิด และมีสิทธิย้อนหลังไปถึงเวลาที่ยังเป็นทารกในครรภ์มารดาด้วย ซึ่งอาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า บุคคลทุกคนไม่อาจครองชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากสิทธิและหน้าที่

บุคคลทุกคนมีความสามารถในการมีสิทธิโดยเสมอภาคกัน แต่ความสามารถในการมีสิทธินั้น ไม่จำเป็นต้องมีความสามารถในการใช้สิทธิเสมอไป กล่าวคือ มีบุคคลบางประเภทที่แม้จะมีสิทธิต่างๆ ได้ตามกฎหมาย แต่กฎหมายก็ได้กำหนดขั้นตอนหรือจำกัดความสามารถในการใช้สิทธิของเขาไว้บางประการ เนื่องจากกฎหมายเห็นว่าบุคคลเหล่านั้นยังไม่มีคุณสมบัติเพียงพอที่จะใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ได้

2) ความสามารถในการใช้สิทธิ

ผู้ที่เริ่มต้นเป็นบุคคลนั้น มีเพียงความสามารถในการมีสิทธิหรือการถือสิทธิ แต่จะทำการใดๆ ในกฎหมายไม่ได้จนกว่าจะมีความสามารถในการใช้สิทธิ และความสามารถในการใช้สิทธินี้จะบริบูรณ์ต่อเมื่อมีภาวะเป็นผู้ใหญ่ หรือที่เรียกตามภาษากฎหมายว่าบรรลุนิติภาวะ

การใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายนั้นเป็นเรื่องที่ต้องใช้บุคคลที่มีความสามารถในการใช้ความคิดความชำนาญ ความรอบคอบ มีความรู้สึกผิดชอบ เข้าใจ ถึงความสำคัญในผลที่จะเกิดขึ้นจากการที่ตนได้กระทำไป ซึ่งมีบุคคลบางประเภทที่ยังมีคุณสมบัติ ไม่เพียงพอในการใช้สิทธิ เนื่องจากอายุ สติปัญญา สุขภาพร่างกายและความประพฤติ ซึ่งบุคคลเหล่านี้ก็เช่น ผู้เยาว์ คนวิกลจริต คนไร้ความสามารถ คนเสมือนไร้ความสามารถ เป็นต้น ดังนั้น กฎหมายจึงจำเป็นต้องตัดทอนความสามารถในการใช้สิทธิของบุคคลเหล่านี้ โดยมีเหตุผลก็เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของบุคคลดังกล่าวนั่นเอง

เหตุแห่งความไม่สามารถในการใช้สิทธิ อาจแบ่งออกได้เป็น 2 ประการ คือ

³⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1604 บัญญัติว่า “บุคคลธรรมดาจะเป็นทายาทได้ก็ต่อเมื่อ มีสภาพบุคคลหรือสามารถมีสิทธิได้ตามมาตรา 15 แห่งประมวลกฎหมายนี้ ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่าเด็กที่เกิดมารอดอยู่ภายในสามร้อยสิบวันนับแต่เวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายนั้นเป็นทารกในครรภ์มารดาอยู่ในเวลาที่เจ้ามรดกถึงแก่ความตาย.”

(1) ความไม่สามารถในการใช้สิทธิอันเนื่องมาจากธรรมชาติ หมายถึง ลักษณะหรือคุณสมบัติของบุคคลนั้นยังไม่มีสภาพที่จะใช้สิทธิของตนเองได้โดยธรรมชาติ กล่าวคือ บุคคลนั้นยังไม่มีความรู้สึกรับผิดชอบ เช่น เด็กที่ยังไม่รู้เดียงสา วัยที่ยังไม่อาจใช้ความนึกคิด ไม่มีความรู้ความชำนาญ ไม่มีความรับผิดชอบ

(2) ความไม่สามารถในการใช้สิทธิอันเนื่องมาจากกฎหมาย กล่าวคือ กฎหมายเห็นว่าบุคคลประเภทนี้มีความบกพร่องในเรื่องความสามารถซึ่งหากปล่อยให้เขาใช้สิทธิไปโดยลำพังตนเองโดยไม่มีผู้ควบคุมดูแลแล้ว อาจเกิดความเสียหายแก่ตัวบุคคลนั้นเองหรือแก่ผู้มีส่วนได้เสีย กฎหมายจึงจำกัดความสามารถในการใช้สิทธินี้³¹

2.4.2 ความสามารถของบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตเป็นคนที่มีความผิดปกติ จิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ซึ่งอาจเกิดจากจิตใจหรือเกิดจากร่างกายอันมีผลกระทบต่อจิตใจ ทำให้บุคคลดังกล่าวไม่อาจคิดหรือตัดสินใจได้ ซึ่งอาจจะเป็นอาการที่เป็นอยู่ตลอดเวลาหรืออาจจะเป็นเพียงครั้งคราวก็ได้ บุคคลวิกลจริตแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ³²

1) บุคคลวิกลจริตในความเป็นจริง คือ บุคคลซึ่งแม้จะมีความสามารถตามกฎหมายแต่ไม่มีความสามารถที่จะดูแลตนเอง หรือผลประโยชน์ของตนเองได้ในความเป็นจริงอันอาจจะเป็นเพียงบางช่วงเวลา ซึ่งอาจเกิดจากความผิดปกติทางจิตใจหรือความผิดปกติทางร่างกายที่มีผลกระทบต่อจิตใจจริงๆ

โดยปกติแล้วบุคคลประเภทนี้แม้จะเป็นบุคคลวิกลจริตแต่สถานะในทางกฎหมายของเขายังคงเหมือนกับบุคคลธรรมดาทุกประการ เขาจึงยังคงมีความสามารถในการใช้สิทธิ ทำนิติกรรมได้เองโดยลำพังโดยไม่ต้องมีใครดูแล และนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำไปก็มีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายทุกประการด้วย ทั้งนี้ เพื่อคุ้มครองบุคคลภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้อง ในนิติกรรมนั้นซึ่งไม่อาจจะทราบได้ว่าคนที่ทำนิติกรรมกับตนนั้นเป็นบุคคลวิกลจริตและดูแลผลประโยชน์ของตนเองไม่ได้

2) บุคคลวิกลจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ บุคคลวิกลจริตประเภทนี้เรียกได้ว่าเป็นคนที่จิตไม่ปกติเป็นการถาวรถึงขนาดที่ไม่อาจดูแลผลประโยชน์ของตนเองได้เลย

ขั้นตอนการร้องขอต่อศาลขอให้ศาลสั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ

³¹ คำบรรยายหลักกฎหมายเอกชน (น. 15). เล่มเดิม.

³² คำอธิบายหลักกฎหมายนิติกรรมสัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง (น. 47-48), โดย จำปี โสคติพันธ์, 2554, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

(1) บุคคลที่กฎหมายกำหนด ได้แก่ คู่สมรส บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครอง ผู้ซึ่งปกครองดูแล หรือผู้พิทักษ์ หรือพนักงานอัยการ ได้ร้องขอต่อศาลขอให้ศาลสั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถและอยู่ภายใต้การอนุบาล

(2) เมื่อศาลพิจารณาคำร้องแล้ว เห็นสมควร ก็จะมีคำสั่งให้บุคคลวิกลจริตนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ คำสั่งศาลนี้ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะในทางกฎหมายของบุคคลนั้น ให้เป็นคนที่ไม่มีความสามารถในการใช้สิทธิได้อย่างสมบูรณ์

(3) คำสั่งศาลที่สั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ ต้องประกาศให้เป็นที่รู้จักโดยทั่วไปในราชกิจจานุเบกษา เพื่อที่จะไม่มีใครอ้างได้ว่าไม่รู้ว่าบุคคลนั้นเป็นคนไร้ความสามารถ³³

บุคคลวิกลจริตเมื่อถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ จะมีผลดังนี้³⁴

(1) คนไร้ความสามารถต้องถูกจัดให้อยู่ในความอนุบาล ซึ่งผู้อนุบาลจะเป็นผู้ดูแลผลประโยชน์ของคนไร้ความสามารถ และเป็นผู้ทำนิติกรรมแทนคนไร้ความสามารถทุกอย่าง

(2) บุคคลนั้นไม่อาจทำนิติกรรมใดๆ ด้วยตนเองได้ ไม่ว่าจะกระทำโดยลำพังหรือโดยได้รับความยินยอมจากผู้อนุบาล

(3) นิติกรรมที่คนไร้ความสามารถได้กระทำลง มีผลเป็นโมฆะทั้งสิ้น³⁵

2.4.3 ความสามารถในการทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริต

กฎหมายมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตทุกคน แต่ความคุ้มครองที่ให้มีระดับแตกต่างกัน ทั้งนี้แล้วแต่ว่าจะมีผู้ร้องขอให้กฎหมายเข้าคุ้มครองบุคคลวิกลจริตนั้นหรือไม่ มีบุคคลวิกลจริตอยู่เป็นจำนวนมากที่มีได้รับความคุ้มครองทางกฎหมาย อาจเป็นเพราะไม่รู้

³³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 28 บัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสก็ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดานกล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อก็ดี ผู้ปกครองหรือ ผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้นอยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริต ผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้

บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถตามวรรคหนึ่งต้องจัดให้อยู่ในความอนุบาล การแต่งตั้งผู้อนุบาล อำนาจหน้าที่ของผู้อนุบาล และการสิ้นสุดของความเป็นผู้อนุบาล ให้เป็นไปตามบทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายนี้

คำสั่งขอศาลตามมาตรา นี้ ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา.”

³⁴ คำอธิบายหลักกฎหมายนิติกรรมสัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนหนึ่งของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง (น. 49). เล่มเดิม.

³⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำลง การนั้นเป็นโมฆะ.”

ว่ากฎหมายมีระบบคุ้มครองให้ หรือไม่เอาใจใส่ หรือเพราะความอับอายไม่อยากเปิดเผย ให้คนทั้งหลายทราบว่ามีคนบ้าในครอบครัว บุคคลวิกลจริตนั้นจึงไม่มีสถานะเป็น คนไร้ความสามารถ แต่กฎหมายก็ยังมิบทบัญญัติให้ความคุ้มครอง ที่เป็นเช่นนี้เพราะบุคคลวิกลจริต เป็นผู้ไม่รู้จักใช้ความคิด ไม่รู้ว่าตนได้กระทำอะไรไปแล้วจะมีผลอย่างไร การทำนิติกรรม จึงอาจเกิดผลเสียหาย และอาจมีผู้ไม่สุจริตหาประโยชน์โดยการเอาเปรียบจากการเสียดสี ของบุคคลวิกลจริต ได้ง่าย ๆ

บุคคลวิกลจริตนั้นอาจมีบางเวลาที่มีสติดีเป็นครั้งคราว ในระหว่างมีสติดีก็ไม่มีเหตุผลที่จะทำให้การทำนิติกรรมในระหว่างนั้นมีความบกพร่องในทางกฎหมาย และหากจะให้บุคคลวิกลจริตนั้นอ้างความวิกลจริตมาบอกกล่าวการกระทำของตนทั้งหมด ผลเสียหายก็อาจเกิดกับคู่กรณีผู้ทำการ โดยสุจริตได้เช่นกัน ดังนั้นกฎหมายจึงให้ความคุ้มครองแก่บุคคลวิกลจริตเพียงกำหนดเป็นหลักเกณฑ์ว่านิติกรรมที่ได้ทำลงมีผลสมบูรณ์ใช้ได้อยู่ แต่นิติกรรมนั้นอาจถูกพิสูจนหักล้างให้เป็นโมฆียะได้ บทบัญญัติที่คุ้มครองบุคคลวิกลจริต ปรากฏในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 30 บัญญัติว่า “การใด ๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ได้กระทำลง การนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจรตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

คำว่า “บุคคลวิกลจริต” ตามมาตรา 30 นี้ หมายถึง บุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั่นเอง บุคคลวิกลจริตนั้น หากทำนิติกรรมใดลงไปถือว่านิติกรรมนั้นมีผลสมบูรณ์ใช้บังคับได้ ไม่เป็นโมฆียะ เว้นแต่จะปรากฏว่า

1) ได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจรตวิกล

ต้องกระทำนิติกรรมในขณะที่จรตวิกล เนื่องจากอาการวิกลจริตของบุคคลมิได้ มีอยู่เป็นเนื่องนิตย์ตลอดไป บางขณะอาจมีสติรู้สึกลึกซึ้ง และบางขณะเสียดสีไม่รู้สึกลึกซึ้ง นิติกรรมที่จะเป็นโมฆียะต้องทำในขณะที่ผู้วิกลจริตเสียดสีไม่มีความรู้สึกลึกซึ้ง หากทำในขณะที่มีสติรู้สึกลึกซึ้งแล้ว นิติกรรมนั้นๆ หาเป็นโมฆียะไม่ ข้อนี้แตกต่างกับเรื่องคนไร้ความสามารถ เพราะนิติกรรมที่คนไร้ความสามารถทำ ไม่ว่าจะทำในขณะที่จรตวิกลหรือในขณะที่จิตปกติก็ตาม นิติกรรมนั้นเป็นโมฆียะเสมอ ส่วนในกรณีบุคคลวิกลจริตที่ศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ทำนิติกรรมต้องได้ความว่าทำในขณะที่จรตวิกล นิติกรรมจึงอาจเป็นโมฆียะ

2) คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต

คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ว่าผู้กระทำนิติกรรมเป็นบุคคลวิกลจริต หมายถึง ในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งรู้ว่า ผู้นั้นเป็นบุคคลวิกลจริต ซึ่งหลักเกณฑ์นี้มีไว้เพื่อให้ความยุติธรรมแก่บุคคลภายนอกที่กระทำการ โดยสุจริต เป็นการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของสังคม

ดังนั้นแม้บุคคลวิกลจริตจะกระทำนิติกรรมในขณะที่ไม่รู้สึกรับผิดชอบ หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่รู้ว่าผู้นั้นเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมนั้นก็ยังคงสมบูรณ์อยู่

หลักเกณฑ์ทั้ง 2 ข้อ ต้องพิจารณาประกอบกัน การพิสูจน์จึงต้องให้ได้ความทั้ง 2 ข้อ จึงจะได้รับผลตามมาตรา 30 นี้

หน้าที่นำสืบ

นิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำลง มีผลสมบูรณ์ใช้บังคับได้ เว้นแต่จะเข้าหลักเกณฑ์ดังกล่าวข้างต้นจึงจะเป็นโมฆียะ ดังนั้น หากผู้ใดอ้างว่านิติกรรมเป็นโมฆียะ ผู้นั้นก็มีหน้าที่นำสืบพิสูจน์ให้ได้ความว่า ในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลวิกลจริตมีจริตวิกล และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมจึงมีผลเป็นโมฆียะ³⁶

2.5 ผู้มีหน้าที่ในการดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่มีจิตผิดปกติ จำเป็นที่จะต้องมิให้ผู้ดูแลให้ความช่วยเหลือเพื่อเป็นการป้องกันคุ้มครองบุคคลวิกลจริตมิให้ได้รับอันตรายทั้งทางชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน กฎหมายได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตไว้ ดังนี้

2.5.1 บุคคลผู้มีหน้าที่ในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

เป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าบุคคลวิกลจริตนั้นเป็นผู้ไม่สามารถทำงาน หรือดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยเพียงลำพัง จำเป็นต้องมีผู้มีหน้าที่ดูแล ซึ่งอาจเป็นหน้าที่ดูแลโดยบทบัญญัติแห่งกฎหมาย สัญญา หรือหน้าที่ดูแลกันโดยความสัมพันธ์ทางครอบครัวซึ่งบุคคลดังกล่าวนี้นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตแล้ว ยังอาจต้องรับผิดชอบในการกระทำของบุคคลวิกลจริต ที่ตนดูแลอีกด้วย ซึ่งการรับดูแลนั้นไม่ว่าจะเป็นนิจอหรือชั่วคราวก็ตาม ต้องรับผิดชอบถ้า บุคคลวิกลจริตทำละเมิดในขณะที่ตนเป็นผู้ดูแล

บุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตมี 3 ลักษณะ³⁷

1) ผู้มีหน้าที่ดูแลโดยกฎหมายบังคับ

ดูแลโดยกฎหมายบังคับ หมายถึง ผู้มีอำนาจหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตที่กฎหมายบังคับให้ดูแล เป็นเรื่องที่กฎหมายให้อำนาจ เช่น

1. คู่สมรส สามีหรือภรรยาต้องช่วยเหลือดูแลกันตามความสามารถและฐานะแห่งตน³⁸

³⁶ เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายแพ่ง 1 (น. 205-206). เล่มเดิม.

³⁷ รวมคำบรรยายภาคหนึ่ง สมัยที่ 61 เล่ม 9 (น. 27-28), โดย สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา, 2551, กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

2. บิดามารดา บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้³⁹ บิดามารดาในที่นี้หมายถึง บิดามารดาโดยชอบด้วยกฎหมาย สำหรับมารดาถือว่าเป็นมารดาโดยชอบด้วยกฎหมายของบุตรที่เกิดจากมารดาคนนั้น ไม่ว่าจะมีการจดทะเบียนสมรสหรือไม่ก็ตาม ส่วนบิดาจะต้องเป็นบิดาโดยชอบด้วยกฎหมายคือ ต้องจดทะเบียนสมรส⁴⁰

3. บุตร บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา⁴¹

4. ผู้ปกครองที่ศาลตั้ง

2) ผู้มีหน้าที่ดูแลโดยสัญญา เช่น

1. ครูบาอาจารย์ ได้แก่ผู้มีหน้าที่อบรมสั่งสอนให้การศึกษาแก่บุคคลวิกลจริตโดยจะมีค่าตอบแทนหรือไม่ก็ตาม แต่ครูบาอาจารย์นี้จะต้องมีหน้าที่รับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถ

2. นายจ้าง คือ ผู้ซึ่งได้มีสัญญาให้บุคคลวิกลจริตกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งและจ่ายค่าตอบแทนให้

3. บ้านพักชั่วคราวผู้มีภาวะแห่งจิตผิดปกติ

4. สถานพักฟื้น

5. พี่เลี้ยงที่จ้างมาดูแลบุคคลวิกลจริต

3) ผู้มีหน้าที่ดูแลโดยข้อเท็จจริง เช่น บิดาโดยมิชอบด้วยกฎหมายหรือบุคคลอื่น ซึ่งรับดูแลบุคคลวิกลจริตนั้นไว้ ในขณะที่เกิดเหตุ ปู่ ย่า ตา ยาย ลุง ป้า น้า อา ที่บุคคลวิกลจริตมา อยู่ด้วย ถือว่าเป็นผู้รับดูแล

2.5.2 หน่วยงานของรัฐในการกำกับดูแลบุคคลวิกลจริต

ในประเทศไทยมีหน่วยงานที่มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตอันได้แก่ หน่วยงานทางการแพทย์ที่ทำหน้าที่ในการดูแลรักษา และหน่วยงานทางปกครองอื่นที่ทำหน้าที่ในการส่งเสริมเกี่ยวกับการงานด้านการแพทย์หรือการคุ้มครองสิทธิทางด้านอื่น ดังนี้

³⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1461 วรรคสองบัญญัติว่า “สามีภริยาต้องช่วยเหลืออุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน.”

³⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1564 วรรคสองบัญญัติว่า “บิดามารดาจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบุตรซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้วแต่เฉพาะผู้ทุพพลภาพและหาเลี้ยงตนเองมิได้.”

⁴⁰ รวมคำบรรยายภาคหนึ่ง สมัยที่ 61 เล่ม 9 (น. 27-28). เล่มเดิม.

⁴¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1563 บัญญัติว่า “บุตรจำต้องอุปการะเลี้ยงดูบิดามารดา.”

1) หน่วยงานทางด้านการแพทย์

หน่วยงานทางด้านการแพทย์ที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบำบัดรักษาบุคคลวิกลจริต ผู้ป่วยทางจิต ได้แก่ กรมสุขภาพจิต กระทรวงสาธารณสุข มีการแบ่งงานการให้บริการ ดังนี้

(1) บริการผู้ป่วยจิตเวชทั่วไป

โรงพยาบาลที่บริการผู้ป่วยจิตเวชทั่วไป ได้แก่ โรงพยาบาลสมเด็จพระยา โรงพยาบาลศรีธัญญา โรงพยาบาลสวนสราญรมย์จังหวัดสุราษฎร์ธานี โรงพยาบาลศรีมหาโพธิ์ จังหวัดอุบลราชธานี โรงพยาบาลจิตเวชขอนแก่นจังหวัดขอนแก่น เป็นต้น

(2) บริการผู้ป่วยจิตเวชเด็กและวัยรุ่น

หน่วยงานที่ให้บริการผู้ป่วยจิตเวชเด็กและวัยรุ่น ได้แก่ ศูนย์สุขภาพจิตโรงพยาบาล ยุวประสาททิวทโยปถัมภ์

(3) บริการผู้ป่วยทางด้านนิติจิตเวช หน่วยงานที่ให้บริการผู้ป่วยทางด้านนิติจิตเวช ได้แก่ โรงพยาบาลนิติจิตเวช

(4) บริการผู้ป่วยทางด้านภาวะปัญญาอ่อน หน่วยงานที่ให้บริการผู้ป่วยด้านภาวะปัญญาอ่อน ได้แก่ โรงพยาบาลราชานุกูล ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กภาคเหนือจังหวัดเชียงใหม่

2) หน่วยงานทางปกครองอื่น

นอกจากหน่วยงานทางด้านการแพทย์ที่สังกัดอยู่ในกระทรวงสาธารณสุขจะเป็นผู้มีหน้าที่หลักในการดูแลรักษาบุคคลวิกลจริตแล้ว ก็ยังมีหน่วยงานในทางปกครองอื่นที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลสิทธิของบุคคลวิกลจริตอีก เช่น

1. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ
2. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

ซึ่งมีนักสังคมสงเคราะห์และนักจิตวิทยา ทำหน้าที่รับผิดชอบในการศึกษา ประเมิน วิเคราะห์ข้อมูลทางสังคม จิตใจ ร่างกาย วินิจฉัยข้อมูลทางสังคมที่เป็นสาเหตุสำคัญของการเจ็บป่วย ให้การบำบัดทางสังคม จิตใจ แก้ไขปัญหาฟื้นฟูสมรรถภาพและพัฒนาทักษะ ทางสังคมแก่ผู้ป่วย และครอบครัว ให้บริการส่งเสริมและป้องกันปัญหาทางสังคมที่มีผลกระทบต่อสุขภาพอนามัย ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจในภาวะปกติและภาวะฉุกเฉินแก่ชุมชน ประสานงานดำเนินงานและ จัดหาทรัพยากรทางสังคม ศึกษา ค้นคว้า วิจัย สอน ฝึกอบรม ผลิตเนื้อหาทางวิชาการ และ พัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการให้บริการอย่างครบวงจร

นอกจากนี้ยังมีเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องในการดูแลบุคคลวิกลจริต ที่กระทำความผิด เช่น ผู้ดูแลสถานที่คุมขังของกรมราชทัณฑ์ พนักงานคุมประพฤติ เป็นต้น

2.5.3 ระดับความระมัดระวังของบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่าบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตคือบุคคลใดบ้าง ซึ่งหน้าที่ดูแลหมายถึง การปฏิบัติหน้าที่รับผิดชอบความเป็นอยู่ของบุคคลวิกลจริตโดยตรง ดังนั้นในเรื่องระดับความระมัดระวังในการดูแลบุคคลวิกลจริตนั้นก็แบ่งระดับความระมัดระวังของบุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตออกเป็น

1) ระดับความระมัดระวังของบิดามารดาที่ชอบด้วยกฎหมายของบุคคลวิกลจริตและผู้อนุบาล

บิดาที่ชอบด้วยกฎหมาย มารดาของบุคคลวิกลจริตและผู้อนุบาล จะต้องใช้ความระมัดระวังในการดูแลบุคคลวิกลจริต ไม่ให้ไปก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น ซึ่งระดับความระมัดระวังของบุคคลดังกล่าวนี้ ต้องใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแล เช่น การว่ากล่าวตักเตือน การห้ามปรามตามสมควรแก่หน้าที่ดูแล⁴² เป็นต้น ซึ่งภาระการพิสูจน์ตกอยู่กับจำเลยว่าบุคคลวิกลจริตกระทำละเมิดและบิดามารดาหรือผู้อนุบาลมิได้ใช้ความระมัดระวังเท่าที่ควร

2) ระดับความระมัดระวังของผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตมีหลายประเภท ดังนั้นการระมัดระวังในการดูแลบุคคลวิกลจริตขึ้นอยู่กับว่าขณะเกิดเหตุละเมิดอยู่ในความดูแลของบุคคลใด และบุคคลนั้นใช้ความระมัดระวังตามสมควรหรือไม่ เช่น หากอยู่ที่โรงเรียนครูบาอาจารย์ก็จะเป็นผู้ดูแล ในขณะที่นั้นในระหว่างที่ดูแลก็ต้องรับผิดชอบด้วย เป็นต้น ซึ่งภาระการพิสูจน์ของผู้ดูแลนั้นตกอยู่กับโจทก์ โดยโจทก์ต้องพิสูจน์ให้ได้ว่าผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตไม่ได้ใช้ความระมัดระวังเท่าที่ควร

⁴² รวมคำบรรยายภาคหนึ่ง สมัยที่ 61 เล่ม 9 (น. 27-28). เล่มเดิม.

บทที่ 3

มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในประเทศไทย เปรียบเทียบกับกฎหมายต่างประเทศ

ในบทนี้จะได้ทำการกล่าวถึงมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในประเทศไทย ซึ่งได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในลักษณะของนิติกรรม ละเมิด ครอบครัวและมรดก กฎหมายอาญาและกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 โดยเปรียบเทียบของประเทศไทยกับต่างประเทศ

3.1 การคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายไทย

3.1.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับบุคคลวิกลจริตเป็นการรับรองสิทธิในฐานะที่เป็นมนุษย์และเป็นพลเมืองของรัฐ บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความคุ้มครองในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพของบุคคล และมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขอย่างเท่าเทียมกัน และได้รับความคุ้มครองสิทธิจากรัฐในการดำเนินการตามกระบวนการพิจารณาความอาญาในกรณีที่ตกเป็นผู้ต้องหาหรือจำเลย คือ การดำเนินคดีจะกระทำได้อต่อเมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยมีความสามารถที่จะต่อสู้คดีได้ ผู้ต้องหาหรือจำเลยต้องมีความเข้าใจในสภาพของการดำเนินคดีเกี่ยวกับตน หากไม่เป็นเช่นนั้นแล้วจะต้องส่งตัวบุคคลวิกลจริตไปเข้ารับการรักษาจนกว่าจะหายแล้วจึงจะสามารถดำเนินคดีต่อไปได้ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมกับบุคคลวิกลจริตมากที่สุด

1) ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กำหนดคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในมาตรา 4 บัญญัติว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิ เสรีภาพและความเสมอของบุคคลย่อมได้รับความคุ้มครอง” ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หมายถึง คุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่มีอยู่ในตัวของบุคคลทุกคน เพราะฉะนั้นรัฐจะต้องปฏิบัติต่อประชาชนอย่างมนุษย์เท่านั้น

บุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่รัฐจะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แม้ว่าบุคคลวิกลจริตจะเป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถที่จะกำหนดตนเองได้โดยอิสระ อันเนื่องมาจากความมีจิตบกพร่อง จิตผิดปกติ หรือจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ในกรณีนี้ถือว่าในทางกฎหมายบุคคลมีสิทธิที่จะใช้เสรีภาพนั้นอย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งย่อมมีผลว่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ยังคงอยู่กับบุคคลนั้นอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น หากมีการกระทำอันเป็นการกระทบหรือละเมิดต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลวิกลจริตแล้ว บุคคลนั้นหรือผู้มีอำนาจทำการแทนตามกฎหมายย่อมสามารถที่จะใช้สิทธิเรียกร้องต่อศาล เพื่อให้รัฐดำเนินการปกป้องคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลวิกลจริตนั้นได้¹

2) ความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 30 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุแห่งความแตกต่างในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมือง อันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

ความเสมอภาคภายใต้รัฐธรรมนูญ หมายถึง การเสมอภาคกันในทางกฎหมาย และเสมอภาคในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการบ้านเมือง แต่หาได้หมายความว่า ความเสมอภาคในฐานะความเป็นอยู่ของบุคคลไม่ เช่น ผู้มีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถในกิจการงาน ย่อมได้รับเงินเดือนสูงกว่าผู้ที่มีความรู้ความสามารถน้อย เช่นนี้ไม่ใช่เรื่องความเสมอภาคในรัฐธรรมนูญ²

3) สิทธิและเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคล

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติรับรองเรื่องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลไว้ เช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิในการรับบริการสาธารณสุข สิทธิเด็ก สิทธิผู้พิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

¹ นิติจิตเวชศาสตร์ (น. 43), โดย รณชัย คงสกนธ์, 2549, กรุงเทพฯ: บางกอกบลู๊ต็อก.

² ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 (น. 119), โดย มานิตย์ จุมปา, 2553, กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

การจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่อาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้เท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธิและเสรีภาพนั้นมิได้³

คำว่า “สิทธิ” หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เป็นอำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลหนึ่งเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำการบางอย่างบางประการให้เกิดประโยชน์แก่ตน ส่วนคำว่า “เสรีภาพ” หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น มีอิสระที่กระทำหรืองดเว้นกระทำการ⁴

บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้

การจับและการคุมขังจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะมีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคล หรือการกระทำใดอันเป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ⁵

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 26 บัญญัติว่า “การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้.”

⁴ สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 (น. 21-22), โดย วรพจน์ วิศรุพิชญ์, 2543, กรุงเทพฯ: วิทยุชน.

⁵ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 32 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย

การทรมาน ทารุณกรรม หรือการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรม จะกระทำมิได้ แต่การลงโทษตามคำพิพากษาของศาลหรือตามที่กฎหมายบัญญัติไม่ถือว่าเป็นการลงโทษด้วยวิธีการโหดร้ายหรือไร้มนุษยธรรมตามความในวรรคนี้

การจับและการคุมขังบุคคล จะกระทำมิได้ เว้นแต่มีคำสั่งหรือหมายของศาลหรือมีเหตุอย่างอื่นตามที่กฎหมายบัญญัติ

การค้นตัวบุคคลหรือการกระทำใดอันเป็นการกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่งจะกระทำมิได้ เว้นแต่มีเหตุตามที่กฎหมายบัญญัติ

ในกรณีที่มีการกระทำซึ่งกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพตามวรรคหนึ่ง ผู้เสียหาย พนักงานอัยการ หรือบุคคลอื่นใดเพื่อประโยชน์ของผู้เสียหาย มีสิทธิร้องต่อศาลเพื่อสั่งให้ระงับหรือเพิกถอนการกระทำเช่นนั้น รวมทั้งจะกำหนดวิธีการตามสมควรหรือการเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้นด้วยก็ได้.”

4) สิทธิในการรับบริการสาธารณสุขและสวัสดิการจากรัฐ

กฎหมายรัฐธรรมนูญได้มีบทบัญญัติรองรับสิทธิของบุคคลในการได้รับบริการต่างๆ จากรัฐโดยเสมอภาคกันไม่แบ่งชนชั้นว่าจะเป็นผู้ที่มีฐานะหรือตกยากอย่างไรๆ ทั้งสิ้น แม้บุคคลนั้นจะเป็นคนพิการหรือบุคคลวิกลจริตก็ตาม ซึ่งเห็นได้จากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 51 บัญญัติว่า “บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับบริการทางสาธารณสุขที่เหมาะสมและได้มาตรฐาน และผู้ยากไร้ มีสิทธิได้รับการรักษาพยาบาลจากสถานบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย...”

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 มาตรา 54 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งพิการหรือทุพพลภาพ มีสิทธิเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากสวัสดิการสิ่งอำนวยความสะดวกอันเป็นสาธารณะ และความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ

บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ”

ความช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐสำหรับบุคคลวิกลจริตนั้น อาจได้แก่ ความช่วยเหลือในการดูแลรักษาพยาบาลที่ได้มาตรฐานตามหลักสากลในทางการแพทย์ สามารถรักษาพยาบาลได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในสถานพยาบาลของรัฐตามนโยบายหลักประกันสุขภาพ ความช่วยเหลือทางด้านกระบวนการยุติธรรมตามที่กฎหมายบัญญัติ เช่น การจัดหาทนายความให้ การส่งตัวไปบำบัดรักษาจนกว่าจะมีอาการทุเลาจนสามารถต่อสู้คดีได้ เป็นต้น

สิทธิของผู้ป่วย

สิทธิของผู้ป่วย หมายถึง ความชอบธรรมที่ผู้ป่วยจะพึงได้รับจากบริการ ทางการแพทย์ เพื่อคุ้มครองหรือรักษาผลประโยชน์อันพึงมีพึงได้ของผู้ป่วยนั่นเอง ผู้ป่วยในที่นี้ รวมถึงบุคคลปกติที่ไปรับบริการทางการแพทย์และสาธารณสุข ทุกประเภท

สิทธิของผู้ป่วยโดยทฤษฎีอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท⁶ คือ

(1) สิทธิทางจริยธรรม (Moral rights) เป็นสิทธิโดยธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นมนุษย์เป็นหลักสากลไม่ต้องบัญญัติไว้ได้แก่ สิทธิที่รัฐต้องให้บริการทางการแพทย์ สิทธิที่ให้บริการด้วยคุณภาพเท่าเทียมกันและสิทธิที่จะเสียค่าบริการอย่างเหมาะสม

(2) สิทธิทางกฎหมาย (Legal rights) เป็นอำนาจที่มีความชอบธรรมโดยมีกฎหมายรับรอง ในทางสากลถือว่าสิทธิของผู้ป่วยเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชน ดังปรากฏในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน (Universal Declaration of Human Rights) ค.ศ. 1948 มาตรา 25 (1) ระบุว่า “บุคคลมีสิทธิได้รับมาตรฐานการครองชีพที่เพียงพอสำหรับสุขภาพและความอยู่ดีกินดีของตนและ

⁶ “สิทธิของผู้ป่วยจิตเวช,” โดย ประทีภย์ ลิขิตเลอสรวง 2542, *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*. 44 (4), น. 361-369.

ครอบครัว รวมทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย การรักษาพยาบาล บริการทางสังคมที่จำเป็น และสิทธิในการประกันการว่างงาน เจ็บป่วย พิกัด เป็นหม้าย ชราภาพ หรือขาดปัจจัยในการดำรงชีพอื่นใดที่เกินความสามารถของตน”

ในที่ประชุมสมัชชาขององค์การอนามัยโลก (World Health Assembly) ค.ศ. 1970 มีมติว่า “สิทธิที่จะมีสุขภาพดี (The right of health) เป็นสิทธิพื้นฐานของสิทธิมนุษยชน” และองค์การอนามัยโลกได้กำหนดสิทธิมนุษยชนด้านคุณภาพ (Health Aspects of Human Right with Special Reference to Development in Medicine of World Health Organization) เมื่อ ค.ศ. 1976 ไว้ 4 ประการ คือ

1. สิทธิของผู้ป่วยที่จะได้รับการบริการเพื่อสุขภาพ (The right to health care)
2. สิทธิที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการตรวจรักษา (The right to information) อันประกอบด้วยสิทธิที่จะรู้ (Right to know) และสิทธิในการตัดสินใจ (Right to self-determination)
3. สิทธิที่จะปฏิเสธการรักษา (The right to refuse treatment)
4. สิทธิส่วนบุคคลที่จะได้รับการปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับการเจ็บป่วยไว้เป็นความลับ (The privacy right)

ประเทศไทยตระหนักถึงสิทธิผู้ป่วย เพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพกับผู้ป่วย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจอันดีและเป็นที่ยอมรับซึ่งกันและกัน แพทยสภา สภาการพยาบาล สภาเภสัชกรรม ทันตแพทยสภา คณะกรรมการควบคุมการประกอบโรคศิลป์ จึงได้ร่วมกันออกประกาศรับรองสิทธิของผู้ป่วย⁷ เมื่อวันที่ 16 เมษายน พ.ศ. 2541 ดังนี้

1. ผู้ป่วยทุกคนมีสิทธิพื้นฐานที่จะได้รับบริการด้านสุขภาพ ตามที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ
2. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับบริการจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพโดยไม่มีการเลือกปฏิบัติเนื่องจากความแตกต่างด้านฐานะ เชื้อชาติ สัญชาติ ศาสนา สังคม ลัทธิการเมือง เพศ อายุ และลักษณะของความเจ็บป่วย
3. ผู้ป่วยที่ขอรับบริการด้านสุขภาพมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลอย่างเพียงพอ และเข้าใจชัดเจนจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถเลือกตัดสินใจในการยินยอมหรือไม่ยินยอมให้ผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพปฏิบัติต่อตน เว้นแต่เป็นการช่วยเหลือรีบด่วนหรือจำเป็น

⁷ แหล่งเดิม.

4. ผู้ป่วยที่อยู่ในภาวะเสี่ยงอันตรายถึงชีวิต มีสิทธิที่จะได้รับการช่วยเหลือรีบด่วนจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพโดยทันทีตามความจำเป็นแก่กรณี โดยไม่คำนึงว่าผู้ป่วยจะร้องขอความช่วยเหลือหรือไม่

5. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับทราบชื่อ สกุล และประเภทของผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพที่เป็นผู้ให้บริการแก่ตน

6. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะขอความเห็นจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพอื่นที่มีได้เป็นผู้ให้บริการแก่ตนและมีสิทธิในการขอเปลี่ยนผู้ให้บริการ และสถานบริการได้

7. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับการปกปิดข้อมูลเกี่ยวกับตนเองจากผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ โดยเคร่งครัด เว้นแต่จะได้รับความยินยอมจากผู้ป่วยหรือการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย

8. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลอย่างครบถ้วน ในการตัดสินใจเข้าร่วมหรือถอนตัวจากการเป็นผู้ถูกทดลองในการทำวิจัยของผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพ

9. ผู้ป่วยมีสิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเฉพาะของตนที่ปรากฏในเวชระเบียนเมื่อร้องขอ ทั้งนี้ ข้อมูลดังกล่าวต้องไม่เป็นการละเมิดสิทธิส่วนตัวของบุคคลอื่น

10. บิดา มารดา หรือผู้แทนโดยชอบธรรม อาจใช้สิทธิแทนผู้ป่วยที่เป็นเด็กอายุยังไม่เกินสิบแปดปีบริบูรณ์ ผู้บกพร่องทางกายหรือจิต ซึ่งไม่สามารถใช้สิทธิด้วยตนเองได้

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์ ให้ความเห็นว่า ผู้ป่วยหรือผู้เข้ารับบริการบริการจากสถานพยาบาล หรือบุคคลที่ได้รับทราบการโฆษณาสถานพยาบาลผ่านสื่อมวลชนต่างๆ ถือเป็น “ผู้บริโภค” ตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 ทั้งสิ้น กล่าวคือ สิทธิของผู้ป่วยก็คือ สิทธิของผู้บริโภคทางการแพทย์หรือสาธารณสุข มาตรา 4 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 กล่าวถึงสิทธิของผู้บริโภคว่ามีสิทธิได้รับความคุ้มครองดังต่อไปนี้ คือ⁸

1. สิทธิได้รับข่าวสารรวมทั้งคำพรรณนาคุณภาพที่ถูกต้องและเพียงพอเกี่ยวกับสินค้าหรือบริการ

2. สิทธิมีอิสระในการเลือกหาสินค้าหรือบริการ

3. สิทธิได้รับความปลอดภัยจากการใช้สินค้าหรือบริการ(ยา)

4. สิทธิได้รับพิจารณาและชดเชยความเสียหาย

สิทธิของผู้ป่วยจิตเวช หมายถึง ความชอบธรรมที่ผู้ป่วยจิตเวชซึ่งรวมถึงผู้ใช้บริการทางสุขภาพจิตจะพึงได้รับ เพื่อคุ้มครองหรือรักษาผลประโยชน์อันเป็นส่วนพึงมีพึงได้ของตนเองโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น โดยสิทธิของผู้ป่วยจิตเวชย่อมได้รับการคุ้มครองเท่าเทียมกับสิทธิของ

⁸ นิติจิตเวชศาสตร์ (น. 50). เล่มเดิม.

ผู้ป่วยทั่วไป ทั้งสิทธิที่จะได้รับการรักษาและสิทธิที่จะปฏิเสธการรักษา ในกรณีผู้ป่วยจิตเวชขาดความสามารถในการรับรู้และตัดสินใจเกี่ยวกับการรักษา หรือผู้ป่วยจิตเวชปฏิเสธการรักษานั้น อาจจะใช้วิธีตั้งผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์เป็นผู้ตัดสินใจแทนผู้ป่วย โดยพิจารณาว่าวิธีการรักษาตามที่แพทย์กำหนดจะทำให้อาการป่วยทางจิตของผู้ป่วยบรรเทาลงหรือป้องกันมิให้สภาพจิตของผู้ป่วยเสื่อมลง หากผู้ป่วยมีสภาพจิตปกติแล้วจะต้องยินยอมให้แพทย์ใช้วิธีการรักษาตามที่กำหนดอย่างแน่นอน⁹

3.1.2 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

3.1.2.1 หลักทั่วไป

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 5 บัญญัติว่า “ในการใช้สิทธิแห่งตนที่ดีในการชำระหนี้ก็ดี บุคคลทุกคนต้องกระทำโดยสุจริต”

คำว่าสุจริต มีความหมายโดยทั่วไปกว้างๆ ไม่ได้หมายความโดยเฉพาะเจาะจง บทบัญญัติเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพียงแต่วางหลักในการใช้บังคับแก่การใช้สิทธิและการชำระหนี้ในทางแพ่งโดยทั่วไป

“สุจริต” เป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้และเป็นนามธรรม ไม่มีความหมายเฉพาะทางเทคนิคหรือคำจำกัดความตามบทบัญญัติกฎหมายแต่ประการใด ขอบเขตความเชื่อ โดยสุจริต ได้แก่สิ่งที่ไม่ประสงค์มุ่งร้ายและไม่ประสงค์ที่จะไปฉ้อฉล หลอกลวงบุคคลใด หรือการไปแสวงหาเอาเปรียบคนอื่นเพราะขาดความรำลึก ดังนั้นจึงเห็นว่า ความสุจริตของบุคคลแต่ละคน จึงเป็นความคิดส่วนตัวของแต่ละคน ซึ่งเป็นเรื่องสภาพในจิตใจของบุคคลนั้น

การใช้สิทธิ (The exercise of right) ตามมาตรา 5 หมายถึง¹⁰

1) การที่บุคคลใดกระทำการหรืองดเว้นกระทำการใด เพื่อให้ได้รับประโยชน์ตามที่กฎหมายได้รับรองหรือมอบหมาย โดยบุคคลนั้นได้ใช้สิทธินี้ด้วยความเป็นอิสระและตามความพอใจของผู้ทรงสิทธิ ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย และบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งมีหน้าที่จะต้องปฏิบัติตามหรือต้องเคารพสิทธิของผู้ทรงสิทธิ อนึ่งการใช้สิทธิจึงเป็นเสรีภาพของผู้ทรงสิทธิโดยชอบธรรม ไม่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนด้วย

2) การใช้สิทธิจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นและต้องใช้สิทธิโดยสุจริต ดังนั้น สุภาษิตกฎหมายจึงได้กล่าวว่า ผู้ใช้สิทธิของตนย่อมไม่ทำความเสียหายแก่ผู้ใด

⁹ แหล่งเดิม.

¹⁰ กฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไป คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 4-14 (น. 141), โดย ประสิทธิ์ โฉมวิไลกุล, 2554, กรุงเทพฯ: นิติธรรม.

การใช้สิทธิของบุคคลจะต้องกระทำภายในขอบเขตที่กฎหมายกำหนดไว้ มีเหตุผล ถูกต้องและสุจริต ทั้งนี้การใช้สิทธิจะต้องไม่ก่อให้เกิดความเสียหายหรือก่อความเดือดร้อนแก่ ผู้สุจริตคนอื่นๆ การใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและก่อให้เกิดความเสียหายเดือดร้อนนั้น ถือว่า เป็นการใช้สิทธิโดยไม่สุจริตหรือเป็นการใช้สิทธิเกินขอบเขตที่เรียกว่า “Abuse of right” การกระทำ เช่นนี้ถือว่าเป็นการกระทำละเมิดสิทธิของผู้อื่นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 421 บัญญัติว่า “การใช้สิทธิซึ่งมีแต่จะเกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นนั้น ท่านว่าเป็นการ อันมิชอบด้วย กฎหมาย” ฉะนั้น การใช้สิทธิของบุคคลจึงต้องไม่มีเจตนาทุจริต หรือเจตนามุ่งร้าย ต่อบุคคลอื่น เช่น กระทำเพื่อกั่นแกล้งหรือก่อให้เกิดความเสียหาย หากใช้สิทธิไปในทางที่บิดเบือน หรือขัดต่อเจตนารมณ์ดังกล่าวก็เป็นสิ่งที่กฎหมายไม่ยอมรับหรือไม่คุ้มครองรับรอง แต่กลับจะเป็น โทษแก่บุคคลผู้ใช้สิทธิโดยไม่ชอบ ทั้งนี้เพราะกฎหมายมีวัตถุประสงค์ที่จะคุ้มครองและปกป้อง ส่วนรวมยิ่งกว่าปัจเจกชน เพราะส่วนรวมมีความสำคัญมากกว่า

ดังนั้น ในการทำนิติกรรมสัญญาซึ่งเป็นการใช้สิทธิอย่างหนึ่ง บุคคลทุกคนจะต้องทำ นิติกรรมสัญญาโดยสุจริต ไม่ประสงค์มุ่งร้าย ไม่เอาเปรียบบุคคลอื่น หากฝ่ายใดใช้สิทธิไปโดยไม่สุจริต ผู้พิพากษาสามารถใช้ดุลพินิจผดุงความยุติธรรมให้แก่คู่ความฝ่ายที่สุจริตได้

3.1.2.2 นิติกรรมสัญญา

1) ลักษณะทั่วไปของนิติกรรม

นิติกรรมเป็นการก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในสิทธิของบุคคล นิติกรรมจึงเป็นการ กระทำของบุคคลเพื่อจะก่อสิทธิและหน้าที่ให้ผูกพันกัน ในการทำนิติกรรมนั้นประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ได้กำหนดไว้ในมาตรา 149 บัญญัติว่า “นิติกรรม หมายความว่า การใดๆ อันทำลง โดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะ ก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ” จากบทบัญญัติดังกล่าวสามารถแยกองค์ประกอบ ของนิติกรรมได้ 5 ประการ ดังนี้¹¹

(1) นิติกรรมต้องเป็นการกระทำของบุคคลโดยการแสดงเจตนา สิ่งที่ไม่ใช่บุคคล ไม่อาจจะทำนิติกรรมเพื่อก่อสิทธิและหน้าที่ผูกพันกันได้ บุคคลจะทำนิติกรรมต้องมี การแสดง เจตนาให้ปรากฏทำให้บุคคลภายนอกรับรู้ เข้าใจในความต้องการของผู้แสดงเจตนา ถ้าไม่มีการ แสดงเจตนาที่ไม่มีนิติกรรมที่มุ่งประสงค์จะให้เกิด นิติกรรมจึงต้องเป็นการกระทำของบุคคลโดย การแสดงเจตนา เป็นการกระทำที่เกิดจากการคิด การตัดสินใจ และการลงมือกระทำ การอันใด อันหนึ่งขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากความคตินั้นและต้องกระทำโดยรู้สำนึกในสิ่งที่ตนกระทำ

¹¹ คู่มือการศึกษาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา (น. 5), โดย อัครวิทย์ สุมาวงศ์, 2553, กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

(2) นิติกรรมต้องเป็นการกระทำโดยชอบด้วยกฎหมาย ไม่มีกฎหมายบัญญัติห้ามไม่ให้กระทำไว้ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องวัตถุประสงค์ของนิติกรรมหรือตามแบบที่กฎหมายกำหนดไว้ ตลอดจนตามกฎหมายว่าด้วยความสามารถของบุคคล ถ้าการกระทำของบุคคลเป็น การกระทำที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย ก็จะไม่รับรองให้เกิดผลขึ้นตามที่ประสงค์

(3) นิติกรรมต้องเกิดจากการกระทำด้วยความสมัครใจ หากการแสดงเจตนาได้กระทำไปโดยไม่สมัครใจ คือ มิได้ทำไปโดยเจตนาที่แท้จริง กฎหมายจึงไม่ควรที่จะบังคับให้เป็นไปตามการแสดงเจตนา การกระทำโดยความไม่สมัครใจนั้นอาจจะเป็นกรณีผู้แสดงเจตนากระทำไปโดยไม่รู้สำนึก โดยไม่รู้ตัวขาดสติ เช่น คนที่นอนละเมอหรือคนที่เมาใข้สูงมากจนเพ้อ คนเมาเหล้าเมายาขาดสติ การพูดหรือการกระทำใดๆ ในขณะนั้นจะถือเอาว่าเป็นการกระทำโดยไม่สมัครใจ เพราะบุคคลผู้กระทำนั้นไม่มีเจตนา หรืออาจจะเป็นกรณีมีเจตนาแต่แสดงเจตนาไป ไม่ตรงกับความเป็นจริง

การทำนิติกรรมเป็นการแสดงเจตนาด้วยใจจริงและด้วยใจสมัคร มีอิสระในการตัดสินใจ ปราศจากการข่มขู่ ล่อลวง น้อฉล หรือหลอกลวงให้สำคัญผิด หากการแสดงเจตนาเป็นการสมัครใจ แม้จะตกลงให้ได้เปรียบเสียเปรียบแก่กันอย่างไรก็ถือว่าใช้ได้ เช่น ต้องการซื้อหนังสือจากผู้ขาย การแสดงเจตนาของผู้ซื้อต้องเกิดจากความสมัครใจหรือพอใจที่จะซื้อ หากผู้ซื้อไม่สมัครใจหรือพอใจที่จะซื้อแล้วจะไปข่มขู่บังคับให้เขาซื้อไม่ได้ แม้บังคับเขาให้ซื้อ การซื้อของเขาก็ตกเป็นโมฆียะ คือไม่เป็นนิติกรรมที่ชอบด้วยกฎหมาย เขามีสิทธิบอกกล่าวหรือยกเลิกการซื้อที่ถูกข่มขู่ นั้นได้ หรือผู้ซื้อต้องการซื้อแหวนเพชรแท้ ผู้ขายหลอกลวงว่าแหวนเพชรที่ผู้ซื้อต้องการซื้อเป็นแหวนเพชรแท้ ซึ่งความจริงเป็นแหวนเพชรเก๊หรือเพชรเทียม ดังนี้ถ้าผู้ซื้อรู้ว่าเพชรเก๊หรือเพชรเทียมแล้วจะไม่ซื้อ แต่เพราะผู้ขายหลอกลวงว่าเป็นเพชรแท้จึงซื้อ ดังนี้การแสดงเจตนาของผู้ซื้อมิได้กระทำด้วยความสมัครใจหรือพอใจของเขาเลย อันมีผลทำให้ นิติกรรมการซื้อแหวนเพชรเป็นโมฆียะ

(4) ต้องเป็นการกระทำโดยมุ่งจะผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

หมายความว่าผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมนั้น ต้องมีความต้องการที่จะให้เกิดผลผูกพันในทางกฎหมายอย่างจริงจัง หากเป็นเพียงเรื่องมารยาททางสังคมซึ่งอาจต้องการผูกพันกันแต่มิใช่จะมุ่งให้เกิดผลทางกฎหมายแล้วก็ไม่ใช่นิติกรรม นอกจากนี้การมุ่งที่จะให้มีผลผูกพันกันทางกฎหมายต้องได้กระทำขึ้นระหว่างบุคคล การแสดงเจตนาทำนิติกรรมกับหมา แมว ย่อมไม่ก่อให้เกิดผลในทางกฎหมาย การทำนิติกรรมของบุคคลนั้นไม่จำเป็นจะต้องมีบุคคล 2 ฝ่าย อาจเป็นกรณีคนเดียวทำนิติกรรมก็ได้ เช่น การทำพินัยกรรม การให้คำมั่นว่าจะให้รางวัล การให้สัตยาบันหรือการบอกกล่าว โมฆียะกรรม หรืออาจเป็นเรื่องบุคคล 2 ฝ่าย เช่น ในเรื่องสัญญาซื้อขาย จ้างแรงงาน

หรืออาจเป็นกรณีกระทำต่อกลุ่มบุคคลจำนวนมาก เช่น รัฐบาลเสนอขายพันธบัตร การผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต้องไม่กระทำโดยมีเจตนาฉ้อโกง ช้อนเร้น หรือกระทำเพื่ออำพรางนิติกรรมใด

(5) ต้องเป็นการกระทำเพื่อมุ่งประสงค์ให้เกิดผลในกฎหมาย ซึ่งเรียกว่า “การเคลื่อนไหวในสิทธิ” ได้แก่ การก่อสิทธิ การเปลี่ยนแปลงสิทธิ โอนสิทธิ สงวนสิทธิ หรือระงับซึ่งสิทธิ

จากที่กล่าวมา เห็นได้ว่าการกระทำนิติกรรมที่สมบูรณ์ตามกฎหมายจะต้องครบเงื่อนไขทั้ง 5 ประการ จึงจะมีผลบังคับ หากนิติกรรมใดทำไม่ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนด จะส่งผลให้นิติกรรมนั้นไม่สมบูรณ์หรืออาจตกเป็นโมฆะ¹²

2) ความสมบูรณ์ของนิติกรรม

(1) ความสามารถของบุคคลในการทำนิติกรรม

ความสามารถของบุคคล คือ สภาพการณ์ที่บุคคลจะมีสิทธิหน้าที่หรือ ใช้สิทธิปฏิบัติหน้าที่ของตนได้ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 153 บัญญัติว่า “การใดมิได้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยความสามารถของบุคคล การนั้นเป็นโมฆะ”

นิติกรรมเกิดจากการแสดงเจตนาของบุคคลที่มีความสามารถ จึงจะมีผลเป็นนิติกรรมที่บังคับได้ตามกฎหมาย ถ้าบุคคลนั้นไม่มีความสามารถ นิติกรรมนั้นจะไม่มีผลสมบูรณ์ทำให้นิติกรรมเป็นโมฆะ ถ้าบุคคลธรรมดาแสดงเจตนาทำนิติกรรม เราต้องดูว่าบุคคลนั้นมีความสามารถสมบูรณ์ตามกฎหมายหรือไม่ ถ้าเขามีความสามารถสมบูรณ์นิติกรรมนั้นก็จะมีผลเสียไป แต่ถ้าเขาเป็นผู้ห่อนความสามารถ การแสดงเจตนาทำนิติกรรมของเขาจะมีผลทำให้นิติกรรมนั้นเป็นโมฆะ¹³

โดยปกติบุคคลทุกคนมีสิทธิในการทำนิติกรรม แต่ยังมีบุคคล บางประเภทที่เป็นผู้ห่อนความสามารถ กฎหมายจึงต้องเข้าดูแลบุคคลเหล่านี้ เพื่อไม่ให้ได้รับเสียหาย โดยกำหนดเงื่อนไขในการทำนิติกรรมของผู้ห่อนความสามารถเป็น ผู้เยาว์ คนไร้ความสามารถ บุคคลวิกลจริต คนเสมือนไร้ความสามารถ

ก. ผู้เยาว์ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์หมายถึง บุคคลที่ ยังไม่บรรลุนิติภาวะ ซึ่งผู้เยาว์จะบรรลุนิติภาวะเมื่อมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ หรือเมื่อทำการสมรสตามประมวลกฎหมาย

¹² คู่มือการศึกษาประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา (น. 7). เล่มเดิม.

¹³ กฎหมายว่าด้วยนิติกรรม (น. 41-42), โดย ไชยยศ หาระระชตะ ข, 2535, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1448¹⁴ โดยหลักแล้วผู้เยาว์จะกระทำนิติกรรมใดๆ โดยลำพังไม่ได้ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน ถ้าทำโดยไม่ได้รับความยินยอมนิติกรรมนั้น เป็นโมฆียะ¹⁵ การให้ความยินยอมอาจทำโดยชัดแจ้งหรือโดยปริยายก็ได้

การทำนิติกรรมในกรณีต่อไปนี้ ผู้เยาว์ทำได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม

1. นิติกรรมที่ทำขึ้นแล้ว ผู้เยาว์ได้ไปซึ่งสิทธิอันใดอันหนึ่ง หรือหลุดจากหน้าที่อันใดอันหนึ่ง¹⁶
2. นิติกรรมที่ผู้เยาว์ต้องทำเองเฉพาะตัว¹⁷
3. นิติกรรมที่เป็นการอันสมควรแก่ฐานานุรูปแห่งตนและจำเป็น ในการดำรงชีพตามสมควร¹⁸
4. การทำพินัยกรรม¹⁹
5. การจำหน่ายทรัพย์สินซึ่งผู้แทนโดยชอบธรรมอนุญาตให้จำหน่ายได้²⁰
6. การประกอบธุรกิจหรือการทำสัญญาเป็นลูกจ้างซึ่งผู้แทนโดยชอบธรรมหรือศาลอนุญาตให้ทำได้²¹

¹⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1448 บัญญัติว่า “การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้.”

¹⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 21 บัญญัติว่า “ผู้เยาว์จะทำนิติกรรมใดๆ ต้องได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรมก่อน การใดๆ ที่ผู้เยาว์ได้ทำลงปราศจากความยินยอมเช่นนั้นเป็นโมฆียะ เว้นแต่จะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น.”

¹⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 22 บัญญัติว่า “ผู้เยาว์อาจทำการใดๆ ได้ทั้งสิ้นหากเป็นเพียงเพื่อจะไปได้ไปซึ่งสิทธิอันใดอันหนึ่ง หรือเป็นการเพื่อให้หลุดพ้นจากหน้าที่อันใดอันหนึ่ง.”

¹⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 23 บัญญัติว่า “ผู้เยาว์อาจทำการใดๆ ได้ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นการต้องทำเองเฉพาะตัว.”

¹⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 24 บัญญัติว่า “ผู้เยาว์อาจทำการใดๆ ได้ทั้งสิ้น ซึ่งเป็นการสมแก่ฐานานุรูปแห่งตน และเป็นการอันจำเป็นในการดำรงชีพตามสมควร.”

¹⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 25 บัญญัติว่า “ผู้เยาว์อาจทำพินัยกรรมได้เมื่อมีอายุสิบห้าปีบริบูรณ์.”

²⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 26 บัญญัติว่า “ถ้าผู้แทนโดยชอบธรรมอนุญาตให้ผู้เยาว์จำหน่ายทรัพย์สินเพื่อการอันใดอันหนึ่งอันใดระบุนไว้ ผู้เยาว์จะจำหน่ายทรัพย์สินนั้นเป็นประการใดภายในขอบของกรณีที่ระบุนไว้นั้นก็ทำได้ตามใจสมัคร อนึ่ง ถ้าได้รับอนุญาตให้จำหน่ายทรัพย์สินโดยมิได้ระบุนไว้เพื่อการอันใด ผู้เยาว์ก็จำหน่ายได้ตามใจสมัคร.”

ข. การทำนิติกรรมของคนไร้ความสามารถ คนไร้ความสามารถ คือบุคคลวิกลจริต ซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้ว นิติกรรมที่คนไร้ความสามารถ ได้กระทำการย่อมตกเป็นโมฆียะทันที²²

ก. การทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริต บุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ มีความสามารถที่จะทำนิติกรรมใดๆ ได้โดยลำพังเช่นเดียวกับบุคคลที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และนิติกรรมที่สร้างขึ้นมีผลสมบูรณ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 30 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำการนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจิตวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต” กรณีนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้ทำแล้วเป็นโมฆียะ ต่อเมื่อเข้าหลักเกณฑ์ 2 ประการ คือ

1. ได้กระทำการในขณะที่ผู้กระทำจิตวิกล และ
2. คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้อยู่แล้วว่าผู้ทำเป็นบุคคลวิกลจริต

เมื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงทั้ง 2 ประการดังกล่าวแล้ว นิติกรรมก็ตกเป็นโมฆียะซึ่งผู้มีส่วนได้เสียตามมาตรา 175 ย่อมบอกล้างเสียได้²³

ง. การทำนิติกรรมของคนเสมือนไร้ความสามารถ คนเสมือน ไร้ความสามารถ คือบุคคลที่มีเหตุบกพร่องซึ่งอาจมาจากทางร่างกาย จิตใจ หรือความประพฤติ ทำให้ไม่สามารถจัดการงานโดยตนเองได้ หรือการทำงานที่บุคคลนั้นทำอาจเสียหายต่อทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว²⁴

ขั้นตอนในการทำให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

1. บุคคลที่กฎหมายกำหนดได้แก่ คู่สมรส บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครอง ผู้ซึ่งปกครองดูแล หรือพนักงานอัยการแล้วแต่กรณี ร้องขอต่อศาล
2. ศาลมีคำสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนเสมือน ไร้ความสามารถ เมื่อพิจารณาเห็นสมควร

²¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 27 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “ผู้แทนโดยชอบธรรมอาจให้ความยินยอมแก่ผู้เยาว์ในการประกอบธุรกิจทางการค้าหรือธุรกิจอื่น หรือในการทำสัญญาเป็นลูกจ้างในสัญญาจ้างแรงงานได้ ในกรณีที่ผู้แทน โดยชอบธรรมไม่ให้ความยินยอมโดยไม่มีเหตุอันสมควร ผู้เยาว์อาจร้องขอ ต่อศาลให้ตั้งอนุญาโตได้.”

²² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ได้กระทำการ การนั้นเป็นโมฆียะ.”

²³ เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายแพ่ง 1 (น. 205-206), โดย มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2546, นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

²⁴ คำอธิบายนิติกรรมสัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติ ว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง (น. 50), โดย จำปี โสคติพันธ์, 2554, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

3. โฆษณาคำสั่งศาลในราชกิจจานุเบกษาเพื่อเป็นที่รู้โดยทั่วไป²⁵

ผลของการที่บุคคลถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ

1. บุคคลที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ ทำนิติกรรมได้เองโดยลำพัง โดยไม่ต้องมีใครให้ความยินยอมดูแล เว้นแต่ นิติกรรมตามมาตรา 34 วรรคหนึ่ง²⁶ คนเสมือนไร้ความสามารถ จะทำนิติกรรมได้ก็ต่อเมื่อได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์

²⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 32 บัญญัติว่า “บุคคลใดมีกายพิการหรือมีจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบหรือประพฤตสุรุ่ยสุร่ายเสเพลเป็นอาจิม หรือติดสุรายาเมา หรือมีเหตุอื่นใดทำนองเดียวกันนั้น จนไม่สามารถจะจัดทำกรงานโดยตนเองได้ หรือจัดการไปในทางที่อาจจะเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเอง หรือครอบครัว เมื่อบุคคลตามที่ระบุไว้ในมาตรา 28 ร้องขอต่อศาล ศาลจะสั่งให้บุคคลนั้นเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถก็ได้

บุคคลซึ่งศาลได้สั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถตามวรรคหนึ่ง ต้องจัดให้อยู่ในความพิทักษ์ การแต่งตั้งผู้พิทักษ์ ให้เป็นไปตามบทบัญญัติบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายนี้

ให้นำบทบัญญัติว่าด้วยการสิ้นสุดของความเป็นผู้ปกครองในบรรพ 5 แห่งประมวลกฎหมายนี้มาใช้ บังคับแก่การสิ้นสุดของการเป็นผู้พิทักษ์โดยอนุโลม

คำสั่งของศาลตามมาตรา นี้ ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา.”

²⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 34 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “คนเสมือนไร้ความสามารถนั้น ต้องได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์ก่อนแล้วจึงจะทำกรอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ได้

- (1) นำทรัพย์สินไปลงทุน
- (2) รับคืนทรัพย์สินที่ไปลงทุน ต้นเงินหรือต้นทุนอย่างอื่น
- (3) กู้ยืมเงินหรือให้กู้ยืมเงิน ยืมหรือให้ยืมสังหาริมทรัพย์อันมีค่า
- (4) รับประกันโดยประการใดๆ อันมีผลให้ตนต้องถูกบังคับชำระหนี้
- (5) เช่าหรือให้เช่าสังหาริมทรัพย์มีกำหนดระยะเวลาเกินกว่าหกเดือน หรือสังหาริมทรัพย์มีกำหนดระยะเวลาเกินกว่าสามปี
- (6) ให้โดยเสน่หา เว้นแต่การให้ที่พอควรแก่ฐานะานุรูปเพื่อการกุศล การสังคม หรือตามหน้าที่ ธรรมจรรยา
- (7) รับการให้โดยเสน่หาที่มีเงื่อนไขหรือค่าภาระติดพัน หรือไม่รับการให้โดยเสน่หา
- (8) ทำกรอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อจะได้มาหรือปล่อยไปซึ่งสิทธิในอสังหาริมทรัพย์หรือในสังหาริมทรัพย์อันมีค่า
- (9) ก่อสร้างหรือตัดแปลงโรงเรือนหรือสิ่งปลูกสร้างอย่างอื่น หรือซ่อมแซมอย่างใหญ่
- (10) เสนอคดีต่อศาลหรือดำเนินกระบวนการพิจารณาใดๆ เว้นแต่การร้องขอตามมาตรา 35 หรือการร้องขอถอนผู้พิทักษ์
- (11) ประนีประนอมยอมความหรือมอบข้อพิพาทให้อนุญาตตุลาการวินิจฉัย

อย่างไรก็ตาม ในการทำนิติกรรมบางอย่างนอกเหนือจากที่กล่าว ศาลอาจจะสั่งเป็นกรณีๆ ไป ให้คนเสมือนไร้ความสามารถต้องได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์ก่อนทำนิติกรรมก็ได้ ถ้าผู้พิทักษ์ร้องขอ หรือถ้าศาลเห็นว่าการทำนิติกรรมบางอย่างนั้นคนเสมือนไร้ความสามารถอาจจัดการในทางที่เสียหายต่อทรัพย์สินของตนเองหรือของครอบครัวได้ตามมาตรา 34 วรรคสอง

2. ในกรณีที่คนเสมือนไร้ความสามารถไม่สามารถจะทำการอย่างหนึ่งอย่างใดที่กล่าวมาด้วยตนเอง ศาลจะสั่งให้ผู้พิทักษ์เป็นผู้มีอำนาจกระทำการนั้นแทนคนเสมือนไร้ความสามารถก็ได้ตามมาตรา 34 วรรคสาม

3. นิติกรรมที่คนเสมือนไร้ความสามารถทำขึ้น โดยฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 34 ต้องตกเป็นโมฆะตามมาตรา 34 วรรคท้าย

(2) แบบของนิติกรรมที่กฎหมายบังคับไว้ แบบของนิติกรรม หมายความว่าวิธีการที่กฎหมายกำหนดไว้และบังคับให้ผู้แสดงเจตนาทำนิติกรรมต้องปฏิบัติตามเพื่อความสมบูรณ์ของนิติกรรม หากไม่ปฏิบัติตามนิติกรรมย่อมเป็นโมฆะ²⁷

แบบของนิติกรรม แบ่งออกได้ดังนี้

1. นิติกรรมที่ต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น สัญญาซื้อขายอสังหาริมทรัพย์หรือสังหาริมทรัพย์ชนิดพิเศษตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 456

2. นิติกรรมที่ต้องจดทะเบียนต่อเจ้าหน้าที่ เช่น การจดทะเบียนห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด การจดทะเบียนรับรองบุตร การจดทะเบียนรับบุตรบุญธรรม

3. นิติกรรมที่ต้องทำเป็นหนังสือต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ เช่น พินัยกรรมเอกสารฝ่ายเมือง พินัยกรรมเอกสารลับ

ถ้ามีกรณีอื่นใดนอกจากที่กล่าวในวรรคหนึ่ง ซึ่งคนเสมือนไร้ความสามารถอาจจัดการไปในทางเสื่อมเสียแก่ทรัพย์สินของตนเองหรือครอบครัว ในการสั่งให้บุคคลใดเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ หรือเมื่อผู้พิทักษ์ร้องขอในภายหลัง ศาลมีอำนาจสั่งให้คนเสมือนไร้ความสามารถนั้นต้องได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์ก่อนจึงจะทำการนั้นได้

ในกรณีที่คนเสมือนไร้ความสามารถไม่สามารถจะทำการอย่างหนึ่งอย่างใดที่กล่าวมาในวรรคหนึ่งหรือวรรคสองได้ด้วยตนเองเพราะเหตุมีกายพิการหรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ ศาลจะสั่งให้ผู้พิทักษ์เป็นผู้มีอำนาจกระทำการนั้นแทนคนเสมือนไร้ความสามารถก็ได้ ในกรณีเช่นนี้ ให้นำบทบัญญัติที่เกี่ยวกับผู้อนุบาลมาใช้บังคับแก่ผู้พิทักษ์โดยอนุโลม

คำสั่งของศาลตามมาตรา นี้ ให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา

การใดกระทำการโดยฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา นี้ การนั้นเป็นโมฆะ.”

²⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 152 บัญญัติว่า “การใดมิได้ทำให้ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้การนั้นเป็นโมฆะ.”

4. นิติกรรมที่ต้องทำเป็นหนังสือ เช่น การโอนสิทธิเรียกร้อง สัญญาเช่าซื้อ การบอกกล่าวบังคับจำนอง การตั้งตัวแทนในกิจการที่ต้องทำเป็นหนังสือ พันัยกรรม²⁸

(3) วัตถุประสงค์ของนิติกรรม วัตถุประสงค์ของนิติกรรม คือ ความมุ่งหมายในการทำนิติกรรมของคู่กรณีหรืออาจกล่าวให้เข้าใจง่ายขึ้น คือ สิ่งที่จะได้หรือประโยชน์ที่จะได้จากการกระทำ จุดประสงค์หรือความมุ่งหมายอันถือเป็นวัตถุประสงค์นั้น พิจารณาตามความรู้สึกนึกคิดทั่วไป อาจจะเป็นอย่างเดียวกับมูลเหตุจูงใจให้มีการทำนิติกรรม แต่ความจริงวัตถุประสงค์ของนิติกรรมกับมูลเหตุจูงใจให้มีการทำนิติกรรมนั้น ไม่เหมือนกันทีเดียว เช่น เชี่ยวทำสัญญาซื้อขายรถยนต์จากขาว วัตถุประสงค์ของนิติกรรมสำหรับเชียวผู้ซื้อก็คือ การได้รถยนต์มาเป็นกรรมสิทธิ์ สำหรับขาวผู้ขายก็คือการได้รับเงินค่ารถยนต์ ส่วนเชียวมีเจตนาจะซื้อรถยนต์ไปเพื่อประโยชน์อย่างใด หรือขาวขายรถยนต์เพื่อประโยชน์อย่างใดย่อมเป็นเพียงมูลเหตุจูงใจให้มีการทำนิติกรรมเท่านั้น ดังนั้นถ้าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งไม่รู้ถึงมูลเหตุจูงใจที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายของอีกฝ่ายหนึ่ง นิติกรรมก็สมบูรณ์ เพราะไม่อาจถือได้ว่ามูลเหตุจูงใจเป็นวัตถุประสงค์ของนิติกรรม และวัตถุประสงค์ของนิติกรรมดังกล่าวก็ไม่ต้องห้ามตามกฎหมาย²⁹

บุคคลวิกลจริตหรือบุคคลปกติทำนิติกรรมใดๆ ที่จะมีผลตามกฎหมายต้องเป็นนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมาย สำหรับวัตถุประสงค์ของนิติกรรมที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือที่กฎหมายไม่ยอมรับรองให้ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 150 บัญญัติว่า “การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพ้นวิสัยหรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ” วัตถุประสงค์ที่ไม่ชอบด้วยกฎหมาย หรือที่กฎหมายไม่ยอมรับรองให้ในมาตรา 150 อาจแยกได้ดังนี้

ก. วัตถุประสงค์ที่ต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย หมายถึง การทำนิติกรรมที่มีวัตถุประสงค์ที่กฎหมายบัญญัติห้ามไว้โดยชัดเจน กฎหมายที่บัญญัติห้ามนี้อาจเป็นได้ทั้งกฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา หรือเป็นกฎหมายอื่นก็ได้ ที่สำคัญกฎหมายนั้นต้องมีบทบัญญัติห้ามมิให้กระทำการบางอย่างไว้โดยชัดเจน และมีอยู่ในขณะทำนิติกรรมสัญญา

ข. วัตถุประสงค์เป็นการพ้นวิสัย คือ วัตถุประสงค์เป็นไปไม่ได้ ซึ่งวัตถุประสงค์อันเป็นการพ้นวิสัยที่ทำให้นิติกรรมตกเป็นโมฆะนั้น มีลักษณะสำคัญสรุปได้ดังนี้

ต้องเป็นเหตุการณ์ที่เป็นอยู่ในขณะทำนิติกรรม หากเกิดขึ้นหลังจากทำนิติกรรมแล้ว ย่อมมิใช่วัตถุประสงค์เป็นการพ้นวิสัย แต่เป็นการชำระหนี้อันเป็นการพ้นวิสัย เช่น ทำสัญญาซื้อ

²⁸ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมและสัญญา (น. 74-75), โดย ศักดิ์ สนองชาติ, 2545, กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.

²⁹ แหล่งเดิม. (น. 21).

ขายรถยนต์ ถ้าขณะทำสัญญารถยนต์ถูกเพลิงไหม้เสียหายไปก่อนแล้ว เป็นเรื่องวัตถุประสงค์ เป็นการพ้นวิสัย แต่ถ้ารถยนต์ถูกเพลิงไหม้เสียหายหลังจากทำสัญญากันแล้ว จึงไม่มีรถยนต์ส่งมอบ เป็นเรื่องการชำระหนี้เป็นพ้นวิสัย

ต้องเป็นการพ้นวิสัยอย่างเด็ดขาด โดยไม่มีทางปฏิบัติได้เลย ถ้าเพียงแต่ปฏิบัติยากหรือ ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก หรือเสียเปรียบคู่สัญญาอีกฝ่ายยังไม่ใช่ เป็นการพ้นวิสัย

ต้องเป็นการพ้นวิสัยชนิดที่คนทั่วไปก็ไม่สามารถปฏิบัติได้ แต่ ถ้าบุคคลอื่นสามารถ ปฏิบัติได้ย่อมไม่ใช่เป็นการพ้นวิสัย

วัตถุประสงค์อันเป็นการพ้นวิสัยนั้น ไม่อาจทำสัญญาให้รับผิดชอบได้ เพราะเมื่อนิติกรรม ตกเป็นโมฆะ ผลของโมฆะกรรมก็ต้องเป็นไปตามกฎหมาย แต่การทำสัญญาให้รับผิดชอบตลอดถึง เหตุสุดวิสัยหรือการชำระหนี้เป็นการพ้นวิสัยนั้น ย่อมใช้บังคับได้ไม่เป็นโมฆะ

ก. วัตถุประสงค์ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนหรือศีลธรรมอันดีของ ประชาชน ความสงบเรียบร้อยของประชาชนเป็นคำที่กว้าง อาจให้ความหมายได้ว่าประโยชน์ทั่วไป ของประเทศชาติหรือประชาชน

ส่วนศีลธรรมอันดีของประชาชน หมายความว่ารวมถึง ธรรมเนียมประเพณีของสังคมที่ อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคสมัยและท้องถิ่น นอกจากนี้ศีลธรรมอันดีของประชาชนกับความสงบ เรียบร้อยของประชาชนก็มักจะเกี่ยวพันกัน เพราะการกระทำที่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ย่อมจะขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนด้วย ดังนั้นในการวินิจฉัยคดี ศาลมักจะวินิจฉัยรวม ไปว่าการกระทำอย่างใดเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน โดย ไม่แยกเป็นการกระทำแต่ละอย่างซึ่งยากแก่การวินิจฉัย³⁰

(4) หลักการเกี่ยวกับการแสดงเจตนา นิติกรรมเป็นการก่อให้เกิดความ เคลื่อนไหวในสิทธิของบุคคล นิติกรรมจึงต้องเป็นการกระทำของบุคคล สิ่งที่ไม่ใช่บุคคลไม่อาจจะ ทำนิติกรรมเพื่อจะก่อสิทธิและหน้าที่ให้ผูกพันกัน การกระทำของบุคคลที่จะเป็นนิติกรรมจะต้องมี การแสดงเจตนาเพื่อแสดงความประสงค์ของผู้ที่ทำนิติกรรมนั้นให้ปรากฏ ฉะนั้นการแสดงเจตนา ก็คือ การกระทำที่จะให้ผู้อื่นเข้าใจความประสงค์ของผู้ทำนิติกรรมว่าผู้ทำนิติกรรมประสงค์อะไร เมื่อบุคคลแสดงเจตนาแล้วจะเป็นนิติกรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับเจตนาที่ได้แสดงออกมานั้นว่า มุ่งประสงค์จะให้เกิดผลให้เกิดความเคลื่อนไหวในสิทธิหรือไม่ ถ้าไม่มุ่งประสงค์เช่นนั้นการแสดง เจตนานั้นก็จะเป็นนิติกรรม

³⁰ แหล่งเดิม. (น. 45).

1. ความหมายของการแสดงเจตนา

คำว่า “การแสดงเจตนา” แสดงให้เห็นอยู่ในตัวแล้วว่าต้องประกอบด้วย “เจตนา” ภายในจิตใจของบุคคลและ “การแสดง” ออกมาภายนอกซึ่งเจตนา นั้น ดังนั้นเราจึงอาจแยกองค์ประกอบของการแสดงเจตนาออกได้ ดังนี้

เจตนาเป็นองค์ประกอบภายในของการแสดงเจตนาซึ่งแยกออกได้เป็น 3 ประการ³¹

(1) เจตนาที่จะกระทำ ได้แก่ เจตนาอันมุ่งถึงความประพฤติกายนอกของบุคคล กล่าวคือ เป็นเจตนาที่จะเคลื่อนไหวร่างกายเพื่อแจ้งให้บุคคลอื่นทราบถึงสิ่งหรือข้อความที่ผู้แสดงเจตนาประสงค์ เช่น เจตนาที่จะพูดออกมา เจตนาที่จะเขียน เจตนาที่จะพยักหน้า เจตนาที่จะนิ่งเฉย เป็นต้น

(2) เจตนาที่แสดงออก ได้แก่ ความรู้สำนึกของผู้กระทำใน การแสดงออกซึ่งข้อความหรือการกระทำนั้นๆ เจตนาที่จะแสดงออกนี้ย่อมมีอยู่เมื่อข้อความหรือการกระทำของผู้กระทำนั้น ถูกต้องตรงกับเจตนาในใจของเขา

(3) เจตนาที่จะทำนิติกรรม ได้แก่ เจตนาที่มุ่งโดยตรงจะให้เกิดผลในกฎหมาย มีการเคลื่อนไหวในสิทธิ

การแสดงเป็นองค์ประกอบภายนอกของการแสดงเจตนา ซึ่งได้แก่ การที่บุคคลแสดงกิริยาอาการให้ปรากฏออกมาภายนอก เพื่อให้บุคคลอื่นทราบเจตนาภายในใจของผู้แสดงนั้น

จากการพิจารณาองค์ประกอบของการแสดงเจตนาดังกล่าวนี้ อาจให้ความหมายของการแสดงเจตนาได้ว่าหมายถึง การเผยเจตนาของบุคคลในทางแจ้งซึ่งมุ่งต่อผล ในกฎหมายนั่นเอง การแสดงเจตนาจะมีผลเป็นนิติกรรมหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าเข้าองค์ประกอบอื่นๆ ของนิติกรรมด้วยหรือไม่

2. ลักษณะของการแสดงเจตนา

การแสดงเจตนาทำนิติกรรมมีวิธีการกระทำได้ 3 วิธี³²

(1) การแสดงเจตนาโดยชัดแจ้ง เป็นการกระทำโดยชัดแจ้งเพื่อประสงค์จะทำนิติกรรมโดยตรง อาจจะทำด้วยวาจา ลายลักษณ์อักษรหรือแสดงด้วยกิริยาอาการอย่างหนึ่งอย่างใดก็ได้ การแสดงเจตนาที่ดีคือทำเป็นลายลักษณ์อักษร แต่กฎหมายไม่ได้บังคับว่าต้องแสดงเจตนาเป็นลาย

³¹ กฎหมายแพ่งลักษณะมูลหนี้หนึ่ง (น. 47-48), โดย หยุต แสงอุทัย, 2517, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³² คำอธิบายนิติกรรมสัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติ ว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง (น. 139-141). เล่มเดิม.

ลักษณะอักษรเสมอ ฉะนั้นถ้าหากไม่บังคับเช่นนั้นจะแสดงเจตนาโดยชัดแจ้งด้วยวาจาหรือ
กิริยาอาการก็ได้

(2) การแสดงเจตนาโดยปริยาย เป็นการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใด ซึ่งไม่ใช่เป็นการ
แสดงเจตนาโดยตรง แต่พฤติการณ์ของการกระทำนั้นเป็นที่คาดหมายได้ว่าผู้กระทำมีเจตนาจะทำ
นิติกรรม เช่น เจ้าหนี้ถือสัญญากู้หรือส่งสัญญากู้คืนไปให้ลูกหนี้ การกระทำของเจ้าหนี้เป็นการ
แสดงเจตนาโดยปริยายว่าเจ้าหนี้ได้ปลดหนี้ให้แก่ลูกหนี้ หรือการที่ลูกหนี้ เอาดอกเบี้ยของเงินที่ตน
กู้มาชำระให้แก่เจ้าหนี้ เป็นการแสดงเจตนารับสภาพหนี้ที่ตนเป็นหนี้เงินกู้โดยปริยาย

(3) การแสดงเจตนาโดยการนิ่ง หลักทั่วไปแล้ว การนิ่งไม่ถือเป็น การแสดงเจตนา
เพราะการแสดงเจตนาจะต้องเป็นการแสดงความประสงค์ของผู้ทำนิติกรรมนั้นให้ปรากฏ
แต่มีข้อยกเว้น

ก. กรณีกฎหมายยอมรับว่าการนิ่งนั้นเป็นการแสดงเจตนาทำ นิติกรรมอย่างหนึ่ง
เช่น ในเรื่องของการเช่า ถ้าครบกำหนดอายุสัญญาเช่าแล้ว ผู้เช่ายังคงครอบครองทรัพย์สินนั้น
อยู่ต่อไปโดยที่ผู้ให้เช่ารู้อีกหนึ่งเฉยไม่ได้ทักท้วง กฎหมายให้ถือว่ามิสัญญาเช่า ต่อไปโดยไม่มี
กำหนดเวลาระหว่างผู้เช่ากับผู้ให้เช่านั้น

ข. การนิ่งที่ตามประเพณีทั่วไปหรือที่ประพุดกันระหว่างคู่สัญญาถือว่าการนิ่งนั้น
เป็นการแสดงเจตนาทำนิติกรรมอีกอย่างหนึ่ง

3. ผลสมบูรณ์ของการแสดงเจตนา³³ ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ของไทย
มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการแสดงเจตนามีผลตามกฎหมายเมื่อใด ดังนี้

(1) ผลการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวโดยเคร่งครัด ถ้าเป็นนิติกรรม ฝ่ายเดียวโดย
เคร่งครัด หรือนิติกรรมฝ่ายเดียวที่ไม่ต้องมีผู้รับการแสดงเจตนา เช่น การทำพินัยกรรม หรือ
การก่อตั้งมูลนิธิ เป็นต้น ถือว่าการแสดงเจตนาย่อมมีผลทันทีเมื่อได้แสดงเจตนา

(2) ผลการแสดงเจตนาฝ่ายเดียวที่ต้องมีผู้รับการแสดงเจตนา หรือผลการแสดง
เจตนาสองฝ่ายหรือหลายฝ่าย

ก. กรณีการแสดงเจตนาต่อบุคคลที่อยู่เฉพาะหน้า หมายถึง การที่คู่กรณีแห่ง
นิติกรรมสามารถที่จะติดต่อทำความเข้าใจกันได้โดยทันที ไม่จำเป็นต้องทำความเข้าใจในระหว่างที่
เห็นหน้าเห็นตากัน ด้วยเหตุนี้ ในการที่อยู่ใต้อาณัติที่จะพูดติดต่อกันและได้ยินกันได้ แม้สิ่งใดมาทัก
ไม่อาจเห็นหน้ากัน ก็ถือว่าเป็นการแสดงเจตนาเฉพาะหน้าได้ การแสดงเจตนา ที่กระทำต่อบุคคลซึ่ง
อยู่เฉพาะหน้าจะมีผลสมบูรณ์เมื่อใดนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 168 บัญญัติว่า
“การแสดงเจตนาที่กระทำต่อบุคคลซึ่งอยู่เฉพาะหน้าให้ถือว่ามิผลนับแต่ผู้รับการแสดงเจตนา

³³ แหล่งเดิม. (น. 141-144).

ได้ทราบการแสดงเจตนา นั้น ความข้อนี้อาจใช้ตลอดถึงการที่บุคคลหนึ่งแสดงเจตนาไปยังบุคคลอีกคนหนึ่งโดยทางโทรศัพท์ หรือโดยเครื่องมือสื่อสารอย่างอื่น หรือโดยวิธีอื่นซึ่งสามารถติดต่อถึงกันได้ทำนองเดียวกัน” ฉะนั้น การแสดงเจตนาต่อบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้ามีผลทันทีที่แสดง

ข. กรณีการแสดงเจตนาต่อบุคคลซึ่งมิได้อยู่เฉพาะหน้า หมายถึง การที่คู่กรณีแห่งนิติกรรม จะติดต่อเข้าใจกันในแต่ละครั้งจะต้องใช้ระยะเวลาระยะเวลาหนึ่ง การแสดงเจตนาต่อบุคคลซึ่งมิได้อยู่เฉพาะหน้าจะมีผลสมบูรณ์เมื่อใด ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 169 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “การแสดงเจตนาที่กระทำต่อบุคคลซึ่งมิได้อยู่เฉพาะหน้าให้ถือว่ามิผลนับแต่เวลาที่การแสดงเจตนา นั้นไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา แต่ถ้าได้บอกก่อนไปถึงผู้รับ การแสดงเจตนา นั้นก่อนหรือพร้อมกันกับที่การแสดงเจตนา นั้นไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา การแสดงเจตนา นั้นตกเป็นอันไร้ผล” ดังนั้น ถ้าผู้แสดงเจตนาได้ส่งการแสดงเจตนาไปอยู่ในเงื้อมมือของผู้รับการแสดงเจตนา ในลักษณะที่ปกติผู้รับการแสดงเจตนา ย่อมรู้หรือควรจะรู้ว่ามีการแสดงเจตนาส่งมาถึงตน ถือได้ว่าการแสดงเจตนา นั้นไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา แล้ว ไม่ต้องคำนึงว่าความจริงผู้รับการแสดงเจตนา นั้นทราบการแสดงเจตนา นั้นหรือไม่

4. การถอนการแสดงเจตนา³⁴ การแสดงเจตนาที่ได้แสดงไปแล้ว จะถอนได้หรือไม่ ถ้าผู้แสดงเจตนาเกิดเปลี่ยนใจ พิจารณาได้ดังนี้

(1) การถอนการแสดงเจตนาต่อบุคคลผู้อยู่เฉพาะหน้า

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 168 ได้บัญญัติเกี่ยวกับผลสมบูรณ์แห่งการแสดงเจตนาว่ามีผลเมื่อผู้รับการแสดงเจตนาได้ทราบถึงการแสดงเจตนา นั้น โดยมีได้บัญญัติเกี่ยวกับการถอนการแสดงเจตนา โดยหลักการแล้วเมื่อการแสดงเจตนามีผลสมบูรณ์แล้วย่อมบอกถอนไม่ได้อีกต่อไป

(2) การถอนการแสดงเจตนาต่อบุคคลซึ่งมิได้อยู่เฉพาะหน้า

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 169 วรรคหนึ่งตอนท้าย บัญญัติว่า “แต่ถ้าได้บอกก่อนไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา ก่อนหรือพร้อมกันกับที่การแสดงเจตนา นั้นไปถึงผู้รับการแสดงเจตนา การแสดงเจตนา นั้นตกเป็นอันไร้ผล” เมื่อการแสดงเจตนา ยังไม่ไปถึงผู้รับ การแสดงเจตนา นั้นยังไม่มีผล จึงยังสามารถที่จะบอกถอนการแสดงเจตนา นี้ได้ แต่การบอกถอนนี้ต้องไปถึงก่อนหรือพร้อมกันกับการแสดงเจตนา

³⁴ แหล่งเดิม. (น. 144-146).

5. การตีความการแสดงเจตนา³⁵ กฎหมายว่าด้วยนิติกรรมมีรากฐาน มาจากหลักเสรีภาพแห่งการแสดงเจตนาและความศักดิ์ของการแสดงเจตนา ดังนั้น คดีอันเกี่ยวข้องด้วยการแสดงเจตนาทำนิติกรรมบางคดีจึงอาจมีกรณีศาลต้องตีความการแสดงเจตนา การแสดงเจตนาอันมิใช่ว่าต้องตีความทุกกรณีเสมอไป กรณีต้องตีความการแสดงเจตนาจำกัดเฉพาะเจตนาที่แสดงออกมานั้น เคลือบคลุมไม่ชัดเจนหรือมีความหมายได้หลายทางเท่านั้น หากการแสดงเจตนาอันมีความหมายชัดเจนแล้วก็ไม่จำเป็นต้องมีการตีความ เพราะหากบุคคลอาศัยหลักเกณฑ์ในเรื่องการตีความการแสดงเจตนาเพื่อเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมเจตนาอันชัดแจ้งที่ได้แสดงออกมาแล้วนั้นย่อมเป็นการไม่ชอบ

หลักเกณฑ์การตีความการแสดงเจตนา บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 171 บัญญัติว่า “ในการตีความการแสดงเจตนาอัน ให้ฟังถึงถึงเจตนาอันแท้จริงยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนหรือตัวอักษร” ในกรณีที่ตัวอักษรหรือข้อความซึ่งแสดงเจตนา ออกมานั้นเคลือบคลุมไม่ชัดเจนหรือมีความหมายได้หลายทาง จำเป็นต้องตีความการแสดงเจตนาดังกล่าวนี้ หากการตีความการแสดงเจตนาผูกพันอยู่กับตัวอักษรหรือข้อความ ก็จะทำให้มี ข้อโต้แย้งต่อไปอย่างไม่มีที่ยุติ เพราะตัวอักษรหรือข้อความนั้นจะมีความหมายอย่างนี้ก็ได้หรืออย่างนั้น ก็ได้ ดังนั้น ในกรณีที่ตีความการแสดงเจตนาดังกล่าว กฎหมายจึงกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ว่าให้ฟังถึงถึงเจตนาอันแท้จริงยิ่งกว่าถ้อยคำสำนวนหรือตัวอักษร ถ้าปรากฏว่าเจตนาอันแท้จริงเป็นอย่างหนึ่ง แต่ถ้อยคำสำนวนหรือตัวอักษรเป็นอีกอย่างหนึ่ง กฎหมายให้ถือตามเจตนาอันแท้จริง

3) ความไม่สมบูรณ์ของนิติกรรม

เมื่อนิติกรรมเกิดขึ้น เกณฑ์ขั้นต่อไปในการพิจารณาทางกฎหมาย ก็คือ นิติกรรมที่เกิดขึ้นแล้วนั้นจะมีผลอย่างไร โดยสามารถแบ่งได้ดังนี้

(1) โฆษะกรรม คือ การกระทำหรือการแสดงเจตนาที่เสียเปล่า ไม่มีผลในกฎหมายที่จะเป็นนิติกรรมผูกพันนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลแต่อย่างใด คือ ไม่ทำให้บุคคลใดหรือสิ่งใดเปลี่ยนแปลงฐานะไป คู่กรณียังคงอยู่ในฐานะเดิมเสมือนว่ามีได้เข้าทำนิติกรรมแต่ประการใดเลย³⁶

ก. เหตุแห่งโฆษะกรรม

เหตุที่ทำให้นิติกรรมเป็น โฆษะมีดังนี้³⁷

1. วัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย หรือเป็น การพ้นวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน (มาตรา 150, 151)

2. การมิได้ทำให้ถูกต้องตามแบบที่กฎหมายบังคับไว้ (มาตรา 152)

³⁵ แหล่งเดิม. (น. 147-148).

³⁶ แหล่งเดิม. (น. 151).

³⁷ แหล่งเดิม. (น. 152).

3. การแสดงเจตนาโดยในใจจริงมิได้เจตนาผูกพัน และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งก็รู้เช่นนั้น (มาตรา 154)

4. การแสดงเจตนาหลง (มาตรา 155 วรรคหนึ่ง)

5. นิติกรรมอำพราง (มาตรา 155 วรรคสอง)

ข. ผลทางกฎหมายเมื่อนิติกรรมเป็นโมฆะ³⁸

เมื่อนิติกรรมตกเป็นโมฆะไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตาม ผลของนิติกรรมที่เป็นโมฆะย่อมเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 172 บัญญัติว่า “โมฆะกรรมนั้นไม่อาจให้สัตยาบันแก่กันได้และผู้มีส่วนได้เสียคนหนึ่งคนใดจะยกความเสียหายแก่แห่งโมฆะกรรมขึ้นกล่าวอ้างก็ได้

ถ้าจะต้องคืนทรัพย์สินอันเกิดจากโมฆะกรรมให้นำบทบัญญัติว่าด้วยลาภมิควรได้แห่งประมวลกฎหมายนี้มาใช้บังคับ”

เมื่อนิติกรรมตกเป็นโมฆะจะก่อให้เกิดผลในทางกฎหมาย 3 ประการ ได้แก่

1. ไม่อาจให้สัตยาบันได้ คือ นิติกรรมนั้นถือว่าเป็นอันเสียเปล่า มาตั้งแต่ต้น ถือเป็นเสมือนว่ามีได้มีการทำนิติกรรม ไม่ก่อให้เกิดสิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่กรณีแต่ประการใด คู่กรณีไม่อาจบังคับให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามกฎหมาย

2. ผู้มีส่วนได้เสียคนหนึ่งคนใดจะยกความเสียหายแก่แห่งโมฆะกรรมขึ้นกล่าวอ้างได้ หมายถึง นิติกรรมที่เป็นโมฆะนั้นไม่ว่าบุคคลใดก็ตามที่ได้รับ ความเสียหายจากการทำนิติกรรมสามารถที่จะยกเอาความเสียหายแก่แห่งโมฆะกรรมขึ้นกล่าวอ้างได้ และเมื่อได้ยกเอาความเสียหายแก่แห่งโมฆะกรรมขึ้นแล้วนิติกรรมนั้นก็ถือว่ามิได้มีอยู่อีกต่อไป การกล่าวอ้างความเป็นโมฆะกรรมนี้กฎหมายไม่ได้จำกัดระยะเวลาไว้ว่าจะต้องกล่าวอ้างภายในเวลาเท่าใด

3. สิ่งที่ให้กันไปแล้วต้องคืนให้แก่กันตามบทบัญญัติว่าด้วยลาภมิควรได้ หมายความว่า เมื่อนิติกรรมตกเป็นโมฆะแล้วก็ถือเป็นเสมือนว่ามีได้มีการทำนิติกรรมนั้นขึ้นแล้ว สิ่งที่ได้ให้แก่กันไว้ก็ต้องคืนแก่กัน แต่การคืนให้แก่กันนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 172 วรรคสองได้กำหนดให้นำบทบัญญัติว่าด้วยลาภมิควรได้แห่งประมวลกฎหมายนี้มาใช้บังคับ คือ การคืนฐานลาภมิควรได้หากคู่กรณีรับไว้โดยสุจริตจะต้องคืนเฉพาะทรัพย์สินที่ยังเหลืออยู่ในขณะเรียกคืนซึ่งเท่ากับว่าเหลือเท่าไรก็ต้องคืนเท่านั้นไม่ต้องคืนให้เหมือนเดิมทุกอย่าง

(2) โมฆะกรรม คือ การแสดงเจตนาทำนิติกรรมที่เมื่อทำขึ้นแล้วมีผลในทางกฎหมายผูกพันกันได้แต่เป็นนิติกรรมที่ไม่สมบูรณ์ อาจถูกบอกล้างทำให้นิติกรรมนั้น ตกเป็นโมฆะหรืออาจได้รับสัตยาบันทำให้นิติกรรมนั้นเป็นนิติกรรมที่สมบูรณ์แล้วแต่กรณี³⁹

³⁸ แหล่งเดิม. (น. 153-165).

นิติกรรมที่เป็นโมฆียกรรม เป็นนิติกรรมที่กฎหมายถือว่าสมบูรณ์แต่ที่ยังไม่ถูกบอกล้าง เพราะความผิดปกติของนิติกรรมที่เป็น โมฆียะเป็นความผิดปกติที่ไม่ร้ายแรงนัก กฎหมายจึงเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงได้มีโอกาสในการตัดสินใจเลือกบทบัญญัติของกฎหมายในเรื่องนี้มีขึ้นเพื่อคุ้มครองส่วนได้เสียของบุคคลเหล่านี้โดยเฉพาะด้วย

ก. เหตุแห่งโมฆียะกรรม

เหตุที่ทำให้นิติกรรมเป็น โมฆียะ⁴⁰ มีดังต่อไปนี้

1. การแสดงเจตนาโดยผู้ถูกจำกัดความสามารถ
2. การแสดงเจตนาโดยสำคัญผิดในคุณสมบัติของบุคคลหรือทรัพย์สิน
3. การแสดงเจตนาเนื่องจากถูกกลั่นแกล้ง
4. การแสดงเจตนาเนื่องจากถูกข่มขู่

สาเหตุของความเป็นโมฆียะ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 153 บัญญัติว่า “การใดมิได้เป็นไปตามบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยความสามารถของบุคคล การนั้นเป็นโมฆียะ” บทบัญญัติของกฎหมายในเรื่องนี้ได้แก่ บทบัญญัติที่จำกัดความสามารถในการทำนิติกรรมของผู้เยาว์ ซึ่งหมายถึง ผู้ที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะตามกฎหมายไม่ว่าด้วยอายุ คือ 20 ปีบริบูรณ์ หรือด้วยการสมรสเมื่อชายหญิงอายุ 17 ปีบริบูรณ์ (มาตรา 19-20) ทำนิติกรรมโดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้แทนโดยชอบธรรม หรือบุคคลที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ (มาตรา 28) ทำนิติกรรมหรือบุคคลที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ เมื่อทำนิติกรรมบางประเภทที่กฎหมายกำหนดไว้ (มาตรา 34) โดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้พิทักษ์ หรือแม้แต่บุคคลวิกลจริตที่ทำนิติกรรมในขณะวิกลจริตและคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งก็รู้ถึงการวิกลจริตนั้น (มาตรา 30)

ข. ผลของโมฆียกรรม

1. นิติกรรมมีผลสมบูรณ์จนกว่าจะมีการบอกล้าง โดยหลักแล้วนิติกรรมที่เป็นโมฆียะถือว่าเป็นนิติกรรมที่มีผลในทางกฎหมายเพียงแต่ยังไม่สมบูรณ์เท่านั้น คำว่า “ไม่สมบูรณ์” หมายถึง นิติกรรมอาจจะมีการบอกล้างได้ในภายหลัง ซึ่งเมื่อมีการบอกล้างแล้วนิติกรรมก็เป็นโมฆะเสียเปล่าไป⁴¹

2. เมื่อมีการบอกล้างโมฆียะกรรม ย่อมตกเป็น โมฆะ คือ เสียเปล่า ไม่มีผลในกฎหมายตั้งแต่เริ่มแรกทำนิติกรรม ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 176 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “โมฆียะกรรมเมื่อบอกล้างแล้วให้ถือว่าเป็นโมฆะมาแต่เริ่มแรก” กล่าวคือ เป็นโมฆะ

³⁹ แหล่งเดิม. (น. 171-173).

⁴⁰ แหล่งเดิม. (น. 174).

⁴¹ แหล่งเดิม. (น. 173).

ย้อนหลังไปถึงวันเวลาที่ทำนิติกรรม เมื่อมีการให้สัตยาบันแก่โมฆิยะกรรม โมฆิยะกรรมนั้นย่อมเป็นนิติกรรมที่สมบูรณ์มาตั้งแต่เริ่มแรก ดังที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 177 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลผู้มีสิทธิบอกล้าง โมฆิยะกรรมตามมาตรา 175 ผู้หนึ่งผู้ใด ได้ให้สัตยาบันแก่โมฆิยะกรรม ให้ถือว่าการนั้นเป็นอันสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก แต่ทั้งนี้ย่อมไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของบุคคลภายนอก” กล่าวคือ โมฆิยะกรรมนั้นย่อมมีผลสมบูรณ์ย้อนหลังไปจนถึงวันเวลาที่ทำนิติกรรม

ก. การบอกล้างนิติกรรมอันเป็นโมฆิยะ

การบอกล้างโมฆิยะกรรม จะต้องกระทำโดยบุคคลที่กฎหมายกำหนดเท่านั้น บุคคลที่สามารถบอกล้างโมฆิยะกรรม กฎหมายจำกัดไว้แค่ว่าบุคคลที่สามารถกล่าวอ้างความเป็นโมฆะกรรมได้ ซึ่งในเรื่องของโมฆะกรรมนั้นกฎหมายเพียงกำหนดไว้ว่าผู้มีส่วนได้เสียคนใดคนหนึ่งสามารถกล่าวอ้างความเป็นโมฆะกรรมขึ้นได้ ผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆิยะกรรม ต้องเป็นบุคคลที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะเจาะจงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 175 บุคคลอื่นนอกจากนี้ แม้จะเป็นผู้มีส่วนได้เสียก็ไม่มีสิทธิบอกล้างโมฆิยะกรรม⁴²

ผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆิยะกรรมตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 175⁴³ ได้แก่บุคคลดังต่อไปนี้

⁴² แหล่งเดิม. (น. 174).

⁴³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 175 บัญญัติว่า “โมฆิยะกรรมนั้น บุคคลต่อไปนี้จะบอกล้างเสียก็ได้

(1) ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้เยาว์ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่ผู้เยาว์จะบอกล้างก่อนที่ตนบรรลุนิติภาวะ ก็ได้ ถ้าได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรม

(2) บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถ เมื่อบุคคลนั้นพ้นจากการเป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือนไร้ความสามารถแล้ว หรือผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์ แล้วแต่กรณี แต่คนเสมือนไร้ความสามารถจะบอกล้างก่อนที่ตนจะพ้นจากการเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถก็ได้ถ้าได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์

(3) บุคคลผู้แสดงเจตนาเพราะสำคัญผิด หรือถูกกลั่นแกล้ง หรือถูกข่มขู่

(4) บุคคลวิกลจริตผู้กระทำนิติกรรมอันเป็นโมฆิยะตามมาตรา 30 ในขณะที่จริตของบุคคลนั้นไม่วิกลแล้ว

ถ้าบุคคลผู้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆิยะถึงแก่ความตายก่อนมีการบอกล้างโมฆิยะกรรม ทายาทของบุคคลดังกล่าวอาจบอกล้างโมฆิยะกรรมนั้นได้.”

1. ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้เยาว์ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว ผู้แทนโดยชอบธรรม ได้แก่ ผู้ใช้อำนาจปกครองและผู้ปกครอง แต่ผู้เยาว์จะบอกล้างก่อนที่ตนบรรลุนิติภาวะได้ถ้าได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรม

2. บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือน ไร้ความสามารถ เมื่อบุคคลนั้นพ้นจากการเป็นคนไร้ความสามารถหรือคนเสมือน ไร้ความสามารถ ถ้ายังหย่อนความสามารถอยู่ผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์ต้องเป็นผู้บอกล้าง แต่คนเสมือน ไร้ความสามารถ จะบอกล้างก่อนที่ตนจะพ้นจากการเป็นคนเสมือน ไร้ความสามารถก็ได้ ถ้าได้รับความยินยอมของผู้พิทักษ์ ส่วนคนไร้ความสามารถไม่อาจบอกล้างโมฆียกรรมได้ไม่ว่าจะได้รับความยินยอมของ ผู้อนุบาลหรือไม่ก็ตาม

3. บุคคลผู้แสดงเจตนาเพราะสำคัญผิดหรือถูกกลั่นแกล้งหรือถูกข่มขู่ มีสิทธิบอกล้างโมฆียะกรรมด้วยตนเอง โดยจะแสดงเจตนาบอกล้างภายหลังจากมูลเหตุที่ทำให้การแสดงเจตนาวิปริตนั้นสูญสิ้นไปก่อน เช่น ผู้แสดงเจตนาเพราะสำคัญผิดหรือ ถูกกลั่นแกล้งย่อมจะบอกล้างโมฆียะกรรมเมื่อได้ทราบถึงข้อสำคัญผิดหรือกลั่นแกล้งนั้นแล้ว เพราะถ้าไม่ทราบก็ย่อมไม่มีเหตุที่คิดจะบอกล้าง แต่กฎหมายมิได้บัญญัติไว้เหมือนการให้สัตยาบัน ซึ่งจะสมบูรณ์ต่อเมื่อได้กระทำภายหลังเวลาที่มูลเหตุให้เป็นโมฆียะกรรมนั้นหมดสิ้นไปแล้ว ดังนั้น ถึงแม้จะมีการบอกล้างโมฆียะกรรมต่างๆ ที่ไม่ทราบถึงมูลเหตุการณบอกล้างก็มีผลเช่นเดียวกัน หรือผู้แสดงเจตนาเพราะถูกข่มขู่ แม้การข่มขู่จะยังไม่สิ้นไป ถ้าผู้แสดงเจตนา ยอมเสี่ยงต่อภัย ก็ย่อมมีสิทธิบอกล้างโมฆียะกรรมนั้นได้ โดยไม่ต้องรอให้การข่มขู่อันเป็นมูลเหตุที่ทำให้การแสดงเจตนาวิปริตสูญสิ้นไปเสียก่อน

4. บุคคลวิกลจริต ผู้กระทำนิติกรรมอันเป็น โมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 30 สามารถบอกล้างโมฆียะกรรมได้เมื่อมีความสามารถเป็นปกติ คือ ในขณะที่วิกลจริตไม่วิกล

5. ถ้าบุคคลผู้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะถึงแก่ความตายก่อน มีการบอกล้างโมฆียะกรรมทายาทของบุคคลดังกล่าวอาจบอกล้างโมฆียะกรรมนั้นได้ โดยไม่ถือว่า การบอกล้างโมฆียะกรรมเป็นสิทธิอันเป็นเฉพาะตัวของผู้ตายโดยแท้

วิธีการบอกล้างโมฆียะกรรม กฎหมายกำหนดไว้เพียงจะต้องกระทำโดยชัดแจ้งต่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งเท่านั้นมิได้กำหนดแบบของการบอกล้างโมฆียะกรรมไว้ การบอกล้างจึงสามารถทำได้ด้วยการแสดงเจตนาต่อคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งหรือด้วยการฟ้องร้องหรือแม้แต่การยก ข้อต่อสู้ก็ได้⁴⁴

⁴⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 178 บัญญัติว่า “การบอกล้างหรือให้สัตยาบันแก่โมฆียะกรรมย่อมกระทำได้โดยการแสดงเจตนาแก่คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นบุคคลที่มีตัวกำหนดได้แน่นอน.”

ง. ผลของการบอกล้างโมฆียะกรรม เมื่อบุคคลผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียะกรรมได้ทำการบอกล้างโมฆียะกรรมแล้ว จะเกิดผลในทางกฎหมายกับบุคคลที่เกี่ยวข้อง 2 กรณี ได้แก่

1. ผลของการบอกล้างโมฆียะกรรมที่มีต่อคู่กรณี หากคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกล่าวอ้างหรือกระทำการใดๆ อันเป็นการบอกล้างโมฆียะกรรมนั้น นิติกรรมก็จะก่อให้เกิดผลในทางกฎหมายขึ้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 176 บัญญัติว่า “โมฆียกรรมเมื่อบอกล้างแล้วให้ถือว่าเป็นโมฆะมาตั้งแต่เริ่มแรก และให้ผู้เป็นคู่กรณีกลับคืนสู่ฐานะเดิม ถ้าเป็นการพ้นวิสัยจะให้กลับคืนเช่นนั้นได้ ก็ให้ได้รับค่าเสียหายชดใช้ให้แทน

ถ้าบุคคลใดได้รู้หรือควรจะได้รู้ว่าการใดเป็นโมฆียะ เมื่อบอกล้างแล้ว ให้ถือว่าบุคคลนั้นได้รู้ว่าการนั้นเป็นโมฆะ นับแต่วันที่รู้หรือควรจะได้รู้ว่าเป็นโมฆียะ

ห้ามมิให้ใช้สิทธิเรียกร้องอันเกิดแต่การกลับคืนสู่ฐานะเดิมตามวรรคหนึ่ง เมื่อพ้นหนึ่งปีนับแต่วันบอกล้างโมฆียะกรรม” หมายความว่า แม้นิติกรรมนั้นจะได้ มีการใช้บังคับหรือก่อให้เกิดสิทธิหน้าที่ระหว่างคู่กรณีกันเกิดขึ้นแล้วก็ให้ถือว่ามิได้มีการกระทำการดังกล่าวเกิดขึ้นเลย นิติกรรมถือว่าตกเป็น โมฆะมาตั้งแต่ต้น คู่กรณีต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิมการกลับคืนสู่ฐานะเดิม เช่น นายแดงเป็นบุคคลวิกลจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ นายแดงได้ทำสัญญาขายรถยนต์ของตนให้กับนายดำโดยลำพัง และนายดำได้ชำระราคารถยนต์แล้ว โดยนายขาว ผู้อนุบาลมิได้รู้เห็นและร่วมทำสัญญาด้วย สัญญาซื้อขายรถยนต์จึงตกเป็น โมฆียะ เมื่อนายขาวทราบได้บอกล้างสัญญาซื้อขายรถยนต์ดังกล่าวแล้วสัญญาก็ตกเป็น โมฆะตั้งแต่เริ่มแรก คู่กรณีคือนายแดงและนายดำต้องกลับคืนสู่ฐานะเดิม สิ่งใดที่ให้แก่กันไว้ก็ต้องคืนให้แก่กัน กล่าวคือ นายแดงผู้ขายต้องคืนเงินค่าซื้อรถยนต์ให้แก่ นายดำ ส่วนนายดำผู้ซื้อก็ต้องคืนรถยนต์ให้นายแดง แต่หากข้อเท็จจริงปรากฏว่านายดำไม่สามารถคืนรถยนต์ให้นายแดงได้เพราะได้ขายรถยนต์ให้แก่ นายเหลือง ไปแล้ว ดังนี้ นายดำก็ต้องชดใช้ค่าเสียหายให้กับนายแดง แต่อย่างไรก็ตาม มาตรา 176 วรรคท้าย ได้กำหนดอายุความในการเรียกร้องให้คู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งกลับคืนสู่ฐานะเดิมไว้ว่าจะต้องเรียกร้องภายใน 1 ปี นับแต่วันบอกล้างโมฆียะกรรมด้วย มิฉะนั้นแล้วหากเกินเวลาดังกล่าวก็ถือว่าขาดอายุความเรียกร้องกันไม่ได้

2. ผลของการบอกล้างโมฆียะกรรมที่มีต่อบุคคลภายนอก ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1329 บัญญัติว่า “สิทธิของบุคคลผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สินโดยมีค่าตอบแทนและโดยสุจริตนั้น ท่านว่ามีเสียไป ถึงแม้ว่าผู้โอนทรัพย์สินให้จะได้ทรัพย์สินนั้นมาโดยนิติกรรมอันเป็นโมฆียะ และนิติกรรมนั้นได้ถูกบอกล้างภายหลัง” กฎหมายได้ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิของบุคคลภายนอกมิให้ได้รับความรับความเสียหายจากการบอกล้างนิติกรรมอันเป็นโมฆียะ การที่

บุคคลภายนอกผู้ได้มาซึ่งทรัพย์สินจะได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายจะต้องมีองค์ประกอบ 2 ประการประกอบกัน ได้แก่

ประการแรก บุคคลภายนอกจะต้องได้รับทรัพย์สินมาโดย เสียค่าตอบแทน คือ บุคคลภายนอกนั้นจะต้องชำระราคา หรือต้องชำระค่าตอบแทนประการอื่นให้กับผู้จำหน่ายโอนทรัพย์สินมาให้กับตน และ

ประการที่สอง บุคคลภายนอกจะต้องได้รับทรัพย์สินมาโดยสุจริต คือ ไม่รู้ว่าทรัพย์สินที่ตนได้มานั้นมาจากการทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะ หรือได้มาโดยสมรู้ร่วมคิดกับผู้โอน⁴⁵

จ. การให้สัตยาบันนิติกรรมอันเป็นโมฆียะ การให้สัตยาบัน หมายถึง การรับรองนิติกรรมให้มีผลสมบูรณ์ตลอดไป การที่จะให้สัตยาบันแก่นิติกรรมอันเป็นโมฆียะได้จะต้องไม่มีการบอกล้างนิติกรรมอันเป็นโมฆียะมาก่อน เพราะหากมีการบอกล้างนิติกรรมอันเป็นโมฆียะนิติกรรมนั้นก็ถือว่าเป็นโมฆะหรือเสียเปล่ามาตั้งแต่ต้น ไม่อาจให้สัตยาบันได้อีก และเมื่อทำการให้สัตยาบันแล้วก็ไม่อาจบอกล้างนิติกรรมได้ เพราะถือว่านิติกรรมนั้นมีผลสมบูรณ์ ตามกฎหมายแล้ว⁴⁶

บุคคลที่มีสิทธิให้สัตยาบัน คือ บุคคลประเภทเดียวกับผู้มีสิทธิบอกล้างตามมาตรา 175 ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียกรรม

ฉ. ผลของการให้สัตยาบัน

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 177 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคล ผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียกรรมตามมาตรา 175 ผู้หนึ่งผู้ใด ได้ให้สัตยาบันแก่โมฆียกรรม ให้ถือว่าการนั้นเป็นอันสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก แต่ทั้งนี้ย่อมไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิบุคคลภายนอก” ผลของการให้สัตยาบันแก่นิติกรรมอันเป็นโมฆียะที่มีต่อคู่กรณี ให้ถือว่าเป็นอันสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก คือ ตามกฎหมายแล้วถือว่านิติกรรมนั้นสมบูรณ์มาตั้งแต่แรกไม่สามารถบอกล้างโมฆียกรรมนั้นได้ นิติกรรมที่ท่างจะผูกพันคู่กรณีตลอดไป ส่วนผลของการให้สัตยาบันแก่นิติกรรม อันเป็นโมฆียะที่มีต่อบุคคลภายนอก เมื่อบุคคลภายนอกได้สิทธิอย่างไรในนิติกรรมก็ยังคงได้สิทธินั้นอยู่ต่อไปการให้สัตยาบันแก่นิติกรรมไม่อาจลบล้างหรือเปลี่ยนแปลงสิทธิที่เขามีอยู่⁴⁷

⁴⁵ คำอธิบายนิติกรรมลัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติ ว่าด้วยข้อสัญญาไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง (น. 178-186). เล่มเดิม.

⁴⁶ แหล่งเดิม. (น. 190-191).

⁴⁷ แหล่งเดิม. (น. 195-197).

3.1.2.3 การลงโทษความบกพร่องในการทำหน้าที่ดูแลตามหลักกฎหมายละเมิด

บุคคลวิกลจริตที่จะถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 28 เป็นเรื่องของความสามารถในการใช้สิทธิของบุคคล เป็นเรื่องสิทธิหน้าที่ของบุคคลในทางแพ่ง ความสามารถของบุคคลเป็นสาระสำคัญในการใช้สิทธิทำนิติกรรม แต่ละเมิดเป็นการล่วงสิทธิผู้อื่นไม่ใช่สิทธิของตน

ความรับผิดชอบทางแพ่งในทางละเมิดในผลการกระทำของบุคคลวิกลจริต มีบทบัญญัติความรับผิดชอบละเมิดกรณีทั่วไปมาตรา 420 ของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บัญญัติให้บุคคลใดก็ตามทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทน และมาตรา 429 บัญญัติให้บุคคลใดแม้ไร้ความสามารถเพราะเหตุวิกลจริตก็ยังคงรับผิดชอบในผลที่ตนทำละเมิด บิดามารดาหรือผู้อนุบาลของบุคคลเช่นว่านั้นย่อมต้องรับผิดชอบร่วมกับเขาด้วย

1) หลักความรับผิดชอบกรณีละเมิดทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420

ความรับผิดชอบในทางละเมิดกรณีทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 นี้ ไทยได้นำเอามาจากกฎหมายละเมิดเยอรมันมาตรา 823 วรรคหนึ่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ก็ดี ท่านว่าผู้นั้น ทำละเมิดจำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น” หลักเกณฑ์การพิจารณาการกระทำอันเป็นละเมิดตามมาตรานี้ จะต้องเข้าหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้⁴⁸

(1) ผู้ใดกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ

คำว่า “ผู้ใด” ก็คือ ผู้ทำละเมิด มีได้ทั้งเด็กเล็ก ผู้เยาว์ คนชรา คนพิการ บุคคลวิกลจริต คนไร้ความสามารถ เป็นผู้ทำละเมิดได้ ความเสียหายที่เกิดจากสัตว์หรือความเสียหายที่เกิดจากสิ่งของ สัตว์หรือสิ่งของไม่อาจจะเป็นผู้ทำละเมิดได้ คนที่ทำละเมิดได้ต้องเป็นบุคคล ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลก็ได้ เพราะฉะนั้นกรณีสัตว์หรือสิ่งของไปทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น สัตว์หรือสิ่งของไม่ใช่ผู้ทำละเมิด เป็นเรื่องเจ้าของหรือผู้ครอบครองหรือผู้ดูแลรักษาสัตว์เป็นผู้ทำละเมิด

การกระทำ หมายความว่ารวมถึง การแสดงความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตนออกมาให้บุคคลทั่วไปทราบ โดยการเคลื่อนไหวร่างกายไม่ว่าทางใด เช่น จะกระทำโดยทางกิริยาอาการหรือทางวาจาก็ได้ และผู้แสดงนั้นได้รู้สำนึกการเคลื่อนไหวของตน ถ้าเป็นการเคลื่อนไหว ที่ไม่รู้สำนึกไม่ถือว่าเป็นการกระทำ เห็นได้จากความในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 วรรคสอง บัญญัติว่า

⁴⁸ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด (น. 5-8), โดย ไพจิตร ปุญญพันธ์ ก, 2550, กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

“การกระทำ...ได้แก่การกระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำ” การเคลื่อนไหวที่ไม่อยู่ภายใต้บังคับของจิตเช่นการเคลื่อนไหวเวลาหลับ และละเมอซึ่งไม่อยู่ภายใต้บังคับของจิต จึงถือว่าไม่ใช่การกระทำโดยรู้สำนึก หรือการเคลื่อนไหวเวลารู้สึกตัวอื่นๆ เช่น เวลาป่วยไม่มีสติ ชักกระตุก วิกตจริต เมาสุราถึงขนาดไม่รู้สีกตัว เด็กที่ยังเล็กไม่รู้เคียงสาวว่าทำอะไรลงไป การสะอึกพวาโดยสัญชาตญาณ การตกใจที่ไร้สติควบคุม ไม่เป็นการกระทำตามความหมายของกฎหมาย

ความหมายของการกระทำที่เป็นหลักเกณฑ์ของการทำละเมิด ต้องเป็นการกระทำโดยรู้สำนึกในการกระทำ และยังหมายความรวมถึงการงดเว้นไม่กระทำอีกด้วย แต่ต้องเป็นการงดเว้นหรือละเว้นไม่กระทำการที่มีหน้าที่ต้องทำ หน้าที่นี้อาจเกิดจากกฎหมายหรือเกิดจากสัญญาหรือหน้าที่ที่เกิดจากการกระทำครั้งก่อนของตน ถ้าผู้กระทำไม่มีหน้าที่ดังกล่าว แม้เกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคลอื่นก็ไม่เป็นละเมิด

การกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ จงใจ หมายถึง รู้สำนึกถึงผลหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการกระทำของตน ถ้ารู้ว่าจะเกิดผลหรือความเสียหายแล้วก็เป็นจงใจ⁴⁹ ซึ่งไม่จำเป็นต้องรู้จักตัวผู้ที่จะได้รับความเสียหาย⁵⁰ การที่ ก. หยิบปากกาของ ข. ไป โดยรู้ว่าเป็นปากกาของ ข. ย่อมถือว่า ก. รู้ว่า ข. จะได้รับความเสียหายจากการกระทำของตน ย่อมเป็นการจงใจ การกระทำโดยผิดหลงพลั้งพลาดไม่เป็นการกระทำโดยจงใจ ส่วนจะประมาทเลินเล่อหรือไม่ ย่อมแล้วแต่พฤติการณ์ เช่น ตามอุทาหรณ์ดังกล่าว ถ้า ก. หยิบไปโดยสำคัญผิดคิดว่าเป็นปากกาของ ก. เอง ไม่เป็นการจงใจ เพราะไม่รู้สำนึกถึงผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นแก่ ข. การที่รู้สำนึกถึงผลเสียหายก็เป็นการจงใจแล้ว ฉะนั้น จึงไม่เกี่ยวกับผลเสียหายที่จะเกิดขึ้นซึ่งอาจมากหรือน้อยกว่า ที่คาดคิดไว้ได้ เช่น ทำร้ายร่างกายโดยใช้ไม้ตีศีรษะตั้งใจเพียงให้เขาบาดเจ็บเล็กน้อย แต่ปรากฏว่าเขาถึงตายก็ดี บาดเจ็บต้องเสียค่าใช้จ่ายรักษาพยาบาลมากก็ดี ไม่ถึงบาดเจ็บก็ดี ก็ย่อมเป็นการจงใจ โดยเหตุนี้การจงใจจึงแตกต่างกับเจตนาตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 แม้การกระทำโดยเจตนาทางอาญาจะเป็นการกระทำโดยจงใจทางแพ่งด้วย แต่ผู้กระทำจะต้องประสงค์ต่อผลหรือยอมถึงเห็นผลของการกระทำนั้นด้วย แต่จงใจไม่ได้มุ่งต่อผลของการกระทำ

ประมาทเลินเล่อ หมายถึง การกระทำมิได้จงใจ แต่กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังซึ่งบุคคลใดภาวะเช่นนั้นจักต้องมีตามวิสัยและพฤติการณ์และผู้กระทำอาจใช้ความระมัดระวัง เช่นว่านั้นได้ แต่หาได้ใช้ให้เพียงพอไม่ ความระมัดระวังนี้ต่างกับความระมัดระวังในความรับผิดชอบ

⁴⁹ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึงมาตรา 456 (น. 70), โดยจิตติ ดิงศภัทย์ ข, 2523, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁵⁰ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด (น. 8). เล่มเดิม.

ทางสัญญาซึ่งกฎหมายวางระดับโดยทั่วไปไว้ในระดับของวิญญูชน⁵¹ เว้นแต่บางกรณีที่กฎหมายบัญญัติให้ใช้ความระมัดระวังยิ่งหรือหย่อนกว่านั้น⁵² คือ อาจไม่ถึงระดับความระมัดระวังอย่างวิญญูชนหรือเหนือกว่าก็ได้ แต่ความรับผิดชอบทางละเมิดนั้น ระดับความระมัดระวังที่จะสมมติขึ้นเปรียบเทียบเป็นมาตรฐานเพื่อวินิจฉัยความรับผิดชอบของผู้กระทำความเสียหายแตกต่างจากความรับผิดชอบทางสัญญา โดยต้องเปรียบเทียบกับบุคคลที่มีความระมัดระวังตามพฤติการณ์และตามฐานะในสังคมเช่นเดียวกับผู้กระทำความเสียหาย ความระมัดระวังจึงอาจแตกต่างไปตามพฤติการณ์แห่งตัวบุคคล ไม่น่าอนคงที่เหมือนความรับผิดชอบทางสัญญา เช่น ความระมัดระวังของผู้เยาว์อาจหย่อนกว่าความระมัดระวังของบุคคลผู้บรรลุนิติภาวะหรืออาจยิ่งกว่าบุคคลธรรมดา เช่น ในกรณีที่ต้องใช้ฝีมือความชำนาญบางอย่าง⁵³

บุคคลที่สมมติขึ้นเป็นมาตรฐานเปรียบเทียบในความรับผิดฐานละเมิด คือ บุคคลที่มีสภาพร่างกาย เพศ อายุ และพฤติการณ์ภายนอกอย่างเดียวกับผู้กระทำความเสียหาย⁵⁴

(2) กระทำต่อผู้อื่นโดยผิดกฎหมาย

กระทำต่อผู้อื่น ถ้าการกระทำที่ก่อให้เกิดความเสียหายเป็นการกระทำต่อตนเอง กฎหมายไม่ถือว่าการกระทำนั้นเป็นความผิด แต่ถ้าการกระทำดังกล่าวเป็นที่เดือดร้อนต่อบุคคลอื่นหรือเป็นการกระทำต่อบุคคลอื่นซึ่งมิใช่ต่อตนเองแล้ว การกระทำดังกล่าวถือว่าเป็นละเมิด

การพิจารณาว่าเป็นการกระทำละเมิดตามบทบัญญัติมาตรา 420 จะต้องพิจารณาถึงการกระทำโดยผิดกฎหมาย (Unlawful) ควบคู่พร้อมกับการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ (Fault) ซึ่งเป็นสภาพทางจิตใจด้วย ถ้าบุคคลมีสิทธิหรือมีอำนาจกระทำได้โดยชอบยอมไม่ผิดกฎหมาย เมื่อไม่ผิดกฎหมายก็ไม่เป็นละเมิด

ผิดกฎหมาย หมายถึง การกระทำของบุคคลได้ล่วงสิทธิเด็ดขาดของบุคคลอื่นโดยไม่มีอำนาจเป็นการผิดกฎหมายอยู่ในตัว คือ การล่วงสิทธิเด็ดขาดของบุคคลอื่นโดยไม่มีสิทธิ เป็นการผิดกฎหมายในเรื่องสิทธิจึงไม่จำเป็นที่จะต้องมิกฎหมายมาบัญญัติไว้โดยชัดแจ้ง โดยหลักแล้วการที่บุคคลหนึ่งมีสิทธิ บุคคลอื่นๆ ก็มีหน้าที่ในการที่จะต้องเคารพสิทธิของเขา โดยไม่กระทำการใดๆ

⁵¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 323 วรรคสอง บัญญัติว่า “ลูกหนี้จำเป็นต้องรักษาทรัพย์สินไว้ด้วยความระมัดระวังเช่นอย่างวิญญูชนจะพึงสงวนทรัพย์สินของตนเอง จนกว่าจะได้ส่งมอบทรัพย์สินนั้น.”

⁵² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 659 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ถ้าการรับฝากทรัพย์สินเป็นการทำให้เปล่าไม่มีบำเหน็จไשר์ ท่านว่าผู้รับฝากจำต้องใช้ความระมัดระวังสงวนทรัพย์สินซึ่งฝากนั้นเหมือนเช่นเคยประพฤติในกิจการของตนเอง”.

⁵³ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด (น. 10). เล่มเดิม.

⁵⁴ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึงมาตรา 456 (น. 474-475). เล่มเดิม.

อันก่อให้เกิดการกระทบต่อสิทธิเด็ดขาด ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายต่อสิทธิเด็ดขาดของบุคคลอื่น ดังที่มีการเรียกละเมิดว่าเป็นการ “ล่วงสิทธิ ผิดหน้าที่” ดังนั้นการที่บุคคลใดได้กระทำการอันใดเป็นการล่วงสิทธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 การกระทำของบุคคลนั้นถือว่าเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมายตามความหมายของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 แล้วแต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะมีการกระทำอันเป็นการล่วงสิทธิแต่ก็ไม่เป็นการผิดกฎหมายซึ่งจะทำให้การกระทำนั้นไม่เป็นการกระทำละเมิดได้แก่ การกระทำโดยมีอำนาจของกฎหมาย การช่วยเหลือตนเอง (Self help) การป้องกันหรือการกระทำโดยความจำเป็นหรือการกระทำโดยอาศัยอำนาจตามคำพิพากษาหรืออำนาจที่เกิดขึ้นตามจารีตประเพณีเช่นหลักในเรื่องของความยินยอม⁵⁵

(3) บุคคลอื่นได้รับความเสียหาย

การกระทำที่จะถือว่าเป็นละเมิดนอกจากจะต้องเป็นการกระทำที่ล่วงสิทธิ ของบุคคลอื่น โดยผิดกฎหมายแล้ว การกระทำนั้นยังจะต้องก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น คือกระทำให้บุคคลอื่นซึ่งมิใช่ตนเองขาดผลประโยชน์ที่เคยได้รับหรือร่างกายได้รับบาดเจ็บต้องทนทุกข์ ทรมาน

ลักษณะของความเสียหาย ความเสียหายที่ผู้กระทำละเมิดจะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนตามมาตรา 420 ต้องมีลักษณะดังนี้

1. ความเสียหายนั้นมีลักษณะที่แน่นอน คือ ในขณะที่ฟ้องคดีบุคคล ผู้ถูกละเมิดได้รับความเสียหายขึ้นแล้ว เป็นความเสียหายที่เห็นได้ชัดเจนและเป็นความเสียหายที่ ไม่ไกลเกินกว่าเหตุ

2. ต้องเป็นความเสียหายตามกฎหมาย ซึ่งรวมทั้งความเสียหายในทางศีลธรรม คือ ต้องเป็นความเสียหายที่กฎหมายยอมรับ การยินยอมให้ผู้อื่นกระทำแม้โดยพสุตินัยจะเกิดความเสียหายแต่โดยนิตินัยแล้วไม่ถือว่ามีความเสียหายเกิดขึ้น

3. เป็นความเสียหายในปัจจุบันหรือจะเป็นความเสียหายที่เกิดขึ้น ในอนาคต แต่ต้องไม่ใช่ความเสียหายที่เกิดขึ้นก่อนมีการละเมิด

(4) ความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำกับผลของการกระทำ⁵⁶

การที่บุคคลทำให้เสียหายแก่สิทธิต่างๆ ตามที่ระบุไว้ที่จะทำให้บุคคลต้องรับผิดชอบได้ มาตรา 420 การกระทำกับความเสียหายที่เกิดขึ้นจะต้องมีความสัมพันธ์กัน ถ้าการกระทำมีความสัมพันธ์กับความเสียหาย คือ เป็นเหตุเป็นผลของกันและกัน ผู้กระทำก็ต้องรับผิดชอบ

⁵⁵ ความรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของคณิกลจรตกับแนวคิดเรื่องความ รับผิดชอบเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น (น. 136-137), โดย ชงยุทธ ชื่นชีพ, 2545, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

⁵⁶ แหล่งเดิม. (น. 137-138).

เสียหายที่เกิดขึ้น ในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลนี้มีนักนิติศาสตร์เยอรมัน ได้กำหนดหลักเกณฑ์ในเรื่องนี้ขึ้นเป็น 2 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข
2. ทฤษฎีมูลเหตุเหมาะสม

ในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลเสียหายที่เกิดขึ้น ศาลไทยใช้หลักพิจารณาว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของจำเลยหรือไม่ ถ้าความเสียหายที่เกิดขึ้นเป็นผลโดยตรงจากการกระทำของจำเลยและไม่ไกลกว่าเหตุแล้ว จำเลยก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้น ซึ่งแนวคำวินิจฉัยของศาลที่ว่า เป็นผลโดยตรงและผลจะต้อง ไม่ไกลเกินกว่าเหตุ หลักนี้ก็มิมีที่มาจากหลักเดียวกันกับทฤษฎีความเท่ากันแห่งเหตุหรือทฤษฎีเงื่อนไข แต่ในกรณีที่มีการกระทำหรือเหตุอื่นเกิดขึ้นสอดแทรกหลังจากการกระทำแรกหรือเหตุแรกสิ้นสุดขาดตอนไปแล้ว กรณีดังกล่าวถือว่าความเสียหายที่เกิดขึ้นท้ายที่สุดนั้นเป็นความเสียหายที่ไกลกว่าเหตุ เช่น ก. ขับรถยนต์ชน ข. ด้วยความประมาทเลินเล่อ ข. ได้รับบาดเจ็บ ก. จึงนำ ข. ส่งโรงพยาบาล ระหว่างทาง ค. ขับรถบรรทุกมาชนรถที่นำ ข. ส่งโรงพยาบาล ข. ถึงแก่ความตาย กรณีเช่นนี้ ก. ไม่ต้องรับผิดชอบในความตายของ ข. เพราะเป็นความเสียหายที่ไกลเกินกว่าเหตุ ก. รับผิดชอบเพียงทำให้ ข. บาดเจ็บเท่านั้น แต่ถ้าเหตุสอดแทรกที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความเสียหายที่ไม่ไกลกว่าเหตุ หรือเป็นความเสียหายที่ใกล้ชิดกับเหตุ จำเลยก็ต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้น เช่น ก. ขับรถยนต์ด้วยความประมาทชนรถยนต์ของ ข. รถยนต์ของ ข. จึงเสียหายวิ่งขึ้นไปบนทางเท้าชน ค. บาดเจ็บ ในกรณีนี้ ก. ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่รถยนต์ของ ข. และการที่ ค. บาดเจ็บ เพราะความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้นเป็นผลโดยตรงและใกล้ชิดกับเหตุ

2) หลักการรับผิดชอบของบิดามารดาหรือผู้อนุบาลในการกระทำละเมิดของบุคคลวิกลจริต

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 429 บัญญัติว่า “บุคคลใดแม้ ไร้ความสามารถ เพราะเหตุเป็นผู้เยาว์หรือวิกลจริต ก็ยังต้องรับผิดชอบในผลที่ตนทำละเมิด บิดามารดาหรือผู้อนุบาลของบุคคลเช่นว่านี้ ย่อมต้องรับผิดชอบร่วมกับเขาด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแลซึ่งทำอยู่นั้น”

การที่กฎหมายบัญญัติให้ผู้เยาว์และบุคคลวิกลจริตต้องรับผิดชอบในผลแห่งการละเมิดของตน ก็เพื่อมิให้เป็นปัญหาว่าบุคคลสองจำพวกนี้ต้องรับผิดชอบด้วยหรือไม่ เพราะบุคคลสองจำพวกนี้มีฐานะทางจิตใจแตกต่างกับบุคคลธรรมดาโดยทั่วไป การมีบทบัญญัติไว้เช่นนี้ ย่อมเป็นการตัดข้อโต้แย้งกันไปได้ว่าผู้เยาว์หรือบุคคลวิกลจริตจะต้องรับผิดชอบในการที่ตนทำละเมิดหรือไม่ แต่การที่มีบทบัญญัติเช่นนี้ มิได้หมายความว่าหลักเกณฑ์อีกส่วนหนึ่งสำหรับการที่จะถือว่าผู้เยาว์หรือ

ผู้วิกลจริตได้ทำละเมิดหรือไม่ หลักเกณฑ์ในความรับผิดชอบทางละเมิดย่อมเป็นไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 ดังที่กล่าวมาแล้ว

อนึ่ง ความสามารถของบุคคลผู้ทำละเมิดไม่เป็นข้อสำคัญ แม้เป็นผู้เยาว์หรือวิกลจริตก็ยังคงรับผิดชอบ เพราะการละเมิดเป็นการล่วงสิทธิไม่ใช่การใช้สิทธิ จึงไม่เกี่ยวกับความสามารถบุคคลเหล่านี้ย่อมทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่นโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อได้ ซึ่งต้องพิจารณาหลักทั่วไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 มิได้หมายความว่าผู้เยาว์หรือบุคคลวิกลจริตทำความเสียหายแล้วจะต้องรับผิดชอบละเมิดทุกกรณีไป กรณีที่ผู้เยาว์หรือบุคคลวิกลจริตทำความเสียหายถ้าไม่ได้จงใจหรือประมาทเลินเล่อย่อมไม่เป็นละเมิด มิฉะนั้นจะกลายเป็นว่าผู้เยาว์หรือบุคคลวิกลจริตมีความรับผิดชอบหนักยิ่งกว่าบุคคลธรรมดาไป เพราะบุคคลธรรมดาจะมีความรับผิดชอบละเมิดได้ จะต้องมีการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อที่จะถือว่าเป็นการกระทำ จะต้องมีการเคลื่อนไหวในอิริยาบถโดยรู้สำนึกในการเคลื่อนไหวนั้น และสามารถบังคับการเคลื่อนไหวนั้นได้ และที่จะถือว่าเป็นการจงใจ จะต้องรู้สำนึกถึงผลหรือความเสียหายที่จะเกิดจากการกระทำของตน ถ้าเป็นเด็กไร้เดียงสาไม่รู้สำนึกในการกระทำของตนหรือบุคคลวิกลจริตที่ไม่รู้สภาพการกระทำของตน ย่อมจะถือว่าจงใจหรือประมาทเลินเล่อไม่ได้ แต่ถ้ารู้ว่าได้ทำอะไรลงไปเพียงแต่ไม่รู้สึกลึกซึ้งหรือยับยั้งไม่ได้ อาจเป็นการจงใจหรือประมาทเลินเล่อได้

ความรับผิดชอบของบิดามารดาหรือผู้อนุบาล เป็นความรับผิดชอบเนื่องจากการบกพร่องในหน้าที่ดูแลผู้ไร้ความสามารถ โดยที่บิดามารดาหรือผู้อนุบาลไม่ต้องกระทำการโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ เมื่อเป็นเรื่องความบกพร่องในการดูแล เหตุที่เกิดก็ต้องเกิดขึ้นในระหว่างอยู่ในความดูแล เป็นความรับผิดชอบที่กฎหมายบัญญัติให้ต้องรับผิดชอบ แต่เป็นความรับผิดชอบที่ผู้ไร้ความสามารถไปทำความเสียหายอันเป็นการละเมิดต่อบุคคลภายนอก ไม่ใช่ก่อความเสียหายที่ไม่เป็นการละเมิด หากเป็นความเสียหายที่ผู้ไร้ความสามารถทำขึ้นโดยไม่เป็นการละเมิดแล้ว ผู้ไร้ความสามารถก็ไม่ต้องรับผิดชอบหลักทั่วไปและบิดามารดาหรือผู้อนุบาลก็ไม่ต้องรับผิดชอบร่วมด้วย กรณีไม่ต้องด้วยประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 แต่บิดามารดาหรือผู้อนุบาลที่มีหน้าที่ดูแลอาจต้องรับผิดชอบละเมิดเป็นส่วนตัวโดยการกระทำผิดตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 เพราะการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อในการควบคุมดูแล เป็นเหตุให้ผู้เยาว์หรือบุคคลวิกลจริตนั้นไปทำความเสียหายต่อบุคคลอื่นก็ได้ โดยไม่ต้องคำนึงว่าความเสียหายที่ทำไปนั้น ผู้เยาว์หรือผู้วิกลจริตต้องรับผิดชอบละเมิดด้วยหรือไม่ หรือหากผู้เยาว์หรือผู้วิกลจริตกระทำละเมิด ก็อาจเป็นการกระทำละเมิดร่วมกับบิดามารดาหรือผู้อนุบาลเองก็ได้ จึงเป็นกรณีที่ไม่เกี่ยวกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 เมื่อเป็นเช่นนี้ บิดามารดาหรือผู้อนุบาลก็ ต้องรับผิดชอบเป็นส่วนตัวตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 แต่ความรับผิดชอบของบิดามารดาหรือ

ผู้อนุญาตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 เป็นความรับผิดชอบที่กฎหมายให้รับผิดชอบ เพราะมูลเหตุที่มีได้ใช้ความระมัดระวังในการควบคุมดูแล มิใช่ถึงขนาดการมิได้ใช้ความระมัดระวัง ในการกระทำโดยประมาทเลินเล่อ จนเป็นเหตุให้ผู้เยาว์หรือ ผู้วิกลจริตไปทำความเสียหายแก่บุคคลอื่น

ความรับผิดชอบของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 นี้เป็นข้อสันนิษฐาน ความผิดทางกฎหมาย บิดามารดาหรือผู้อนุญาตซึ่งมีหน้าที่ดูแลจะต้องรับผิดชอบก่อน โดยผู้เสียหาย ไม่ต้องพิสูจน์ว่าบิดามารดาหรือผู้อนุญาตมิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแต่ประการใด แต่เป็นหน้าที่ของบิดามารดาหรือผู้อนุญาตจะต้องพิสูจน์ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแลซึ่งกระทำอยู่นั้น แม้จะมีความระมัดระวังตามสมควรหากบิดามารดาหรือผู้อนุญาต ไม่พิสูจน์ หรือพิสูจน์ไม่ได้ก็ย่อมแพคดี หนึ่ง ความระมัดระวังเช่นนี้เป็นความระมัดระวังตามสมควรเท่านั้น ไม่ใช่ความระมัดระวังอย่างดีที่สุด กฎหมายไม่ได้กะเกณฑ์ให้บิดามารดาหรือ ผู้อนุญาตใช้ความระมัดระวังถึงขนาดนั้น อย่างไรก็ตามจะเป็นการใช้ความระมัดระวังตามสมควรก็ยอมแล้วแต่ข้อเท็จจริง เป็นเรื่องๆ⁵⁷

3) บุคคลซึ่งรับดูแลบุคคลวิกลจริตต้องร่วมรับผิดชอบกับบุคคลวิกลจริตในผลแห่งละเมิด ที่ได้เกิดขึ้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 430 บัญญัติว่า “ครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือ บุคคลอื่นซึ่งรับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถอยู่เป็นนิตย์ก็ดี ชั่วครั้งคราวก็ดี จำต้องรับผิดชอบร่วมกับ ผู้ไร้ความสามารถในการละเมิดซึ่งเขาได้กระทำลงในระหว่างที่อยู่ในความดูแลของตน ถ้าหาก พิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นๆ มิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควร”

ผู้ไร้ความสามารถ ตามมาตรานี้หมายถึงผู้เยาว์หรือผู้วิกลจริต เพราะเป็นบทบัญญัติ ต่อมาจากประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 ในเรื่องบุคคลไร้ความสามารถ คำอธิบาย เกี่ยวกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 ในส่วนที่แล้วย้อนมาใช้เกี่ยวกับมาตรานี้ โดยอนุโลม แต่ต่างกันที่ตัวผู้มีหน้าที่ดูแล เพราะบุคคลที่เข้ารับหน้าที่ดูแลตามมาตรา 429 นี้ได้เกิดขึ้น ตามข้อเท็จจริงและต่างกันในหน้าที่นำสืบ คือ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 429 บัญญัติว่า “เว้นแต่พิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแล ซึ่งทำอยู่นั้น” หมายถึง โดยหลักกฎหมายได้กำหนดให้บิดามารดาหรือผู้อนุญาตต้องรับผิดชอบร่วมกับ ผู้ไร้ ความสามารถในการผลละเมิดที่เกิดขึ้น เว้นแต่บิดามารดาหรือผู้อนุญาตพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความ ระมัดระวังตามสมควรในการดูแลผู้เยาว์ หรือผู้ไร้ความสามารถแล้วจึงจะไม่ต้องรับผิดชอบ การที่ กฎหมายบัญญัติไว้เช่นนี้เป็นกรณีสันนิษฐานให้ความรับผิดชอบแก่บิดามารดาหรือผู้อนุญาตซึ่งดูแล บุคคลผู้ไร้ความสามารถ ผู้เสียหายจึงไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ว่าบิดามารดาหรือผู้อนุญาตได้กระทำการโดย

⁵⁷ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด (น. 99-104). เล่มเดิม.

จงใจหรือประมาทเลินเล่อไม่ดูแลผู้ไร้ความสามารถอย่างไร เพียงแต่พิสูจน์ว่าคุณคัดค้านกล่าว เป็นบิดามารดาหรือผู้อนุบาลดูแลบุคคลไร้ความสามารถเท่านั้น แต่เป็นหน้าที่ของบิดามารดาหรือ ผู้อนุบาลที่จะได้แย้งความรับผิดชอบดังกล่าว

แต่ในมาตรา 430 ได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของผู้เสียหายที่จะเป็นผู้พิสูจน์ หรือนำสืบ ให้ได้ความว่า ผู้มีหน้าที่ดูแลมิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ที่ต้องดูแล ผู้มีหน้าที่ดูแล จึงต้องรับผิดชอบ เป็นการปิดการพิสูจน์หรือนำสืบให้ตกอยู่กับผู้เสียหาย ซึ่งจะต้องเป็นผู้พิสูจน์ว่าครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือบุคคลอื่นซึ่งรับดูแลบุคคลไร้ความสามารถ จงใจหรือ ประมาทเลินเล่อ ไม่ดูแลผู้ไร้ความสามารถจนทำให้ตนเองได้รับความเสียหาย

บุคคลที่ต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้ไร้ความสามารถตามมาตรา 430 ได้แก่ ครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือบุคคลอื่นซึ่งรับดูแลผู้ไร้ความสามารถ จะอยู่เป็นนิตยหรือชั่วคราวก็ควรต้องรับผิดชอบ⁵⁸

3.1.2.4 หลักกฎหมายครอบครัว

1) การหมั้น

การหมั้น (Engagement) หมายความว่า การที่ชายหญิงทำสัญญาว่าจะทำการสมรสกัน และอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยา ศาลฎีกาได้ให้ความหมายของการหมั้นไว้ว่า “การหมั้น เป็นสัญญา ซึ่งฝ่ายชายทำกับฝ่ายหญิงโดยชอบด้วยกฎหมายเพื่อชายกับหญิงจะทำการสมรสกัน⁵⁹” สัญญาหมั้น จึงเป็นเพียงสัญญาจองกันไว้ก่อนยังไม่ถึงขั้นแต่งงานกันเด็ดขาด แต่การสมรสไม่ได้บังคับว่าจะต้อง มีการหมั้นหมายกันก่อน คือจะทำการสมรสกันเลยทีเดียวก็ได้ เงื่อนไขแห่ง การสมรส มิได้กำหนด ไว้ว่าชายหญิงจะต้องหมั้นกันเสียก่อน แต่ถ้าหมั้นกันไว้ก็มีผลผูกพันกันซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติ ตามกฎหมายที่ใช้บังคับต่อสัญญาหมั้นนั้น⁶⁰

(1) เงื่อนไขของการหมั้น

การที่จะถือว่าเป็นการหมั้นได้นั้นกฎหมายได้กำหนดองค์ประกอบเอาไว้เพื่อให้การ หมั้นนั้นมีผลสมบูรณ์ ในเรื่องของการหมั้นนั้นฝ่ายชายจะต้องส่งมอบหรือ โอนทรัพย์สินอันเป็น ของหมั้นให้กับหญิงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 การที่ชายและหญิงมิได้มี เจตนาที่จะจดทะเบียนสมรสกันแม้ชายจะมอบทรัพย์สินให้กับหญิงทรัพย์สินนั้นก็มิถือว่าเป็น ของหมั้น แม้ต่อมาหญิงจะไม่ยอมจดทะเบียนสมรสด้วยก็ไม่ถือว่าหญิงผิดสัญญาหมั้นเพราะ ชายหญิงมิได้มีเจตนาที่จะจดทะเบียนสมรสกันอยู่แล้วมาตั้งแต่ต้น ดังนั้นชายจะเรียกของหมั้นคืน

⁵⁸ แหล่งเดิม, (น. 106-108).

⁵⁹ คำพิพากษาฎีกาที่ 763/2526.

⁶⁰ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 51), โดย ประสพสุข บุญเดช, 2549, กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

จากหญิงไม่ได้ ในเรื่องเงื่อนไขของการหมั้นนั้นกฎหมายกำหนดเงื่อนไขของการหมั้นไว้ 2 ประการ คือ

1. อายุของคู่หมั้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1435 บัญญัติว่า “การหมั้นจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว

การหมั้นที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติวรรคหนึ่งเป็นโมฆะ”

การที่ชายจะทำการหมั้นหญิงนั้น กฎหมายกำหนดอายุของคู่หมั้นไว้ว่า ชายและหญิงต้องมีอายุอย่างต่ำ 17 ปีบริบูรณ์ หากคนใดคนหนึ่งยังมีอายุไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์ การหมั้นก็ตกเป็นโมฆะ เหตุที่กฎหมายกำหนดอายุขั้นต่ำของชายหญิงที่จะเป็นคู่หมั้นกันไว้ ก็เพราะการหมั้นเป็นเรื่องเฉพาะตัวของชายและหญิง เมื่อจะทำสัญญาหมั้นกันจึงควรให้ชายหญิงที่จะเป็นคู่หมั้นอยู่ในวัยที่รู้เรื่องการหมั้นได้ตามสมควร กฎหมายถือว่าชายหญิงที่มีอายุต่ำกว่า 17 ปีบริบูรณ์ยังไม่เจริญเติบโตทั้งร่างกายและจิตใจเพียงพอที่จะทำการหมั้นการสมรส จึงทำการหมั้นไม่ได้ แม้บิดามารดาหรือผู้ปกครองจะให้ความยินยอมก็ตาม

การหมั้นที่ชายและหญิงอายุยังไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์อันเป็นโมฆะ แม้อต่อมาชายและหญิงจะมีอายุครบ 17 ปีบริบูรณ์ ทั้งสองคนก็จะให้สัตยาบันก็ไม่ได้ เพราะขัดต่อประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 172⁶¹ เพราะฉะนั้นหากจะให้การหมั้นสมบูรณ์ก็ต้องทำการหมั้นกันใหม่อีกครั้งหนึ่ง สัญญาหมั้นที่เป็นโมฆะเพราะชายและหญิงอายุยังไม่ครบ 17 ปีบริบูรณ์นี้ถือว่าเสียเปล่าเสมือนไม่มีสัญญาหมั้นเกิดขึ้นเลย คู่สัญญาแต่ละฝ่ายคงอยู่ในฐานะเดิมเหมือนมิได้เข้าทำสัญญาหมั้น⁶²

2. ความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

ในกรณีที่ผู้เยาว์จะทำการหมั้นนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1436 บัญญัติว่า “ผู้เยาว์จะทำการหมั้นได้ต้องได้รับความยินยอมของบุคคลดังต่อไปนี้

⁶¹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 172 บัญญัติว่า “โมฆะกรรมนั้นไม่อาจให้สัตยาบันแก่กันได้ และผู้มีส่วนได้เสียคนหนึ่งคนใดจะยกความเสียเปล่าแห่งโมฆะกรรมขึ้นกล่าวอ้างก็ได้

ถ้าจะต้องคืนทรัพย์สินอันเกิดจากโมฆะกรรมให้นำบทบัญญัติว่าด้วยลาภมิควรได้แห่งประมวลกฎหมายนี้มาใช้บังคับ”.

⁶² คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 55-53). เล่มเดิม.

1. บิดามารดา ในกรณีที่มิทั้งบิดามารดา
2. บิดามารดา ในกรณีที่มารดาหรือบิดาตายหรือถูกถอนอำนาจปกครองหรือไม่อยู่ในสภาพหรือฐานะที่อาจให้ความยินยอม หรือโดยพฤติการณ์ผู้เยาว์ไม่อาจขอความยินยอมจากบิดาหรือมารดาได้
3. ผู้รับบุตรบุญธรรม ในกรณีที่ผู้เยาว์เป็นบุตรบุญธรรม
4. ผู้ปกครอง ในกรณีที่ไม่มีบุคคลซึ่งอาจให้ความยินยอมตาม (1) (2) และ (3) หรือมีแต่บุคคลดังกล่าวถูกถอนอำนาจปกครอง

การหมั้นที่ผู้เยาว์ทำโดยปราศจากความยินยอมดังกล่าวเป็นโมฆียะ”

การหมั้นที่ผู้เยาว์ทำโดยปราศจากความยินยอมของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองเป็นโมฆียะ หมายความว่า ผู้เยาว์มีสิทธิที่จะบอกล้างการหมั้นนั้นได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 175 (1)⁶³ แม้ในระหว่างเป็นผู้เยาว์ก็บอกล้างได้ ถ้าได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรม เมื่อบอกล้างแล้วก็ถือว่าเป็นโมฆะมาตั้งแต่เริ่มแรก ผู้เยาว์อาจให้สัตยาบันในสัญญาหมั้นนั้นได้ เมื่อตนได้บรรลุนิติภาวะแล้วตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 177⁶⁴ สำหรับบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครอง ก็อาจให้สัตยาบันสัญญาหมั้นที่เป็นโมฆียะซึ่งทำให้การหมั้นนั้นสมบูรณ์มาแต่แรกเริ่มได้ แต่ก็ต้องเป็นไปตามเงื่อนไขในเรื่องการให้ความยินยอม คือ ถ้ากรณีที่จะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาทั้งสองคนนั้น การให้สัตยาบันก็ต้องให้ทั้งสองคน เป็นต้น

สำหรับเรื่องบอกล้างสัญญาหมั้นที่เป็นโมฆียะเป็นไปตามมาตรา 175 (1) คือ บิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองคนใดคนหนึ่งมีสิทธิบอกล้างการหมั้น ที่เป็นโมฆียะนี้ได้โดยลำพัง

การให้ความยินยอมของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองในการหมั้นของผู้เยาว์ กฎหมายไม่ได้กำหนดแบบไว้ อาจให้ความยินยอมด้วยวาจา ลายลักษณ์หรือกระทำการอื่นใดอันถือได้ว่าเป็นการให้ความยินยอมโดยปริยาย เช่น ผู้เยาว์มีอายุ 18 ปี มาขอความยินยอมจากบิดา

⁶³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 175 (1) บัญญัติว่า “โมฆียกรรมนั้น บุคคลต่อไปนี้จะบอกล้างเสียก็ได้

(1) ผู้แทนโดยชอบธรรมหรือผู้เยาว์ซึ่งบรรลุนิติภาวะแล้ว แต่ผู้เยาว์จะบอกล้างก่อนที่ตนบรรลุนิติภาวะก็ได้ ถ้าได้รับความยินยอมของผู้แทนโดยชอบธรรม.”

⁶⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 177 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียกรรมตามมาตรา 175 ผู้หนึ่งผู้ใด ได้ให้สัตยาบันแก่โมฆียกรรม ให้ถือว่าการนั้นเป็นอันสมบูรณ์มาแต่เริ่มแรก แต่ทั้งนี้ย่อมไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิของบุคคลภายนอก.”

มารดาในการหมั้น บิดามารดาได้จัดงานหมั้นให้หรือได้มอบทรัพย์สินให้ กับชายเพื่อไปทำการหมั้น กับหญิง ดังนั้นถือว่าเป็นการให้ความความยินยอม โดยปริยายแล้ว⁶⁵

(2) ผลของสัญญาหมั้น

เมื่อชายและหญิงได้ทำการหมั้นกันแล้วก็จะต้องทำตามสัญญาหมั้น คือ จะต้องไปทำการจดทะเบียนสมรสกันในภายหลัง หากชายหรือหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมไป จดทะเบียนสมรส ก็ถือว่าผิดสัญญาหมั้น แต่อย่างไรก็ตามเมื่อฝ่ายใดผิดสัญญาหมั้นแล้วอีกฝ่ายหนึ่ง ไปฟ้องหรือร้องขอต่อศาลสั่งให้บังคับให้สมรสกันไม่ได้ ในเรื่องผลของสัญญาหมั้นนั้น มีประเด็นที่จะต้องพิจารณาดังนี้

1. ผลเกี่ยวกับของหมั้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “การหมั้น จะสมบูรณ์เมื่อฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้แก่หญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงนั้น” ของหมั้นจึงเป็นทรัพย์สินที่ฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนให้แก่หญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิง ถ้าสัญญาว่าจะส่งมอบทรัพย์สินให้เป็นของหมั้นในวันหน้าไม่ถือว่าเป็นการให้ทรัพย์สินที่เป็นของหมั้น การหมั้นจึงต้องมีของหมั้น หากไม่มีของหมั้นการหมั้นนั้น ไม่สมบูรณ์⁶⁶

เมื่อฝ่ายชายได้ส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้แก่หญิง กรรมสิทธิ์ในของหมั้นตกเป็นของหญิงทันทีที่ส่งมอบตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 วรรคสอง⁶⁷ หญิงก็มีสิทธิ ที่จะจัดการทรัพย์สินนั้นอย่างใดก็ได้ เช่น นำไปขายต่อ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม หญิงจะต้องคืนของหมั้นให้แก่ชายหรือไม่ นั้น สามารถพิจารณาได้ดังนี้

กรณีหญิงไม่ต้องคืนของหมั้นให้แก่ชาย มีดังนี้

ก. เมื่อมีการสมรส การหมั้น คือ การสัญญากันว่าจะทำการสมรส เมื่อการหมั้นสมบูรณ์ชายได้ให้ของหมั้นแก่หญิงแล้วของหมั้นก็ตกเป็นสิทธิแก่หญิง หญิงจึง ไม่ต้องคืนของหมั้นให้แก่ชาย

ข. เมื่อชายผิดสัญญาหมั้น คือ เมื่อมีการหมั้นกันแล้วชายไม่ยอม ทำการสมรสกับหญิง โดยไม่มีเหตุอันจะอ้างได้ตามกฎหมายหญิงก็ไม่ต้องคืนของหมั้นให้แก่ชาย

ค. เมื่อชายคู่หมั้นตายก่อนสมรสหญิงไม่ต้องคืนของหมั้นให้แก่ชาย

⁶⁵ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 54-57). เล่มเดิม.

⁶⁶ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 62). เล่มเดิม.

⁶⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1437 วรรคสอง บัญญัติว่า “เมื่อหมั้นแล้วให้ของหมั้นตกเป็นสิทธิแก่หญิง”

ง. เมื่อมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่ชายคู่หมั้นทำให้หญิงคู่หมั้นไม่ควรสมรส กับชายนั้นและหญิงคู่หมั้นได้เลิกสัญญาหมั้น

กรณีหญิงต้องคืนของหมั้นให้แก่ฝ่ายชาย มีดังนี้คือ

ก. เมื่อหญิงผิดสัญญาหมั้น คือ เมื่อการหมั้นถูกต้องตามกฎหมาย หญิงไม่ยอมทำการสมรสโดยไม่มีเหตุจะทำอย่างใดตามกฎหมาย หญิงจะต้องคืนของหมั้นให้แก่ชายแม้กฎหมายจะกำหนดให้ของหมั้นตกเป็นสิทธิแก่หญิงแล้วก็ตาม

ข. เมื่อมีเหตุสำคัญอันเกิดแก่หญิงคู่หมั้นทำให้ชายไม่สมควรสมรสกับหญิงนั้น เช่น หญิงคู่หมั้นได้ร่วมประเวณีกับชายอื่นโดยสมัครใจ และชายคู่หมั้นได้เลิกสัญญาหมั้น⁶⁸

2. ผลเมื่อมีการผิดสัญญาหมั้น

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1439 บัญญัติว่า “เมื่อมีการหมั้นแล้ว ถ้าฝ่ายใดผิดสัญญาหมั้นอีกฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกให้รับผิดใช้ค่าทดแทน ในกรณีที่ฝ่ายหญิง เป็นฝ่ายผิดสัญญาหมั้นให้คืน ของหมั้นแก่ฝ่ายชายด้วย” ซึ่งค่าทดแทนในการผิดสัญญาหมั้นนั้นกฎหมายได้กำหนดไว้ดังนี้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1440 บัญญัติว่า “ค่าทดแทนนั้นอาจเรียกได้ดังต่อไปนี้

(1) ทดแทนความเสียหายต่อกายหรือชื่อเสียงแห่งชายหรือหญิงนั้น

(2) ทดแทนความเสียหายเนื่องจากการที่คู่หมั้น บิดามารดาหรือบุคคลผู้กระทำการในฐานะเช่นบิดามารดาได้ใช้จ่ายหรือต้องตกเป็นลูกหนี้เนื่องในการเตรียมการสมรสโดยสุจริตและตามสมควร

(3) ทดแทนความเสียหายเนื่องจากการที่คู่หมั้นได้จัดการทรัพย์สินหรือการอื่นอันเกี่ยวแก่อาชีพหรือทางทำมาหาได้ของตนไปโดยสมควรด้วยการคาดหมายว่าจะได้ มีการสมรส

ในกรณีที่หญิงเป็นผู้มีสิทธิได้ค่าทดแทน ศาลอาจชี้ขาดว่าของหมั้นที่ตกเป็นสิทธิแก่หญิงนั้นเป็นค่าทดแทนทั้งหมดหรือเป็นส่วนหนึ่งของค่าทดแทนที่หญิงพึงได้รับ หรือศาลอาจให้ค่าทดแทนโดยไม่คำนึงถึงของหมั้นที่ตกเป็นสิทธิแก่หญิงนั้นก็ได้”

การจะเรียกค่าทดแทนฐานผิดสัญญาหมั้นได้นั้นจะต้องปรากฏว่ามีการหมั้นกันโดยถูกต้องตามกฎหมายก่อน หากชายหญิงเพียงแต่ตกลงกันว่าสมรสโดยมิได้มีการหมั้น เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ยอมทำการสมรสอีกฝ่ายหนึ่งไม่สามารถเรียกค่าทดแทนได้ เพราะกฎหมายไม่บังคับให้⁶⁹

⁶⁸ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 63). เล่มเดิม.

⁶⁹ แหล่งเดิม. (น. 48-57).

2) การสมรส

การสมรส หมายถึง การที่ชายและหญิงสมัครใจเข้ามาอยู่กินกันฉันสามีภริยากันชั่วชีวิต โดยจะไม่เกี่ยวข้องกับคู่สาวกับบุคคลอื่นได้อีก⁷⁰ การสมรสประกอบด้วยหลักเกณฑ์ 4 ประการ คือ

1. คู่สมรสฝ่ายหนึ่งจะต้องเป็นชายและอีกฝ่ายจะต้องเป็นหญิง
2. การสมรสจะต้องเป็นการกระทำโดยสมัครใจของชายและหญิง หากชายหญิงไม่ยินยอมสมรสกัน การสมรสนั้นเป็นโมฆะ
3. การอยู่กินด้วยกันฉันสามีภริยาจะต้องเป็นระยะเวลาชั่วชีวิต
4. การสมรสจะต้องมีคู่สมรสเพียงคนเดียว⁷¹

(1) เงื่อนไขของการสมรส

การสมรสเป็นสัญญาทางแพ่งอย่างหนึ่ง ชายและหญิงจะต้องแสดงเจตนาถูกต้องตรงกันที่จะสมรส และจะเกิดการสมรสขึ้นเมื่อจดทะเบียนสมรสแล้ว การสมรสนี้กฎหมายกำหนดเงื่อนไขไว้ 8 ประการ⁷² ดังนี้

1. การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงต้องมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้วทั้งสองคน⁷³
2. ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ⁷⁴
3. ชายและหญิงมิได้เป็นญาติสืบสายโลหิตต่อกันหรือเป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา⁷⁵
4. ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้⁷⁶
5. ชายหรือหญิงมิได้เป็นคู่สมรสของบุคคลอื่นอยู่⁷⁷

⁷⁰ แหล่งเดิม. (น. 117).

⁷¹ แหล่งเดิม. (น. 118-120).

⁷² แหล่งเดิม. (น. 122-141).

⁷³ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1448 บัญญัติว่า “การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์แล้ว แต่ในกรณีที่มีเหตุอันสมควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนนั้นได้.”

⁷⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1449 บัญญัติว่า “การสมรสจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริตหรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ.”

⁷⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1450 บัญญัติว่า “ชายหญิงซึ่งเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดี เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดี จะทำการสมรสกันไม่ได้ ความเป็นญาติดังกล่าวมานี้ให้ถือตามสายโลหิต โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นญาติโดยชอบด้วยกฎหมายหรือไม่.”

⁷⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1451 บัญญัติว่า “ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะสมรสกันไม่ได้.”

6. ชายหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากันและต้องแสดงการยินยอมนั้น ให้ปรากฏ โดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนและให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้น⁷⁸

7. หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อขาดจากการสมรสเดิมแล้ว ไม่น้อยกว่า 310 วัน⁷⁹

8. ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง⁸⁰

ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ศึกษาถึงบุคคลวิกลจริต ผู้เขียนจึงขอกล่าวถึงเฉพาะการสมรสของบุคคลวิกลจริตเท่านั้น

การสมรสของบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือศาลยังไม่ได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1449 บัญญัติว่า “การสมรสจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริตหรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ” กฎหมายห้ามมิให้ทำการสมรสเพราะบุคคลวิกลจริตเป็นคนไม่มีความรู้สึกลึกซึ้งที่ดีพอ อาจจัดการงานของตนจนเป็นที่เสียหายได้ บุคคลวิกลจริตเป็นคนไม่มีความรู้สึกลึกซึ้งในการเป็นคู่ครองของกันและกัน ไม่สามารถใช้สิทธิและหน้าที่ของสามีภริยาได้ (Incapable of carrying on a normal married life) นอกจากนี้ความวิกลจริตเป็นกรรมพันธุ์ที่จะถ่ายทอดไปยังบุตรที่เกิดมา

⁷⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1452 บัญญัติว่า “ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้.”

⁷⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1458 บัญญัติว่า “การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากันและต้องแสดงการยินยอมนั้น ให้ปรากฏ โดยเปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนและให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้นไว้ด้วย.”

⁷⁹ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1453 บัญญัติว่า “หญิงที่สามีตายหรือที่การสมรสสิ้นสุดลงด้วยประการอื่นจะทำการสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อการสิ้นสุดแห่งการสมรสได้ผ่านพ้นไปแล้วไม่น้อยกว่าสามร้อยสิบวัน เว้นแต่

(1) คลอดบุตรแล้วในระหว่างนั้น

(2) สมรสกับคู่สมรสเดิม

(3) มีใบรับรองแพทย์ ประกาศนียบัตรหรือปริญญาซึ่งเป็นผู้ประกอบการรักษาโรคในสาขาเวชกรรม ได้ตามกฎหมายว่ามีได้มีครรภ์ หรือ

(4) มีคำสั่งของศาลให้สมรสได้.”

⁸⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1454 บัญญัติว่า “ผู้เยาว์จะทำการสมรสให้นำความในมาตรา 1436 มาใช้บังคับโดยอนุโลม.”

หากยอมให้มีการสมรสกับบุคคลวิกลจริตแล้วประชากรที่จะเพิ่มขึ้นมาแทนที่จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติกลับกลายเป็นบุคคลวิกลจริตไปเสียหมด เป็นภาระแก่สังคมที่จะต้องเลี้ยงดูบุคคลวิกลจริตเหล่านี้ กฎหมายจึงห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการสมรส⁸¹

การฝ่าฝืนเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้โดยทำการสมรสกับบุคคลวิกลจริตการสมรสนั้นเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1495⁸² ผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธินำคดีขึ้นสู่ศาลขอให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ ซึ่งจะมีผลทำให้การสมรสนั้นเสียเปล่ามาตั้งแต่แรกเริ่ม ในการขอให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะเพราะเหตุวิกลจริตนี้ คู่สมรสฝ่ายใดที่ก็เป็นฝ่ายกล่าวอ้างย่อมมีหน้าที่นำสืบ ทั้งนี้เพราะถือว่าบุคคลทุกคนเป็นคนปกติสามารถที่จะทำการสมรสได้ ฉะนั้น เมื่อมีการกล่าวอ้างเหตุวิกลจริตฝ่ายที่กล่าวอ้างจึงย่อมมีหน้าที่นำสืบ

หลักการที่จะวินิจฉัยว่าบุคคลใดเป็นบุคคลวิกลจริตจนไม่สามารถทำการสมรสได้นั้น จึงน่าจะพิจารณาเหตุ 2 ประการ คือ

(1) บุคคลนั้น ไม่มีความเข้าใจอย่างเพียงพอถึงธรรมชาติของการสมรส หน้าที่ และความรับผิดชอบซึ่งเกิดจากการสมรสนั้น หรือ

(2) บุคคลที่เกิดจากการสมรสเป็นบุคคลที่ไม่ปกติ ไม่แข็งแรงสมบูรณ์และมีความเสี่ยงภัยที่จะเป็นโรคสติวิปลาสหรือมีจิตบกพร่องด้วย

เหตุที่ทำให้การสมรสของบุคคลวิกลจริตเป็นโมฆะ

การสมรสที่ชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริตหรือเป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ เป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1449 จึงตกเป็นโมฆะเพราะบุคคลวิกลจริตไม่มีความรู้สึกรับผิดชอบในการครองเรือน ไม่สามารถใช้สิทธิและปฏิบัติหน้าที่ของสามีภริยาได้ และบุตรที่เกิดจากการสมรสดังกล่าวจะเป็นบุคคลที่ไม่ปกติ ไม่แข็งแรงสมบูรณ์ ทั้งมีความเสี่ยงภัยที่จะเป็นโรคสติวิปลาสหรือจิตบกพร่อง⁸³

แม้การสมรสของบุคคลวิกลจริตจะเป็นการฝ่าฝืนเงื่อนไข ทำให้การสมรสเป็นโมฆะ แต่เฉพาะคำพิพากษาของศาลเท่านั้นที่จะแสดงว่าการสมรสของบุคคลวิกลจริตเป็นโมฆะ

⁸¹ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 125-127). เล่มเดิม.

⁸² ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1495 บัญญัติว่า “การสมรสที่ฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 มาตรา 1452 และมาตรา 1458 เป็นโมฆะ”.

⁸³ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 315-316). เล่มเดิม.

ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1496 วรรคหนึ่ง⁸⁴ บุคคลใดเป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงไม่ว่าจะกล่าวอ้างความเป็นโมฆะของการสมรสได้โดยทันที จะต้องมีการนำคดีมาฟ้องต่อศาลเพื่อให้มีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะก่อน เมื่อศาลมีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะแล้วจึงจะกล่าวอ้างว่าการสมรสเป็นโมฆะได้ หากยังไม่มีคำพิพากษาของศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะการสมรสนั้นก็ยังสมบูรณ์อยู่จนกว่าจะมีคำพิพากษาของศาลให้การสมรสเป็นโมฆะ

การร้องขอให้ศาลพิพากษาให้การสมรสเป็นโมฆะทำได้ 2 กรณี⁸⁵ คือ

(1) คู่สมรส บิดามารดา หรือผู้สืบสันดานของคู่สมรส เป็นผู้ร้องขอให้ศาลพิพากษาให้การสมรสที่ผิดเงื่อนไขตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1449 เป็นโมฆะ เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงในการสมรสเป็นโมฆะนั้น

(2) พนักงานอัยการ เป็นผู้ร้องขอแทน โดยผู้มีส่วนได้เสียร้องขอให้พนักงานอัยการดำเนินการดังกล่าวเมื่อไม่มีคู่สมรส บิดามารดาหรือผู้สืบสันดานของคู่สมรส อย่างไรก็ตามพนักงานอัยการโดยตนเองแล้วไม่มีอำนาจที่จะร้องขอต่อศาลของให้มีคำพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ จะต้องเป็นผู้มีส่วนได้เสียมาร้องขอต่อพนักงานอัยการเสียก่อน พนักงานอัยการ จึงจะมีอำนาจดำเนินคดีเกี่ยวกับการสมรสที่เป็นโมฆะได้ทั้งนี้เพราะพนักงานอัยการมิได้เป็นผู้มีส่วนได้เสียโดยตรงตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1496 วรรคสอง⁸⁶

3.1.2.5 หลักกฎหมายมรดก

1) การตั้งผู้ปกครอง ผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์จัดการทรัพย์สินมรดกของบุคคลวิกลจริต

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1610 บัญญัติว่า “ถ้ามรดกตกทอดแก่ผู้เยาว์หรือบุคคลวิกลจริตหรือบุคคลผู้ไม่ความสามารถจะจัดการงานของตนเองได้ ตามความหมายแห่งมาตรา 32 แห่งประมวลกฎหมายนี้ และบุคคลนั้นยังไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรม หรือผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์เมื่อผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการร้องขอ ก็ให้ศาลตั้งผู้ปกครอง ผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณี”

⁸⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1496 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “คำพิพากษาของศาลเท่านั้นที่จะแสดงว่าการสมรสที่ฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 และมาตรา 1458 เป็นโมฆะ.”

⁸⁵ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว (น. 321). เล่มเดิม.

⁸⁶ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1496 วรรคสอง บัญญัติว่า “คู่สมรส บิดามารดา หรือผู้สืบสันดานของคู่สมรสอาจร้องขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะได้ ถ้าไม่มีบุคคลดังกล่าวผู้มีส่วนได้เสีย จะร้องขอให้อัยการเป็นผู้ร้องขอต่อศาลก็ได้.”

เมื่อเจ้ามรดกตาย มรดกย่อมตกทอดแก่ทายาททันทีโดยทายาทไม่ต้องมี การแสดงเจตนาสนองรับและการรับมรดกสำหรับบุคคลธรรมดาในกฎหมายบัญญัติแต่เพียงว่า ต้องมีสภาพบุคคล เมื่อผู้เยาว์ บุคคลวิกลจริตหรือบุคคลผู้ไม่สามารถจะจัดทำกิจการของตนได้ ได้รับทรัพย์มรดกแต่ไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรม ถ้าบุคคลเหล่านั้นยังไม่มีผู้แทนโดยชอบธรรมในกรณีเป็นผู้เยาว์ หรือผู้อนุบาล ในกรณีเป็นคนไร้ความสามารถ หรือผู้พิทักษ์ในกรณีคนเสมือนไร้ความสามารถ ก็ให้ศาลตั้งผู้ปกครองหรือผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณีให้ตามคำร้องขอของผู้มีส่วนได้เสียหรือพนักงานอัยการ เพื่อคุ้มครองประโยชน์ของบุคคล⁸⁷

2) การจัดการมรดกของทายาทซึ่งเป็นบุคคลวิกลจริต

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1611 บัญญัติว่า “ทายาทซึ่งเป็นผู้เยาว์ บุคคลวิกลจริตหรือบุคคลผู้ไม่สามารถ จะจัดทำกิจการของตนเองได้ตามความหมายแห่งมาตรา 32 แห่งประมวลกฎหมายนี้ จะทำการดังต่อไปนี้ไม่ได้เว้นแต่จะได้รับความยินยอมของบิดามารดา ผู้ปกครอง ผู้อนุบาลหรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณี และได้รับอนุญาตจากศาลแล้วคือ

1. สละมรดก
2. รับมรดกอันมีค่าภาระติดพันหรือเงื่อนไข”

เนื่องจากบุคคลวิกลจริตไม่มีความสามารถตามกฎหมาย อาจถูกหลอกลวงให้สละมรดกที่มีมูลค่าสูงหรือให้รับมรดกหรือเงื่อนไขยุ่งยาก กฎหมายจึงบัญญัติให้การสละมรดกหรือรับมรดกอันมีค่าภาระติดพันหรือมีเงื่อนไขของบุคคลเหล่านั้นต้องได้รับความยินยอมของบิดามารดา หรือผู้ปกครอง หรือผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์แล้วแต่กรณี และการให้ความยินยอมนั้นต้องได้รับอนุญาตจากศาลอีกชั้นหนึ่ง

3) พินัยกรรม

พินัยกรรม หมายถึง คำสั่งที่ผู้ทำพินัยกรรมได้ให้ไว้เกี่ยวกับทรัพย์สินหรือการอื่นๆ ของผู้ทำพินัยกรรมซึ่งจะมีผลใช้บังคับเมื่อตนตาย ดังนั้น ตราบโคที่ผู้ทำพินัยกรรมยังมีชีวิตอยู่ พินัยกรรมจึงยังไม่มีผลใช้บังคับและผู้ทำพินัยกรรมสามารถเปลี่ยนแปลง แก้ไขเพิ่มเติม หรือยกเลิกพินัยกรรมที่ตนได้ทำไว้แล้วเมื่อใดก็ได้ จะแก้ไขเปลี่ยนแปลงก็ครั้งก็ได้ แต่ทั้งนี้ ให้ถือเอาพินัยกรรมฉบับสุดท้ายเป็นพินัยกรรมที่มีผลใช้บังคับเมื่อผู้ทำพินัยกรรมตาย โดยถือว่าพินัยกรรมฉบับใหม่ยกเลิกพินัยกรรมฉบับเก่า

⁸⁷ นิติจิตเวชศาสตร์ (น. 173-178). เล่มเดิม.

(1) พินัยกรรมซึ่งบุคคลวิกลจริตทำขึ้นเป็นโมฆะ

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1704 บัญญัติว่า “พินัยกรรมซึ่งบุคคลผู้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถทำขึ้นนั้น เป็นโมฆะ

พินัยกรรมซึ่งบุคคลผู้ถูกอ้างว่าเป็นคนวิกลจริต แต่ศาลยังไม่ได้สั่ง ให้เป็นคนไร้ความสามารถทำขึ้นนั้น จะเป็นอันเสียเปล่าก็ต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าในเวลาที่ทำพินัยกรรมนั้นผู้ทำจริตวิกลอยู่”

พินัยกรรมที่บุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมีคำสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถทำขึ้นจะเป็นโมฆะต่อเมื่อพิสูจน์ได้ว่าขณะทำพินัยกรรมบุคคลนั้นยังวิกลจริตอยู่ ผู้มีส่วนได้เสีย ที่อ้างว่าผู้ทำพินัยกรรมเป็นบุคคลวิกลจริต จึงต้องมีหน้าที่พิสูจน์ว่าในเวลาที่ทำพินัยกรรมนั้นผู้กระทำการวิกลจริตอยู่ พินัยกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำขึ้นนั้นจึงจะเป็นอันเสียเปล่า แต่หากปรากฏว่าขณะที่ทำพินัยกรรมนั้นผู้ทำไม่ได้วิกลจริต แต่มีสติสัมปชัญญะดี พินัยกรรมก็ไม่เสียเปล่า มีผลสมบูรณ์ใช้ได้ ตามกฎหมาย แม้จะปรากฏว่าผู้ทำพินัยกรรมเคยวิกลจริตมาแล้วหรือภายหลังจากที่ทำพินัยกรรมได้เกิดวิกลจริตอีกก็ตาม กฎหมายถือว่าเวลาขณะที่ทำพินัยกรรมต้องไม่วิกลจริต

(2) บุคคลวิกลจริตเป็นพยานในพินัยกรรมไม่ได้

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1670 บัญญัติว่า “บุคคลต่อไปนี้จะเป็นพยานในการทำพินัยกรรมไม่ได้

1. ผู้ซึ่งยังไม่บรรลุนิติภาวะ
2. บุคคลวิกลจริตหรือบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถ
3. บุคคลที่หูหนวก เป็นใบ้ หรือจักษุบอดทั้งสองข้าง”

พยานในพินัยกรรมจะต้องไม่เป็นบุคคลวิกลจริตหรือบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นผู้เสมือนไร้ความสามารถเพราะบุคคลดังกล่าวนั้นอาจจะมีอาการวิกลจริต หรือมีจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบในช่วงลงลายมือชื่อในพินัยกรรมนั้นหรืออาจเกิดขึ้นในช่วงที่ไปเบิกความเป็นพยานที่ศาลก็ได้

(3) การทำพินัยกรรมตั้งผู้ปกครองทรัพย์สินของบุคคลวิกลจริต

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1687 บัญญัติว่า “ถ้าผู้ทำพินัยกรรมประสงค์จะยกทรัพย์สินให้แก่ผู้เยาว์หรือผู้ซึ่งศาลได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถ หรือแก่ผู้ซึ่งต้องรักษาตัวอยู่ใน โรงพยาบาลเพราะเหตุวิกลจริต แต่ต้องการมอบการเก็บรักษาและการจัดการทรัพย์สินนั้นแก่บุคคลอื่นนอกจากบิดามารดา ผู้ปกครอง ผู้อนุบาล หรือผู้พิทักษ์ของบุคคลเช่นนั้น ผู้ทำพินัยกรรมต้องตั้งผู้ปกครองทรัพย์สิน

การตั้งผู้ปกครองทรัพย์สินนี้ ห้ามมิให้ตั้งขึ้นเป็นเวลานานกว่ากำหนดแห่งการเป็นผู้เยาว์ หรือกำหนดที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หรือเสมือนไร้ความสามารถหรือกำหนดที่ต้องรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาล แล้วแต่กรณี”

3.1.3 ข้อยกเว้นโทษทางอาญาตามประมวลกฎหมายอาญา

บุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่กฎหมายอาญายกเว้นโทษให้ เพราะเหตุที่กฎหมายถือว่าบุคคลเหล่านั้นได้กระทำความผิดไปโดยไม่รู้ถึงสภาพการกระทำของตนเอง ซึ่งอาจเกิดจากอาการป่วยทางจิตของบุคคลนั้นหรืออาจเกิดจากการกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ หรืออาจเกิดจากความโง่เขลาเบาปัญญาของผู้กระทำอันทำให้ไม่สามารถรู้สภาพของการกระทำของตนเองหรือไม่รู้ว่าการกระทำของตนดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด และไม่รู้ถึงผลร้ายที่จะได้รับการกระทำความผิด

1) การกระทำความผิดอาญาของผู้มีจิตบกพร่อง โรครจิต หรือจิตฟั่นเฟือนซึ่งไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65

เมื่อมีการกระทำความผิดทางอาญาเกิดขึ้น และผู้กระทำผิดเป็นผู้มีจิตบกพร่อง โรครจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้เพราะมีจิตบกพร่อง โรครจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น

แต่ถ้าผู้กระทำความผิดยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้”

ในการพิจารณาการกระทำความผิดของผู้ที่มีจิตบกพร่อง เป็นโรครจิตหรือจิตฟั่นเฟือนว่าจะต้องได้รับโทษหรือได้รับโทษน้อยลงหรือไม่ จะต้องพิจารณาว่าในขณะที่กระทำความผิดบุคคลวิกลจริตนั้นสามารถรู้ผิดชอบหรือสามารถบังคับตนเองได้หรือไม่ โดยสามารถแยกพิจารณาได้ 3 ระดับ ได้แก่

(1) ถ้าในขณะที่กระทำความผิดผู้กระทำไม่รู้สำนึกในการที่กระทำและไม่รู้สาระสำคัญของการกระทำของตน กล่าวคือ ไม่รู้ว่าตนเองกำลังทำอะไร และไม่รู้ว่าการกระทำนั้นถูกต้องหรือไม่ เช่น ใช้มีดฟันคนแต่เข้าใจว่าตนกำลังตัดต้นไม้ ในกรณีนี้ถือว่าไม่มีความผิดเนื่องมาจากไม่มีการกระทำเพราะผู้กระทำไม่รู้สำนึกในการกระทำและไม่รู้สาระสำคัญของ การกระทำของตนตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 วรรคสอง⁸⁸ เช่น จำเลยปัญญาอ่อนกระทำผิดขณะไม่รู้ผิดชอบ

⁸⁸ ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 59 วรรคสอง บัญญัติว่า “กระทำโดยเจตนา ได้แก่กระทำโดยรู้สำนึกในการที่กระทำและในขณะที่เดียวกันผู้กระทำประสงค์ต่อผล หรือย่อมเล็งเห็นผลของการที่กระทำนั้น.”

เพราะมีจิตบกพร่องเป็นกรณีกเว้นตามมาตรา 65 แต่หากถึงขนาดไม่รู้สำนึก ในการกระทำและไม่รู้ข้อเท็จจริงอันเป็นองค์ประกอบของความผิดเลยก็ไม่มีผิด

(2) ถ้าในขณะที่กระทำความผิด ผู้กระทำไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษ

(3) ถ้าในขณะที่กระทำความผิดผู้กระทำยังสามารถรู้ผิดชอบหรือสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นจะต้องรับโทษ แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้

ในกรณีที่บุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 ซึ่งได้แก่ ผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน กระทำการอันกฎหมายบัญญัติว่าเป็นความผิด เช่น นาย ก. เป็นคนปัญญาอ่อน สมอบกพร่องมาแต่กำเนิดใช้ปืนยิงนาย ข. จนถึงแก่ความตาย โดย นาย ก. ทำเช่นนั้นเพราะได้ยินเสียงฟ้าสั่งให้ทำ กรณีเช่นนี้นาย ก. ได้กระทำความผิดฐานฆ่าคนตายโดยเจตนา แต่นาย ก. จะได้รับการยกเว้นโทษ ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 หรือไม่นั้น จะต้องพิจารณาหลักเกณฑ์ 4 ประการดังนี้⁸⁹

(1) มีการกระทำ กล่าวคือ ผู้กระทำเคลื่อนไหวหรือไม่เคลื่อนไหวร่างกายโดย รู้สำนึก คำว่า “รู้สำนึก” หมายถึง รู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน เช่น รู้ว่ากำลังฟันคอเด็ก หากผู้กระทำไม่รู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำของตน เช่น ฟันคอเด็กคิดว่าฟันต้นกล้วย เช่นนี้ คงต้องถือว่าไม่มีการกระทำ เมื่อไม่มีการกระทำก็ไม่ใช้กรณีตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65⁹⁰

(2) ได้กระทำการอันกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด กล่าวคือ ครอบงำประกอบภายนอกองค์ประกอบภายใน ผลสัมพันธ์กับการกระทำและการกระทำนั้น ไม่มีกฎหมายยกเว้นความผิด

(3) ในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ กล่าวคือ กรณีตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ต้องเป็นเรื่องมีสภาพจิตไม่ปกติในขณะที่กระทำความผิด “ในขณะที่กระทำความผิด” หมายถึง ในขณะที่ลงมือกระทำความผิด หากมีสภาพจิตไม่ปกติก่อนหรือหลังการกระทำความผิด ก็ไม่ได้รับยกเว้นโทษตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 นี้ ส่วนคำว่า “ไม่สามารถรู้ผิดชอบ” หมายถึงไม่สามารถรู้ได้ว่าการกระทำนั้นผิดศีลธรรม คือ ไม่สามารถแยกได้ว่าสิ่งใดถูกต้องตามหลักศีลธรรม และสิ่งใดผิดศีลธรรม และคำว่า “ไม่สามารถบังคับตนเองได้” หมายความว่า แม้ผู้กระทำจะรู้ดีว่าการกระทำของตนเป็นการผิดศีลธรรม แต่ตนก็จำต้องกระทำการนั้นเพราะไม่อาจบังคับใจตนเองได้

⁸⁹ คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญา ภาค 1 (น. 448 - 450), โดย เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, 2549, กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.

⁹⁰ คำพิพากษาฎีกาที่ 8743/2544.

(4) ผู้กระทำผิดได้กระทำความผิดเพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นจึงไม่ต้องรับโทษ เช่น คำพิพากษาฎีกาที่ 1609/2544 จำเลยมีอาการป่วยทางจิตเนื่องจากประสบอุบัติเหตุรถยนต์แล้ว จำเลยเคยไปรักษาที่โรงพยาบาลติดต่อกันประมาณ 7 ปี แต่ก่อนเกิดเหตุจำเลยยังรับราชการที่แผนกการเงิน กองกำกับการค้าตรวจจังหวัดได้ตามปกติ แสดงว่าบางขณะจำเลยมีอาการคุ้มค้ำคุ้มร้าย บางขณะก็เป็นปกติ คืบเกิดเหตุจำเลยเกาะประตูเรียก ป. และโวยวายให้คนช่วยหาคนที่เอามดแดงไปใส่ในรองเท้าจำเลย และทำลายข้าวของในห้องพักของจำเลย เมื่อจำเลยไปค้นห้องพักผู้ตายพบมิดและปิ่นของผู้ตาย จำเลยหยิบมิดและปิ่นออกจากห้องและเดินตามหาผู้ตาย เมื่อพบผู้ตายจำเลยพูดว่า “เฮ้ยมึงว่ากูกล้ำยิงไหม” แล้วจำเลยใช้อาวุธปืนยิงทันที นอกจากนี้หลังเกิดเหตุจำเลยได้พูดกับ ป. ว่า “เป็นไงเพื่อนมึงวิ่งหนีกูทำไม” พฤติการณ์ของจำเลยก่อนและหลังกระทำความผิดเช่นนี้แสดงให้เห็นว่าภาวะจิตใจของจำเลยขณะกระทำความผิดยังสามารถรู้สึกผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง

2) ผลของการกระทำความผิดของผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน

(1) ถ้าผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน บุคคลนั้นไม่ต้องรับโทษ

(2) ถ้าผู้กระทำความผิดได้กระทำความผิดในขณะที่ยังสามารถรู้ผิดชอบอยู่บ้างหรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง ผู้นั้นต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้สำหรับความผิดนั้นเพียงใดก็ได้ เนื่องจากความวิกลจริตที่ยังพอรู้ผิดชอบอยู่บ้าง หรือยังสามารถบังคับตนเองได้บ้าง เป็นเหตุลดโทษ

(3) ในกรณีที่ศาลพิพากษาว่าไม่ต้องรับโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคหนึ่ง หรือศาลพิพากษาลงโทษผู้นั้น แต่ศาลจะลงโทษน้อยกว่าที่กฎหมายกำหนดไว้เพียงใดก็ได้ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 วรรคสอง และศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าถ้าปล่อยบุคคลผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือนไปโดยไม่มีการควบคุมตัวหรือบำบัดรักษาผู้นั้นแล้วจะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชนทั่วไปได้ เพราะบุคคลผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือนนั้นอาจจะไปก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นอีก ในกรณีนี้ศาลสามารถสั่งให้คุมตัวบุคคลผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือนไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ ซึ่งเป็นดุลยพินิจของศาลโดยศาลจะกำหนดเวลาไว้หรือไม่ก็ได้ และศาลก็อาจเพิกถอนสั่งให้คุมตัวไว้ในสถานพยาบาลเมื่อไรก็ได้ ตามแต่ศาลจะเห็นสมควร และในกรณีที่ศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าบุคคลผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือนนั้น หายจากอาการป่วยและสามารถอยู่ร่วมในสังคมได้โดยไม่เป็นอันตรายต่อผู้อื่นอีก

ต่อไป ศาลก็สามารถเพิกถอนคำสั่งให้คุมตัวไว้ในสถานพยาบาลได้⁹¹ และในกรณีที่ผู้กระทำความผิดวิกลจริตมากจนถึงขนาดไม่รู้สภาพและสาระสำคัญในการกระทำของตนเลย เช่น ยิงคนคิดว่ายังต้นไม้ ถือว่าไม่มีการกระทำตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 ซึ่งกรณีนี้ไม่อยู่ในบังคับของประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ก็น่าจะอยู่ในข่ายของประมวลกฎหมายอาญามาตรา 48⁹² ที่จะนำวิธีการเพื่อความปลอดภัย คือ การส่งบุคคลวิกลจริตนั้นไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลมาใช้ด้วยได้

นอกจากนี้ กรณีที่ศาลเห็นว่าจำเลยยังสามารถรู้สึกชอบ หรือยังสามารถบังคับตนเองได้ เมื่อศาลพิจารณาลดโทษให้จำเลยแล้ว ศาลอาจใช้มาตรการเพื่อรอการกำหนดโทษหรือรอการลงโทษไว้โดยมีการกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยของจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56 บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำความผิดซึ่งมีโทษจำคุก และในคดีนั้นศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกินสามปี ถ้าไม่ปรากฏว่าผู้นั้นได้รับโทษจำคุกมาก่อน หรือปรากฏว่าได้รับโทษจำคุกมาก่อน แต่เป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ เมื่อศาลได้คำนึงถึงอายุ ประวัติ ความประพฤติ สติปัญญา การศึกษาอบรม สุขภาพ ภาวะแห่งจิต นิสัย อาชีพ และสิ่งแวดล้อมของผู้นั้น หรือสภาพความผิด หรือเหตุอื่นอันควรปรานีแล้ว เห็นเป็นการสมควร ศาลจะพิพากษาว่าผู้นั้นมีความผิดแต่รอการกำหนดโทษไว้ หรือกำหนดโทษแต่รอการลงโทษไว้แล้วปล่อยตัวไป เพื่อให้โอกาสผู้นั้นกลับตัวภายในระยะเวลาที่ศาลจะได้กำหนด แต่ต้องไม่เกินห้าปี นับแต่วันที่ศาลพิพากษา โดยจะกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยของผู้นั้นด้วยหรือไม่ก็ได้

เงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยของผู้กระทำความผิดนั้น ศาลอาจกำหนดข้อเดียวหรือหลายข้อ ดังต่อไปนี้...

(4) ให้ไปรับการบำบัดรักษาการติดยาเสพติดให้โทษ ความบกพร่องทางร่างกายหรือจิตใจ หรือความเจ็บป่วยอย่างอื่น ณ สถานที่และตามระยะเวลาที่ศาลกำหนด

(5) เงื่อนไขอื่นๆ ตามที่ศาลเห็นสมควรกำหนดเพื่อแก้ไขฟื้นฟู หรือป้องกันมิให้ผู้กระทำความผิดกระทำหรือมีโอกาสกระทำความผิดขึ้นอีก...”

การกำหนดเงื่อนไขเพื่อคุ้มครองความปลอดภัย ศาลอาจให้จำเลยไปรับการบำบัดรักษา ความบกพร่องทางร่างกาย หรือจิตใจ หรืออาการป่วยทางจิตเวชของจำเลยให้หายตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 56(4) อาจกำหนดเงื่อนไขอื่นๆ ตามที่ศาลเห็นสมควร เพื่อแก้ไขฟื้นฟูหรือ

⁹¹ คำพิพากษาฎีกาที่ 530/2542

⁹² ประมวลกฎหมายอาญามาตรา 48 บัญญัติว่า “ถ้าศาลเห็นว่า การปล่อยตัวผู้มีจิตบกพร่อง โรคจิตหรือจิตฟั่นเฟือน ซึ่งไม่ต้องรับโทษหรือได้รับการลดโทษตามมาตรา 65 จะเป็นการไม่ปลอดภัยแก่ประชาชน ศาลจะสั่งให้ส่งไปคุมตัวไว้ในสถานพยาบาลก็ได้ และคำสั่งนี้ศาลจะเพิกถอนเสียเมื่อใดก็ได้.”

ป้องกันมิให้จำเลยกระทำหรือมีโอกาสดำเนินการทำความผิดขึ้นอีก ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 (5) ประกอบด้วย

นอกจากการพิจารณาการกระทำของจำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 แล้ว ศาลไทยยังเคยนำเรื่องเหตุบรรเทาโทษตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 78 บัญญัติว่า “เมื่อปรากฏว่ามีเหตุบรรเทาโทษไม่ว่าจะได้มีการเพิ่มหรือการลดโทษตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่นแล้วหรือไม่ ถ้าศาลเห็นสมควรจะลดโทษไม่เกินกึ่งหนึ่งของโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้นก็ได้อีก

เหตุบรรเทาโทษนั้น ได้แก่ผู้กระทำความผิดเป็นผู้โดนขโมยไปอยู่ในความทุกข์อย่างสาหัส มีคุณความดีมาแต่ก่อน รู้สึกความผิดและพยายามบรรเทาผลร้ายแห่งความผิดนั้น ลูกแก่โทษต่อเจ้าพนักงาน หรือให้ความรู้แก่ศาลอันเป็นประโยชน์แก่การพิจารณา หรือเหตุอื่นที่ศาลเห็นว่ามิลักษณะทำนองเดียวกัน” มาปรับใช้เพื่อให้ความคุ้มครองจำเลยที่เป็นบุคคลวิกลจริตอีกทางหนึ่งด้วย

นอกจากที่กล่าวไปแล้ว ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติการกำหนดโทษทางอาญาสำหรับผู้ดูแลที่ทอดทิ้งบุคคลวิกลจริตไว้ ดังนี้

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 307 บัญญัติว่า “ผู้ใดมีหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามสัญญาต้องดูแลผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้ เพราะอายุ ความเจ็บป่วย ภายพิการหรือจิตพิการ ทอดทิ้งผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้นั้นเสียโดยประการที่จะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปีหรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 308 บัญญัติว่า “ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 306 หรือมาตรา 307 เป็นเหตุให้ผู้ถูกทอดทิ้งถึงแก่ความตาย หรือรับอันตรายสาหัสผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษ ดังที่บัญญัติไว้ในมาตรา 290 มาตรา 297 หรือมาตรา 298 นั้น”

ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 373 บัญญัติว่า “ผู้ใดควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริต ปลดปล่อยละเลยให้บุคคลวิกลจริตนั้นออกเที่ยวไปโดยลำพัง ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าร้อยบาท”

3.1.4 ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

เมื่อผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริต กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้บัญญัติคุ้มครองการดำเนินคดีตามกระบวนการยุติธรรมของบุคคลดังกล่าวไว้ในมาตรา 14 บัญญัติว่า

“ในระหว่างทำการสอบสวน ได้ส่วนมูลฟ้องหรือพิจารณา ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริต และไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนหรือศาลแล้วแต่กรณีสั่งให้พนักงานแพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกพนักงานแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำ หรือให้การว่าตรวจได้ผลประการใด

ในกรณีที่พนักงานสอบสวนหรือศาลเห็นว่าผู้ต้องหาหรือจำเลยเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้งดการสอบสวน ไล่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปยังโรงพยาบาลโรคจิต หรือมอบให้แก่ผู้อนุบาล ข้าหลวงประจำจังหวัดหรือผู้อื่นที่เต็มใจรับไปดูแลรักษาก็ได้ตามแต่จะเห็นสมควร

กรณีที่ศาลงดการไล่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาดังบัญญัติไว้ในวรรคก่อน ศาลสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวก็ได้”

บทบัญญัติตามมาตรา 14 นี้ สามารถแยกการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตได้เป็น 2 กรณี คือ

1) การคุ้มครองในชั้นสอบสวน

ในระหว่างทำการสอบสวน ถ้ามีเหตุควรเชื่อว่า ผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ กฎหมายให้อำนาจพนักงานสอบสวนสั่งให้แพทย์มาตรวจผู้ต้องหานั้น เสร็จแล้วให้เรียกแพทย์ผู้นั้นมาให้ถ้อยคำว่าตรวจได้ผลประการใด ในกรณีที่พนักงานสอบสวนเห็นว่าผู้ต้องหาเป็นผู้วิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนงดการสอบสวนไว้จนกว่าผู้นั้นหายวิกลจริต หรือสามารถจะต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปรักษาตามสมควร อย่างไรก็ตามพนักงานสอบสวนจะต้องส่งสำนวนการสอบสวนให้พนักงานอัยการเพื่อสั่งฟ้องผู้ต้องหาภายในอายุความตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 มิฉะนั้นจะถือว่าคดีขาดอายุความ และส่งผลให้ไม่สามารถฟ้องจำเลยต่อศาลได้ และในกรณีมีผู้ต้องหาหลายคนและบางคนวิกลจริตจนไม่อาจต่อสู้คดีได้ ให้พนักงานสอบสวนสั่งให้งดการสอบสวนเฉพาะแต่ผู้ต้องหาวิกลจริตเท่านั้น

ในกรณีที่ในระหว่างการสอบสวนได้ความว่า ผู้ต้องหาได้กระทำความผิดในขณะที่ไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เพราะมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ผู้นั้นไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดนั้นตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 พนักงานสอบสวนควรจะสรุปสำนวนพร้อมความเห็นสั่งไม่ฟ้องคดีต่อพนักงานอัยการ เนื่องจากการกระทำของผู้ต้องหาที่เป็นบุคคลวิกลจริตมีเหตุยกเว้นโทษตามกฎหมาย ดังตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่ 690/2483 โจทก์ฟ้องจำเลยที่ 1 และที่ 2 ฐานพยายามทำร้ายร่างกายและอนาจาร ระหว่างการพิจารณาจำเลยที่ 2 ป่วยต้องเลื่อนการพิจารณาหลายคราวเกือบ 1 ปี แล้วแต่ไม่สามารถมาศาลได้ ศาลชั้นต้นสั่งจำหน่ายคดีชั่วคราวจนกว่าจำเลยที่ 2 จะหายป่วย โจทก์อุทธรณ์ ศาลอุทธรณ์สั่งจำหน่ายคดีเฉพาะจำเลยที่ 2 ส่วนจำเลยที่ 1 ให้ดำเนินการพิจารณาต่อไป โจทก์ฎีกา ศาลฎีกาวินิจฉัยยืนตามศาลอุทธรณ์ โดยเหตุผลที่ว่าคดีอาญาศาลจะพิจารณาลับหลังจำเลยไม่ได้ เมื่อไม่แน่ใจว่าจำเลยจะมาศาลได้ก็ต้องจำหน่ายคดี และไม่จำเป็นต้องวิกลจริตแม้เจ็บป่วยอย่างอื่นซึ่งไม่สามารถมาศาลก็สั่งจำหน่ายคดีได้ ส่วนจำเลยอื่นที่มาศาลได้ศาลก็ควรต้องพิจารณาต่อไป

2) การคุ้มครองในชั้นศาล

ในระหว่างทำการพิจารณาคดีของศาลถ้ามีเหตุควรเชื่อว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ให้ศาลสั่งให้แพทย์ตรวจผู้นั้น เสร็จแล้วให้เรียกแพทย์ผู้นั้นมาให้การว่าตรวจได้ผลประการใด หากศาลเห็นว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ใ้ข้งดการไต่สวนมูลฟ้องหรือพิจารณาหรือศาลจะสั่งจำหน่ายคดีเสียชั่วคราวไว้จนกว่าผู้นั้นจะหายวิกลจริตหรือสามารถต่อสู้คดีได้ และให้มีอำนาจส่งตัวผู้นั้นไปรักษาตามสมควร การที่ศาลจะสั่งงดการพิจารณาจะต้องเป็นกรณีที่จำเลยวิกลจริตและไม่สามารถต่อสู้คดีได้ ถ้าจำเลยวิกลจริตแต่ยังสามารถต่อสู้คดีได้ก็ต้องดำเนินคดีต่อไปตามปกติ

ในกรณีที่มีจำเลยหลายคนและบางคนวิกลจริตจนไม่อาจต่อสู้คดีได้ ให้ศาลสั่งงดการพิจารณาเฉพาะแต่จำเลยที่วิกลจริตเท่านั้น ถ้าในเวลาต่อมาปรากฏว่าจำเลยได้หายจากวิกลจริตแล้ว โจทก์ก็สามารถจะดำเนินคดีต่อไปได้ โดยการยื่นคำร้องขอให้ศาลยกคดีขึ้นพิจารณาใหม่ โดยที่ไม่จำเป็นต้องฟ้องเป็นคดีใหม่ แต่ถ้าจำเลยยังไม่หายจากวิกลจริตและศาลสั่งงดการพิจารณาไว้จนเกินกำหนดอายุความตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 ก็ถือว่าขาดอายุความเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95 วรรคสอง ได้บัญญัติเกี่ยวกับอายุความดำเนินคดีแก่คนวิกลจริตไว้ว่า “ถ้าได้ฟ้องและได้ตัวผู้กระทำความผิดมายังศาลแล้ว ผู้กระทำความผิด...วิกลจริต และศาลสั่งงดการพิจารณาไว้จนเกินกำหนดดังกล่าวแล้วนับแต่วันที่...ศาลสั่งงดการพิจารณา ก็ให้ถือว่าเป็นอันขาดอายุความเช่นเดียวกัน” ดังนั้น เมื่อศาลสั่งงดการพิจารณาตาม มาตรา 14 วรรคสาม อายุความนับตั้งแต่วันที่ศาลมีคำสั่งงดการพิจารณาตาม มาตรา 95 วรรคสอง แต่ถ้าหากผู้ต้องหาเป็นบุคคลวิกลจริตก่อนฟ้อง และได้ตัวผู้กระทำความผิดมายังศาลหรือในระหว่างการสอบสวนต้องใช้อายุความตาม มาตรา 95 วรรคหนึ่ง กล่าวคือ อายุความนับแต่วันกระทำความผิด

หลักในการพิจารณาคดีเกี่ยวกับบุคคลวิกลจริต⁹³

1) ศาลฎีกาฟังข้อเท็จจริงว่าจำเลยเป็นบุคคลวิกลจริตโดยถือหลักดังนี้

(1) ดูจากความวิกลจริตในครั้งก่อนๆ คือ ดูว่าจำเลยเคยมีประวัติว่าวิกลจริตมาก่อนหรือไม่ ถ้าจำเลยเคยมีประวัติว่าวิกลจริตมาก่อน ก็อาจเป็นไปได้ว่าในครั้งนี้อาจวิกลจริตด้วย

(2) ความเสียใจก่อนกระทำความผิด เพราะการที่บุคคลได้รับความกระทบกระเทือนใจมากๆ อาจทำให้จิตใจผิดปกติไปได้

⁹³ ตำราจิตเวชศาสตร์ (น. 1081), โดย ประทีภย์ ลิขิตเลอสรวง, 2536, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

(3) กิริยาอาการของจำเลยก่อนการกระทำความผิด กล่าวคือ ถ้าก่อนเกิดเหตุจำเลยมีกิริยาอาการผิดไปจากบุคคลธรรมดา บางขณะก็คุ้มดีคุ้มร้ายบางขณะก็เป็นปกติธรรมดา เช่นนี้ก็อาจเป็นไปได้ที่ขณะกระทำความผิดบุคคลนั้นวิกลจริต

(4) จำเลยเคยมีเรื่องโกรธเคืองกับผู้ถูกกระทำมาก่อนหรือไม่ ถ้าไม่เคยมีเรื่องโกรธเคือง มาก่อนก็อาจเป็นไปได้ที่จำเลยวิกลจริตในขณะที่กระทำความผิด

(5) ความเห็นของแพทย์ว่าจำเลยวิกลจริต

2) บุคคลวิกลจริตที่ก่อคดีโดยไม่รู้สภาพและสาระสำคัญของการกระทำ มักดำเนินคดีตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 65 แทนที่จะเป็นไปตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 59 เพราะบุคคลดังกล่าวจะไม่สามารถรู้ผิดชอบและไม่สามารถบังคับตนเองด้วย

3) ศาลมักพิพากษาว่าไม่สามารถรู้ผิดชอบและ/หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้รวมกันไปเพราะในทางปฏิบัติบุคคลวิกลจริตที่สามารถรู้ผิดชอบแต่ไม่สามารถบังคับตนเองได้นั้นหาได้ยากและพิสูจน์ได้ยากมาก

4) ศาลมักพิพากษาว่าเป็นจิตบกพร่อง หรือโรคจิตและจิตฟั่นเฟือน เพราะเป็นที่เข้าใจชัดเจนตรงกันว่าจิตบกพร่องคือปัญญาอ่อน ส่วนโรคจิตและจิตฟั่นเฟือนนั้นแยกกันไม่ออก บางครั้งศาลอาจพิพากษารวมกันไปที่ทั้งจิตบกพร่อง โรคจิต จิตฟั่นเฟือน

การทูลเอาและรอกการบังคับคดี

เมื่อศาลพิพากษาว่าจำเลยได้กระทำความผิดจริง และมีคำพิพากษาให้ลงโทษจำคุก หากปรากฏว่าจำเลยเกิดวิกลจริตขึ้นในระหว่างนั้น ศาลมีอำนาจสั่งให้ทูลเอาการบังคับให้จำคุกไว้ได้ก่อน⁹⁴ ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 246 บัญญัติว่า

“เมื่อจำเลย สามี่ ภริยา ญาติของจำเลย พนักงานอัยการ ผู้บัญชาการเรือนจำ หรือเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายจำคุกร้องขอ หรือเมื่อศาลเห็นสมควร ศาลมีอำนาจสั่งให้ทูลเอาการบังคับให้จำคุกไว้ก่อนจนกว่าเหตุอันควรทูลเอาจะหมดไป ในกรณีต่อไปนี้

(1) เมื่อจำเลยวิกลจริต...

ในระหว่างทูลเอาการบังคับอยู่นั้นศาลจะมีคำสั่งให้บุคคลดังกล่าวอยู่ในความควบคุมในสถานที่อันควร นอกจากเรือนจำหรือสถานที่ที่กำหนดไว้ในหมายจำคุกก็ได้ และให้ศาลกำหนดให้เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่จัดการตามหมายนั้นเป็นผู้มีหน้าที่และรับผิดชอบในการดำเนินการตามคำสั่ง

ลักษณะของสถานที่อันควรตามวรรคสองให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ซึ่งต้องกำหนดวิธีการควบคุมและบำบัดรักษาที่เหมาะสมกับสภาพจำเลย และมาตรการเพื่อป้องกันการหลบหนีหรือความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นด้วย

⁹⁴ นิติจิตเวชศาสตร์ (น. 109-110). เล่มเดิม.

เมื่อศาลมีคำสั่งตามวรรคหนึ่งแล้ว หากภายหลังจำเลยไม่ปฏิบัติตามวิธีการหรือมาตรการตามวรรคสามหรือพฤติการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป ให้ศาลมีอำนาจเปลี่ยนแปลงคำสั่งหรือให้ดำเนินการตามหมายจำคุกได้

ให้หักจำนวนวันที่จำเลยอยู่ในความควบคุมตามมาตรานี้ ออกจากระยะเวลาจำคุกตาม คำพิพากษา”

ส่วนในกรณีที่ศาลพิพากษาให้ลงโทษประหารชีวิต หากจำเลยวิกลจริตขึ้นก่อนการประหารชีวิตนั้น ศาลมีอำนาจตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 248 บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลซึ่งต้องคำพิพากษาให้ประหารชีวิตเกิดวิกลจริตก่อนถูกประหารชีวิต ให้รอกการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าผู้นั้นจะหาย ขณะทุเลาการประหารชีวิตอยู่นั้น ศาลมีอำนาจกมตรา 46 วรรค (2) แห่งกฎหมายลักษณะอาญา มาบังคับ ถ้าผู้วิกลจริตหายภายหลังปีหนึ่งนับแต่วันคำพิพากษาถึงที่สุด ให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิต”

กล่าวคือ ศาลต้องรอกการประหารชีวิตไว้ก่อนจนกว่าจำเลยจะหายจากอาการวิกลจริต และระหว่างทุเลาการประหารชีวิตนั้น ศาลมีอำนาจนำกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 46 วรรค (2) ซึ่งปัจจุบันคือ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 48 มาใช้บังคับ เพื่อนำตัวจำเลยไปควบคุมที่สถานพยาบาลก็ได้ ถ้าอาการวิกลจริตของจำเลยหายดีภายหลังจากที่ศาลมีคำพิพากษามากกว่าหนึ่งปี ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 248 กำหนดให้ลดโทษประหารชีวิตลงเหลือจำคุกตลอดชีวิตแทน

3.1.5 พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 เป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นโดยมีเจตนารมณ์ที่มุ่งเน้นการคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ในการดูแลบำบัดรักษาความเจ็บป่วยทางจิต โดยให้รัฐเข้ามามีบทบาทในการดูแลรักษา โดยเฉพาะการบังคับรักษาทั้งผู้ป่วยที่ได้กระทำความผิดมาแล้วและยังมิได้กระทำความผิด และแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เคยเกิดขึ้นในการรักษา รวมถึงมีบทบังคับวิธีการ ในการปฏิบัติต่อบุคคลวิกลจริตของศาล พนักงานสอบสวน แพทย์ และเจ้าหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้อง ทำให้การปฏิบัติต่อผู้ป่วยมีหลักเกณฑ์ที่แน่นอนและเป็นมาตรฐานตามหลักการต่างๆ ของสากลมากยิ่งขึ้น

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้บัญญัติคำนิยามของคำว่า ความผิดปกติทางจิต ในมาตรา 3 บัญญัติว่า “ความผิดปกติทางจิต หมายความว่า อาการผิดปกติของจิตใจที่แสดงออกมาทางพฤติกรรม อารมณ์ ความคิด ความจำ สติปัญญา ประสาทการรับรู้ หรือการรู้เวลา สถานที่ หรือ บุคคลรวมทั้งอาการผิดปกติของจิตใจที่เกิดจากสุราหรือสารอื่นที่ออกฤทธิ์ต่อจิตและประสาท” ความผิดปกติทางจิตตามคำนิยามเป็นความผิดปกติทางจิตในบางกลุ่มเท่านั้น มิได้หมายถึงความผิดปกติทุกประเภท กลุ่มที่อยู่ในความหมายของความผิดปกติทางจิต ได้แก่

1. กลุ่มความผิดปกติทางจิตที่เกิดจากพยาธิสภาพของสมอง เช่น กลุ่มสมองเสื่อมและโรคต่างๆ ของสมองที่มีอาการทางจิต

2. กลุ่มความผิดปกติทางจิต ที่เป็น โรคจิตเภทและหลงผิด

3. กลุ่มความผิดปกติทางอารมณ์

4. กลุ่มปัญญาอ่อน

5. กลุ่มความผิดปกติทางจิตและพฤติกรรมที่เกิดจากการใช้สุราและสารออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท ซึ่งรวมยาเสพติดด้วย⁹⁵

1) การให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตหรือบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้จัดให้มีคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาตามสถานบำบัดรักษาตามมาตรา 12 บัญญัติว่า “สถานบำบัดรักษาแต่ละแห่งให้มีคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาซึ่งอธิบดีแต่งตั้งประกอบด้วย จิตแพทย์ประจำสถานบำบัดรักษาหนึ่งคน เป็นประธานกรรมการ แพทย์หนึ่งคน พยาบาลจิตเวชหนึ่งคน นักกฎหมายหนึ่งคน และนักจิตวิทยาคลินิกหรือนักสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์หนึ่งคนเป็นกรรมการ” ซึ่งคณะกรรมการสถานบำบัดรักษามีหน้าที่ตรวจวินิจฉัย ประเมินอาการ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบำบัดรักษาบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต

2) การบำบัดรักษาทางสุขภาพจิต

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 22 บัญญัติว่า “บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตในกรณีใดกรณีหนึ่งดังต่อไปนี้นี้เป็นบุคคลที่ต้องได้รับการบำบัดรักษา

(1) มีภาวะอันตราย

(2) มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา”

บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่มีภาวะอันตราย หมายถึง มีพฤติกรรมที่แสดงออกโดยประการที่น่าจะก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น⁹⁶ ได้แก่ ผู้ที่พยายามฆ่าตัวตาย ส่วนบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา หมายถึง สภาวะของผู้ป่วยซึ่งขาดความสามารถในการตัดสินใจให้ความยินยอมรับการ

⁹⁵ สารสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 (น. 13-14), โดย วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. 2552, กรุงเทพฯ: กรมสุขภาพจิต.

⁹⁶ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 บัญญัติว่า “ภาวะอันตราย” หมายความว่า พฤติกรรมที่บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตแสดงออกโดยประการที่น่าจะก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อชีวิต ร่างกาย หรือทรัพย์สินของตนเองหรือผู้อื่น.

บำบัดรักษาและต้องได้รับการบำบัดรักษาโดยเร็วเพื่อป้องกันหรือบรรเทาให้ความผิดปกติทางจิต ทีวีความรุนแรงหรือเพื่อป้องกันอันตรายที่จะเกิดขึ้นกับผู้ป่วยหรือบุคคลอื่น⁹⁷

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 23 บัญญัติว่า “ผู้ใดพบบุคคลซึ่งมี พฤติการณ์อันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้แจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่หรือ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยไม่ชักช้า” เป็นการกำหนดให้ประชาชนทุกคนที่พบเห็นบุคคล ซึ่งมีพฤติกรรมผิดปกติที่น่าเชื่อว่ามีลักษณะเป็นบุคคลที่มีภาวะอันตรายหรือเป็นบุคคลที่มีความ จำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา ประชาชนที่ พบเห็นต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงาน ฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยเร็ว แต่ไม่มีบทลงโทษกรณีที่ไม่แจ้ง⁹⁸ แต่ถ้าแจ้งโดยมีเจตนากลั่นแกล้ง ให้เกิดความเสียหายต่อผู้หนึ่งผู้ใดมีโทษตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 51⁹⁹

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 24 บัญญัติว่า “เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจหรือตำรวจได้รับแจ้งตามมาตรา 23 หรือพบบุคคลซึ่งมีพฤติการณ์ อันน่าเชื่อว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้ดำเนินการนำตัวบุคคลนั้นไปยังสถานพยาบาล ของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาซึ่งอยู่ใกล้โดยไม่ชักช้า เพื่อรับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการ เบื้องต้นตามมาตรา 27 ทั้งนี้ โดยจะมี ผู้รับดูแลบุคคลดังกล่าวไปด้วยหรือไม่ก็ได้

การนำตัวบุคคลตามวรรคหนึ่งไปยังสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาโดย การผูกมัดร่างกายดังกล่าวจะกระทำไม่ได้ เว้นแต่เป็นความจำเป็นเพื่อป้องกันการเกิดอันตรายต่อ บุคคลนั้นเอง บุคคลอื่นหรือทรัพย์สินของผู้อื่น” พนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือ ตำรวจมีหน้าที่ดำเนินการจัดการนำตัวผู้มีความผิดปกติจากการที่ได้รับแจ้งและการที่พบบุคคลตาม พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 23 ส่งสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษา เพื่อให้มีการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น รวมถึงห้ามการนำไปโดยวิธีผูกมัดร่างกาย เว้นแต่มีความจำเป็นเพื่อป้องกันอันตรายต่อบุคคลนั้นหรือผู้อื่น หรือทรัพย์สินของผู้อื่น¹⁰⁰

⁹⁷ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 3 บัญญัติว่า “ความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา” หมายความว่า สภาวะของผู้ป่วยซึ่งขาดความสามารถในการตัดสินใจให้ความยินยอมรับการบำบัดรักษาและต้อง ได้รับการบำบัดรักษาโดยเร็วเพื่อป้องกันหรือบรรเทาให้ความผิดปกติทางจิตทีวีความรุนแรงหรือเพื่อป้องกัน อันตรายที่จะเกิดขึ้นกับผู้ป่วยหรือบุคคลอื่น.”

⁹⁸ สารสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 (น. 37). เล่มเดิม.

⁹⁹ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 51 บัญญัติว่า “ผู้ใดแจ้งข้อความอันเป็นเท็จต่อพนักงาน เจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจตามมาตรา 23 โดยมีเจตนากลั่นแกล้งให้เกิดความเสียหายแก่ผู้หนึ่ง ผู้ใดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินสองหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ.”

¹⁰⁰ สารสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 (น. 38). เล่มเดิม.

3) การวินิจฉัยและประเมินอาการ

(1) การวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 27 บัญญัติว่า “ให้แพทย์อย่างน้อย หนึ่งคนและพยาบาลอย่างน้อยหนึ่งคนที่ประจำสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษา ตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นบุคคลที่มีการนำส่งตามมาตรา 24 มาตรา 25 หรือมาตรา 26 ให้แล้วเสร็จโดยไม่ชักช้า ทั้งนี้ ต้องไม่เกินสี่สิบแปดชั่วโมงนับแต่เวลาที่บุคคลนั้นมาถึงสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษา

การตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นตามวรรคหนึ่ง ให้แพทย์มีอำนาจตรวจวินิจฉัยและบำบัดรักษาเพียงเท่าที่จำเป็นตามความรุนแรงของอาการเพื่อประโยชน์แก่สุขภาพของบุคคลนั้น

ในกรณีที่ผลการตรวจตามวรรคหนึ่งปรากฏว่า บุคคลนั้นจำเป็นต้องได้รับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการ โดยละเอียดจากคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาให้พนักงานเจ้าหน้าที่ส่งตัวบุคคลนั้นพร้อมกับรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น เพื่อเข้ารับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการ โดยละเอียดตามมาตรา 29

หลักเกณฑ์และวิธีการในการรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นตามวรรคสามให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด”

เมื่อบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตถูกส่งไปที่สถานพยาบาลของรัฐ หรือสถานบำบัดรักษา จะได้รับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นจากแพทย์และพยาบาลร่วมกันอย่างน้อยฝ่ายละหนึ่งคน ซึ่งสังกัดหน่วยงานที่ผู้ป่วยถูกส่งตัวมารับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น โดย

1. ต้องทำโดยไม่ชักช้า และให้แล้วเสร็จภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ผู้ป่วยมาถึง
2. ต้องทำตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด โดยต้องออกรายงานการวินิจฉัยตาม

แบบ ตจ.1

ผลการตรวจวินิจฉัยเบื้องต้น ถ้าผู้ตรวจเห็นว่าผู้ป่วยต้องได้รับการประเมินอาการโดยละเอียดจากคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาที่ผู้ป่วยได้รับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้น หรือกรณีการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการเบื้องต้นกระทำโดยแพทย์และพยาบาลของสถานพยาบาลของรัฐ ผู้ป่วยก็จะถูกส่งตัวโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ไปยังสถานบำบัดรักษา เพื่อรับการประเมินโดยละเอียดจากคณะกรรมการสถานบำบัดรักษา

แต่ถ้าผู้ตรวจเห็นว่าผู้ป่วยไม่ได้อยู่ในภาวะอันตรายหรือไม่มีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา (ทางจิต) แพทย์ผู้ตรวจก็จะแนะนำให้ผู้ป่วยให้ได้รับการดูแลรักษาตามความเหมาะสม¹⁰¹

¹⁰¹ แหล่งเดิม. (น. 41-42).

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 28 บัญญัติว่า “กรณีแพทย์ตรวจพบว่า บุคคลใดมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้ส่งตัวบุคคลนั้น พร้อมกับรายงานผลการตรวจวินิจฉัยและ ประเมินอาการเบื้องต้น เพื่อเข้ารับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการโดยละเอียดตามมาตรา 29 และให้นำความในมาตรา 27 วรรคสองและวรรคสามมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

(2) การวินิจฉัยและประเมินอาการโดยละเอียดพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 29 บัญญัติว่า “เมื่อสถานบำบัดรักษารับบุคคลที่พนักงานเจ้าหน้าที่นำส่งตามมาตรา 27 วรรคสาม หรือแพทย์นำส่งตามมาตรา 28 แล้วแต่กรณี ให้คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาตรวจ วินิจฉัยและ ประเมินอาการบุคคลนั้นโดยละเอียดภายในสามสิบวันนับแต่วันที่รับตัวบุคคลนั้นไว้

ในกรณีที่คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาเห็นว่าบุคคลนั้นมีลักษณะตามมาตรา 22 ให้มีคำสั่งอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังต่อไปนี้

(1) ให้บุคคลนั้นต้องเข้ารับการบำบัดรักษาในสถานบำบัดรักษา

(2) ให้บุคคลนั้นต้องรับการบำบัดรักษา ณ สถานที่อื่นนอกจากสถานบำบัดรักษา เมื่อบุคคลนั้นไม่มีภาวะอันตราย ทั้งนี้ จะกำหนดเงื่อนไขใดๆ ที่จำเป็นเกี่ยวกับการบำบัดรักษา ให้บุคคลนั้นหรือผู้รับดูแลบุคคลนั้นต้องปฏิบัติตามด้วยก็ได้

ให้นำความในมาตรา 27 วรรคสอง มาใช้บังคับกับการตรวจวินิจฉัยและประเมินอาการ ตามวรรคหนึ่งโดยอนุโลม

หลักเกณฑ์และวิธีการในการพิจารณาและมีคำสั่งตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามที่ คณะกรรมการกำหนดโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

พระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 35 ถึงมาตรา 39 เป็นบทบัญญัติ ที่กล่าวถึง ผู้ป่วยทางจิตที่กระทำความผิดในทางอาญาโดยให้ศาลหรือพนักงานสอบสวนที่จะดำเนินการตาม ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 14 หรือประมวลกฎหมายอาญามาตรา 48 มาตรา 49 วรรคสอง มาตรา 56 วรรคสอง (4) มาตรา 246 (1) ในการส่งตัวไปยังสถานพยาบาลว่า ต้องปฏิบัติอย่างไร

3.2 การคุ้มครองบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายของต่างประเทศ

3.2.1 ระบบกฎหมายจารีตประเพณี

ระบบกฎหมายจารีตประเพณีเกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ถือว่าคำพิพากษาของศาลเป็น กฎหมาย ในขณะที่รัฐสภาที่มีอำนาจตรากฎหมายใช้บังคับได้เช่นกันซึ่งออกมาในรูป พระราชบัญญัติต่างๆ นอกจากนี้ระบบกฎหมายจารีตประเพณียังปรากฏอยู่ในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา เป็นต้น

3.2.1.1 ประเทศอังกฤษ

1) หลักการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต

การทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต การทำสัญญาคู่สัญญาจะต้องมีเจตนาที่จะเข้าทำสัญญาและจะต้องมีเจตนาผูกพันกันทางกฎหมาย (Intention to Create Legal Relation) การทำนิติกรรมสัญญาจะต้องเกิดจากการแสดงเจตนา คือ ต้องมีการแสดงออกซึ่งความคิดภายในจิตใจของตนโดยอิสระและมุ่งที่จะผูกพันทางกฎหมาย เพื่อจะก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในสิทธิของบุคคล หากไม่มีเจตนาที่จะผูกพันทางกฎหมาย การทำนิติกรรมสัญญานั้นก็ไม่มีผลผูกพัน

หลัก Unconscionable Bargains¹⁰² เกิดขึ้นจากสัญญาที่ไม่เป็นธรรมเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมกันของคู่สัญญา ผู้พิพากษาสูงสุดของอังกฤษ Lord Denning ซึ่งวินิจฉัยคดี Lloyds Bank Ltd v. Bundy ไว้ว่าหลักทั่วไปในการพิจารณาตัดสินคดีนี้ เกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันในอำนาจต่อรองของคู่สัญญา ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของ Unconscionable Bargains

Unconscionable Bargains เป็นหลักกฎหมายเกี่ยวกับการที่คู่สัญญาฝ่ายหนึ่งรู้ว่าคู่สัญญาอีกฝ่ายอยู่ในพฤติการณ์ไม่สามารถจะปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้ (Circumstance of Weakness) แล้วคู่สัญญาฝ่ายที่รู้เช่นนั้นถือโอกาสเข้าทำสัญญากับบุคคลซึ่งตกอยู่ในพฤติการณ์นั้น โดยให้ได้รับผลประโยชน์ตอบแทนในลักษณะที่เสียเปรียบอย่างมาก ลักษณะข้างต้นเป็นเรื่องของความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจเจรจาต่อรอง จุดประสงค์ของหลัก Unconscionable Bargains ก็เพื่อคุ้มครองผู้ที่ย่อแอ (Protection of the Weak) โดยบุคคลนั้นอยู่ในพฤติการณ์ที่ถูกเอาเปรียบได้ง่ายจากคู่สัญญาที่เข้มแข็งกว่า

ผู้พิพากษา Fullagar J กล่าวไว้ในคดี Blomly v. Ryan ว่าพฤติการณ์ที่เกิดขึ้นกับคู่สัญญาแล้วชักจูงใจให้ศาลใช้หลักเพิกถอนสัญญา มีหลากหลายเกินกว่าจะระบุได้หมด ไม่ว่าจะเป็นความขัดสน ความจำเป็น ความเจ็บป่วย อายุ เพศ ความบกพร่องของร่างกายและจิตใจ ความมีเมมา ความไม่รู้หนังสือหรือขาดไว้การศึกษา การขาดคำแนะนำหรือช่วยเหลือหรืออธิบาย ซึ่งสิ่งที่กล่าวมาส่งผลกระทบต่อคู่สัญญาในการถูกเอาเปรียบอย่างมาก¹⁰³

¹⁰² ปัญหาเกี่ยวกับการเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์ที่ไม่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้: ศึกษาเปรียบเทียบกับระบบ Common law (น. 106-107), โดย จักรี อุดลนิตน์, 2546, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹⁰³ Fullagar J: "The circumstances adversely affecting a party, which may induce a court of equity either to refuse its aid or set a transaction aside, are of great variety and can hardly be satisfactorily classified. Among them are poverty or need of any kind, sickness, age, sex, infirmity of body or mind, drunkenness, illiteracy of lack of education, lack of assistance of explanation where assistance or explanation is necessary.

ลักษณะของการเข้าทำสัญญาโดยการหาประโยชน์จากพฤติการณ์เสียเปรียบของคู่กรณี อีกฝ่ายหนึ่ง อธิบายได้ดังนี้

1. การเข้าทำสัญญาโดยเสียเปรียบอย่างมาก (Special disadvantage) ในขณะที่เข้าทำสัญญา เมื่อคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งตกอยู่ในสถานะหรือพฤติการณ์ที่อ่อนแอ (Circumstance of Weakness) ต้องลำบากอย่างมากหรือเสียเปรียบอย่างมาก แนวความคิดที่เป็นนามธรรมเกี่ยวกับความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจต่อรองยังไม่เพียงพอ ความไม่เท่าเทียมกันในสถานะของคู่สัญญาจะเกิดจากปัจจัยพิเศษคือ คู่สัญญาฝ่ายที่อ่อนแอเสียเปรียบอย่างมากที่เข้าผูกพันกับบุคคลที่อยู่ในสถานะที่เหนือกว่า

คดี Fry v. Lane การวินิจฉัยของศาลจะพิจารณาถึงพฤติการณ์ที่อ่อนแอหรือเสียเปรียบ โดยในคดีนี้ความขัดสนและการรู้เท่าไม่ถึงการณ์เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงสถานะและพฤติการณ์ที่เสียเปรียบ อ่อนแอจากการถูกเอาเปรียบจากคู่สัญญาฝ่ายที่เหนือกว่าและต่อมาพฤติการณ์ของความยากจนและไร้การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นองค์ประกอบของหลัก Unconscionable Bargains

2. การกระทำหรือพฤติการณ์ที่มีลักษณะฉ้อฉล (Constructive fraud) หลักความยุติธรรม (Equity) จะแยกแยะระหว่างการกระทำฉ้อฉลอย่างแท้จริง และการตีความของศาลว่าพฤติการณ์ดังกล่าวมีลักษณะฉ้อฉล ศาลจึงต้องสร้างหลักความยุติธรรมขึ้นมาคุ้มครองคู่สัญญาที่อยู่ในพฤติการณ์อ่อนแอ การเข้าทำสัญญาขณะตกอยู่ในพฤติการณ์ที่อ่อนแอนี้ย่อมเป็นเหตุให้ศาลตีความไปได้ว่าคู่กรณีฝ่ายหนึ่งอาศัยพฤติการณ์ดังกล่าวทำการฉ้อฉลทำให้คู่กรณีฝ่ายที่อ่อนแอต้องเสียเปรียบและไม่ได้รับความเป็นธรรม และคู่สัญญาฝ่ายที่อ่อนแอกว่าต้องมีลักษณะที่ตกเป็นเหยื่อเสียเปรียบหรือมีพฤติการณ์ที่ถูกเอาเปรียบหรือการขอมงานต้องเข้าทำสัญญา

3. การขาดคำแนะนำในการเข้าทำสัญญา (Lack of Independent advice) คู่สัญญาฝ่ายที่อยู่ในสถานะที่เหนือกว่าจะต้องหลีกเลี่ยงและไม่ทำให้คู่สัญญาฝ่ายที่อ่อนแอกว่านั้นขาดคำแนะนำที่เพียงพอต่อการตัดสินใจเข้าทำสัญญา

4. เนื้อหาของสัญญามีลักษณะที่ไม่เป็นธรรม องค์ประกอบที่ 1 ถึงที่ 3 ที่กล่าวมาเป็นขั้นตอนหรือกระบวนการก่อนเข้าทำสัญญา ซึ่งจะต้องพิจารณาว่ามีสิ่งผิดปกติเกี่ยวกับการเข้าทำสัญญาหรือไม่ กระบวนการก่อนเข้าทำสัญญาเป็นธรรมหรือไม่ เมื่อพิจารณาแล้วก็จะพิจารณาถึง

The common characteristic seems to be that they have the effect of placing one party at a serious disadvantage vis-a vis the other. It does not appear to be essential in all cases that the party at a disadvantage should suffer loss or detriment by the bargain..."

เนื้อหาของสัญญาที่สร้างขึ้นว่าเสียเปรียบหรือไม่ หากไม่เสียเปรียบศาลก็จะไม่เพิกถอนให้ โดยศาลจะต้องพิจารณาถึงข้อเท็จจริงเพื่อที่จะได้เข้าไปแทรกแซงหรือเพิกถอนสัญญา

5. ความไม่เท่าเทียมกันของอำนาจต่อรอง (Inequality of Bargaining Power) ความเป็นธรรมของกฎหมายจารีตประเพณี ไม่ให้สิทธิแก่ผู้ที่อยู่ในสถานะที่เหนือกว่าจะได้ เอาเปรียบผู้ที่อ่อนแอกว่าในลักษณะ Push the weak to the wall จึงได้นำเอาหลักการหรือหลักกฎหมายต่างๆ ที่มีอยู่ ทั้งที่เป็นระบบจารีตประเพณีและหลักความยุติธรรมมารวมอยู่ภายใต้หลักทั่วไป

เมื่อคู่สัญญาได้เข้าทำสัญญาและสัญญาที่เกิดขึ้นมีลักษณะ Unconscionable Bargains ผลของสัญญาจะเป็นโมฆียะ คู่สัญญาสามารถนำคดีมาฟ้องต่อศาลเพื่อให้เพิกถอนสัญญาที่เข้าลักษณะ Unconscionable Bargains เมื่อศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า เป็นไปตามที่คู่กรณีกล่าวอ้างจริง ศาลก็จะเพิกถอนสัญญาดังกล่าว คู่กรณีจึงกลับคืนสู่สถานะเดิม¹⁰⁴

นอกจากนี้ สัญญานั้นต้องไม่มีวัตถุประสงค์ที่ขัดหรือแย้งกับนโยบายสาธารณะ ไม่เป็นการพ้นวิสัย อีกทั้งคู่สัญญาจะต้องมีความสามารถในการทำสัญญาด้วย จึงจะมีผลทำให้สัญญาใช้บังคับทางกฎหมายได้¹⁰⁵ หากบุคคลใดขาดความสามารถในการทำสัญญา สัญญานั้นจะไม่มีผลผูกพัน ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้เขียนขอกล่าวถึงความสามารถในการทำสัญญาของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญา (Mentally Disordered Persons) เท่านั้น เนื่องจากบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญานั้นรวมถึงบุคคลวิกลจริตด้วย

สัญญาที่ทำโดยบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญามีผลบังคับใช้ได้ เว้นแต่¹⁰⁶

1. บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาไม่สามารถเข้าใจถึงการทำสัญญา และคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความรู้ความสามารถนี้ สัญญาจะมีผลเป็นโมฆียะ

สัญญาที่มีผลเป็นโมฆียะ บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาสามารถเลือกที่จะไม่ทำสัญญาหรือให้สัตยาบันได้

2. ถ้าบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาได้อยู่ภายใต้อำนาจศาลตาม Part VII Management of property and affairs of patients ของ Mental Health Act 1983 เขาจะกำหนดทรัพย์สินด้วยตนเองไม่ได้ หากเขาจะกำหนดทรัพย์สินหรือทำสัญญาใดๆ ขึ้น การกำหนด

¹⁰⁴ ปัญหาเกี่ยวกับการเข้าทำสัญญาในพฤติการณ์ที่ไม่สามารถปกป้องผลประโยชน์ของตนเองได้: ศึกษาเปรียบเทียบกับระบบ Common law (น. 109-115). เล่มเดิม.

¹⁰⁵ การคุ้มครองบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์: ศึกษากรณีบุคคลปัญญาอ่อน (น. 114-116), โดย พรพิมล นิสารัตนพร, 2547, กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

¹⁰⁶ The Law of Contract (p. 517), by Sir Guenter Treitel, 1999.

เกี่ยวกับทรัพย์สินหรือการทำสัญญานั้นจะไม่ผูกพันเขา แต่จะผูกพันต่อเมื่อเป็นไปตามการควบคุมของศาล อย่างไรก็ตามสัญญานี้อาจผูกพันคู่สัญญาอีกฝ่าย¹⁰⁷

นอกจากนี้ ตามมาตรา 3 ของ The Sale of Goods Act 1979¹⁰⁸ ได้กำหนดเกี่ยวกับหลัก Necessaries ไว้ว่า สัญญาที่เกี่ยวกับการขายและส่งมอบสินค้าที่ไม่เกินไปกว่า ความจำเป็นและสมควร เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค การศึกษา เป็นต้น ที่ทำโดยบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตหรือสติปัญญาแล้ว บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตหรือสติปัญญานั้นจะต้องผูกพันตามราคาที่เหมาะสม แต่หากคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่รู้ถึงความสามารถของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตหรือสติปัญญาแล้ว ความรับผิดชอบของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตหรือสติปัญญาจะไม่จำกัดอยู่แค่ราคาที่เหมาะสม เพราะจะต้องเป็นไปตามหลักทั่วไปที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

2) หลักความรับผิดชอบทางละเมิดของบุคคลวิกลจริตและผู้ดูแล

(1) ความรับผิดชอบในทางละเมิดของบุคคลวิกลจริต หลักทั่วไปบุคคลใดๆ ไม่ว่าจะมียุ่ น้อยหรือมาก มีจิตใจที่สมบูรณ์หรือไม่ ต้องรับผิดชอบในทางละเมิดเนื่องจากการกระทำของเขา ก่อให้เกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคลอื่น

ดังนั้นในหลักการบุคคลวิกลจริตต้องรับผิดชอบในทางละเมิด แต่ในกรณีคดีละเมิดในฐานะที่ ต้องมีเจตนาโดยเฉพาะเจาะจง คือ คดีที่มีความมุ่งร้าย คดีการนื้อ โกง คดีใส่ร้าย ทำให้เสียชื่อเสียง คดีฟ้องเท็จ ในคดีละเมิดฐานเหล่านี้มีเจตนามุ่งร้ายเป็นปัจจัยสำคัญของความรับผิดชอบ คดีเหล่านี้บุคคลวิกลจริตมีความสามารถทางจิตใจที่น้อยมากกับการมีเจตนาโดยเฉพาะเจาะจง อันเป็นองค์ประกอบของความรับผิดชอบละเมิด บุคคลวิกลจริตจึงไม่ต้องรับผิดชอบ แต่อย่างไรก็ตามการดื่มสุราก็ทำให้มีเมมาจนถึงขั้นวิกลจริต ไม่เป็นเหตุให้ยกเว้นความรับผิดชอบในทางละเมิด

ประเทศอังกฤษกำหนดให้บุคคลวิกลจริตต้องรับผิดชอบในทางละเมิดในคดี *Morris v. Masden* (1952) 1 All ER 925 ศาลตัดสินลงโทษบุคคลวิกลจริตโดยศาลวางหลักว่า เป็นวัตถุประสงค์

¹⁰⁷ การคุ้มครองบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์: ศึกษากรณีบุคคลปัญญาอ่อน (น. 115). เล่มเดิม.

¹⁰⁸ Section 3 of The sale of Goods Act 1979 provides :

Capacity to buy and sell

(1) Capacity to buy and sell is regulated by the general law concerning capacity to contract and to transfer and acquire property.

(2) Where necessaries are sold and delivered to a minor or to a person who by reason of mental incapacity or drunkenness

(3) In Subsection (2) above “necessaries” means goods suitable to the condition in life of the minor or other person concerned and to his actual requirements at the time of the sale and delivery.

ของศาลแพ่งที่จะชดใช้ค่าเสียหายแก่ผู้ได้รับความเสียหาย มิใช่เป็นการลงโทษจำเลย ในคดีนี้บุคคลวิกลจริตถูกลงโทษเพราะเขาได้เจตนาในการทำร้าย แม้ว่าเขาจะไม่รู้ว่าสิ่งที่เขากำลังทำอยู่เป็นสิ่งที่ผิด การพยายามทำร้ายร่างกายเป็นการกระทำที่เป็นอิสระของจำเลย ด้วยเหตุนี้จำเลยจึงต้องรับผิดชอบ¹⁰⁹

(2) ความรับผิดชอบของผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต

ความรับผิดชอบของผู้ดูแลในกฎหมายระบบจารีประเพณี กรณีบุคคลวิกลจริตที่อยู่ในความคุ้มครองดูแลก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่น ผู้อนุบาลอาจถูกตัดสินให้รับผิดชอบเพื่อการกระทำละเมิดของบุคคลวิกลจริตที่อยู่ในความดูแล เป็นเพราะว่าผู้อนุบาลมีความบกพร่องในการดูแลที่สมเหตุสมผล ตัวอย่างที่เป็นความผิดของผู้ดูแล คดี Home Office v. Dorset Yacht Co., [1970] A.C.1004 (H.L.) ในกฎหมายระบบจารีประเพณี ไม่มีพื้นฐานความรับผิดชอบของ ข้อเสนอพื้นฐานความผิดของผู้อนุบาล แต่ความรับผิดชอบของผู้อนุบาลบุคคลวิกลจริตในกฎหมายระบบจารีประเพณี มีความรับผิดชอบอยู่บนพื้นฐานของการพิสูจน์ความผิด¹¹⁰

3) หลักกฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นและการสมรสของบุคคลวิกลจริต

(1) การหมั้น

การหมั้นหรือสัญญาจะสมรสตามกฎหมายอังกฤษ อยู่ภายใต้หลักกฎหมายในเรื่องสัญญาเหมือนกับสัญญาอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการก่อสัญญา ความสมบูรณ์ของสัญญาหรือผลของสัญญา

สัญญาจะสมรสตามกฎหมายอังกฤษเป็นสัญญาที่ไม่ต้องการแบบ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องทำสัญญาจะสมรสเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร ในทางปฏิบัติมักจะกระทำโดยปากเปล่า หรือแม้แต่โดยพฤติการณ์ก็อาจแสดงให้เห็น โดยปริยายว่ามีสัญญาจะสมรสเกิดขึ้นแล้วได้ เช่น การที่คู่หมั้นมีการกระทำเหมือนดังเช่นการเป็นคู่หมั้นกัน โดยเป็นที่รับรู้กันในหมู่เพื่อนฝูง ก็เป็นการเพียงพอที่จะเกิดสัญญาจะสมรสแล้วแม้ว่าจะไม่มี คำเสนอและคำตอบรับที่ชัดเจนก็ตาม และคู่หมั้นอาจให้คำมั่นว่าจะสมรสในวันที่กำหนดไว้แน่นอน หรือเมื่อมีเหตุการณ์ซึ่งจะเกิดขึ้นได้อย่างแน่นอน หรืออาจจะตกลงบนเงื่อนไขการเกิดของเหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนว่าจะเกิดขึ้นก็ได้

เมื่อสัญญาจะสมรสเกิดขึ้นแล้ว หากคู่หมั้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งผิดสัญญา กล่าวคือไม่ยอมสมรสโดยปราศจากเหตุอันสมควรหรือ ไม่มีข้อต่อสู้ที่จะรับฟังได้ คู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่ง ที่เสียหายสามารถฟ้องให้ฝ่ายที่ผิดสัญญารับผิดชอบได้ แต่การฟ้องคดีผิดสัญญาจะสมรสก่อให้เกิดผลเสียหาย

¹⁰⁹ ความรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของบุคคลวิกลจริตกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น (น. 123). เล่มเดิม.

¹¹⁰ แหล่งเดิม. (น. 125).

ประการ คือ การที่กฎหมายให้สิทธิแก่คู่หมั้นฝ่ายที่ได้รับความเสียหายจากการผิดสัญญาจะสมรสของอีกฝ่ายหนึ่งสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายได้นั้น อาจจะทำให้ฝ่ายที่ถูกฟ้องกลัวว่าตนอาจถูกลงโทษให้รับผิดคดีใช้ค่าเสียหายจำนวนมาก จึงเลือกที่จะสมรสต่างๆ ที่ตนไม่ได้เต็มใจ ชีวิตสมรสจึงดำเนินไปอย่างไม่มั่นคง¹¹¹ อังกฤษจึงได้ออก The Law Reform Act 1970 มาใช้บังคับ ในมาตรา 1 ของกฎหมายดังกล่าวกำหนดว่า “ข้อตกลงระหว่างบุคคลสองคนว่าจะสมรสกันจะไม่มีผลเป็นสัญญาซึ่งก่อให้เกิดสิทธิตามกฎหมายอังกฤษและกฎหมายเวลล์ และห้ามมิให้ฟ้องคดี ผิดสัญญาดังกล่าวในอังกฤษและเวลล์ไม่ว่าจะใช้กฎหมายใดบังคับกับสัญญาจะสมรสนั้น ซึ่งกฎหมายดังกล่าวมีเนื้อหายกเลิกการฟ้องร้องคดีผิดสัญญาจะสมรส¹¹²”

(2) การสมรสของบุคคลวิกลจริต

ตามมาตรา 12 (c) แห่ง The Matrimonial Causes Act, 1973 กำหนดว่า “การสมรสที่ไม่ได้รับความยินยอมที่สมบูรณ์ เนื่องจากถูกข่มขู่ หรือความเข้าใจผิด หรือความวิกลจริตเป็นโมฆียะ¹¹³” การสมรสเป็นสัญญา ถ้าขาดความยินยอมก็จะทำให้การสมรสไม่มีผลสมบูรณ์ ความวิกลจริตเป็นสาเหตุให้ขาดความยินยอมด้วย

แต่เดิมการขาดความยินยอมโดยเฉพาะบุคคลวิกลจริตทำให้การสมรสเป็นโมฆะ (ถ้าการสมรสนั้นมีขึ้นก่อนวันที่ 1 สิงหาคม ค.ศ. 1971) ปัจจุบันกฎหมายอังกฤษบัญญัติให้การสมรสที่ขาดความยินยอม โดยเฉพาะสำหรับบุคคลวิกลจริตมีผลเป็นโมฆียะ¹¹⁴

¹¹¹ คำทดแทนในเรื่องการหมั้น (น. 45-47), โดย จักรพงษ์ จิตภักดี, 2554, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

¹¹² Section 1(1) of The Law Reform Act 1970 provides :

An agreement between two persons to marry one another shall not under the law of England and Wales have effect as a contract giving rise to legal rights and no action shall lie in England and Wales for breach of such an agreement, whatever the law applicable to the agreement.

¹¹³ Section 12(c) of The Matrimonial Causes Act 1973 provides :

A marriage celebrated after 31st July 1971 shall be voidable on the following grounds only, that is to say -

(c) that either party to the marriage did not validly consent to it, whether in consequence of duress, mistake, unsoundness of mind or otherwise.

¹¹⁴ ความเป็นโมฆะของการสมรส (น. 104), โดย สันทัด สะศิริวิช, 2523, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

3.2.1.2 ประเทศสหรัฐอเมริกา

1) หลักการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต

ประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณีเช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ และเนื่องจากกฎหมายสัญญาของประเทศสหรัฐอเมริกามีรากฐาน มาจากหลักกฎหมายสัญญาของประเทศอังกฤษ จึงมีหลักสัญญาใกล้เคียงกับประเทศอังกฤษ เช่น สัญญาต้องประกอบด้วยข้อตกลงทั้ง 2 ฝ่าย มีคำเสนอคำสนองถูกต้องตรงกัน มีการต่อรองที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนหรือค่าตอบแทนระหว่างคู่สัญญา (Consideration) เป็นสัญญาที่ต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชอบด้วยกฎหมาย ไม่ขัดต่อนโยบายสาธารณะ (Legality of object) และคู่สัญญาต้องมีความสามารถในการทำสัญญา (Capacity) ทั้งนี้เพื่อให้ผูกพันเป็นสัญญา คู่สัญญาต้องมีเจตนาที่จะผูกพันทางกฎหมาย (Intention to Create Legal Relations) ด้วย¹¹⁵

สหรัฐอเมริกาไม่มีกฎหมายสัญญาที่จะใช้ครอบคลุมทั่วประเทศ เพราะ แต่ละรัฐมีกฎหมายที่ใช้เฉพาะในรัฐ แต่ก็มี Restatement of contract เป็นแนวทางที่ทำให้หลักกฎหมายในเรื่องสัญญาของสหรัฐอเมริกาคือไปในแนวเดียวกัน

การคุ้มครองบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาของสหรัฐอเมริกาด้านความสามารถในการทำสัญญาของบุคคลที่เป็นคนไร้ความสามารถทางจิตใจ หรือ Mentally incompetent หรือ Mentally impairment

Mentally incompetent คือ บุคคลที่ไม่สามารถเข้าใจถึงลักษณะและผลของสัญญา อาจเกิดจากความบกพร่องทางจิต เช่น โรควิตกกังวล เป็นต้น หรือเกิดจากภาวะปัญญาอ่อน ได้รับบาดเจ็บที่สมอง เกิดจากความชราและสาเหตุอื่นๆ ตามข้อความที่ว่า “The impairment may also be due to some other illness, such as schizophrenia, or to mental retardation, brain injury, senility, or any other cause that renders the person unable to understand the nature and consequences of the contract¹¹⁶” หรือ “Contracts with the mentally incompetent such as the insane, senile, retarded, or...”¹¹⁷ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ศาลจะถือว่าบุคคลใดเป็น Mentally

¹¹⁵ การคุ้มครองบุคคลวิกลจริตในการทำนิติกรรมสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์: ศึกษากรณีบุคคลปัญญาอ่อน (น. 117). เล่มเดิม

¹¹⁶ *Essentials of Business Law for a New Century* (p. 316), Jeffrey F. Beatty, and Susan S. Samuelson, 2003.

¹¹⁷ *Irwin's Business Law : Concepts, Ananalysis, Perspectives* (p. 253), Elliot I. Kloyman, John W. Bagby, and Nan S. Ellis, 1994.

incompetent นั้นพิจารณาจาก “Cognitive Test” ว่าบุคคลนั้นมีความสามารถที่จะเข้าใจลักษณะและผลของสัญญาหรือไม่ ถ้าไม่เข้าใจก็ถือว่าเป็น Mentally incompetent

การคุ้มครองบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาของสหรัฐอเมริกาด้านความสามารถในการทำสัญญาของบุคคลที่เป็นคน ไร้ความสามารถทางจิตใจ มีหลักพิจารณาดังนี้

หากบุคคลซึ่งเป็น Mentally incompetent อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลไปทำสัญญาสัญญานั้นจะมีผลเป็นโมฆะ

หากบุคคลซึ่งเป็น Mentally incompetent ไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลไปทำสัญญา สัญญาที่ทำขึ้นนั้นจะมีผลเป็นโมฆะเท่านั้น เมื่อเข้าทำสัญญาด้วยเหตุผลที่วิกลจริตหรือบกพร่องใน 2 กรณีต่อไปนี้ตามมาตรา 15 แห่ง The Restatement of contract

1. เขาไม่สามารถเข้าใจในลักษณะและผลของสัญญาตามสมควร หรือ
2. เขาไม่สามารถทำสัญญาได้ตามสมควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ถึงสภาพดังกล่าวของเขา¹¹⁸

ดังนั้น บุคคลวิกลจริตทำสัญญา สัญญาที่ทำขึ้นก็เป็นโมฆะหรือถ้าบุคคลวิกลจริตทำสัญญาไปโดยไม่สามารถเข้าใจลักษณะหรือผลของสัญญาตามเหตุผลอันสมควร สัญญาก็เป็นโมฆะได้ หรือกรณีที่บุคคลวิกลจริตไม่สามารถทำสัญญาได้ตามเหตุผลอันสมควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายไม่สุจริตทราบว่าเป็นบุคคลวิกลจริตสัญญานั้นก็เป็นโมฆะอีกเช่นกัน

การให้สัตยาบันของบุคคลที่เป็น Mentally incompetent

บุคคลที่เป็น Mentally incompetent จะให้สัตยาบันในสัญญาที่เป็นโมฆะได้ต่อเมื่อเป็นบุคคลที่มีความสามารถแล้ว หรือเข้าใจในลักษณะหรือผลของสัญญาแล้ว เมื่อให้สัตยาบันแล้วบุคคลดังกล่าวก็ต้องรับผิดชอบตามสัญญา¹¹⁹

¹¹⁸ Section 15 of The Restatement of Contracts provides:

1. A person incurs only voidable contractual duties by entering into a transaction if by reason of mental illness or defect.

a) He is unable to understand in a reasonable manner the nature and consequences of the transaction or

b) He is unable to act in a reasonable manner in relation to the transaction and the other party has reason to know of his condition.

¹¹⁹ การคุ้มครองบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์: ศึกษากรณีบุคคลปัญญาอ่อน (น. 119-120). เล่มเดิม.

2) หลักความรับผิดชอบในทางละเมิดของบุคคลวิกลจริตและผู้ดูแล

หลักความรับผิดชอบในทางละเมิดของบุคคลวิกลจริตและผู้ดูแลในกฎหมาย ระบบจารีตประเพณีของประเทศสหรัฐอเมริกาเหมือนกับกฎหมายของประเทศอังกฤษ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในประเทศสหรัฐอเมริกามีคำตัดสินในกรณีบุคคลวิกลจริตรับผิดชอบเป็นจำนวนมากมีหลายกรณี อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไป มีแนวโน้มเป็นอย่างเดียวกัน คือ มีหลักว่าบุคคลวิกลจริตรับผิดชอบโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของคำตัดสินของศาลอุทธรณ์นิวยอร์ก (The New York Court of Appeals) ในกรณีที่ให้เจ้าของเรือร่วมต้องรับผิดชอบเกี่ยวกับความเสียหาย แม้จะเนื่องจากสถานะของการวิกลจริตของเขาก็ตาม ซึ่งนักกฎหมายจำนวนมากก็เห็นด้วยกับหลักการนี้¹²⁰

3) หลักกฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นและการสมรสของบุคคลวิกลจริต

(1) การหมั้น

กฎหมายจารีตประเพณีของสหรัฐอเมริการับรองว่าการหมั้นเป็นสัญญาอย่างหนึ่งซึ่งเรียกว่า สัญญาจะสมรส เช่นเดียวกับกฎหมายจารีตประเพณีของอังกฤษ สัญญาจะสมรสเกิดขึ้นโดยการทำคำเสนอของคู่สัญญาฝ่ายหนึ่งและอีกฝ่ายหนึ่งสนองรับเช่นเดียวกับสัญญาอื่นๆ และสามารถฟ้องเรียกค่าเสียหายจากกันได้เหมือนสัญญาทั่วไป แต่สัญญาจะสมรสมีความแตกต่างไปจากสัญญาทั่วไปตรงวัตถุประสงค์ของสัญญาจะสมรสแตกต่างไปจากวัตถุประสงค์ของสัญญาอื่นๆ โดยสิ้นเชิง และความสัมพันธ์ที่เกิดจากสัญญาจะสมรสก็แตกต่างจากระบบความสัมพันธ์ ที่สัญญาอื่นๆ ก่อให้เกิดขึ้น

เมื่อสัญญาจะสมรสมีผลผูกพันแล้ว หากคู่หมั้นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิเสธการสมรส โดยไม่มีข้อต่อสู้ ถือว่าคู่หมั้นฝ่ายนั้นเป็นฝ่ายผิดสัญญา ข้อต่อสู้ในคดีผิดสัญญาจะสมรสนั้นอาจจะเป็นข้อต่อสู้ภายใต้หลักกฎหมายสัญญาต่างๆ ไป หรืออาจเป็นข้อต่อสู้ตามลักษณะพิเศษของสัญญาจะสมรสได้ เช่น คู่หมั้นฝ่ายหนึ่งมีความบกพร่องทางกายหรือจิตใจที่ร้ายแรง อีกฝ่ายหนึ่งจะยกเป็นข้อต่อสู้ได้ โดยเป็นเงื่อนไขอยู่ในตัวว่า การที่ชายหญิงจะสมรสกันจะต้อง ไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อชีวิตหรือสุขภาพของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จึงมีหลักทั่วไปว่า สัญญาจะสมรสย่อมอยู่ภายใต้เงื่อนไขโดยปริยายที่ว่า ชายหญิงจะต้องมีสุขภาพที่เอื้ออำนวยต่อการอยู่ร่วมกัน ฉะนั้นสามีภรรยา การปฏิเสธการสมรสย่อมกระทำไม่ได้ หากคู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่งมีความบกพร่องทางสุขภาพซึ่งเป็นการขัดต่อเงื่อนไขดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ความบกพร่องนั้นจะต้องเป็นความเจ็บป่วยที่ร้ายแรง เป็นโรคติดต่อหรือไม่อาจจะรักษาให้หายขาด ไม่ใช่เป็นความเจ็บป่วยเพียงชั่วคราวซึ่งอาจจะรักษาได้

¹²⁰ ความรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของบุคคลวิกลจริตกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น (น. 125). เล่มเดิม.

ค่าเสียหายที่คู่หมั้นฝ่ายหนึ่งอาจเรียกได้จากคู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่งที่ ผิดสัญญาจะสมรสได้ คือ

1. ค่าเสียหายเพื่อชดเชยความเสียหาย เป็นค่าเสียหายที่ให้เพื่อชดเชยความสูญเสียที่ฝ่ายที่ไม่ได้ทำผิดสัญญาได้รับจากการที่อีกฝ่ายหนึ่งไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง
2. ค่าเสียหายอย่างร้ายแรงที่เพิ่มขึ้น ค่าเสียหายชนิดนี้จะมีการกำหนดขึ้นในกรณีที่มีการผิดสัญญาก่อให้เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อบุคคลหรือทรัพย์สิน
3. ค่าเสียหายเชิงลงโทษ หมายถึง ค่าเสียหายที่เพิ่มเติมขึ้นนอกเหนือจากค่าเสียหายที่โจทก์พิสูจน์ได้ และมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการลงโทษผู้กระทำละเมิดที่มีพฤติกรรมน่าตำหนิให้เข็ดหลาบจนไม่หวนกลับมาทำพฤติกรรมเช่นเดิม และยังมีมุ่งป้องปรามมิให้ผู้อื่นมีพฤติกรรมเช่นเดียวกันนี้อีก

การเปลี่ยนแปลงความคิดเกี่ยวกับการฟ้องคดีผิดสัญญาจะสมรสเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยบางมลรัฐได้มีการบัญญัติ Heartbalm Statutes ซึ่งเป็นกฎหมายที่ยกเลิกการฟ้องร้องฐานผิดสัญญาจะสมรสตามกฎหมายจารีตประเพณี เช่น มลรัฐแคลิฟอร์เนีย ฟลอริดา โคโลราโด นิวเจอร์ซีย์ เป็นต้น

เหตุที่ทำให้มลรัฐต่างๆ ในสหรัฐอเมริกาต้องบัญญัติ Heartbalm Statutes มี 3 ประการ คือ

ประการแรก โจทก์ในคดีผิดสัญญาจะสมรสมักได้ค่าเสียหายเป็นจำนวนมาก โดยมีสิทธิเรียกให้ชดใช้ค่าเสียหายได้ทั้งในลักษณะที่เป็นค่าเสียหายในทางสัญญาและละเมิด

ประการที่สอง ฝ่ายชายซึ่งมักจะเป็นจำเลยในคดีผิดสัญญาจะสมรสเกิดความกลัวว่า จะต้องชดใช้ค่าเสียหายจำนวนมาก รวมทั้งกลัวความอื้อฉาวที่จะเกิดตามมา ทำให้หญิงได้อาศัยความกลัวนี้เป็นช่องทางที่จะเรียกเอาเงินจากชายโดยนำคดีมาฟ้องต่อศาลหรือพูดว่า จะฟ้องคดีการฟ้องคดีผิดสัญญาจะสมรสจึงกลายเป็นเครื่องมือในการขู่เอาเงินหรือเป็นทางที่จะบังคับให้มีการสมรสต่างๆ ที่ชายหญิงมิได้เต็มใจ

ประการที่สาม ตามทัศนคติของสังคมทุกวันนี้มองว่า การตกเป็นฝ่ายที่ถูกละเมิดสัญญาจะสมรสมิได้มีความเสียหายถึงขนาดที่สมควรจะได้รับการเยียวยาโดยผ่านศาลอีกต่อไป ศาลและนักกฎหมายได้ตระหนักว่าสัญญาจะสมรสไม่ใช่เรื่องในทางทรัพย์สิน จึงเห็นว่า การหมั้นเป็นช่วงเวลาที่มีความสำคัญต่อเมื่อชายและหญิงจะสามารถตัดสินใจได้ ถ้าตนมีความต้องการที่จะใช้ชีวิตร่วมกับอีกฝ่ายหนึ่งอย่างแท้จริง ในระหว่างนี้จำเป็นจะต้องให้ชายหญิงมีอิสระในการปฏิเสธการสมรสโดยปราศจากการถูกลงโทษใดๆ ทั้งสิ้น

ผลของ Heartbalm Statutes ทำให้การฟ้องคดีเพื่อเรียกค่าเสียหายในคดีผิดสัญญา จะสมรสไม่อาจกระทำได้อีกต่อไป แต่มิได้ตัดสิทธิในเรื่องการเรียกทรัพย์สินที่ให้แก่กัน เนื่องมาจากสัญญาจะสมรสคืน โดยจะเป็นไปตามกฎหมายในเรื่องลามิควรได้¹²¹

(2) การสมรสของบุคคลวิกลจริต

ในสหรัฐอเมริกาแต่ละมลรัฐ มีกฎหมายสมรสใช้สำหรับของตนเอง ฉะนั้นบทบัญญัติ จึงมีต่างๆ กันไป บางรัฐถือว่าบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ บุคคลวิกลจริต สมรสไม่ได้การสมรสจะเป็นโมฆะ แต่บางรัฐถือว่าเป็นโมฆียะ บางรัฐไม่บัญญัติห้ามบุคคล วิกลจริตสมรส แต่บางรัฐก็บัญญัติให้ถือเอาสาเหตุที่ทำให้เกิดการสมรสทั่วไปเป็นโมฆะเป็นสาเหตุของ ความเป็นโมฆะของการสมรส¹²²

มลรัฐเท็กซัส ประมวลกฎหมายครอบครัวของมลรัฐเท็กซัส กำหนดให้การสมรส จะเป็นโมฆะได้ใน 2 กรณี กล่าวคือ

1. การสมรสที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำการสมรสในขณะที่มีคู่สมรส โดยชอบด้วย กฎหมายอยู่แล้ว และการสมรสเดิมนั้นยังไม่สิ้นสุดลงไม่ว่าจะโดยการหย่า หรือ การตายของ คู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง¹²³

แต่อย่างไรก็ดี การสมรสซ้อนที่เป็นโมฆะภายใต้บทบัญญัติมาตรานี้ จะมีผลเป็นการ สมรสที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้เมื่อการสมรสในครั้งก่อนนั้นได้สิ้นสุดลง และภายหลังจากวันที่การสมรส สิ้นสุดลงนั้นคู่สมรสได้อยู่กันด้วยกันในฐานะสามีภริยา และได้แสดงให้เห็นว่าคู่สมรสยัง เป็นสามีภริยากันอยู่¹²⁴ โดยการกลับมามีผลสมบูรณ์ของการสมรสซ้อนในกรณีดังกล่าวจะเกิดขึ้น โดยอัตโนมัติ ภายหลังจากการสมรสในครั้งก่อนได้สิ้นสุดลง¹²⁵

¹²¹ คำทดแทนในเรื่องการหมั้น (น. 48-56). เล่มเดิม.

¹²² ความเป็นโมฆะของการสมรส (น. 103). เล่มเดิม.

¹²³ Section 6.202 of The Texas Family Code provides :

(a) A marriage is void if entered into when either party has an existing marriage to another person that has not been dissolved by legal action or terminated by the death of the other spouse.

¹²⁴ Section 6.202 of The Texas Family Code provides :

(b) The later marriage that is void under this section becomes valid when the prior marriage is dissolved if, after the date of the dissolution, the parties have lived together as husband and wife and represented themselves to others as being married.

¹²⁵ ผลของการสมรสที่เป็นโมฆะ (น. 103), โดย จีวรรณ สุวรรณสุจริต, 2550, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

2. การสมรสกับบุคคลที่มีความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้คือ

บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย หรือลูกชายลูกสาว ไม่ว่าจะความสัมพันธ์ดังกล่าวจะเกิดขึ้นโดยทางสายเลือดหรือโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

พี่น้อง ไม่ว่าจะพี่น้องร่วมบิดาและมารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาเท่านั้นหรือเป็นพี่น้องโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

ลุง ป้า น้า อา ไม่ว่าจะความสัมพันธ์นั้นจะเกิดขึ้นโดยทางสายเลือดหรือโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

หลานชาย หลานสาว ไม่ว่าจะ ลุง ป้า น้า อา จะเป็นพี่น้องร่วมบิดา และมารดาเดียวกันกับบิดาหรือมารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา หรือเป็นพี่น้องกัน โดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม¹²⁶

3.2.2 ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร

3.2.2.1 ประเทศเยอรมัน

1) หลักการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต

ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 104¹²⁷ กำหนดว่า “บุคคลไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา ถ้า

1. เด็กอายุต่ำกว่า 7 ปี
2. บุคคลวิกลจริตที่ไม่สามารถแสดงเจตนาได้อย่างอิสระ เว้นแต่อากรนั้นจะเป็นเพียงชั่วคราว”

¹²⁶ Section 6.201 of The Texas Family Code provides :

A marriage is void if one party to the marriage is related to the other as:

- (1) an ancestor or descendant, by blood or adoption;
- (2) a brother or sister, of the whole or half blood or by adoption;
- (3) a parent's brother or sister, of the whole or half blood or by adoption; or
- (4) a son or daughter of a brother or sister, of the whole or half blood or by adoption.

¹²⁷ Section 104 of German Civil Code 2009 provides :

A person is incapable of contracting if

1. he is not yet seven years old,
2. he is in a state of pathological mental disturbance, which prevents the free exercise of will, unless the state by its nature is a temporary one.

การแสดงเจตนาในทางนิติกรรมตามกฎหมายเยอรมัน

การแสดงเจตนาในทางนิติกรรมมีองค์ประกอบ 2 ประการ คือ

1. เจตนา (Wille) และ
2. การแสดง (Erklaerung)

วิธีแสดงเจตนา ได้แก่

1. การแสดงเจตนาโดยการแสดงออก

การแสดงเจตนาโดยตรง ได้แก่ การกระทำซึ่งไม่มีข้อความอย่างอื่นนอกจากการแสดงเจตนาออกมาอย่างใดอย่างหนึ่ง

การแสดงเจตนาโดยปริยาย คือ โดยการกระทำซึ่งถือเป็นการแสดงเจตนา ได้แก่ การกระทำซึ่งมีความหมายอย่างอื่น แต่การกระทำนั้นเองทำให้เห็นการแสดงเจตนาทางนิติกรรม

2. การนิ่ง การนิ่งจะถือว่าเป็นการแสดงเจตนา คือ การแสดงเจตนาโดยการงดเว้นได้ ก็ต่อเมื่อมีกฎหมายกำหนดไว้ชัดเจนให้ถือว่าการนิ่งเป็นการแสดงเจตนาหรือเจตนาปฏิเสธ ในกรณีผู้ที่นิ่งรู้ว่า การนิ่งของเขาตามหลักความสุจริตต่อกันอาจจะถือว่าเป็นการแสดงเจตนา ด้วยข้อความอันใดอันหนึ่ง ก็ให้ถือว่าเป็นการแสดงเจตนาอันนั้น¹²⁸

การแสดงเจตนาที่ตกเป็น โฆษะ บัญญัติไว้ในมาตรา 105¹²⁹ กำหนดว่า

“1. การแสดงเจตนาที่กระทำโดยบุคคลไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา เป็น โฆษะ

2. ยิ่งไปกว่านั้น การแสดงเจตนาที่เป็น โฆษะต้องทำในขณะที่ไม่รู้สำนึกหรืออยู่ในระหว่างจิตวิกลชั่วคราวด้วย”

2) หลักความรับผิดชอบในทางละเมิดของบุคคลวิกลจริต

ความรับผิดชอบในทางละเมิดของกฎหมายเยอรมันบัญญัติในบรรพ 2 ว่าด้วยหนี้

(1) หลักทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบในทางละเมิด

ความรับผิดชอบในทางละเมิดเพื่อการกระทำของตนเองในประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มีหลักทั่วไปว่าด้วยความรับผิดชอบเพื่อการละเมิด 3 หลัก ทั้งนี้ได้มีบัญญัติอยู่ในมาตราต่างๆ คือ

¹²⁸ กฎหมายว่าด้วยนิติกรรม (น. 283-284). เล่มเดิม.

¹²⁹ Section 105 of German Civil Code 2009 provides :

(1) The declaration of intent of a person incapable of contracting is void.

(2) Also void is a declaration of intent that is made in a state of unconsciousness or temporary mental disturbance.

1. มาตรา 823¹³⁰ กำหนดว่า “บุคคลใดโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ โดยปราศจากสิทธิ ตามกฎหมายทำให้เสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย อนามัย เสรีภาพ ทรัพย์สิน หรือสิทธิอื่นใดของบุคคลอื่น จำต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนสำหรับความเสียหายอันเนื่องมาจากการกระทำนั้น”

2. มาตรา 823 (2) กำหนดว่า “บุคคลใดฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายอัน มุ่งวัตถุประสงค์จะคุ้มครองบุคคลอื่นก็เกิดความรับผิดเช่นเดียวกัน ถ้าตามลักษณะของบทบัญญัติ นั้น การฝ่าฝืนจะเป็นไปได้โดยไม่ต้องอาศัยความผิดในส่วนของผู้กระทำ หน้าที่ในการชดเชย ค่าสินไหมทดแทนจะมีต่อเมื่อมีความผิดที่ถือได้ว่าเป็นของผู้นั้น”

3. มาตรา 826¹³¹ กำหนดว่า “ผู้ใดจงใจก่อความเสียหายแก่ผู้อื่นในลักษณะที่ฝ่าฝืนต่อ ศีลธรรมอันดี จำต้องชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหาย”

หลักความรับผิดเพื่อละเมิดทั่วไปของกฎหมายละเมิดเยอรมันมีแนวคิดความรับผิด เป็นแนวคิดคู่ คือ แนวคิด “Unlawful Act” และ “Fault” บุคคลจะมีความรับผิดในทางละเมิด ต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 2 ประการ¹³² คือ

1. การกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย

การกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย (Unlawful Act) หมายถึง การล่วงล้ำเข้าไปใน ขอบเขตแห่งสิทธิของผู้อื่นโดยไม่มีเอกสิทธิพิเศษที่จะกระทำได้หรือทำเกินกว่าขอบเขตของเอก สิทธิเช่นว่านั้นอันได้แก่ การกระทำความเสียหายแก่สิทธิต่างๆ ที่ระบุไว้ในมาตรา 823 วรรค 1 มาตรา 823 วรรค 2 และมาตรา 826

การกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายอาจเป็นการกระทำ (Act) หรือละเว้นการกระทำ (Omission) ซึ่งจะก่อให้เกิดความรับผิดในทางละเมิดจะมีได้เฉพาะจำเลยมีหน้าที่จะต้องกระทำ

¹³⁰ Section 823 of German Civil Code 2009 provides :

(1) A person who, intentionally or negligently, unlawfully injures the life, body, health, freedom, property or another right of another person is liable to make compensation to the other party for the damage arising from this.

(2) The same duty is held by a person who commits a breach of a statute that is intended to protect another person. If, according to the contents of the statute, it may also be breached without fault, then liability to compensation only exists in the case of fault.

¹³¹ Section 826 of German Civil Code 2009 provides :

A person who, in a manner contrary to public policy, intentionally inflicts damage on another person is liable to the other person to make compensation for the damage.

¹³² ความรับผิดในการกระทำละเมิดของคนวิกลจริตกับแนวคิดเรื่องความรับผิดเพื่อการกระทำของ บุคคลอื่น (น. 100). เล่มเดิม.

หน้าที่จะต้องกระทำอาจเกิดจากสัญญาหรือเกิดจากฐานะทางข้อเท็จจริง (Factual Position) ซึ่งจำเลยได้ก่อให้เกิดขึ้นก็ได้¹³³

ในการพิจารณาการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมาย (Unlawful Act) ใช้การพิจารณาในแง่ภาวะวิสัย (Objectively Unlawful)

2. ความนำตำหนิ

ความนำตำหนิ (Culpability or fault) หมายถึง การจงใจหรือประมาทเลินเล่อใช้ความระมัดระวังในระดับบุคคลผู้มีความรอบคอบและระมัดระวังจะพึงใช้ ในสังคมหรือระดับผู้มีวิชาชีพพิเศษในกรณีที่ถูกกระทำเป็นผู้มีวิชาชีพ กรณีการกระทำโดยจงใจ ในกฎหมายละเมิดเยอรมัน หมายถึงเป็นการกระทำหรือละเว้นการกระทำอันก่อให้เกิดความเสียหายถ้าได้กระทำโดยรู้สำนึกถึงผลเสียหาย¹³⁴

(2) บุคคลที่กฎหมายแพ่งเยอรมันกำหนดไว้ไม่ต้องรับผิดชอบทางละเมิด

กฎหมายแพ่งเยอรมันลักษณะละเมิด กำหนดให้ผู้ที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นโดยปราศจากจิตได้สำนึกหรือโดยปราศจากการควบคุมของเจตนาอันเนื่องมาจากการเจ็บป่วยทางจิตไม่ต้องรับผิดชอบในทางละเมิด

มาตรา 827¹³⁵ กำหนดว่า “บุคคลซึ่งก่อความเสียหายให้แก่บุคคลอื่นอยู่ในสภาพที่ปราศจากความรู้สึกหรือจิตฟั่นเฟือน ทำให้ผู้นั้นไม่อาจตัดสินใจได้โดยอิสระ ย่อมไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหาย แต่ถ้าหากคนได้ก่อสภาวะการเช่นว่านั้นขึ้นชั่วคราว โดยดื่มสุราหรือปัจจัยอื่นทำนองเดียวกัน ก็จำเป็นต้องรับผิดชอบในความเสียหายใดๆ ที่ตนได้ก่อขึ้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ในภาวะเช่นนั้น ในพฤติการณ์ซึ่งความประมาทเลินเล่อที่อาจโทษเอาแก่ตนได้ แต่ถ้าสภาวะการเช่นนี้ได้เกิดขึ้นโดยมิใช่ความผิดของตนก็ไม่ต้องรับผิดชอบ”

บุคคลวิกลจริตเมื่อได้ทำความเสียหายแก่บุคคลอื่น บุคคลที่กฎหมายกำหนดหรือโดยสัญญาที่ต้องดูแล ได้แก่ บิดามารดา ครู พยาบาล หมอ และบุคคลอื่นใด บุคคลเหล่านี้จะต้องรับผิดชอบ

¹³³ คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิดและหลักกฎหมายละเมิด เรื่องข้อสันนิษฐานความผิดทางกฎหมาย (น. 5), โดย ไพจิตร บุญญพันธุ์ ข, 2533, กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.

¹³⁴ แหล่งเดิม. (น. 36).

¹³⁵ Section 827 of German Civil Code 2009 provides :

A person who does damage to another in a condition of unconsciousness, or in a condition of morbid disturbance of the mental activity, incompatible with a free determination of the will, is not responsible for the damage. If he had brought himself into a temporary condition of this kind by spirituous liquors or similar condition in the same manner as if negligence were imputable to him; the responsible does not arise if he has been brought into this condition without fault.

ในความเสียหายที่เกิดขึ้น เว้นแต่เขาจะพิสูจน์ว่าได้ปฏิบัติหน้าที่ดีแล้วหรือความเสียหายเกิดขึ้น แม้ว่าเขาจะปฏิบัติหน้าที่ดีแล้วก็ตาม¹³⁶ เมื่อผู้เสียหายไม่สามารถได้รับ การชดใช้ค่าเสียหายได้จาก ผู้มีหน้าที่ดูแล กฎหมายกำหนดให้บุคคลซึ่งก่อความเสียหายให้แก่บุคคลอื่นอยู่ในสภาพที่ปราศจาก ความรู้สึกหรือจิตฟั่นเฟือนชดใช้ค่าเสียหาย¹³⁷ การที่กฎหมายให้ ผู้ที่ไม่ต้องรับผิดชอบเพื่อละเมิดต้อง ชดใช้ค่าเสียหายก็เพื่อความยุติธรรม ซึ่งประเทศเยอรมนีได้ สร้างหลักแห่งความยุติธรรมเพื่อใช้ใน กรณีนี้และต่อมาได้แพร่หลายไปสู่ประเทศอื่นๆ

แนวคิดพื้นฐานความรับผิดชอบที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการพิจารณาตามหลักแห่ง ความยุติธรรมนี้เกิดจากการขับเคลื่อนของกฎหมายธรรมชาติ (The Natural Law) ในแนวคิดนี้ว่า บุคคลวิกลจริตบกพร่องไปจากความน่าคำหาญ ดังนั้นจึงไม่ควรที่จะต้องรับผิดชอบในทางละเมิด แต่ก็มี แนวคิดว่าผู้ที่ได้รับความเสียหายไม่สมควรที่จะแบกรับความเสียหายอันเนื่องมาจากบุคคลวิกลจริต ที่ก่อให้เกิดขึ้น ดังนั้น จึงได้มีแนวคิดความรับผิดชอบแห่งความยุติธรรมขึ้นมา ซึ่ง นักนิติศาสตร์ ชาวเยอรมันเห็นว่าเป็นหลักที่เทียบเคียงกับหลักการของความผิด และหลักความ รับผิดชอบเด็ดขาด (Strict Liability) ซึ่งปรากฏเริ่มแรกในกฎหมายปรัสเซีย ออสเตรียน และกฎหมายสวิส ซึ่งได้ บัญญัติไว้เป็นการเฉพาะในกรณีเกี่ยวกับความรับผิดชอบในทางละเมิดของผู้เยาว์และบุคคลวิกลจริต

(3) ความรับผิดชอบของผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต

ในกฎหมายละเมิดเยอรมันได้กำหนดความรับผิดชอบของบิดามารดาหรือบุคคลอื่นที่ดูแล ผู้มีสภาพกายหรือจิตบกพร่องซึ่งผู้ที่มีหน้าที่ดูแลมีความรับผิดชอบในมาตรา 832¹³⁸ กำหนดว่า “(1) ผู้ซึ่ง

¹³⁶ ความรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของบุคคลวิกลจริตกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบเพื่อการกระทำของ บุคคลอื่น (น. 103). เล่มเดิม.

¹³⁷ Section 829 of German Civil Code 2009 provides :

A person who, for reasons cited in sections 827 and 828, is not responsible for damage he caused in the instances specified in sections 823 to 826 must nonetheless make compensation for the damage, unless damage compensation can be obtained from a third party with a duty of supervision, to the extent that in the circumstances, including without limitation the circumstances of the parties involved, equity requires indemnification and he is not deprived of the resources needed for reasonable maintenance and to discharge his statutory maintenance duties.

¹³⁸ Section 832 of German Civil Code 2009 provides :

(1) A person who is obliged by operation of law to supervise a person who requires supervision because he is a minor or because of his mental or physical condition is liable to make compensation for the damage that this person unlawfully causes to a third party. Liability in damages does not apply if he fulfils the

มีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องดูแลบุคคลซึ่งต้องการความช่วยเหลือ เนื่องจากเป็นผู้เยาว์ หรือสภาวะแห่งจิตหรือร่างกาย จำต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายซึ่งบุคคลดังกล่าวได้ก่อให้เกิดขึ้น โดยมีขอบด้วยกฎหมายแก่บุคคลภายนอก ความรับผิดชอบค่าใช้จ่ายจะไม่เกิดขึ้นถ้าผู้ดูแลได้ปฏิบัติหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือโดยครบถ้วน หรือถ้าหากความเสียหายนั้นย่อมจะเกิดขึ้นได้แม้ว่าเขาจะได้รับการดูแลอย่างถูกต้องแล้วก็ตาม (2) ผู้ซึ่งทำสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือเช่นว่านี้ต้องรับผิดชอบเหมือนกัน” บุคคลผู้ดูแลบุคคลต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่บุคคลภายใต้การดูแล ได้ก่อให้เกิดขึ้น ผู้เสียหายสามารถฟ้องผู้ดูแลให้รับผิดชอบได้โดยผู้เสียหายไม่มีภาระพิสูจน์ ผู้ดูแลจะหลุดพ้นจากความรับผิดชอบได้ต่อเมื่อได้ปฏิบัติหน้าที่ในการดูแลโดยครบถ้วน หรือความเสียหายนั้นย่อมจะเกิดขึ้นได้แม้เขาจะได้รับการดูแลอย่างถูกต้องแล้วก็ตาม ความรับผิดชอบของผู้ดูแลจึงตั้งอยู่ บนพื้นฐานของข้อสันนิษฐานความผิด

การที่กฎหมายสันนิษฐานว่าบิดามารดาที่งดเว้นกระทำ (Omission) ที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติที่กำหนดหน้าที่ที่ต้องกระทำ เป็นการงดเว้นกระทำโดยไม่ชอบด้วยกฎหมาย นอกจากบิดามารดาแล้วบุคคลอื่นๆ เป็นต้นว่าผู้อนุบาล (Guardian) ผู้จัดการทรัพย์สิน (Trustee) ก็เป็นบุคคลที่กฎหมายกำหนดหน้าที่ดูแลเช่นกัน เกี่ยวกับหน้าที่ดูแล อาจตกลงกันโดยชัดแจ้งหรืออาจตกลงกันโดยปริยายกรณีเป็นผู้มีหน้าที่ดูแลโดยสัญญา ตัวอย่างเช่น การจัดการของบ้านพักชั่วคราว (Boarding Houses) สถานพักฟื้น (Sanitaria) หรือสถานพยาบาล (Nurses) อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีการดูแลตามความเป็นจริงอาจไม่เพียงพอที่จะกำหนดความรับผิดชอบได้ ดังนั้นในกรณีเช่นนี้อาจปรับใช้เข้าตามบทบัญญัติละเมิดทั่วไป

ส่วนการกระทำของบุคคลวิกลจริต ที่จะทำให้บิดามารดา ผู้อนุบาล หรือผู้ดูแลอื่นๆ รับผิดชอบจะพิจารณาการกระทำของบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าเป็นความรับผิดชอบด้วยตนเอง ในเวลาเมื่อก่อให้เกิดความเสียหายโดยมิชอบด้วยกฎหมายเกิดขึ้น บิดามารดา ผู้อนุบาลหรือบุคคลอื่นๆ ที่มีหน้าที่ดูแลจะถูกกฎหมายสันนิษฐานว่าได้ล้มเหลวอย่างน่าตำหนิ ในหน้าที่ของตนในการดูแล และจะต้องรับผิดชอบแก่ผู้เสียหาย อาจรับผิดชอบเพียงลำพังหรือร่วมรับผิดชอบกับผู้กระทำละเมิด ในกรณีที่บิดามารดา ผู้อนุบาลหรือผู้ดูแลอื่นๆ สามารถหักล้างข้อสันนิษฐานได้ย่อมปลดเปลื้องความรับผิดชอบของเขาเอง แต่กรณีที่ผู้กระทำละเมิดไม่มีความสามารถใดๆ เกี่ยวกับความผิดทำให้ไม่ต้องรับผิดชอบเป็นการเฉพาะบุคคล ผู้เสียหายย่อมไม่ได้รับค่าใช้จ่ายเสียหายใดๆ ในการแก้ปัญหานี้

requirements of his duty to supervise or if the damage would likewise have been caused in the case of proper conduct of supervision.

(2) The same responsibility applies to any person who assumes the task of supervision by contract.

กฎหมายเยอรมันจึงได้สร้างหลักแห่งความยุติธรรมขึ้นมาโดยกำหนดคดีใช้ค่าเสียหายอย่างยุติธรรม¹³⁹

3) หลักกฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นและการสมรสของบุคคลวิกลจริต

(1) การหมั้น

สัญญาหมั้นตามกฎหมายเยอรมันเป็นสัญญาที่ไม่มีแบบ การให้คำมั่นอย่างจริงจังว่าจะแต่งงานกันเป็นการหมั้นตามกฎหมายแล้ว การให้แหวนหมั้นกันก็ดี การประกาศโดยเปิดเผยก็ดี มิได้เป็นสาระสำคัญในการเกิดขึ้นของสัญญาหมั้น ทั้งนี้สัญญาหมั้นเป็นเรื่อง ส่วนบุคคลอย่างยิ่งชายและหญิงคู่หมั้นจึงต้องทำสัญญาด้วยตนเอง โดยมีเจตนาที่จะต้องเป็นไปตามหลักกฎหมายในเรื่องความสามารถของบุคคลและความสมบูรณ์ของการแสดงเจตนา¹⁴⁰

เมื่อการหมั้นเกิดขึ้นแล้ว ผลของการหมั้นทำให้ไม่อาจฟ้องบังคับให้อีกฝ่ายหนึ่งสมรสได้ และข้อสัญญาให้ชำระเบี้ยปรับแก้กันในกรณีที่ไม่มีสมรส ข้อสัญญานั้นเป็นโมฆะ¹⁴¹

มาตรา 1298¹⁴² กำหนดว่า “คู่หมั้นฝ่ายที่บอกเลิก หรือถอนการหมั้น โดยปราศจากเหตุสำคัญ จะต้องรับผิดชอบใช้ค่าทดแทนให้แก่คู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่ง บิดามารดาหรือผู้กระทำการในฐานะเช่นบิดามารดาของคู่หมั้นอีกฝ่ายหนึ่ง เพื่อทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้นจากค่าใช้จ่ายหรือการตกเป็นหนี้ด้วยการคาดหมายว่าจะสมรส หรือทดแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น จากการกระทำ

¹³⁹ ความรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของคนวิกลจริตกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น (น. 106-107). เล่มเดิม.

¹⁴⁰ ค่าทดแทนในเรื่องการหมั้น (น. 56). เล่มเดิม.

¹⁴¹ Section 1297 of German Civil Code 2009 provides :

- (1) No action for the entering into of a marriage may be based on an engagement.
- (2) The promise to pay a penalty for the eventuality that the marriage is not entered into is void.

¹⁴² Section 1298 of German Civil Code 2009 provides :

(1) If an engaged person revokes the engagement, he must reimburse the other engaged person and the parents of the other engaged person, and also third parties who acted in place of the parents, for the damage arising from the fact that in expectation of the marriage they incurred outlays or liabilities. He must also compensate the other engaged person for the damage suffered by the latter because in expectation of the marriage he has taken other measures affecting his property or his earnings.

(2) The damage is to be compensated for only to the extent that the outlays, the entering into the obligations and the other measures were reasonable in the circumstances.

- (3) The duty to compensate does not arise if there is a compelling reason for the revocation.

ซึ่งมีผลกระทบต่อทรัพย์สินหรือทางทำมาหาได้ด้วยการคาดหมายว่าจะสมรส โดยความเสียหายที่จะได้รับการชดใช้จำกัดเฉพาะการใช้จ่าย การตกเป็นหนี้ หรือการกระทำที่สมควรแก่พฤติการณ์”

การใช้จ่ายหรือตกเป็นหนี้ที่สามารถเรียกจากกันได้ เช่น การจัดซื้อเครื่องเรือนต่างๆ การจองตั๋วเพื่อเดินทางไปฮันนีมูน การใช้จ่ายในการจัดเลี้ยงเพื่อฉลองสมรส การเช่าบ้านที่จะอาศัยอยู่ด้วยกัน ส่วนการกระทำที่มีผลกระทบต่อทรัพย์สินหรืออาชีพ เช่น การออกจากงาน การขายทรัพย์สินที่มีค่า การเลิกกิจการ

หน้าที่ชดใช้ค่าทดแทนจากการใช้สิทธิบอกเลิกสัญญาหมั้นข้างต้นจะ ไม่เกิดขึ้นหากว่าเหตุสำคัญในการบอกเลิกการหมั้นได้เกิดขึ้นแล้ว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่า หน้าที่ชดใช้ค่าทดแทนของกลุ่มฝ่ายหนึ่งจะเกิดขึ้นต่อเมื่อกลุ่มฝ่ายนั้นได้บอกเลิกการหมั้นต่างๆ ที่มีได้มีเหตุสำคัญเกิดขึ้น (การผิดสัญญาหมั้นนั่นเอง)¹⁴³

การเรียกร้องค่าทดแทนอีกกรณีหนึ่ง คือ หากกลุ่มฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นสาเหตุให้กลุ่มฝ่ายหนึ่งต้องบอกเลิกการหมั้นด้วยความผิดของตน และความผิดนั้นเป็นเหตุสำคัญในการบอกเลิกการหมั้น กลุ่มฝ่ายที่เป็นสาเหตุให้อีกฝ่ายบอกเลิกการหมั้นจะต้อง รับผิดชอบชดใช้ค่าทดแทนความเสียหายต่างๆ เช่นเดียวกับกรณีการบอกเลิกการหมั้นโดยปราศจาก เหตุสำคัญ¹⁴⁴

นอกจากนี้กฎหมายเยอรมันได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการคืนของหมั้นว่า หากการสมรสไม่เกิดขึ้น กลุ่มฝ่ายแต่ละฝ่ายมีสิทธิเรียกให้อีกฝ่ายคืนทรัพย์สินที่ตนได้ให้ไว้เพื่อเป็นของขวัญหรือสัญลักษณ์แห่งการหมั้นได้ ทั้งนี้ให้เป็นไปภายใต้บทบัญญัติว่าด้วยลาภมิควรได้ ในกรณีที่การหมั้นได้สิ้นสุดลงเพราะความตายของกลุ่มฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้สันนิษฐานว่าสิทธิ ที่จะให้เรียกทรัพย์สินคืนนั้นระงับสิ้นไป¹⁴⁵

¹⁴³ ค่าทดแทนในเรื่องการหมั้น (น. 57). เล่มเดิม.

¹⁴⁴ Section 1299 of German Civil Code 2009 provides :

If one engaged person causes the other to revoke by reason of the fault of the former, and this fault is a compelling reason for the revocation, then under section 1298 (1) and (2) he is obliged to pay damages.

¹⁴⁵ Section 1301 of German Civil Code 2009 provides :

If the marriage does not take place, each engaged person may require the other to return what the former gave as a present or as a sign of the engagement, under the provisions on the return of unjust enrichment. In case of doubt it should be assumed that the claim for return is to be excluded if the engagement ends as a result of the death of one of the engaged persons.

(2) การสมรส

ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมัน มาตรา 1304 กำหนดว่า “บุคคลซึ่งไม่มีความสามารถในการทำสัญญาไม่อาจทำการสมรส¹⁴⁶” การสมรสอาจจะเป็น โฆษณาถ้าขัดต่อบทบัญญัติของ มาตรา 1304¹⁴⁷

แต่การสมรสที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตรา 1304 ได้รับยกเว้นถ้าคู่สมรส ที่เป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการทำสัญญาได้กลับคืนสภาพจิตปกติประสงค์จะให้การสมรสนั้นดำรงสถานะอยู่ต่อไป (ให้สัตยาบัน)

การให้สัตยาบันของบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการทำสัญญา อยู่ภายใต้ความเห็นชอบของผู้แทนทางกฎหมาย (ผู้แทนโดยชอบธรรม)¹⁴⁸

3.2.2.2 ประเทศญี่ปุ่น

1) หลักการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต

ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 7 กำหนดว่า บุคคลใดที่ไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรม เนื่องจากมีความผิดปกติทางจิต ศาลครอบครัวของประเทศญี่ปุ่น มีอำนาจที่จะแต่งตั้งให้บุคคลนั้นๆมีผู้อนุบาล และเป็นคนไร้ความสามารถได้ ก็ต่อเมื่อมีคำร้องขอของกลุ่มสมรส ญาติ ผู้ปกครอง ผู้พิทักษ์หรืออัยการ¹⁴⁹

¹⁴⁶ Section 1304 of German Civil Code 2009 provides :

A person who is incapable of contracting may not enter into a marriage.

¹⁴⁷ Section 1314(1) of German Civil Code 2009 provides :

(1) A marriage may be annulled if it was entered into contrary to the provisions of sections 1303, 1304, 1306, 1307 and 1311.

¹⁴⁸ Section 1315(1) no.2 of German Civil Code 2009 provides :

(1) An annulment of the marriage is excluded

2. in the case of a breach of section 1304, if the spouse, after the incapacity to contract ends, has indicated that he intends to continue the marriage (confirmation);

The confirmation of a person incapable of contracting is ineffective. The confirmation of a minor, in the case of a breach of section 1304 and in the case of section 1314 (2) no. 1, is subject to the approval of his legal representative; if the legal representative refuses the approval without weighty reasons, the family court may, on the application of the minor, substitute the approval.

¹⁴⁹ Section 7 of Japanese Civil Code 2006 provides :

With respect to any person who constantly lacks the capacity to discern right and wrong due to mental disability, the family court may order the commencement of guardianship at the request of the person in question limitation of question, his/her spouse , any relative within the fourth degree of kinship, the guardian of

โดยบุคคลที่ถูกแต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแลของคนที่ไร้ความสามารถ อาจจะเป็นผู้ปกครอง หรือบุคคลที่เคยดูแลคนไร้ความสามารถ(ในหอผู้ป่วย)¹⁵⁰

นิติกรรมใดๆถ้ากระทำโดยคนไร้ความสามารถ นิติกรรมนั้นจำต้องยกเลิกไป เว้นแต่จะ เป็นการทำนิติกรรมเพื่อการดำรงชีวิตของตนเอง เช่น การซื้ออาหาร ซื้อของใช้ ในชีวิตประจำวัน¹⁵¹

2) หลักความรับผิดชอบทางละเมิดของบุคคลวิกลจริตและผู้ดูแล

(1) หลักความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตภายใต้หลักละเมิดทั่วไป

ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 709 กำหนดว่า ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ละเมิดสิทธิของผู้อื่น จำต้องทำการทดแทนเพื่อความเสียหายอันเกิดจากการนั้น¹⁵² ซึ่งมีองค์ประกอบ 4 ประการ ดังต่อไปนี้¹⁵³

1. ผู้กระทำละเมิดจะต้องมี “ความคิด” การกระทำไม่ว่าโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ คำว่า “จงใจ” หมายถึง ความรู้ข้อเท็จจริงของการกระทำอันก่อ การละเมิด และคำว่า “ประมาทเลินเล่อ” หมายถึงการไม่รู้ข้อเท็จจริงเพราะปราศจากความระมัดระวัง แต่ควรรู้

2. การกระทำนั้นไม่ชอบด้วยกฎหมาย

3. ต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำละเมิดกับความเสียหาย

4. มีความเสียหายเกิดขึ้น

ส่วนเรื่องความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริตหรือจิตบกพร่อง ตามประมวลกฎหมายแพ่ง ญี่ปุ่น มาตรา 713 กำหนดว่า ผู้ใดทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น หากทำไปในขณะวิกลจริต

a minor, the supervisor of the guardian of a minor, the curator, the supervisor of the curator, the assistant, the supervisor of the assistant, or a public prosecutor.

¹⁵⁰ Section 8 of Japanese Civil Code 2006 provides :

A person who has become subject to the ruling of commencement of guardianship shall be an adult ward, and a guardian of an adult shall be appointed for him/her.

¹⁵¹ Section 9 of Japanese Civil Code 2006 provides :

A juristic act performed by an adult ward be rescinded; provided, however, that, this shall not apply to any act relating to daily life, such as the purchase of daily household items.

¹⁵² Section 709 of Japanese Civil Code 2006 provides :

A person who has intentionally or negligently infringed any right of others, or legally protect interest of others, shall be liable to compensate any damages resulting in consequence.

¹⁵³ ความรับผิดในการกระทำละเมิดของคนวิกลจริตกับแนวคิดเรื่องความรับผิดเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น (น. 111). เล่มเดิม.

ผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชอบใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น เว้นแต่ผู้นั้นได้กระทำให้ตนเองวิกลจริตขึ้นชั่วคราว ไม่ว่าจะได้กระทำโดยเจตนาหรือโดยความประมาทเลินเล่อของตนเอง¹⁵⁴

(2) หลักความรับผิดชอบของผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต

กฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 714 (1) กำหนดว่า ผู้ใดมีหน้าที่ตามกฎหมายที่จะต้องดูแลผู้ไร้ความสามารถ และซึ่งผู้ไร้ความสามารถนั้นไม่ต้องรับผิดชอบตามบทบัญญัติในสองมาตราก่อนนี้ จำต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายซึ่ง ผู้ไร้ความสามารถได้ก่อขึ้นแก่บุคคลภายนอกแต่บทบัญญัตินี้ย่อมไม่ใช้บังคับถ้าผู้ซึ่งมีหน้าที่ดูแลนั้นมีได้ละเลยต่อหน้าที่ของตน¹⁵⁵

ความรับผิดชอบของผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตนี้ บัญญัติเกี่ยวกับความ รับผิดชอบของบุคคลผู้ซึ่งมีหน้าที่ตามกฎหมายในการดูแลคนวิกลจริต ที่ต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อความเสียหายที่ก่อให้เกิดขึ้นจากการกระทำโดยมิชอบด้วยกฎหมายของบุคคลวิกลจริต ในกรณีที่บุคคลวิกลจริตไม่ต้องรับผิดชอบเพื่อการกระทำของเขาตามบทบัญญัติมาตรา 713 บุคคลที่มีหน้าที่ตามกฎหมายที่ต้องควบคุมเป็นต้นว่าบิดาหรือมารดาหรือบุคคลอื่นที่ดูแลต้องรับผิดชอบเพื่อความเสียหาย ที่ก่อให้เกิดขึ้นโดยคนวิกลจริตไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายนั้นต่อบุคคลอื่น

แต่ถ้าความเสียหายได้ก่อให้เกิดขึ้นโดยผู้ที่ไม่ต้องรับผิดชอบนั้น ในข้อเท็จจริงไม่ว่าผู้มีหน้าที่ดูแลจะดูแลเอาใจใส่ที่สมควร และไม่ได้ประมาทเลินเล่อในหน้าที่ของการดูแล ผู้ดูแลย่อมเป็นอิสระไปจากความตำหนิตามที่เขาได้กระทำโดยสุจริตและ โดยปราศจากความผิด ในกรณีนี้

¹⁵⁴ Section 713 of Japanese Civil Code 2006 provides :

A person who has, while in a state of mental unsoundness, caused damage to another is not liable in compensation for damages; however, this shall not apply, if he has brought upon himself a temporary mental unsoundness either intentionally or by his own negligence.

¹⁵⁵ Section 714 (1) of Japanese Civil Code 2006 provides :

In cases where a person without capacity to assume liability is not accordance with the provisions of the preceding two articles, the person with the legal obligation to supervise the person without capacity to assume liability shall be liable to compensate for damages that the person without capacity to assume liability has inflicted on a third party; provided, however, that this shall not apply if the person who has the obligation to supervise did not fail to perform his/her obligation or if damages could not have been avoided even if he/she not failed to perform his/her obligation.

เขาไม่มีความรับผิดชอบ แต่หน้าที่ในการที่ไม่ได้ละเว้นในการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดูแลจะต้องพิสูจน์โดยผู้ดูแลและศาลเป็นผู้ตัดสิน¹⁵⁶

3) หลักกฎหมายเกี่ยวกับการสมรสของบุคคลวิกลจริต

ประมวลกฎหมายแพ่งญี่ปุ่น มาตรา 738 กำหนดว่า บุคคลที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้อนุบาลในการที่จะสมรส¹⁵⁷

จากบทบัญญัติดังกล่าว ให้คนไร้ความสามารถสมรสได้โดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้อนุบาลเช่นนี้ แสดงว่าคนไร้ความสามารถตามกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นสามารถ ทำการสมรสได้ เช่นเดียวกับคนธรรมดา ซึ่งนับว่าเป็นกฎหมายที่ให้เสรีภาพแก่คนไร้ความสามารถมากกว่าระบบกฎหมายของชาติอื่นๆ มาก ก้าวหน้าถึงขั้นที่ขอมให้การฝ่าฝืนเงื่อนไขนี้มีผล เพียงทำให้การสมรสเป็นโมฆียะเท่านั้น คือ เมื่อหายวิกลจริตแล้วคู่สมรสฝ่ายนั้นสามารถสืดยับันการสมรสนั้นให้มีผลสมบูรณ์ต่อไปได้¹⁵⁸

¹⁵⁶ ความรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของคนวิกลจริตกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น (น. 116-117). เล่มเดิม.

¹⁵⁷ Section 738 of Japanese Civil Code 2006 provides :

An adult ward does not require the consent of his/her guardian of adult to marry.

¹⁵⁸ ความเป็นโมฆะของการสมรส (น. 106). เล่มเดิม.

บทที่ 4

วิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต

ในประเทศไทย แม้จะได้มีการตรากฎหมายเพื่อให้การคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ในด้านสิทธิ เสรีภาพ และการกระทำ ซึ่งเป็นบทกฎหมายที่สอดคล้องอยู่ในกฎหมายฉบับต่างๆ เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ประมวลกฎหมายอาญา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา และพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นกฎหมายที่บัญญัติขึ้นสำหรับผู้ป่วยทางจิต โดยเฉพาะ แต่ยังคงมีปัญหาหลายประการที่ทำให้ไม่อาจบรรลุตามวัตถุประสงค์ในการบัญญัติกฎหมายเพื่อคุ้มครองบุคคลวิกลจริตได้อย่างสมบูรณ์ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยมและความหมายของบุคคลวิกลจริต การทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต การหมั้นและการสมรสของบุคคลวิกลจริต การคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริต ตลอดจนบทบังคับของผู้มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริต ทั้งนี้พบว่ามีปัญหาทั้งในทางปฏิบัติงาน การบังคับใช้กฎหมาย และการไม่มีกฎหมายที่บังคับใช้อย่างครอบคลุม ซึ่งจะได้กล่าวถึงปัญหาดังนี้

4.1 ปัญหาค่านิยมและความหมายของบุคคลวิกลจริต

คำว่า “บุคคลวิกลจริต” มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตผู้ใด ถ้าคู่สมรสที่ดี ผู้บุพการี กล่าวคือ บิดา มารดา ปู่ย่า ตายาย ทวดก็ดี ผู้สืบสันดานกล่าวคือ ลูก หลาน เหลน ลื้อก็ดี ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ก็ดี ผู้ซึ่งปกครองดูแล บุคคลนั้นอยู่ก็ดี หรือพนักงานอัยการก็ดี ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็น คนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถก็ได้” ซึ่งคำว่าบุคคลวิกลจริตมิได้มีนิยามความหมายไว้ ในปัญหานี้ผู้เขียนจะวิเคราะห์ว่าควรมีค่านิยมความหมายของ คำว่าบุคคลวิกลจริตหรือไม่

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า วิกลจริต หมายถึง มีความประหลาดหรือกิริยาผิดปกติเพราะสติวิปลาส เป็นบ้า และความหมายของคำว่า สติวิปลาส หมายถึง ความรู้สึกผิดชอบคลาดเคลื่อนไปจากธรรมดาสามัญ ส่วนคำว่า บ้า หมายถึง เสียสติ วิกลจริต สติฟั่นเฟือน หลงใหลหรือมัวเมาในสิ่งนั้นๆ จนผิดปกติ แปลความตาม

พจนานุกรม “บุคคลวิกลจริต” จึงหมายถึงผู้ที่มีความประพฤติกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส หรือเป็นบ้า

ในทางการแพทย์ไม่ปรากฏคำว่า “วิกลจริต” แต่มีโรคที่เกี่ยวกับจิตใจเรียกว่า โรคทางจิตเวช ซึ่งหมายถึงโรคต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับความคิด อารมณ์ ความรู้สึก บุคลิกภาพ ความจำ สติปัญญา การรับรู้ การรู้จักตนและการตัดสินใจ ซึ่งคำว่า “โรคจิต” หมายถึงภาวะที่มีการสูญเสียหน้าที่การทำงานของจิตถึงระดับที่ทำให้สูญเสียความสามารถในการหยั่งรู้ตนเอง และสูญเสียความสามารถที่จะสนองความต้องการที่จำเป็นในการดำรงชีพหรือความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรมต่างๆ ที่อยู่ในกรอบของความเป็นจริง

การพิจารณาของนักกฎหมาย อาการวิกลจริตนั้นจะต้องมีลักษณะ 2 ประการ คือ

1) เป็นอย่างมาก กล่าวคือ สภาพจิตมีอาการหนักถึงขนาดไม่มีความรู้สึกผิดชอบ พูดยาไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจกัน ไม่มีสติว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป นอกจากนี้ถ้ามีอาการเจ็บป่วยทางสมอง ต้องถึงกับทำให้สติวิปลาสถึงขนาดขาดความรำลึก ไม่มีสติว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป ขาดความรู้สึกผิดชอบ จนไม่สามารถประกอบกิจการงานใดๆ ได้ แต่อาการวิกลจริตอย่างหนักนี้ไม่จำเป็นต้องถึงกับมีอาการคลุ้มคลั่งทำร้ายผู้อื่นหรือทำลายสิ่งของ เพียงมีอาการบ้าดังกล่าวและประพฤติกฎปฏิบัติในอาการที่บุคคลธรรมดาไม่ประพฤติกฎปฏิบัติกัน

2) เป็นประจำ กล่าวคือ อาการวิกลจริตหรือบ้า ต้องมีลักษณะติดตัวหรือมีอาการประจำ แต่ไม่ต้องถึงขนาดที่มีอาการบ้าต่อเนื่องอยู่ตลอดเวลา อาจจะมีบางเวลาที่หายจากอาการบ้า และมีอาการปกติก็ได้

ศาสตราจารย์จิตติ ดิงศภัทย์ ได้อธิบายถึงขนาดของความวิกลจริตไว้ ดังนี้ “บุคคลที่จิตใจไม่ปกติ อันจะได้ชื่อว่าวิกลจริต ต้องไม่เพียงจิตฟั่นเฟือน ซึ่งเป็นกรณีตามมาตรา 34 (เดิม) มาตรา 32 (ปัจจุบัน) จะเป็นโรคหรือโดยกำเนิดก็ได้ แต่ถึงขนาดไม่สามารถมีสติรู้ว่าอะไรถูกหรือผิด จนอาจทำการเป็นที่เสียหายแก่ทรัพย์สินหรือฐานะของเขา ฉะนั้นก็ต้องเป็นอย่างมาก (Grave) จนเป็นไปไม่ได้ที่เขาจะจัดการงานของเขาในทางที่ควร และอยู่ในภาวะเช่นนี้เป็นประจำ (Habitual) ไม่ใช่เป็นครั้งคราว”

ส่วนของคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับความหมายของบุคคลวิกลจริต มีดังนี้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 256/2466 ข้อเท็จจริงว่าจำเลยเป็นโรคสมองเปื่อย อันเนื่องมาจากโรคอัมพาต จำเลยยังมีความรู้สึกผิดอยู่บ้างบางครั้ง การพิจารณาศาลฎีกาเห็นว่าจำเลยไม่ได้ เสียจริต จนถึงเป็นบ้าคลั่ง ไม่ได้สติเสียทีเดียว แต่เมื่อพิจารณาคำให้การของแพทย์แล้วเห็นได้ว่า ฐานะแห่งมันสมองอันเป็นที่เกิดแห่งสติความรู้และความคิดของจำเลยนั้นห่างจากความเป็นปกติมาก ทั้งนี้เกิดขึ้นเพราะจำเลยเป็นโรคอัมพาตเส้นโลหิตในสมองแตกโลหิตซึมออกมาขังอยู่ในเนื้อสมอง

จึงทำให้เปื่อย แพทย์เห็นว่าโรคเช่นนี้จำเลยอาจถูกหลอกได้ และแพทย์ได้ทดลอง พุดจาหลอกหลวง ให้จำเลยพุดและทำในสิ่งที่คนปกติทำไม่ได้ กรรมการศาลฎีกาเห็นว่ามิเหตุเพียงพอ ที่จะให้ถือว่า จำเลยเป็นผู้เสียจริต แม้ไม่ถึงขนาดบ้ำคั่งจนไม่ได้สติเลยก็เสียจริตพอที่จะเป็นผู้ไม่สามารถดูแล จัดการระวางรักษาทรัพย์สินสมบัติและประโยชน์ได้เสียของตนเองได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 490/2509 (ประชุมใหญ่) บุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวล กฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) นั้น มิได้หมายความว่าเฉพาะถึงบุคคลผู้มี จิตผิดปกติ หรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการ ผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกผิดชอบด้วย ผู้ที่ป่วยเป็นโรคเนื้องอก ในสมอง ต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลา มีอาการพุดไม่ได้ หูไม่ได้ยิน ตาทั้งสองข้างมองไม่เห็น มีอาการอย่างคนไม่มีสติสัมปชัญญะใดๆ ถือว่าเป็นบุคคลวิกลจริตตามความแห่งประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) แล้ว

คำพิพากษาฎีกาที่ 74/2527 บุคคลวิกลจริตตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) มิได้หมายความว่าเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้า เท่านั้น แต่หมายความว่ารวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการ ของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ทีเดียว ข.อายุ 92 ปี ไม่รู้สึกตนเอง ไม่รู้จักสถานที่และ เวลา พุดจารู้เรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง พอถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริตแล้ว

คำพิพากษาฎีกาที่ 5466/2537 คำว่าบุคคลวิกลจริตตามที่บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 เดิม (มาตรา 28 ใหม่) นั้น มิได้หมายความว่าเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือ ตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายความว่ารวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติ เพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบด้วย เพราะบุคคล ดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ เมื่อข้อเท็จจริง ได้ความว่า จ.ซึ่งผู้ร้องยื่นคำร้องขอให้ศาลสั่งเป็นคนไร้ความสามารถนั้น ไม่รู้สึกตัวเอง และพุดจารู้เรื่องบ้าง ไม่รู้เรื่องบ้าง ซึ่งแพทย์ให้การวินิจฉัยว่าเป็นโรคสมองฝ่อหรือสมองเสื่อมขั้นรุนแรง ไม่สามารถรักษาให้หายได้ตลอดจนไม่อาจปฏิบัติการกิจส่วนตัวได้ แสดงให้เห็นว่า จ. เป็นคนไม่มี สติสัมปชัญญะ ไร้ความสามารถที่จะดำเนินการทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเองได้ พอถือได้ว่าเป็นบุคคล วิกลจริต

คำพิพากษาฎีกาที่ 6939/2537 ข้อเท็จจริงฟังว่ามีอาการสมองเสื่อม ขาดความรู้สึก ผิดชอบ เดินไม่ได้ พุดเลอะเลือน แพทย์ผู้ทำการรักษาว่าประสาทขาดการสั่งงาน สมองเสื่อม ไม่สามารถรักษาให้หายเป็นปกติได้ มีลักษณะเป็นคนไร้ความสามารถแล้ว

เมื่อพิจารณาความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริตตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ความหมายของคำว่าโรคจิตทางการแพทย์ ความเห็นของนักกฎหมายและแนวคำพิพากษาฎีกา เห็นได้ว่า คำว่า บุคคลวิกลจริต ได้รับการตีความจากศาลและนักกฎหมายไว้กว้างๆ นอกจากจะมองว่าบุคคลวิกลจริตคือบุคคลที่มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าแล้วยังหมายความรวมถึงบุคคลที่มีอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส ขาดความรู้ลึกลับขาดความรู้สึกลึกซึ้งจนไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนเองหรือประกอบกิจการส่วนตัวได้ และต้องเป็นอยู่ประจำแต่ไม่จำเป็นต้องเป็นอยู่ตลอดเวลา เช่น เป็นโรคสมองเปียก แม้ไม่ถึงบ้าแต่ก็เป็นผู้ไม่สามารถดูแลจัดการระวางรักษาทรัพย์สินสมบัติและประโยชน์ของตนเองได้ หรือป่วยเป็นโรคเนื้องอกในสมอง ต้องนอนอยู่บนเตียงตลอดเวลา มีอาการพูดไม่ได้ หูไม่ได้ยิน ตาทั้งสองข้างมองไม่เห็น มีอาการอย่างคนไม่มีสติสัมปชัญญะใดๆ ถือว่าเป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นโรคสมองฝ่อหรือสมองเสื่อมขั้นรุนแรง ไม่สามารถรักษาให้หายได้ ไม่อาจปฏิบัติภารกิจส่วนตัวได้ ไม่มีสติสัมปชัญญะ ไร้ความสามารถที่จะดำเนินการทุกสิ่งทุกอย่างด้วยตนเองได้ ถือได้ว่าเป็นบุคคลวิกลจริต เป็นต้น

อนึ่ง ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่มีบทนิยามศัพท์ เนื่องจากกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เป็นกฎหมายที่พิสูจน์ความผิดจากพยานหลักฐาน ไม่ต้องตีความบทบัญญัติทางกฎหมายโดยเคร่งครัดให้ศาลตีความตามพยานหลักฐาน แต่ในประมวลกฎหมายอาญามีบทนิยามศัพท์ เพราะกฎหมายอาญาเป็นกฎหมายที่จำกัดสิทธิของบุคคลจึงต้องมีคำนิยามศัพท์เพื่อให้ศาลตีความโดยเคร่งครัดและไม่ต้องการให้ศาลตีความกว้างเกินไป

ผู้เขียนเห็นว่า การมีคำนิยามความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริตจะเป็นการจำกัดความหมายของบุคคลวิกลจริตว่าบุคคลวิกลจริตจะต้องเป็นบุคคลตามคำนิยามเท่านั้น ซึ่งการจำกัดดังกล่าวนี้ไม่มีผลดี ทำให้ศาลฎีกาไม่อาจตีความคำว่าบุคคลวิกลจริตนอกจากที่บัญญัติไว้ในคำนิยามได้ ทำให้บุคคลที่มีลักษณะไม่ตรงตามคำนิยาม ไม่เป็นบุคคลวิกลจริตและไม่สามารถร้องขอต่อศาลให้สั่งเป็นให้คนไร้ความสามารถได้ หากไม่มีคำนิยามความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริต ศาลสามารถตีความให้บุคคลที่ไม่สามารถรู้สึกลึกซึ้งหรือไม่สามารถบังคับตนเองจนไม่สามารถประกอบกิจการงานของตนเองหรือประกอบกิจการส่วนตัวได้ เป็นคนไร้ความสามารถได้ อีกทั้งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไม่ใช่กฎหมายที่จำกัดสิทธิของบุคคลเหมือนกับกฎหมายอาญาจึงสามารถตีความคำตามตัวบทกฎหมายได้ เห็นว่าไม่สมควรที่จะบัญญัติคำนิยามความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริต

4.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต

ในการทำนิติกรรมสัญญานั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 149 บัญญัติว่า “นิติกรรม หมายความว่า การใดๆ อันทำลงโดยชอบด้วยกฎหมายและด้วยใจสมัคร มุ่งโดยตรงต่อการผูกนิติสัมพันธ์ขึ้นระหว่างบุคคล เพื่อจะก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวน หรือระงับซึ่งสิทธิ”

นิติกรรมที่สมบูรณ์ตามกฎหมายนั้น จะต้องเป็นการกระทำของบุคคล โดยการแสดงเจตนาให้บุคคลภายนอกรับรู้และเข้าใจในความต้องการของผู้แสดงเจตนา เป็นการกระทำที่เกิดจากการคิด การตัดสินใจและต้องเป็นการกระทำโดยรู้สำนึกในสิ่งที่กระทำ โดยรู้ว่าตนเองทำนิติกรรมอะไร รู้ว่าตนเองทำนิติกรรมกับใคร รู้ว่าข้อความในนิติกรรมดังกล่าวนี้มีผลเป็นอย่างไร จึงจะถือว่าเป็นการกระทำโดยรู้สำนึก ต้องเป็นการกระทำที่ชอบด้วยกฎหมาย ด้วยความสมัครใจ มุ่งจะผูกนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และต้องเป็นการกระทำที่มุ่งประสงค์ให้เกิดผลในทางกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นการก่อ เปลี่ยนแปลง โอน สงวนหรือระงับซึ่งสิทธิ หากนิติกรรมใดทำไม่ถูกต้องตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว จะส่งผลให้นิติกรรมนั้นไม่สมบูรณ์หรืออาจตกเป็นโมฆะได้

ในการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตนั้น เริ่มตั้งแต่การที่บุคคลวิกลจริตถูกคู่สมรส ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลวิกลจริตอยู่หรือพนักงานอัยการร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตผู้นั้นเป็นคนไร้ความสามารถ เมื่อศาลสั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถตามกฎหมายแล้วต้องจัดให้อยู่ในความอนุบาล ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 28 การทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตซึ่งศาล สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้วการนั้นเป็นโมฆียะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 29 ส่วนการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็น คนไร้ความสามารถ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา30 บัญญัติว่า “การใดๆ อันบุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้กระทำลง การนั้นจะเป็นโมฆียะต่อเมื่อได้กระทำในขณะที่บุคคลนั้นจรตวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นคนวิกลจริต”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวเห็นได้ว่า บุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมีได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ยังมีความสามารถที่จะทำนิติกรรมใดๆ ได้โดยลำพังเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาทั่วไปที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และนิติกรรมที่ได้ทำขึ้นนั้นมีผลบังคับใช้ได้ตามกฎหมาย เว้นแต่ขณะที่ทำนิติกรรมนั้นผู้กระทำมีจิตวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่ง ได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมจึงมีผลเป็นโมฆียะ แต่ถ้าเข้าเพียงข้อใดข้อหนึ่งนิติกรรมนั้นก็ยังมีผลใช้บังคับได้

การที่กฎหมายบัญญัติข้อยกเว้นที่ทำให้นิติกรรมของบุคคลวิกลจริตเป็นโมฆียะว่า ขณะที่ทำนิติกรรมนั้นผู้กระทำมีจิตวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้ว่าผู้กระทำนิติกรรมเป็นบุคคลวิกลจริต เนื่องจากอาการวิกลจริตของบุคคลมิได้มีอยู่ตลอดเวลา บางขณะอาจมีสติรู้สึกผิด

ชอบ และบางขณะเสียสติไม่รู้สึกลึกผิดชอบ นิติกรรมที่จะเป็นโมฆียะต้องทำในขณะที่ผู้วิกลจริตเสียสติ ไม่มีความรู้สึกลึกผิดชอบ หากทำในขณะที่มีสติรู้สึกลึกผิดชอบแล้วนิติกรรมนั้นก็ไม่ใช่โมฆียะ และในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งรู้ว่า ผู้นั้นเป็นบุคคลวิกลจริต ซึ่งหลักเกณฑ์นี้มีไว้เพื่อให้ความยุติธรรมแก่บุคคลภายนอกที่กระทำการโดยสุจริต เป็นการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของสังคม ดังนี้แม้บุคคลวิกลจริตจะกระทำนิติกรรมในขณะที่ไม่รู้สึกลึกผิดชอบ หากคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งไม่รู้ว่าผู้นั้นเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมนั้นก็ยังคงสมบูรณ์อยู่ ตัวอย่างเช่น

ตัวอย่างที่ 1 นายขาวเป็นบุคคลวิกลจริต ได้เอาสร้อยเพชรของตนซึ่งมีราคา 15,000 บาท ไปจำหน่ายเป็นประกันหนี้เงินกู้ระหว่างนายเขียวกับนายแดง โดยคิดว่าตนสามารถนำสร้อยเพชรคืนกลับมาได้เสมอ นายขาวจึงตัดสินใจทำสัญญาจำหน่าย ซึ่งในขณะที่ทำสัญญาจำหน่ายนั้น นายขาววิกลจริตและนายเขียวกับนายแดงก็ไม่รู้ว่านายขาวเป็นบุคคลวิกลจริต การจำหน่ายของนายขาวจึงมีผลบังคับใช้ได้ตามกฎหมาย ไม่ใช่โมฆียะ

ตัวอย่างที่ 2 นายแดงบุคคลวิกลจริตไปซื้อรถจักรยานยนต์จากร้านของนายดำ ขณะที่นายแดงทำการซื้อรถจักรยานยนต์นั้น นายแดงไม่มีอาการวิกลจริตแม้ว่านายดำจะรู้ว่านายแดงเป็นบุคคลวิกลจริต การซื้อขายจักรยานยนต์ระหว่างนายแดงและนายดำมีผลสมบูรณ์ ไม่ใช่โมฆียะ

ตัวอย่างที่ 3 นายเขียวบุคคลวิกลจริต หากมีใครขออะไรจากนายเขียว นายเขียวก็ให้ไม่ว่าทรัพย์สินนั้นจะมีราคาแพงหรือไม่ก็ตาม เช่น ให้แหวนทองและวิทยุกับนายหนึ่ง ให้โทรศัพท์มือถือและวีซีดีกับนายสอง ให้กล้องถ่ายรูปและคอมพิวเตอร์กับนายสาม กรณีนี้เขามีเจตนาจะให้ แต่การให้นั้นเกิดจากการที่เขาไม่ได้คำนึงว่าทรัพย์สินที่ให้นั้นจะมีราคาแพงแค่ไหน ประกอบกับนายเขียวถูกสอนให้เป็นคนมีน้ำใจ แบ่งปัน มีศีลธรรม ดังนั้นการให้นั้นจะส่งผลเสียต่อนายเขียวบุคคลวิกลจริตเพราะเขาไม่สามารถดูแลจัดการทรัพย์สินของตนได้ เมื่อนายเขียวให้สิ่งของกับนายหนึ่ง นายสอง นายสาม การให้ของนายเขียวมีผลสมบูรณ์ใช้บังคับได้

ตัวอย่างที่ 4 นายส้มบุคคลวิกลจริต ซื้อโทรทัศน์ที่ร้านขายเครื่องใช้ไฟฟ้าของนายเหลือง ในขณะที่ทำการซื้อขายกัน นายส้มมีอาการวิกลจริตอยู่และนายเหลืองก็ทราบว่าเป็นบุคคลวิกลจริต การซื้อขายโทรทัศน์ระหว่างนายส้มกับนายเหลืองมีผลเป็นโมฆียะ

จากการศึกษาพบว่า กฎหมายมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตเพราะบุคคลวิกลจริตเป็นผู้ไม่รู้จักใช้ความคิด ไม่รู้ว่าตนได้กระทำอะไรไปแล้วจะมีผลอย่างไร ทั้งบุคคลวิกลจริตนั้นอาจมีบางเวลาที่มีสติเป็นครั้งคราว ในระหว่างมีสติก็ไม่มีเหตุผลที่จะทำให้นิติกรรมในระหว่างนั้นมีความบกพร่องในทางกฎหมาย และหากจะให้บุคคลวิกลจริตนั้นอ้างความวิกลจริตมาบอกล้างการกระทำของตนทั้งหมด ผลเสียหายก็อาจเกิดกับคู่กรณีผู้ทำการโดยสุจริต ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 30 ได้ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตแล้ว

ในขณะที่กฎหมายของต่างประเทศได้มีการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตไว้ดังนี้

การทำนิติกรรมสัญญาของประเทศอังกฤษ การทำสัญญานั้นต้องไม่มีวัตถุประสงค์ที่ขัดหรือแย้งกับนโยบายสาธารณะ ไม่เป็นการพ้นวิสัย อีกทั้งคู่สัญญาจะต้องมีความสามารถในการทำสัญญาด้วยจึงจะมีผลทำให้สัญญาใช้บังคับทางกฎหมายได้ หากบุคคลใดขาดความสามารถในการทำสัญญาจะไม่มีผลผูกพัน ซึ่งสัญญาที่ทำโดยบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญามีผลใช้บังคับได้ เว้นแต่

1. บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาไม่สามารถเข้าใจถึงการทำสัญญา และคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความบกพร่องนี้ สัญญาจะมีผลเป็นโมฆะ

2. ถ้าบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญานี้อยู่ภายใต้อำนาจศาลตาม Part VII Management of property and affairs of patients ของ Mental Health Act 1983 แล้ว เขาจะกำหนดทรัพย์สินด้วยตนเองไม่ได้ หากเขาจะกำหนดทรัพย์สินหรือทำสัญญาใดๆ ขึ้นมา การกำหนดเกี่ยวกับทรัพย์สินหรือการทำสัญญานั้นก็จะไม่ผูกพันเขา แต่จะผูกพันต่อเมื่อเป็นไปตามการควบคุมของศาล อย่างไรก็ตามสัญญานี้อาจผูกพันคู่สัญญาอีกฝ่าย

ส่วนในกรณีการทำนิติกรรมสัญญาของประเทศสหรัฐอเมริกา การคุ้มครองบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาของสหรัฐอเมริกาด้านความสามารถในการทำสัญญาของบุคคลที่เป็นคนไร้ความสามารถทางจิตใจหรือ Mentally Incompetent มีหลักพิจารณา ดังนี้

หากบุคคลซึ่งเป็น Mentally Incompetent อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลไปทำสัญญาสัญญานั้นจะเป็นโมฆะ และหากบุคคลซึ่งเป็น Mentally Incompetent ไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลไปทำสัญญา สัญญาที่ทำขึ้นนั้นจะมีผลเป็นโมฆะเท่านั้น เมื่อเข้าทำสัญญาด้วยเหตุผลที่วิกลจริตหรือบกพร่องใน 2 กรณีนี้

1. เขาไม่สามารถเข้าใจในลักษณะและผลของสัญญาตามสมควร หรือ
2. เขาไม่สามารถทำสัญญาได้ตามเหตุผลอันสมควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ถึงสภาพดังกล่าวของเขา

การทำนิติกรรมสัญญาในประเทศเยอรมัน ประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันมาตรา 104 กำหนดให้บุคคลไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา ได้แก่ เด็กอายุต่ำกว่า 7 ปี และบุคคลวิกลจริตที่ไม่สามารถแสดงเจตนาได้อย่างอิสระ เว้นแต่อากรนั้นจะเป็นเพียงชั่วคราว การแสดงเจตนาที่กระทำโดยบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาเป็นโมฆะ

จากการศึกษาเห็นได้ว่า บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาของกฎหมายอังกฤษและบุคคลที่เป็นคนไร้ความสามารถทางจิตใจของกฎหมายสหรัฐอเมริกาเทียบได้กับบุคคล

วิกลจริตของไทย ซึ่งการทำสัญญาของบุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาของกฎหมายอังกฤษนั้นมีผลใช้บังคับได้เว้นแต่ บุคคลที่มีความบกพร่องทางจิตใจหรือสติปัญญาไม่สามารถเข้าใจถึงการทำสัญญาและคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งรู้ถึงความบกพร่องนี้ สัญญาจะมีผลเป็นโมฆียะซึ่งสอดคล้องกับความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาของกฎหมายไทย ส่วนการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตของกฎหมายเยอรมัน ถือว่าบุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญา นิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตได้กระทำลงไปนั้นเป็นโมฆะ

แต่ในกรณีของกฎหมายสหรัฐอเมริกาบุคคลที่เป็นคนไร้ความสามารถทางจิตใจโดยไม่ได้อยู่ภายใต้การดูแลโดยคำสั่งศาลไปทำสัญญา สัญญาที่ทำขึ้นนั้นจะมีผลเป็นโมฆียะเมื่อเขาไม่สามารถเข้าใจในลักษณะและผลของสัญญาตามสมควร หรือเขาไม่สามารถทำสัญญาได้ตามสมควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ถึงสภาพดังกล่าวของเขาเห็นได้ว่าแตกต่างกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตของกฎหมายไทย เนื่องจากการทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริตของไทยจะเป็น โมฆียะต่อเมื่อบุคคลวิกลจริตได้กระทำการนิติกรรมในขณะที่ตนเองมีจิตวิกลอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต แต่กฎหมายของสหรัฐอเมริกานิติกรรมของบุคคลวิกลจริตจะเป็น โมฆียะก็ต่อเมื่อเขาไม่สามารถเข้าใจในลักษณะและผลของสัญญาตามสมควร หรือเขาไม่สามารถทำสัญญาได้ตามสมควรและคู่สัญญาอีกฝ่ายรู้ถึงสภาพดังกล่าวของเขา ซึ่งเพียงเข้ากรณีใดกรณีหนึ่งสัญญาก็ตกเป็นโมฆียะได้โดยที่คู่กรณีที่ทำนิติกรรมอีกฝ่ายไม่จำเป็นต้องรู้ถึงความบกพร่องนั้น

อนึ่ง เมื่อบุคคลวิกลจริตได้กระทำการนิติกรรมแล้ว ไม่ว่าจะเป็นการซื้อขาย แลกเปลี่ยน ให้หรือทำสัญญาใดๆก็ตาม นิติกรรมนั้นก็มีผลใช้บังคับได้ตามกฎหมาย เว้นแต่ จะปรากฏว่าในขณะที่ทำนิติกรรมนั้นบุคคลวิกลจริตได้ทำลงในขณะที่จิตวิกลอยู่และคู่กรณีอีก ฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำไปนั้นจึงจะมีผลเป็น โมฆียะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 30 ซึ่งคำว่าโมฆียะ หมายถึง การกระทำยังคงใช้ได้อยู่จนกว่าจะบอกล้าง ดังนั้นนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตทำขึ้นแล้วตกเป็น โมฆียะ จึงเป็นนิติกรรมที่กฎหมายถือว่ายังคงมีผลอยู่ตราบที่ยังไม่ถูกบอกล้าง ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียมีสิทธิที่จะบอกล้างหรือให้สัตยาบันแก่นิติกรรมนั้นได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 176

เมื่อนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตกระทำลงมีผลเป็น โมฆียะแล้ว บุคคลผู้มีสิทธิบอกล้าง โมฆียะกรรมของบุคคลวิกลจริตนั้นประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บัญญัติไว้ในมาตรา 175 บัญญัติว่า “โมฆียะกรรมนั้น บุคคลต่อไปนี้จะบอกล้างเสียก็ได้... (4) บุคคลวิกลจริตผู้กระทำนิติกรรมอันเป็น โมฆียะตามมาตรา 30 ในขณะที่จิตของบุคคลนั้นไม่วิกลแล้ว” และมาตรา 175

วรรคสอง บัญญัติว่า “ถ้าบุคคลผู้ทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะถึงแก่ความตายก่อนมีการบอกล้างโมฆียะกรรม ทายาทของบุคคลดังกล่าวอาจบอกล้างโมฆียะกรรมนั้นได้”

จากการศึกษาเห็นได้ว่า นิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตได้กระทำลงในขณะที่จิตวิกลอยู่ และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมนั้นก็จะตกเป็นโมฆียะ แต่บุคคลผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียะกรรมของบุคคลวิกลจริตนั้น ตามกฎหมายกำหนดให้บุคคลวิกลจริตผู้กระทำนิติกรรมอันเป็นโมฆียะเป็นผู้มีสิทธิบอกล้างเมื่อจิตของบุคคลนั้นไม่วิกลแล้วเท่านั้น หากบุคคลวิกลจริตผู้นั้นมีอาการสภาพจิต อาการหนักถึงขนาดไม่มีความรู้สึกผิดชอบ พุดจาไม่รู้เรื่องไม่เข้าใจกัน ไม่มีสติว่าตนได้พูดหรือทำอะไรลงไป ขาดความรำลึก ขาดความรู้สึกรู้ผิด ขาดความรู้สึกรู้ผิดชอบจนไม่สามารถประกอบกิจการงานใดๆ ได้ซึ่งเรียกว่าวิกลจริตและอาการนั้นเป็นต่อเนื่องตลอดเวลา บุคคลวิกลจริตผู้นั้นก็ไม่สามารถบอกล้างโมฆียะกรรมนั้นได้ จึงทำให้ไม่มีบุคคลที่จะเป็นผู้บอกล้างโมฆียะกรรมของบุคคลวิกลจริต ซึ่งนิติกรรมที่ตกเป็นโมฆียะหากยังไม่มีการบอกล้าง นิติกรรมนั้นก็ยังคงมีผลใช้บังคับได้ต่อไป

4.3 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว

4.3.1 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นของบุคคลวิกลจริต

การหมั้น เป็นสัญญาซึ่งชายทำกับหญิงโดยชอบด้วยกฎหมายเพื่อชายกับหญิงจะทำการสมรสกัน สัญญาหมั้นจึงเป็นเพียงสัญญาจองกันไว้ก่อนยังไม่ถึงขั้นแต่งงานกันเด็ดขาด แต่การสมรสนั้นไม่ได้บังคับว่าจะต้องมีการหมั้นหมายกันก่อน จะทำการสมรสกันก็ได้ เจื่อนใจแห่งการสมรสก็มีได้กำหนดไว้ว่าชายหญิงจะต้องหมั้นกันเสียก่อน แต่ถ้าหมั้นกันไว้ก็มีผลผูกพันกันขึ้นซึ่งทั้งสองฝ่ายจะต้องปฏิบัติตามกฎหมายที่ใช้บังคับต่อสัญญาหมั้นนั้น

การที่จะถือว่าเป็นการหมั้นได้นั้นกฎหมายได้กำหนดเจื่อนใจของการหมั้นเอาไว้เพื่อให้การหมั้นนั้นมีผลสมบูรณ์ โดยกฎหมายกำหนดเจื่อนใจของการหมั้นไว้ 2 ประการคือ

1. เจื่อนใจในเรื่องอายุ การหมั้นนั้นจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงมีอายุสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ หากคนใดคนหนึ่งยังมีอายุไม่ครบสิบเจ็ดปีบริบูรณ์ การหมั้นก็ตกเป็นโมฆะ คือเสียเปล่าเสมือนไม่มีการหมั้นเกิดขึ้นเลย ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1435

2. เจื่อนใจในเรื่องความยินยอมของบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครอง ผู้เยาว์จะทำการหมั้นก็ต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองก่อน ซึ่งการให้ความยินยอมในการหมั้นอาจให้ความยินยอมด้วยวาจาหรือกระทำการอื่นใดอันถือได้ว่าเป็นการให้ความยินยอมโดยปริยายก็ได้ การหมั้นที่กระทำโดยปราศจากความยินยอมของ

บิดา มารดา ผู้รับบุตรบุญธรรมหรือผู้ปกครองเป็นโมฆียะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1436

ในเรื่องของการหมั้นนั้นฝ่ายชายจะต้องส่งมอบหรือโอนทรัพย์สินอันเป็นของหมั้นให้กับหญิงเพื่อเป็นหลักฐานว่าจะสมรสกับหญิงนั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 การหมั้นถึงจะมีผลสมบูรณ์ การที่ชายและหญิงมิได้มีเจตนาที่จะจดทะเบียนสมรสกัน แม้ชาย จะมอบทรัพย์สินให้กับหญิงทรัพย์สินนั้นก็มิถือว่าเป็นของหมั้น แม้ต่อมาหญิงจะไม่ยอมจดทะเบียนสมรสด้วยก็ไม่ถือว่าเป็นหญิงผิดสัญญาหมั้นเพราะชายหญิงมิได้มีเจตนาที่จะจดทะเบียนสมรสกันอยู่แล้วมาตั้งแต่ต้น เมื่อมีการหมั้นแล้วทรัพย์สินที่เป็นของหมั้นให้ตกเป็นของฝ่ายหญิง ซึ่งการหมั้นนั้นไม่เป็นเหตุที่จะร้องขอให้ศาลบังคับให้มีการสมรสได้

จากการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นแล้วพบว่า ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มิได้มีบทบัญญัติห้ามบุคคลวิกลจริตทำการหมั้นแต่อย่างใด บุคคลวิกลจริตจึงสามารถทำการหมั้นได้ตามกฎหมาย แต่เมื่อบุคคลวิกลจริตทำการหมั้นแล้ว การหมั้นของบุคคลวิกลจริตก็ไม่สามารถที่จะนำไปสู่การสมรสได้ เพราะประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1449 ห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการสมรสไว้ ทั้งการที่บุคคลวิกลจริตทำการหมั้นนั้นถือว่าเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชนอีกด้วย

ในส่วนกฎหมายเกี่ยวกับการหมั้นของประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา การหมั้นนั้นไม่มีแบบ การที่คู่หมั้นมีการกระทำเหมือนดังเช่นการเป็นคู่หมั้นกัน โดยที่รับรู้กันในหมู่เพื่อนก็เป็นการเพียงพอ ส่วนการหมั้นของบุคคลวิกลจริตนั้น ไม่ได้มีกฎหมายบัญญัติไว้

การหมั้นของประเทศเยอรมัน เป็นการหมั้นที่ไม่มีแบบ และไม่มียกเว้นเกี่ยวกับ การหมั้นของบุคคลวิกลจริตเช่นกัน ในส่วนของการหมั้นของประเทศญี่ปุ่น กฎหมายของประเทศญี่ปุ่น ไม่มียกเว้นเกี่ยวกับ การหมั้นไว้

ผู้เขียนเห็นว่า การที่ไม่มีบทบัญญัติชัดเจนเกี่ยวกับการห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการหมั้น ทำให้บุคคลวิกลจริตสามารถทำการหมั้นได้ ทั้งๆ ที่การหมั้นนั้นขัดต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน จึงก่อให้เกิดความเสียหายแก่ทั้งตัวบุคคลวิกลจริตและบุคคลผู้ต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตด้วย

4.3.2 ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการสมรสของบุคคลวิกลจริต

เมื่อมีการหมั้นกันโดยถูกต้องสมบูรณ์แล้วก็จะมีการสมรสกันต่อมาแต่กฎหมายไม่ได้ บังคับว่าจะต้องทำการหมั้นกันก่อนจึงจะทำการสมรสกันได้ ดังนั้นแม้จะ ไม่มีการหมั้นชายหญิง ก็ยังสามารถสมรสกันได้ การสมรสก็มีผลสมบูรณ์ทั้งนี้เพราะเรื่องของการหมั้นและการสมรสเป็น เรื่องของความสมัครใจของชายหญิงกฎหมายจึงไม่บังคับว่าจะต้องทำการหมั้นก่อนที่จะสมรส

การสมรสจะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนสมรส โดยจดทะเบียนที่เขตหรืออำเภอ
 ดังนั้นเพียงแต่การจัดงานมงคลสมรสประกาศให้คนทั่วไปทราบยังไม่ถือว่าเป็นการสมรสกัน
 โดยถูกต้องตามกฎหมาย

การสมรสเมื่อสมบูรณ์แล้วก็จะเกิดสถาบันครอบครัวขึ้น ซึ่งกฎหมายได้ควบคุมให้เกิด
 ความสงบเรียบร้อยไม่ผิดศีลธรรม จึงได้กำหนดเงื่อนไขของการสมรสไว้ 8 ประการ ดังนี้

1. การสมรสจะทำได้ต่อเมื่อชายและหญิงต้องมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์แล้วทั้งสองคน
2. ชายหรือหญิงต้องไม่เป็นบุคคลวิกลจริต หรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคน
ไร้ความสามารถ
3. ชายหญิงเป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมาก็ดี เป็นพี่น้องร่วมบิดา
มารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาก็ดี จะทำการสมรสไม่ได้
4. ผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมจะทำการสมรสกันไม่ได้
5. ชายหรือหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่ไม่ได้
6. ชายหรือหญิงยินยอมเป็นสามีภริยากันและต้องแสดงการยินยอมนั้นให้ปรากฏโดย
เปิดเผยต่อหน้านายทะเบียนและให้นายทะเบียนบันทึกความยินยอมนั้น
7. หญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อขาดจากการสมรสเดิมแล้วไม่น้อยกว่า 310 วัน
8. ผู้เยาว์จะทำการสมรสได้ต่อเมื่อได้รับความยินยอมของบิดามารดาหรือผู้ปกครอง

ในกรณีการสมรสของบุคคลวิกลจริต ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1449
 บัญญัติว่า “การสมรสจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริตหรือเป็นบุคคลซึ่งศาลสั่งให้
 เป็นคนไร้ความสามารถ” เห็นได้ว่าตามกฎหมายห้ามบุคคลวิกลจริตทำการสมรส เพราะบุคคล
 วิกลจริตเป็นคนไม่มีความรู้สึกผิดชอบที่ดีพอ อาจจัดการงานของตนจนเป็นที่เสียหายได้ บุคคล
 วิกลจริตเป็นคนไม่มีความรู้สึกผิดชอบในการเป็นคู่ครองของกันและกัน ไม่สามารถใช้สิทธิและ
 หน้าที่ของสามีภริยาได้ นอกจากนี้ความวิกลจริตเป็นกรรมพันธุ์ที่จะถ่ายทอดไปยังบุตรที่เกิดมา
 หากยอมให้มีการสมรสกับบุคคลวิกลจริตแล้วประชากรที่จะเพิ่มขึ้นแทนที่จะเป็นประโยชน์แก่
 ประเทศชาติกลับกลายเป็นคนบ้าไปเสียหมดอันเป็นภาระแก่สังคมที่จะเลี้ยงดูบุคคลวิกลจริตเหล่านี้
 กฎหมายจึงห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการสมรส

การฝ่าฝืนเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้โดยทำการสมรสกับบุคคลวิกลจริต การสมรส
 นั้นจะตกเป็นโมฆะตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1495 ซึ่งบัญญัติว่า “การสมรสที่
 ฝ่าฝืนมาตรา 1449 มาตรา 1450 มาตรา 1452 และมาตรา 1458 เป็นโมฆะ” ซึ่งคำว่าโมฆะ
 หมายความว่า เสียเปล่าไม่มีผลใดๆ ในทางกฎหมาย ดังนั้นการสมรสที่เป็นโมฆะจึงไม่มีผลใดๆ
 ตามกฎหมาย แต่เนื่องจากกฎหมายครอบครัว เป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานะของบุคคลและ

เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์และศีลธรรมอันดีของประชาชน กฎหมายจึงกำหนดว่า การสมรสที่เป็นโมฆะนั้น โดยทั่วไปแล้วบุคคลใดจะนำขึ้นมากล่าวอ้างไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะได้มีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะเสียก่อน การสมรสจึงเป็นโมฆะ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1496 กรณีศาลยังมีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ ชายหญิงคู่สมรสก็ยังคงเป็นสามีภริยากันอยู่ตามปกติ

จากการศึกษาเห็นได้ว่า กฎหมายบัญญัติให้การสมรสของบุคคลวิกลจริตตกเป็นโมฆะ แต่บุคคลใดจะกล่าวอ้างว่าการสมรสดังกล่าวเป็นโมฆะในทันทีไม่ได้ จะต้องมีการนำคดีขึ้นสู่ศาลเพื่อให้มีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะเสียก่อนการสมรสของบุคคลวิกลจริตจึงเป็นโมฆะ หากมิได้มีการนำคดีมาฟ้องศาลเพื่อให้ศาลมีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ การสมรสของบุคคลวิกลจริตก็ยังคงมีผลอยู่ตามกฎหมาย

ในขณะที่ประเทศเยอรมัน ได้บัญญัติให้การสมรสเป็นโมฆะหากเป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการทำสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันมาตรา 1304 แต่การสมรสที่ฝ่าฝืนบทบัญญัติมาตราดังกล่าว ได้รับยกเว้นถ้าคู่สมรสที่เป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถในการทำสัญญาได้กลับคืนสภาพจิตปกติประสงค์จะให้การสมรสดำรงสถานะอยู่ต่อไป

ในส่วนของประเทศญี่ปุ่น การสมรสจะเป็นโมฆะได้เพียง 2 กรณี คือ การสมรสโดยสำคัญผิดและการสมรสที่ไม่ได้จดทะเบียนสมรสเท่านั้น ส่วนการสมรสของบุคคลวิกลจริตนั้น กฎหมายแพ่งญี่ปุ่นมาตรา 738 บัญญัติว่า “บุคคลที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถไม่จำเป็นต้องได้รับความยินยอมจากผู้อนุบาลในการที่จะสมรส” ดังนั้นบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นสามารถทำการสมรสได้เช่นเดียวกับบุคคลธรรมดา การฝ่าฝืนเงื่อนไขนี้มีผลเพียงให้การสมรสเป็นโมฆียะเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับการสมรสของบุคคลวิกลจริตในประเทศอังกฤษที่บัญญัติให้การสมรสที่ไม่ได้รับความยินยอมที่สมบูรณ์ เนื่องจากถูกข่มขู่หรือความเข้าใจผิด หรือความวิกลจริต เป็นโมฆียะ ตามมาตรา 12 (c) แห่ง The Matrimonial Causes Act, 1973

ส่วนของประเทศสหรัฐอเมริกา ในสหรัฐอเมริกาแต่ละมลรัฐ มีกฎหมายสมรสใช้สำหรับของตนเอง ฉะนั้นบทบัญญัติจึงมีต่างๆ กันไป บางรัฐถือว่าบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ บุคคลวิกลจริตสมรสไม่ได้การสมรสจะเป็นโมฆะ แต่บางรัฐถือว่าเป็นโมฆียะ บางรัฐไม่บัญญัติห้ามบุคคลวิกลจริตสมรส เช่น ในมลรัฐรัฐเท็กซัส ประมวลกฎหมายครอบครัวของมลรัฐเท็กซัส กำหนดให้การสมรสจะเป็นโมฆะได้ใน 2 กรณี กล่าวคือ

1. การสมรสที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งทำการสมรสในขณะที่มีคู่สมรสโดยชอบด้วยกฎหมาย อยู่แล้ว และการสมรสเดิมนั้นยังไม่สิ้นสุดลงไม่ว่าจะโดยการหย่า หรือการตายของคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง

2. การสมรสกับบุคคลที่มีความสัมพันธ์ดังต่อไปนี้คือ

บิดามารดา ปู่ย่า ตายาย หรือลูกชายลูกสาว ไม่ว่าจะความสัมพันธ์ดังกล่าว จะเกิดขึ้น โดยทางสายเลือดหรือโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

พี่น้อง ไม่ว่าจะพี่น้องร่วมบิดาและมารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดาเท่านั้นหรือเป็นพี่น้องโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

ลุง ป้า น้า อา ไม่ว่าจะความสัมพันธ์นั้นจะเกิดขึ้น โดยทางสายเลือดหรือโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

หลานชาย หลานสาว ไม่ว่าจะ ลุง ป้า น้า อา จะเป็นพี่น้องร่วมบิดาและมารดาเดียวกันกับบิดาหรือมารดา หรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา หรือเป็นพี่น้องกันโดยการรับเป็นบุตรบุญธรรม

อนึ่ง นายอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ได้ให้ความเห็นในเรื่องการจดทะเบียนสมรสว่า ในการจดทะเบียนสมรสนั้น หลักเกณฑ์การจดทะเบียนสมรสจะต้องเข้าเงื่อนไขการสมรสตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ โดยบุคคลผู้จะจดทะเบียนสมรสจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 17 ปีบริบูรณ์และต้องนำบิดามารดาหรือผู้ปกครองมาให้ความยินยอมด้วย กรณีมีอายุต่ำกว่า 17 จะต้องได้รับอนุญาตจากศาลให้ทำการสมรสได้ ส่วนผู้มีอายุ 20 ปีบริบูรณ์ขึ้นไปสามารถดำเนินการได้ด้วยตนเอง และไม่ใช่ว่าบุคคลวิกลจริตหรือคนไร้ความสามารถ ไม่เป็นญาติสืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไปหรือลงมา ไม่เป็นพี่น้องร่วมบิดามารดาหรือร่วมแต่บิดาหรือมารดา ไม่เป็นคู่สมรสกับบุคคลอื่น ผู้รับบุตรบุญธรรมจะสมรสกับบุตรบุญธรรมไม่ได้ และหญิงหม้ายจะสมรสใหม่ได้ต่อเมื่อการสมรสครั้งก่อนสิ้นสุดไปแล้วไม่น้อยกว่า 310 วัน เว้นแต่หญิงคลอดบุตรแล้วในระหว่างนั้นหรือสมรสกับคู่สมรสเดิม หรือมีใบรับรองแพทย์ว่าไม่ได้ตั้งครรภ์ หรือมีคำสั่งของศาลให้สมรสได้

หลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรส ได้แก่ บัตรประจำตัวประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาหนังสือเดินทางกรณีชาวต่างประเทศ หนังสือรับรองสถานภาพบุคคล จากสถานทูตหรือสถานกงสุล หรือองค์การของรัฐบาลประเทศนั้นมอบหมายพร้อมแปล (กรณี ชาวต่างประเทศของจดทะเบียนสมรส)

ขั้นตอนในการขอจดทะเบียนสมรส บุคคลผู้ที่ขอจดทะเบียนสมรสสามารถยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสพร้อมหลักฐานต่อเจ้าหน้าที่หรือนายทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอ กิ่งอำเภอ หรือสำนักทะเบียนเขตใดก็ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงภูมิลำเนาของกลุ่มสมรส นายทะเบียนจะตรวจสอบหลักฐานและให้กลุ่มสมรสให้ความยินยอมต่อหน้านายทะเบียน พร้อมกับสอบถามเรื่องอายุของกลุ่มสมรส การสมรสครั้งก่อนของกลุ่มสมรส (ถ้ามี) การเปลี่ยนคำนำหน้านามและนามสกุลของฝ่ายหญิง

และถามเกี่ยวกับเรื่องทรัพย์สินก่อนสมรสของกลุ่มสมรส แล้วดำเนินการบันทึกข้อมูลดังกล่าวลงในเครื่องคอมพิวเตอร์เมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้ว หลังจากนั้นนายทะเบียนจะออกหลักฐาน “ใบสำคัญการสมรส” (คร.3) ให้ไว้เป็นหลักฐานสำหรับคู่สมรส

ในส่วนของการขั้นตอนการจดทะเบียนสมรสนั้น ผู้เขียนได้ถามนายอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ต่อว่า ขั้นตอนในการจดทะเบียนสมรสได้มีการซักถามหรือไม่ว่าบุคคลที่มาจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ซึ่งนายอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ก็ได้ให้ความเห็นว่า การจดทะเบียนสมรสไม่ได้มีการซักถามเกี่ยวกับความวิกลจริตของบุคคลผู้ที่จะจดทะเบียนสมรส เพียงแต่ดูว่าบุคคลผู้ที่จะจดทะเบียนสมรสนั้นพูดจารู้เรื่อง ตอบคำถามของนายทะเบียนได้และไม่ขัดกับเงื่อนไขในการสมรสตามกฎหมาย ก็สามารถจดทะเบียนสมรสให้ได้ ในส่วนของการที่บุคคลที่มาจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ นั้น นายทะเบียนก็ไม่ทราบว่าคู่สมรสที่มาจดทะเบียนเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ อีกทั้งไม่มีการตรวจสอบก่อนว่าคู่สมรสที่มาจดทะเบียนเป็นบุคคลวิกลจริต

ผู้เขียนถามต่ออีกว่าหากมีการเพิ่มใบรับรองแพทย์ที่ระบุว่าคู่สมรสไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตเป็นหลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรส เพื่อเป็นหลักฐานว่าคู่สมรสที่มาร้องขอจดทะเบียนสมรสนั้นไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตเห็นด้วยหรือไม่ นายอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ได้ให้ความเห็นว่า น่าจะเป็นการดี เพื่อเป็นการคุ้มครองทั้งคู่สมรสและสังคม เนื่องจากอาการวิกลจริตนี้เป็นกรรมพันธุ์ที่จะถ่ายทอดไปยังบุตรที่เกิดมา หากยอมให้มีการสมรสกับบุคคลวิกลจริตแล้วประชากรที่จะเพิ่มขึ้นมาแทนที่จะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติกลับกลายเป็นคนบ้าอันเป็นภาระแก่สังคม

นายอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท ได้ให้ความเห็นในคำถามที่ว่า หากมีการเพิ่มใบรับรองแพทย์ที่ระบุว่าคู่สมรสไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตเป็นหลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรส เพื่อเป็นหลักฐานว่าคู่สมรสที่มาร้องขอจดทะเบียนสมรสนั้นไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตเห็นด้วยหรือไม่ นายอำเภอหันคา จังหวัดชัยนาท ตอบว่า ไม่เห็นด้วย เพราะเป็นการเพิ่มขึ้นขั้นตอนในการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งยังเป็นการเสียเวลาและเสียค่าใช้จ่ายในการขอใบรับรองแพทย์ด้วย ซึ่งมันส่งผลกระทบต่อคนส่วนใหญ่ ในการปฏิบัติหน้าที่ของนายทะเบียนนั้นต้องอยู่ภายใต้คำสั่ง ระเบียบ ข้อบังคับของกรมการปกครอง ดังนั้น ในการเพิ่มใบรับรองแพทย์ที่ระบุว่าคู่สมรสไม่ได้เป็นบุคคลวิกลจริตในหลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรสนั้น กรมการปกครองต้องออกระเบียบ คำสั่ง หรือ ข้อบังคับให้นายทะเบียนที่รับจดทะเบียนสมรสกระทำการนั้นได้

จากการศึกษาเห็นได้ว่า ขั้นตอนในการจดทะเบียนสมรสยังบกพร่องในเรื่องการตรวจสอบว่าบุคคลผู้ที่จะจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ซึ่งจากการสัมภาษณ์นาย

ทะเบียนทั้งสองเห็นได้ว่า ขั้นตอนในการจดทะเบียนสมรสนั้น บุคคลผู้ที่จดทะเบียนสมรสสามารถยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสพร้อมหลักฐานต่อเจ้าหน้าที่หรือนายทะเบียน ณ ที่ว่าการอำเภอ กิ่งอำเภอ หรือสำนักทะเบียนเขตใดก็ได้ โดยนายทะเบียนจะตรวจสอบหลักฐานและให้คู่สมรสให้ความยินยอมต่อหน้านายทะเบียน พร้อมกับสอบถามเรื่องอายุ การสมรสครั้งก่อน ของคู่สมรส (ถ้ามี) การเปลี่ยนคำนำหน้านามและนามสกุลของฝ่ายหญิงและถามเกี่ยวกับ เรื่องทรัพย์สินก่อนสมรสของคู่สมรสเท่านั้น ไม่ได้มีการซักถามหรือการตรวจสอบว่าบุคคลผู้ที่ มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่

ผู้เขียนเห็นว่า การจดทะเบียนสมรสซึ่งไม่ได้มีหลักในการตรวจสอบก่อนว่าบุคคลผู้ที่มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ทำให้นายทะเบียนทำการจดทะเบียนสมรสให้แก่บุคคลผู้มาขอจดทะเบียนสมรสนั้น ต่อมาเมื่อทราบว่าคู่สมรสเป็นบุคคลวิกลจริต บุคคลผู้มีส่วนได้เสียก็ต้องกล่าวอ้างต่อศาลเพื่อให้ศาลแสดงว่าการสมรสของบุคคลวิกลจริตเป็นโมฆะ ซึ่งหากมีการตรวจสอบก่อนว่าบุคคลผู้ที่มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ก่อนที่จะมีการจดทะเบียนสมรส ก็จะไม่มีการนำคดีมาฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ

4.4 ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริต

ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 บุคคลทุกคนย่อมเสมอกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน การจำกัดสิทธิของบุคคลต้องเป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กรต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพ นอกจากนี้บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์หรือใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้ เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน บุคคลซึ่งถูกละเมิดสิทธิหรือเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญนี้รับรองไว้สามารถยกบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้เพื่อใช้สิทธิทางศาลหรือยกขึ้นเป็นข้อต่อสู้คดีในศาลได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้บัญญัติรับรองเรื่องสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของบุคคลไว้ เช่น สิทธิและเสรีภาพในชีวิตและร่างกาย สิทธิในการรับบริการสาธารณสุข สิทธิเด็ก สิทธิผู้พิการหรือทุพพลภาพ เป็นต้น

คำว่า “สิทธิ” (Right) หมายถึง ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น เป็นสิ่งที่ไม่มียุติธรรมซึ่งมีอยู่ในตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดหรือกำหนดขึ้นโดยกฎหมายให้ได้รับประโยชน์ และมนุษย์เป็นผู้เลือกใช้สิ่งนั้นเอง โดยไม่มีผู้ใดบังคับได้ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้ซึ่งทรงสิทธิจะทำอะไรก็ได้ตามใจเพราะ

หากทำอะไร ไปแล้วกระทบถึงสิทธิของผู้อื่น หรือทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียหายขึ้น การกระทำดังกล่าวถือเป็นสิ่งต้องห้าม

ส่วนคำว่า “เสรีภาพ” (Liberty) หมายถึง ภาวะของมนุษย์ที่ไม่อยู่ภายใต้การครอบงำของผู้อื่น มีอิสระที่กระทำหรืองดเว้นกระทำการในการใช้สิทธิกระทำใดๆ ตามใจสมัคร เป็นสิ่งที่ไม่มีรูปร่างเช่นเดียวกับสิทธิกำหนดขึ้น โดยกฎหมายให้มนุษย์ต้องปฏิบัติเพื่อประโยชน์โดยตรงต่อส่วนรวม เมื่อกระทำการฝ่าฝืนหน้าที่ตามที่กฎหมายกำหนดไว้ย่อมมีความผิดและได้รับโทษหรือกล่าวได้ว่าเสรีภาพคือ อำนาจของบุคคลใดๆ ในอันจะกำหนดตนเองโดยอำนาจนี้บุคคล ย่อมเลือกวิถีชีวิตของตนได้ด้วยตนเองตามใจปรารถนาถือเป็นอำนาจที่บุคคลที่มีอยู่เหนือตนเอง ในปัจจุบันได้มีการใช้คำว่า “สิทธิ” และ “เสรีภาพ” ปะปนกันในความหมายของคำว่าสิทธิมนุษยชน (Human Right) ซึ่งถือเป็นสิทธิในเสรีภาพ คือเป็นอำนาจตามกฎหมายในอันที่จะกระทำการต่างๆ โดยปราศจากการรบกวนขัดขวางของรัฐ

บุคคลวิกลจริตก็เป็นบุคคลที่รัฐจะต้องให้ความเคารพและให้ความคุ้มครองต่อสิทธิและเสรีภาพด้วย แม้ว่าบุคคลวิกลจริตจะเป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถที่จะกำหนดตนเองได้โดยอิสระตั้งแต่เริ่มต้น อันเนื่องมาจากความมีจิตบกพร่อง จิตผิดปกติ หรือจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ในกรณีนี้ยังต้องถือว่าในทางกฎหมายแล้ว บุคคลวิกลจริตนั้นมีสิทธิที่จะใช้เสรีภาพนั้นอย่างเท่าเทียมกัน แต่ต้องใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน และในกรณีที่มีการกระทำ อันเป็นการกระทบหรือละเมิดต่อสิทธิและเสรีภาพของบุคคลวิกลจริตแล้ว บุคคลนั้นหรือ ผู้มีอำนาจทำการแทนตามกฎหมาย ย่อมสามารถที่จะใช้สิทธิเรียกร้องต่อศาลได้ เพื่อให้รัฐดำเนินการปกป้องคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลวิกลจริตนั้นได้

เมื่อพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีบทบัญญัติเกี่ยวกับบุคคลวิกลไว้ในมาตรา 54 วรรคสอง บัญญัติว่า “บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสม” เห็นได้ว่าบทบัญญัตินี้ดังกล่าวได้บัญญัติเพียงให้บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสมเท่านั้น มิได้มีบัญญัติชัดเจนเกี่ยวกับความช่วยเหลือจากรัฐว่า บุคคลวิกลจริตจะได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในด้านใด ทำให้เกิดปัญหาในการใช้บทบัญญัตินี้ว่า ความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสมสำหรับบุคคลวิกลจริตนั้น บุคคลวิกลจริตจะได้รับการช่วยเหลือจากรัฐในเรื่องใด

ในส่วนสิทธิของบุคคลวิกลจริตนั้น ก็ได้มีบทบัญญัติใดในรัฐธรรมนูญที่ระบุเกี่ยวกับสิทธิที่รัฐต้องเข้ามาช่วยเหลือ คุ้มครอง ดูแล ในฐานะที่บุคคลวิกลจริตเป็นบุคคลที่ไม่มีความสามารถที่จะกำหนดตนเองได้โดยอิสระตั้งแต่เริ่มต้น อันเนื่องมาจากความมีจิตบกพร่อง จิตผิดปกติไว้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นบทบัญญัติเกี่ยวกับการรักษาพยาบาลเนื่องจากที่บุคคล

วิกลจริตนั้นเป็นผู้ป่วยที่มีอาการของโรคทางจิต หรือสวัสดิการของรัฐที่จะเข้ามาดูแลบุคคลวิกลจริตให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมได้หากบุคคลนั้นไม่สามารถช่วยตัวเองได้

4.5 ปัญหาเกี่ยวกับการดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตหากถูกคุมขัง ผู้บุพการี ผู้สืบสันดาน ผู้ปกครองหรือผู้พิทักษ์ผู้ซึ่งปกครองดูแลบุคคลนั้นอยู่ หรือพนักงานอัยการ ร้องขอต่อศาลให้สั่งให้บุคคลวิกลจริตเป็นคนไร้ความสามารถ ศาลจะสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถก็ได้ บุคคลซึ่งศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถต้องจัดให้อยู่ในความอนุบาลตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 28 โดยผู้อนุบาลตามกฎหมายนั้นมีหน้าที่ดูแล จัดการงานต่างๆ แทนบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ รวมทั้งควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตมิให้ไปก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่นในสังคม

บุคคลที่จะเป็นผู้อนุบาล ได้แก่บุคคล 4 ประเภท ดังนี้

1. ผู้ใช้อำนาจปกครอง
2. บิดามารดา
3. สามีหรือภริยา
4. บุคคลอื่น

ในกรณีที่บุคคลวิกลจริตที่ยังมิได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หากบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ยังเป็นผู้เยาว์อยู่ คือยังไม่บรรลุนิติภาวะ ย่อมอยู่ในความคุ้มครองดูแลของบิดามารดา ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1566 แต่หากบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ย่อมไม่มีบุคคลตามกฎหมายที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแล บุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถจึงอาจก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคมและบุคคลอื่นได้

อนึ่ง ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต ในมาตรา 429 และมาตรา 430 ซึ่งทั้งสองมาตราดังกล่าวได้บัญญัติเกี่ยวกับผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต มาตรา 429 บัญญัติว่า “บุคคลใดแม้ไร้ความสามารถเพราะเหตุเป็นผู้เยาว์หรือวิกลจริตก็ยังคงรับผิดชอบในผลที่ตนทำละเมิด บิดามารดาหรือผู้อนุบาลของบุคคลเช่นว่านั้นย่อมต้องรับผิดชอบร่วมกับเขาด้วย เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าตนได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแลซึ่งทำอยู่นั้น” มาตรา 430 บัญญัติว่า “ครูบาอาจารย์ นายจ้าง หรือบุคคลอื่นซึ่งรับดูแลบุคคลผู้ไร้ความสามารถอยู่เป็นนิตยภัตดีชั่วครั้งคราวก็ดี จำต้องรับผิดชอบร่วมกับผู้ไร้ความสามารถในการละเมิดซึ่งเขาได้กระทำลงในระหว่างที่อยู่ในความดูแลของตน ถ้าหากพิสูจน์ได้ว่าบุคคลนั้นๆ มิได้ใช้ความระมัดระวังตามสมควร”

จากหลักกฎหมายดังกล่าว บุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถจะมีผู้อนุบาลทำหน้าที่ดูแลตามกฎหมาย เมื่อบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถได้ไปก่อความเสียหายกับบุคคลอื่น ผู้อนุบาลของบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถย่อมต้องรับผิดชอบร่วมกับบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถด้วย ในฐานะที่ไม่ใช้ความระมัดระวังตามสมควรแก่หน้าที่ดูแล

ในส่วนของบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ หากบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ยังเป็นผู้เยาว์อยู่ คือยังไม่บรรลุนิติภาวะ บุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถดังกล่าวย่อมอยู่ในความคุ้มครองดูแลของบิดามารดาตามกฎหมาย บิดามารดาตามกฎหมายจึงต้องเข้าร่วมรับผิดชอบกับบุคคลวิกลจริตนั้น แต่หากบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ย่อมไม่มีบุคคลตามกฎหมายที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแล จึงไม่มีบุคคลที่จะเข้าร่วมรับผิดชอบกับบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แม้กฎหมายจะได้บัญญัติให้ผู้รับดูแลตามความเป็นจริงของบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังมีได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถเข้าร่วมรับผิดชอบด้วยก็ตาม แต่กฎหมายดังกล่าวก็มีได้บัญญัติชัดเจนว่าบุคคลที่จะเข้ามาดูแลบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถคือบุคคลใด เนื่องจากบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังไม่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถไม่มีบุคคลตามกฎหมายที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแล

นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายอาญาได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการกำหนดโทษทางอาญาสำหรับผู้ดูแลที่ทอดทิ้งบุคคลวิกลจริตไว้ในมาตรา 307 บัญญัติว่า “ผู้ใดมีหน้าที่ตามกฎหมายหรือตามสัญญาต้องดูแลผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้ เพราะอายุ ความเจ็บป่วย กายพิการหรือจิตพิการ ทอดทิ้งผู้ซึ่งพึ่งตนเองมิได้นั้นเสียโดยประการที่น่าจะเป็นเหตุให้เกิดอันตรายแก่ชีวิต ต้องระวางโทษ...” มาตรา 308 บัญญัติว่า “ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา ...มาตรา 307 เป็นเหตุให้ผู้ถูกทอดทิ้งถึงแก่ความตาย หรือรับอันตรายสาหัส ผู้กระทำต้องระวางโทษ...” มาตรา 373 บัญญัติว่า “ผู้ใดควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริต ปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตนั้นออกเที่ยวไปโดยลำพังต้องระวางโทษ...”

จากหลักกฎหมายดังกล่าวเห็นได้ว่า กฎหมายอาญาได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบของผู้ที่มีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายหรือตามสัญญาหากทอดทิ้งบุคคลวิกลจริต และหากบุคคลผู้ควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตปล่อยปละละเลยให้บุคคลวิกลจริตออกไปเที่ยวโดยลำพังต้องรับโทษตามกฎหมายอาญา โดยบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถแล้วก็มีผู้อนุบาลเป็นผู้ดูแล ผู้อนุบาลจึงเป็นบุคคลที่ต้องรับผิดชอบหากว่าผู้อนุบาลทอดทิ้งหรือปล่อยปละ

ละเลยบุคคลวิกลจริตที่ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แต่บุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั้นยังต้องมาพิจารณาอีกว่า บุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถบรรลุนิติภาวะหรือไม่ หากบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถยังไม่บรรลุนิติภาวะ บุคคลที่จะต้องมารับผิดในกรณีที่ทอดทิ้งหรือปล่อยปละละเลยบุคคลวิกลจริตก็คือ บิดามารดาที่ต้องตามกฎหมายของบุคคลวิกลจริต แต่หากบุคคลวิกลจริตที่ยังไม่ได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถนั้นบรรลุนิติภาวะ ก็จะไม่มีการรับผิดตามกฎหมายที่จะมารับผิดในกรณีที่ทอดทิ้งหรือปล่อยปละละเลยบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายอาญา

ผู้เขียนเห็นว่า การที่กฎหมายไม่ได้มีบทบัญญัติชัดเจนว่า บุคคลใดเป็นบุคคล ผู้คุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริต ทำให้เกิดปัญหาตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนั้นเมื่อไม่มีบุคคลที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริต ก็ไม่มีบุคคลที่จะพาบุคคลวิกลจริตไปทำการบำบัดรักษาอาการบ้า หรือไม่มีบุคคลที่จะเข้าควบคุมดูแลบุคคลวิกลจริตมิให้ก่อความเสียหายให้แก่บุคคลภายนอกไม่ว่าจะเป็นการทำร้ายร่างกาย หรือฆ่าข่มขืนผู้อื่น อีกทั้งบุคคลผู้คุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริตยังสามารถเข้ามาดูแลทรัพย์สินของบุคคลวิกลจริตเพื่อประโยชน์ของบุคคลวิกลจริตมิให้ถูกหลอกลวงจากบุคคลอื่นด้วย

อนึ่ง ในพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการบำบัดรักษาบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต ซึ่งพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ได้บัญญัติให้บุคคลที่พบเห็นบุคคลซึ่งมีพฤติกรรมผิดปกติที่น่าเชื่อว่าเป็นบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิต มีลักษณะอยู่ในภาวะอันตรายซึ่งได้แก่ผู้ที่พยายามฆ่าตัวตาย หรือที่มีพฤติกรรมคุกคามทำร้ายผู้อื่นหรือทำลายทรัพย์สินทั้งของคนอื่นหรือผู้อื่น และมีลักษณะมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษาซึ่งได้แก่ผู้ที่มีความผิดปกติทางจิตที่ไม่อาจปล่อยไว้โดยไม่ได้รับการบำบัดรักษา เพราะจะทำให้โรคหรืออาการผิดปกติทวีความรุนแรงขึ้น ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 22 บุคคลที่พบเห็นบุคคลที่มีลักษณะและพฤติกรรมดังกล่าว ต้องแจ้งต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงาน ฝ่ายปกครองหรือตำรวจโดยเร็วตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 23

เมื่อพนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้รับแจ้งตามมาตรา 23 หรือพบเห็นบุคคลตามมาตรา 22 ให้ดำเนินการนำตัวบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตนั้นไปยังสถานพยาบาลของรัฐหรือสถานบำบัดรักษาซึ่งอยู่ใกล้โดยไม่ชักช้าเพื่อรับการบำบัดรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 24

เมื่อบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตได้เข้ารับการบำบัดรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 29 และบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตที่ได้รับการบำบัดรักษาจนพ้นจากภาวะอันตรายแล้ว คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาก็จะมีคำสั่งให้บุคคลที่มีความผิดปกติ

ทางจิตดังกล่าวออกจากสถานบำบัดรักษาได้ และให้หัวหน้าสถานบำบัดรักษามีหน้าที่แจ้งให้ผู้รับดูแลผู้ป่วยรับตัวผู้ป่วยไปดูแล ในกรณีที่ไม่มีผู้รับดูแลให้แจ้งหน่วยงานด้านสงเคราะห์และสวัสดิการ ทั้งภาครัฐและเอกชนตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนดตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 มาตรา 40

จากหลักกฎหมายดังกล่าว พนักงานเจ้าหน้าที่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ มีอำนาจดำเนินการนำตัวบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตซึ่งอยู่ในภาวะอันตรายและมีความจำเป็นต้องได้รับการบำบัดรักษา เข้ารับการบำบัดรักษายังสถานบำบัดรักษาเพื่อที่บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตดังกล่าวจะได้ไม่ไปก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่บุคคลอื่น เมื่อบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตได้รับการบำบัดรักษาจนพ้นจากสภาวะอันตรายแล้ว คณะกรรมการสถานบำบัดรักษาจะมีคำสั่งให้บุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตดังกล่าวออกจากสถานบำบัดรักษา โดยให้ผู้ดูแลผู้ป่วยมารับตัวผู้ป่วยหรือถ้าไม่มีผู้รับดูแลผู้ป่วย ก็ให้แจ้งหน่วยงานด้านสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการเป็นผู้รับไปดูแล

4.6 ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริต

4.6.1 ความรับผิดชอบทางแพ่ง

ความรับผิดชอบทางละเมิดมิใช่เป็นการใช้สิทธิของบุคคล การไม่มีความสามารถในการทำนิติกรรม หรือความรู้สึกผิดชอบชั่วดีไม่เป็นสาระสำคัญของความรับผิดชอบในทางละเมิด ทั้งนี้เพราะความรับผิดชอบในทางละเมิดเป็นเรื่องของความรับผิดชอบที่เกิดจากการล่วงละเมิดมิใช่การใช้สิทธิ จึงไม่เกี่ยวกับความสามารถ

การรับผิดชอบทางละเมิดได้บัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 420 บัญญัติว่า “ผู้ใดจงใจหรือประมาทเลินเล่อ ทำต่อบุคคลอื่นโดยผิดกฎหมายให้เขาเสียหายถึงแก่ชีวิตก็ดี แก่ร่างกายก็ดี อนามัยก็ดี เสรีภาพก็ดี ทรัพย์สินหรือสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใดก็ดี ท่านว่าผู้นั้นทำละเมิดจำต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น”

หลักกฎหมายดังกล่าวเป็นหลักความรับผิดชอบกรณีละเมิดทั่วไป บุคคลที่จะต้องรับผิดชอบทางละเมิดมีหลักในการพิจารณา คือ ต้องมีการกระทำ การกระทำที่เป็นหลักเกณฑ์ของการทำละเมิด คือ การแสดงความรู้สึกนึกคิดภายในใจของตนออกมาให้บุคคลทั่วไปทราบ โดยการเคลื่อนไหวร่างกายและผู้กระทำนั้นได้รู้สำนึกในการกระทำของตน ถ้าเป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่รู้สำนึกก็ไม่ถือว่าเป็นการกระทำ เช่น การเคลื่อนไหวเวลาหลับ การละเมอซึ่งไม่อยู่ภายใต้บังคับของจิตใจ จึงถือว่าไม่ใช่การกระทำโดยรู้สำนึก หรือการเคลื่อนไหวเวลาารู้สึกตัวอื่น ๆ เช่น เวลาป่วยไม่มีสติ ชักกระตุก วิกลจริต เมาสุราถึงขนาดไม่รู้สึกรู้ตัว เด็กที่ยังเล็กไม่รู้เพียงสาวทำอะไรลงไป

การสะดุ้งพววาโดยสัญชาตญาณ การตกใจที่ไร้สติควบคุม ไม่ถือว่าเป็นการกระทำโดย รู้สำนึก เช่นกัน นอกจากนี้การกระทำโดยรู้สำนึกยังหมายความรวมถึงการงดเว้นไม่กระทำอีกด้วย แต่ต้องเป็นการงดเว้นหรือละเว้นไม่กระทำการที่มีหน้าที่ต้องทำ หน้าที่นี้อาจเกิดจากกฎหมายหรือเกิดจากสัญญาหรือความสัมพันธ์ทางข้อเท็จจริงที่มีอยู่ระหว่างผู้งดเว้นหรือผู้เสียหายก็ได้ ถ้าผู้กระทำไม่มีหน้าที่ดังกล่าวแม้เกิดความเสียหายขึ้นแก่บุคคลอื่นก็ไม่เป็นละเมิด เมื่อเกิดการกระทำขึ้นแล้ว จึงพิจารณาต่อไปว่าเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อ

นอกจากมีการกระทำและการกระทำนั้นเป็นการกระทำโดยจงใจหรือประมาทเลินเล่อแล้ว ยังจะต้องเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมาย คือ การกระทำของบุคคลได้ล่วงสิทธิของบุคคลอื่นโดยไม่มีสิทธิ และการกระทำนั้นก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น โดยความเสียหายนั้นต้องเป็นผลจากการกระทำของบุคคลผู้กระทำละเมิดด้วย การกระทำของบุคคลจึงเป็นละเมิด ถ้าบุคคลกระทำโดยมีสิทธิตามกฎหมายแม้จะเกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นก็ไม่ผิดกฎหมาย เมื่อไม่ผิดกฎหมาย การกระทำของบุคคลจึงไม่เป็นละเมิด

ในกรณีความรับผิดทางละเมิดของบุคคลวิกลจริต การพิจารณาว่าบุคคลวิกลจริต ต้องรับผิดในการกระทำละเมิดหรือไม่ ต้องพิจารณาภายใต้บังคับของบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 420 โดยพิจารณาว่าการกระทำของบุคคลวิกลจริต เป็นการกระทำในทางกฎหมายหรือไม่ หากการกระทำของบุคคลวิกลจริตเป็นการกระทำโดยรู้สำนึกและการกระทำนั้นผิดกฎหมายก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น บุคคลวิกลจริตก็ต้องรับผิดในผลที่ตนทำละเมิด แต่ถ้าบุคคลวิกลจริตการกระทำโดยไม่รู้สำนึกในการที่กระทำ แม้การกระทำของบุคคลวิกลจริตจะเป็นการกระทำโดยผิดกฎหมายก่อให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น บุคคลวิกลจริตไม่ต้องรับผิดทางละเมิด

การกระทำละเมิดของบุคคลวิกลจริตในต่างประเทศ ประเทศเยอรมัน ประเทศญี่ปุ่น ประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดของบุคคลวิกลจริตไว้ดังนี้

กฎหมายแพ่งเยอรมันลักษณะละเมิด กำหนดให้ผู้ที่กระทำความเสียหายแก่บุคคลอื่นโดยปราศจากจิตได้สำนึกหรือโดยปราศจากการควบคุมของเจตนาอันเนื่องมาจากการเจ็บป่วยทางจิต ไม่ต้องรับผิดในทางละเมิด

มาตรา 827 บัญญัติว่า “บุคคลซึ่งก่อความเสียหายให้แก่บุคคลอื่นอยู่ในสภาพที่ปราศจากความรูสึกหรือจิตฟั่นเฟือน ทำให้ผู้นั้นไม่อาจตัดสินใจได้โดยอิสระเสรี ย่อมไม่ต้อง รับผิดในความเสียหาย แต่ถ้าหากตนได้ก่อสภาวะการณเช่นว่านั้นขึ้นชั่วคราว โดยดื่มสุราหรือปัจจัยอื่นทำนองเดียวกัน ก็จำต้องรับผิดในความเสียหายใดๆ ที่ตนได้ก่อขึ้นโดยมิชอบด้วยกฎหมาย ในภาวะ

เช่นนั้นในพฤติการณ์ซึ่งความประมาทเลินเล่อนั้นอาจโทษเอาแก่ตนได้ แต่ถ้าสภาวะการณ์เช่นนี้ ได้เกิดขึ้นโดยมิใช่ความผิดของตนก็ไม่ต้องรับผิด”

ส่วนกฎหมายแพ่งญี่ปุ่นได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดของบุคคลวิกลจริตบัญญัติ อยู่ในมาตรา 713 บัญญัติว่า “ผู้ใดทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น หากทำไปในขณะวิกลจริต ผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนเพื่อการนั้น เว้นแต่ผู้นั้นได้กระทำให้ตนเองวิกลจริตขึ้น ชั่วคราว ไม่ว่าจะได้กระทำโดยเจตนาหรือโดยความประมาทเลินเล่อของตนเอง” ดังนั้น ในกรณีที่ บุคคลวิกลจริตทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น หากทำไปในขณะวิกลจริต ผู้นั้นไม่ต้องรับผิดชดใช้ ค่าสินไหมทดแทน แต่ถ้าบุคคลวิกลจริตทำให้ตนเองวิกลจริตขึ้นมาชั่วคราว ไม่ว่าจะได้กระทำโดย เจตนาหรือโดยความประมาทเลินเล่อของตนเอง ก็ต้องรับผิดในการกระทำนั้น

ความรับผิดของบุคคลวิกลจริตตามกฎหมายของประเทศอังกฤษและประเทศ สหรัฐอเมริกามีหลักการเหมือนกัน กล่าวคือ บุคคลวิกลจริตต้องรับผิดในทางละเมิด แต่ในกรณีคดี ละเมิดในฐานะที่ต้องมีเจตนาโดยเฉพาะเจาะจง คือ คดีที่มีความมุ่งร้าย คดีการฉ้อโกง คดีใส่ร้ายทำให้ เสียชื่อเสียง คดีฟ้องเท็จ ในคดีละเมิดฐานเหล่านี้มีเจตนามุ่งร้ายเป็นปัจจัยสำคัญของความรับผิด คดีเหล่านี้บุคคลวิกลจริตมีความสามารถทางจิตใจที่น้อยมากกับการมีเจตนาโดยเฉพาะเจาะจง อันเป็นองค์ประกอบของความรับผิดละเมิด บุคคลวิกลจริตจึงไม่ต้องรับผิด

จากการศึกษาเห็นได้ว่า กฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดทางละเมิดของบุคคลวิกลจริต ของไทย เยอรมัน และญี่ปุ่นนั้น หลักในการพิจารณาว่าบุคคลวิกลจริตต้องรับผิดทางละเมิดหรือไม่ พิจารณาจากสภาพของการกระทำว่าบุคคลวิกลจริตนั้นกระทำโดยรู้สำนึกหรือไม่ หากว่าบุคคล วิกลจริตกระทำโดยไม่รู้สำนึกในการที่กระทำ บุคคลวิกลจริตผู้นั้นก็ไม่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหม ทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย แต่หากบุคคลวิกลจริตกระทำไปโดยรู้สำนึกในการที่กระทำบุคคลวิกลจริต ผู้นั้นก็ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหาย ซึ่งเห็นได้ว่ามีหลักในการพิจารณา เหมือนกัน แต่ความรับผิดทางละเมิดของบุคคลวิกลจริตของไทยไม่ได้มีบทบัญญัติชัดเจนเกี่ยวกับ ความรับผิดทางละเมิดของบุคคลวิกลจริตเหมือนกับกฎหมายของประเทศเยอรมันและญี่ปุ่นเท่านั้น ส่วนประเทศอังกฤษและประเทศสหรัฐอเมริกา บุคคลวิกลจริตต้องรับผิดในทางละเมิด แต่คดี ละเมิดที่ต้องมีเจตนาโดยเฉพาะเจาะจงเป็นปัจจัยสำคัญของความรับผิด คดีเหล่านี้บุคคลวิกลจริต มีความสามารถทางจิตใจน้อย บุคคลวิกลจริตจึงไม่ต้องรับผิด

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาแล้วว่าการกระทำของบุคคลวิกลจริตไม่เป็นการละเมิด บิดา มารดา หรือผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิด แต่การที่บิดามารดาหรือผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต ปล่อยปละละเลยไม่ดูแลบุคคลวิกลจริต ทำให้บุคคลวิกลจริตไปก่อความเสียหายแก่บุคคลอื่น เช่น กรณีที่บุคคลวิกลจริตเป็นผู้เยาว์ บิดามารดาปล่อยให้บุคคลวิกลจริตออกไปข้างนอกโดยลำพัง หรือ

บุคคลวิกลจริตขโมยรถจักรยานยนต์ของบิดามารดาไปขับ หากเกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นและการกระทำของบุคคลวิกลจริตที่เป็นผู้เยาว์เป็นการกระทำที่ไม่รู้สำนึกในการกระทำ บุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิด บิดามารดาซึ่งมีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตที่เป็นผู้เยาว์แต่ปล่อยให้พลละเลยไม่ทำหน้าที่ บิดามารดาก็ไม่ต้องรับผิด

กรณีที่บุคคลวิกลจริตบรรลุนิติภาวะแล้ว ผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตปล่อยให้พลละเลยไม่ดูแลบุคคลวิกลจริตโดยไม่พาบุคคลวิกลจริตไปหาหมอรักษาอาการโรคทางจิต หรือปล่อยให้บุคคลวิกลจริตออกไปใช้ชีวิตโดยลำพังแล้วไปไล่แทงบุคคลอื่น ทำให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นและสังคม หากขณะกระทำบุคคลวิกลจริตไม่รู้สำนึกในการกระทำ การกระทำของบุคคลวิกลจริตก็ไม่ใช่ละเมิด บุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายจากการกระทำของตนเพราะกระทำไปโดยไม่รู้สำนึกในการกระทำ ผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิดชดใช้ ค่าสินไหมทดแทนในความเสียหายที่บุคคลวิกลจริตกระทำลงไปด้วย

ผู้เขียนเห็นว่า การที่บุคคลวิกลจริตได้กระทำความเสียหายให้แก่บุคคลอื่น แต่การกระทำของบุคคลวิกลจริตนั้นเป็นการกระทำที่ไม่รู้สำนึกในการกระทำ การกระทำของบุคคลวิกลจริตจึงไม่เป็นการกระทำละเมิดตามกฎหมาย บุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิดชดใช้ค่าสินไหมทดแทน เมื่อการกระทำของบุคคลวิกลจริตไม่เป็นละเมิด บิดามารดาหรือผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องร่วมรับผิดกับบุคคลวิกลจริต ทั้งที่ต้นเหตุของความเสียหายเกิดจากการไม่ดูแลบุคคลวิกลจริตให้ดี ส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลผู้ต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตที่ไม่สามารถเรียกร้องเอาค่าสินไหมทดแทนจากผู้ใดได้

4.6.2 ความรับผิดทางอาญา

ตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 65 ได้บัญญัติไว้ว่า “หากในขณะที่จำเลยกระทำความผิดจำเลยมีจิตบกพร่อง โรคจิต หรือจิตฟั่นเฟือน ส่งผลให้จำเลยไม่สามารถรู้ผิดชอบ หรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ จำเลยไม่ต้องรับโทษสำหรับความผิดที่กระทำนั้น แต่หากจำเลยยังสามารถรู้ผิดชอบหรือสามารถบังคับตนเองได้บ้าง จำเลยยังต้องรับโทษสำหรับความผิดดังกล่าว เพียงแต่ศาลอาจลดโทษให้ได้ตามที่เห็นสมควร”

ซึ่งเมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติกฎหมายแล้ว การที่จะได้รับประโยชน์จากมาตรานี้ย่อมต้องเป็นหน้าที่ของจำเลยในการพิสูจน์เรื่องดังกล่าว ในทางปฏิบัติต้องอาศัยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้วินิจฉัยว่า ขณะกระทำความผิดจำเลยมีอาการป่วยทางจิตหรือไม่ โดยประกอบกับข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานอื่นๆ เพื่อให้ศาลวินิจฉัยว่าจำเลยเกิดความไม่รู้ผิดชอบหรือไม่อาจบังคับตนเองได้ อันเนื่องมาจากความผิดปกติทางจิตหรือไม่ ซึ่งเป็นเรื่องยากที่จะได้ข้อความจริงซึ่งอาจเกิดจาก

ปัจจัยที่ปรากฏว่าภายหลังที่ผู้กระทำได้กระทำความผิดแล้วมักจะมีอาการทุเลาลงเนื่องจากได้ปลดปล่อยอาการเก็บกดออกมาบางส่วนแล้ว ทำให้ไม่สามารถพิสูจน์ให้ศาลเห็นได้อย่างชัดเจน

อีกทั้งคำเบิกความของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญมีฐานะเป็นพยานหลักฐานชั้นหนึ่งในคดีเท่านั้น ไม่มีบทบัญญัติใดที่ศาลต้องรับฟังความเห็นของแพทย์เป็นหลักในการวินิจฉัยคดี แต่เป็นดุลยพินิจของศาลในการฟังพยานประกอบการพิจารณาคดีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 243 ซึ่งเคยปรากฏว่าศาลวินิจฉัยคดีโดยไม่ได้รับฟังความเห็นของพยานซึ่งเป็นแพทย์ผู้ชำนาญการพิเศษมาแล้ว

จากที่กล่าวมานี้ทำให้การคุ้มครองจำเลยในคดีอาญาไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการบัญญัติกฎหมาย จึงสมควรต้องมีการแก้ไขให้ผู้ป่วยจริงแต่ขาดโอกาสในการพิสูจน์เพื่อต่อสู้คดี อันเนื่องจากการขาดผู้ดูแลช่วยเหลือทางกฎหมาย ทางด้านค่าใช้จ่าย ให้ได้รับความคุ้มครองอย่างแท้จริงเพราะหากปล่อยให้ผู้ป่วยทางจิตโดยเฉพาะบุคคลวิกลจริตขาดโอกาสในการพิสูจน์แล้ว เขาอาจจะต้องรับโทษเหมือนบุคคลธรรมดาทั่วไปซึ่งไม่เป็นธรรมอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตามจากที่กล่าวแล้วว่า การพิสูจน์ในประการนี้ทำได้ยาก การยกข้อต่อสู้ว่า จำเลยวิกลจริตเท่ากับรับว่าได้กระทำความผิดตามคำฟ้อง แต่มีข้อต่อสู้เหตุยกเว้นโทษหรือเหตุลดโทษประกอบกับการพิสูจน์พยานหลักฐานของไทย ไม่มีการกำหนดระดับของการพิสูจน์ไว้ว่า จะต้องพิสูจน์ให้ได้ขนาดไหน เพียงไร จึงจะเพียงพอให้เชื่อได้ว่าเป็นโรคจิตหรือวิกลจริตจริง อีกทั้งจะยกเหตุแห่งความสงสัยตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 227 มาปรับใช้โดยอนุโลมหรือเทียบเคียงก็ไม่ได้เนื่องจากกรณีตามมาตรา 227 นั้นเป็นเรื่องยกประโยชน์แห่งความสงสัยให้แก่จำเลยว่า กระทำผิดจริงหรือไม่แต่กรณีบุคคลวิกลจริตต้องพิสูจน์ให้เห็นว่าวิกลจริตเป็นโรคจริงจึงจะเข้าข้อประโยชน์แห่งความรับผิดชอบตามมาตรา 65 ของประมวลกฎหมายอาญา

การที่กฎหมายไม่ได้กำหนดระดับของการพิสูจน์ให้ชัดเจน ทำให้ผู้พิพากษาที่พิจารณาคดีไม่มีเกณฑ์ในการวินิจฉัยว่าจากข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานที่น่าสืบนั้นจะถึงขั้นยกเว้นโทษหรือลดโทษตามที่กฎหมายกำหนดหรือไม่ทำให้ไม่มีมาตรฐานที่แน่นอน

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคล
 विकลจريت ผู้เขียนขอสรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

5.1 บทสรุป

บุคคล विकलจريت เป็นบุคคลที่ต้องได้รับการคุ้มครองสิทธิในด้านต่างๆ เป็นพิเศษมากกว่า
บุคคลธรรมดา เนื่องจากทางการแพทย์ถือว่าเป็นผู้ป่วย เป็นโรคเกี่ยวกับจิตใจเรียกว่า จิตเวช
เป็นอาการป่วยในระดับที่ทำให้เสียความสามารถในการหยั่งรู้ตนเอง ไม่มีความสามารถที่จะ
ช่วยเหลือตนเองในชีวิตประจำวันได้ ขาดความรำลึกและการรับรู้ในการกระทำจึงทำให้ถูกเอารัด
เอาเปรียบจากผู้อื่นได้โดยง่าย สาเหตุที่ทำให้เกิดความเจ็บป่วยจนถึงขั้น विकलจريت อาจมาจาก
ความเครียด ทั้งปัญหาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่วุ่นวาย ความเจ็บป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ
ทำให้บุคคล विकलจريت นับวันจะเพิ่มจำนวนมากขึ้นและเป็นปัญหาต่อสังคมอย่างมาก

การให้ความคุ้มครองบุคคล विकलจريت ในประเทศไทย ยังขาดการดูแลเอาใจใส่
อย่างจริงจังทั้งในภาครัฐและภาคประชาชน บุคคล विकलจريت ยังไม่ได้รับความคุ้มครองทางด้านสิทธิ
เสรีภาพและการปฏิบัติที่เหมาะสม ทั้งกฎหมายที่มีอยู่ในปัจจุบันหลายมาตรา ยังไม่ได้
ให้ความสำคัญกับการคุ้มครองดูแลบุคคล विकलจريت เท่าที่ควร กฎหมายที่บัญญัติคุ้มครองสิทธิของ
บุคคล विकलจريت ได้แก่ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 อันเป็นกฎหมายสูงสุด
และเป็นกฎหมายแม่บทของกฎหมายต่างๆ ได้บัญญัติรับรองสิทธิของบุคคลที่จะได้รับการปฏิบัติ
อย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่เลือกความแตกต่างอันมีสาเหตุจากความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ
กฎหมายอาญากล่าวถึงการดำเนินคดีอาญากับบุคคล विकलจريت กฎหมายแพ่งและพาณิชย์กล่าวถึง
สิทธิและความสามารถในการทำนิติกรรมของบุคคล विकलจريت ความรับผิดชอบของบุคคล विकลจريت
กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากล่าวถึงวิธีพิจารณาคดีของบุคคล विकลจريت และพระราชบัญญัติ
สุขภาพจิต พ.ศ. 2551 กล่าวถึงการคุ้มครองสิทธิของบุคคล विकลจريت ในการดูแลและรักษาพยาบาล
ผู้ป่วยทางจิตหรือบุคคล विकลจريت

แต่กฎหมายดังกล่าวยังไม่อาจให้ความคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริตและบุคคลภายนอกผู้อาจต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริตเท่าที่ควร ยังมีปัญหาอีกหลายประการเกี่ยวกับการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ดังนี้

ปัญหาคำนิยามและความหมายของบุคคลวิกลจริต

คำว่า “บุคคลวิกลจริต” ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มิได้มีคำนิยามและความหมาย แต่มีความเห็นของนักกฎหมายและคำพิพากษาฎีกาว่า บุคคลวิกลจริตมิได้หมายเฉพาะบุคคลผู้มีจิตผิดปกติหรือตามที่เข้าใจกันทั่วไปว่าเป็นบ้าเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบุคคลที่มีกิริยาอาการผิดปกติเพราะสติวิปลาส คือ ขาดความรู้สึกรู้สึกหรือขาดความรับผิดชอบ เพราะบุคคลดังกล่าวไม่สามารถประกอบกิจการของตนหรือประกอบกิจส่วนตัวของตนได้ ซึ่งศาลฎีกาได้ตีความคำว่าบุคคลวิกลจริตไว้กว้างๆ การที่ศาลได้ตีความไว้กว้างๆ กลับเป็นการให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตมากกว่าการบัญญัติคำนิยาม ดังนั้น การมีคำนิยามและความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริตจะเป็นการจำกัดความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริตว่าบุคคลวิกลจริตจะต้องเป็นบุคคลตามคำนิยามเท่านั้น ซึ่งการจำกัดความหมายนั้นไม่มีผลดี ทำให้ศาลฎีกาไม่อาจตีความคำว่าบุคคลวิกลจริตนอกจากที่บัญญัติในคำนิยามได้ เห็นว่าไม่สมควรที่จะบัญญัติคำนิยามและความหมายของคำว่าบุคคลวิกลจริต

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตซึ่งศาลยังมิได้สั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ มีความสามารถในการทำนิติกรรมสัญญาได้โดยลำพังเช่นเดียวกับบุคคลธรรมดาที่บรรลุนิติภาวะแล้ว และนิติกรรมที่ได้ทำขึ้นนั้นมีผลใช้บังคับได้ตามกฎหมาย เว้นแต่ขณะที่ทำนิติกรรมนั้นผู้กระทำความผิดวิกลจริตอยู่และคู่กรณีอีกฝ่ายหนึ่งได้รู้แล้วด้วยว่าผู้กระทำเป็นบุคคลวิกลจริต นิติกรรมที่กระทำลงไปนั้นก็จะไม่มีผลเป็นโมฆียะ แต่ถ้าเข้าเพียงข้อใดข้อหนึ่งนิติกรรมนั้นก็ยังมีผลใช้บังคับได้ เห็นได้ว่า กฎหมายมีวัตถุประสงค์ที่จะให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตเพราะบุคคลวิกลจริตเป็นผู้ไม่รู้จักใช้ความคิดไม่รู้ว่าตนได้กระทำอะไรไปแล้วจะมีผลอย่างไร ทั้งบุคคลวิกลจริตนั้นอาจมีบางเวลาที่มีสติเป็นครั้งคราว ในระหว่างมีสติก็ไม่มีเหตุผลที่จะทำให้การทำนิติกรรมในระหว่างนั้นมีความบกพร่องในทางกฎหมาย และหากจะให้บุคคลวิกลจริตนั้นอ้างความวิกลจริตมาบอกล้างการกระทำของตนทั้งหมด ผลเสียหายก็อาจเกิดกับคู่กรณีผู้ทำการโดยสุจริต ดังนั้น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 30 ได้ให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริตแล้ว

ในส่วนเกี่ยวกับการบอกล้างนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตที่ตกเป็น โมฆียะ เมื่อนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตกระทำลงมีผลเป็นโมฆียะแล้ว บุคคลผู้มีสิทธิบอกล้างโมฆียกรรมของบุคคลวิกลจริตนั้น คือ บุคคลวิกลจริตผู้กระทำความผิดอันเป็นโมฆียะในขณะที่จิตของบุคคลนั้น

ไม่วิกลแล้ว หรือทายาทของบุคคลวิกลจริตเมื่อบุคคลวิกลจริตได้ถึงแก่ความตายไปแล้ว หากบุคคลวิกลจริตมีอาการต่อเนื่องและไม่หายจากอาการวิกลจริต ก็จะไม่มีการสืบคดีของบุคคลใดบอกกล่าว นิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตนั้นได้

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว

ในการหมั้นนั้นตามกฎหมายมิได้มีบทบัญญัติชัดเจนห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการหมั้น แต่อย่างไรก็ตาม บุคคลวิกลจริตจึงทำการหมั้นได้ แม้ถึงว่าการหมั้นของบุคคลวิกลจริตจะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชนก็ตาม จึงก่อให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลวิกลจริตและบุคคลอื่นผู้ต้องเสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริต

เมื่อมีการหมั้นกันกฎหมายก็ไม่ได้บังคับว่าจะต้องทำการหมั้นก่อนจึงจะทำการสมรสได้ ดังนั้น แม้ไม่มีการหมั้นก็สามารถสมรสกันได้ซึ่งการสมรสจะมีผลสมบูรณ์ต่อเมื่อได้จดทะเบียนสมรสแล้วเท่านั้น

ในส่วนของการสมรสของบุคคลวิกลจริต กฎหมายห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการสมรสแต่อย่างไรก็ตาม หากบุคคลวิกลจริตฝ่าฝืน การสมรสดังกล่าวจะตกเป็นโมฆะ แต่เนื่องจากกฎหมายดังกล่าวเป็นกฎหมายครอบครัว ที่เกี่ยวกับสถานะของบุคคลและเกี่ยวข้องกับความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน กฎหมายจึงกำหนดให้การสมรสที่เป็นโมฆะ บุคคลใดจะนำขึ้นกล่าวอ้างไม่ได้ เว้นแต่ศาลจะได้มีคำพิพากษาแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะเสียก่อน การสมรสจึงเป็นโมฆะ ซึ่งตามระเบียบของกรมการปกครองว่าด้วยการจดทะเบียนสมรส มิได้มีหลักในการตรวจสอบว่าบุคคลผู้ที่มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริต อันก่อให้เกิดการจดทะเบียนสมรสของบุคคลวิกลจริตได้ ซึ่งผู้มีส่วนได้เสียจะต้องมาร้องขอต่อศาลเพื่อให้ศาลแสดงว่าการสมรสนั้นเป็นโมฆะ หากมีการตรวจสอบก่อนว่าบุคคลผู้ที่มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตก่อนที่จะมีการจดทะเบียนสมรส ก็จะไม่มีการนำคดีมาฟ้องต่อศาลเพื่อให้ศาลแสดงว่าการสมรสเป็นโมฆะ

ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริต

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับบุคคลวิกลจริตไว้ว่า บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสม แต่บทบัญญัตินี้ดังกล่าวก็มีได้บัญญัติชัดเจนว่าความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสมนั้น เป็นการช่วยเหลือในด้านใด

ปัญหาเกี่ยวกับการดูแลบุคคลวิกลจริต

บุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังมิได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ย่อมไม่มีบุคคลตามกฎหมายที่จะเข้ามาคุ้มครองดูแล จึงอาจก่อความเดือดร้อนเสียหายให้แก่สังคมและบุคคลอื่นได้ แม้ในกฎหมายจะได้มีการบัญญัติโทษของผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตที่ปล่อยปละละเลย

ไม่ดูแลบุคคลวิกลจริตไม่ว่าทั้งในทางกฎหมายแพ่งหรือกฎหมายอาญาก็ตาม แต่กฎหมายต่างๆ เหล่านี้ก็มีได้บัญญัติชัดเจนว่าผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตคือผู้ใด ในส่วนของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติเกี่ยวกับบุคคลที่มีความผิดปกติทางจิตหรือบุคคลวิกลจริตโดยตรง ก็ไม่ได้ระบุให้บุคคลใดมีหน้าที่ดูแลบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังมีได้ถูกศาลสั่งให้เป็น คนไร้ความสามารถ

ปัญหาเกี่ยวกับความรับผิดชอบของบุคคลวิกลจริต

ความรับผิดชอบทางแพ่ง

การพิจารณาว่าบุคคลวิกลจริตต้องรับผิดชอบละเมิดหรือไม่นั้นต้องพิจารณาจาก การกระทำของบุคคลวิกลจริตว่า เป็นการกระทำที่รู้สำนึกในขณะกระทำหรือไม่ หากการกระทำของ บุคคลเป็นการกระทำที่ไม่รู้สำนึกในสิ่งที่กระทำ การกระทำของบุคคลวิกลจริตก็ไม่ใช่ละเมิด เมื่อการกระทำของบุคคลวิกลจริตไม่เป็นการกระทำละเมิดแล้ว บุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิดชอบใช้ ค่าสินไหมทดแทนให้แก่ผู้เสียหายจากการกระทำนั้น เมื่อการกระทำของบุคคลวิกลจริต ไม่เป็น การกระทำทางละเมิดแล้ว บิดามารดา ผู้อนุบาลหรือผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตก็ไม่ต้องรับผิดชอบร่วมกับ บุคคลวิกลจริต

ความรับผิดชอบทางอาญา

ในประมวลกฎหมายอาญา การที่จะต่อสู่ว่าจำเลยกระทำความผิดขณะมีจิตบกพร่อง โรครจิต หรือจิตฟั่นเฟือน อันส่งผลให้จำเลยไม่สามารถรู้ผิดชอบหรือไม่สามารถบังคับตนเองได้ เป็นหน้าที่ของจำเลยในการพิสูจน์เรื่องดังกล่าว ในทางปฏิบัติต้องอาศัยแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเป็นผู้ วินิจฉัยว่าขณะกระทำความผิดจำเลยมีอาการป่วยทางจิต แต่คำเบิกความของแพทย์ผู้เชี่ยวชาญนั้น ไม่มีบทบัญญัติใดที่กำหนดให้ศาลต้องรับฟังเป็นหลักในการวินิจฉัยคดี ทำให้การคุ้มครองจำเลย ในคดีอาญาไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ในการบัญญัติกฎหมาย จึงสมควรต้องมีการแก้ไขให้บุคคล วิกลจริตได้รับการคุ้มครองอย่างแท้จริง

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาและวิเคราะห์มาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองบุคคล วิกลจริต เพื่อคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ททรัพย์สินของบุคคลวิกลจริตและบุคคลภายนอกผู้ได้รับความ เสียหายจากการกระทำของบุคคลวิกลจริต ขอเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขกฎหมายอันเกี่ยวเนื่องมา จาก การให้ความคุ้มครองบุคคลวิกลจริต ดังนี้

1. เพื่อประโยชน์ในการทำนิติกรรมของบุคคลวิกลจริตขอเสนอให้ผู้ดูแลบุคคล วิกลจริตสามารถบอกล้างนิติกรรมสัญญาของบุคคลวิกลจริตที่ไม่หายจากอาการวิกลจริตได้

2. การหมั้นของบุคคลวิกลจริตมิได้มีบทบัญญัติชัดเจนห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการหมั้น เพื่อประโยชน์ในการบังคับใช้กฎหมาย ผู้เขียนขอเสนอให้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการหมั้นของบุคคลวิกลจริต โดยกำหนดไม่ให้บุคคลวิกลจริตทำการหมั้นเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ดังนี้

มาตรา 1435/1 “การหมั้นจะกระทำมิได้ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริตหรือเป็นบุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ”

3. การสมรสของบุคคลวิกลจริตที่มีได้หลักเกณฑ์ในการตรวจสอบว่าบุคคลผู้มาขอจดทะเบียนสมรสเป็นบุคคลวิกลจริตหรือไม่ ผู้เขียนขอเสนอให้เพิ่มหลักฐานที่ใช้ในการจดทะเบียนสมรส จากเดิมที่ใช้เพียงบัตรประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาหนังสือเดินทางกรณีชาวต่างประเทศ หนังสือรับรองสถานภาพบุคคลจากสถานทูตหรือสถานกงสุล หรือองค์การของรัฐบาลประเทศนั้นมอบหมายพร้อมแปล (กรณีชาวต่างประเทศของจดทะเบียนสมรส) เท่านั้น โดยเพิ่มใบรับรองแพทย์ที่แสดงว่าบุคคลที่มาขอจดทะเบียนสมรสมิได้เป็นบุคคลวิกลจริตด้วย เพื่อเป็นหลักเกณฑ์ในการให้จดทะเบียนสมรสได้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อบุคคลผู้ขอจดทะเบียนสมรสและนายทะเบียนผู้ทำการจดทะเบียนสมรสด้วย

4. ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร พ.ศ. 2550 ควรจะต้องบัญญัติให้ชัดเจนเกี่ยวกับการคุ้มครองและการช่วยเหลือจากรัฐ โดยเพิ่มสิทธิของบุคคลวิกลจริตเกี่ยวกับการบำบัดรักษาตามมาตรการทางการแพทย์ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้บุคคลวิกลจริตมีอาการดีขึ้นและเมื่อได้รับการรักษาบุคคลวิกลจริตผู้นั้นก็จะไม่มีอาการคลุ้มคลั่งที่จะทำให้ร้ายตัวเองหรือทำร้ายบุคคลอื่น หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคมได้ นอกจากนี้บุคคลวิกลจริตสมควรได้รับการคุ้มครองในระบบประกันสุขภาพและประกันสังคมและระบบอื่นๆ ของรัฐอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน

5. เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังมิได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ จึงไม่มีผู้ดูแลตามกฎหมาย ผู้เขียนขอเสนอให้ บิดามารดา ผู้สืบสันดานและคู่สมรสของบุคคลวิกลจริต เป็นผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้ว แต่ยังมีได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ แม้จะเป็นการเพิ่มภาระให้แก่บิดามารดา ผู้สืบสันดานและคู่สมรสของบุคคลวิกลจริต แต่ย่อมจะมีผลดีกว่าการปล่อยให้เกิดปัญหาการไม่มีผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต

6. เพื่อประโยชน์ในการคุ้มครองบุคคลวิกลจริตควรกำหนดระดับของการพิสูจน์ให้ชัดเจนถึงความวิกลจริต โดยกำหนดให้ศาลส่งตัวผู้กระทำความผิดที่มีลักษณะอาการป่วยทางจิตไปยังสถานบำบัดรักษาเพื่อทำการทดสอบทางการแพทย์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิต และศาลต้อง

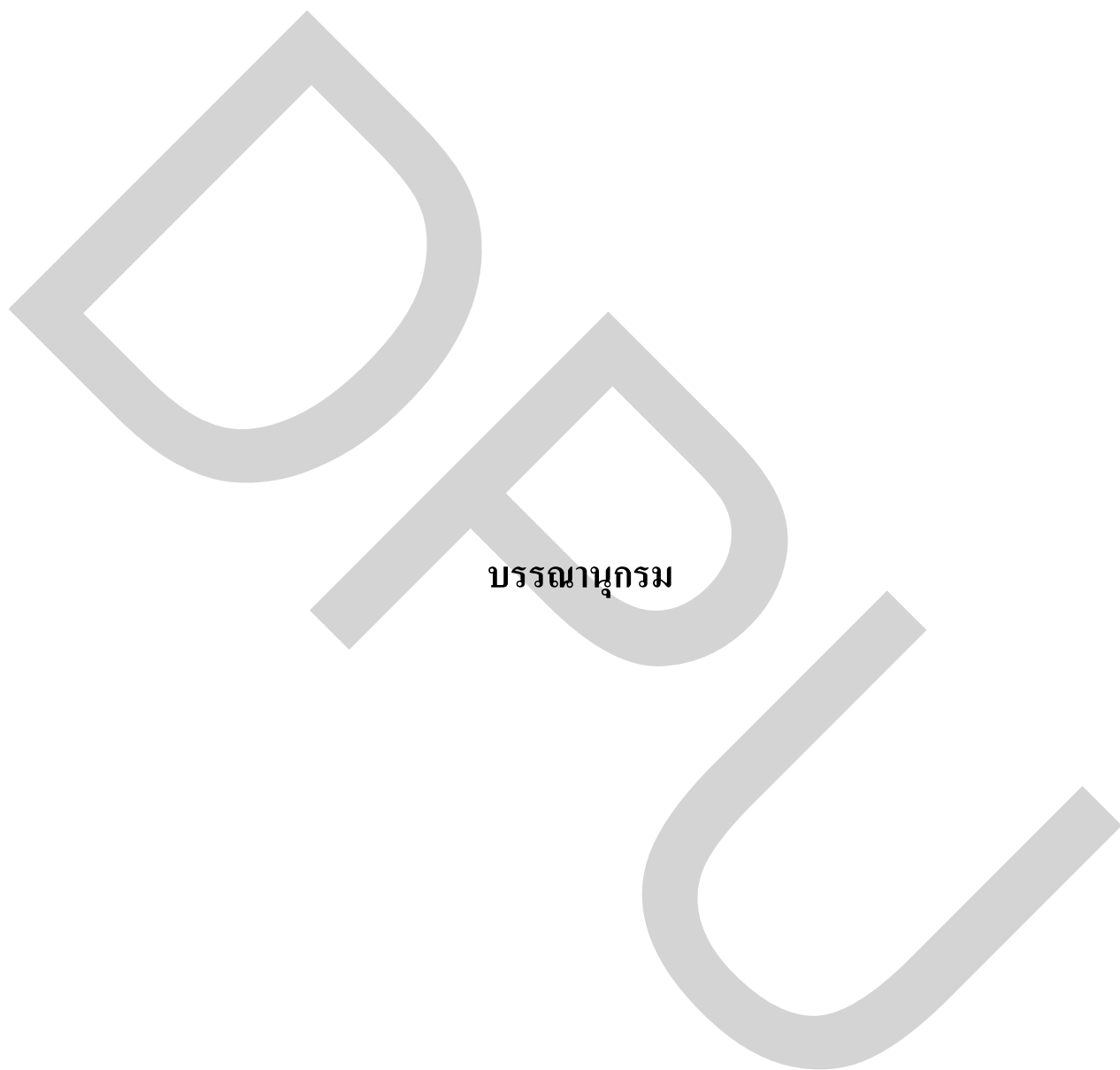
รับฟังการวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตว่าถึงขั้นวิกลจริตหรือไม่ จากคณะกรรมการสถานบำบัดรักษา ตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ตามมาตรา 12

ตารางที่ 5.1 แนวความคิดของผู้เขียนเกี่ยวกับมาตรการทางกฎหมายในการให้ความคุ้มครองดูแล บุคคลวิกลจริต

กฎหมายเดิม	แนวความคิดของผู้เขียน
<p>1. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการทำนิติกรรม สัญญา ของบุคคลวิกลจริต</p> <p>เมื่อนิติกรรมที่บุคคลวิกลจริตได้กระทำ ลงเป็นโมฆียะ หากบุคคลวิกลจริตยังไม่หาย จากอาการวิกลจริต ก็ไม่มีบุคคลใดบอกล้าง โมฆียะกรรมนั้นได้</p>	<p>1. เพื่อประโยชน์ในการทำนิติกรรมของบุคคล วิกลจริต ขอเสนอให้ผู้ดูแลบุคคลวิกลจริต สามารถบอกล้างนิติกรรมสัญญาของ บุคคลวิกลจริตที่ไม่หายจากอาการวิกลจริตได้</p>
<p>2. ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายครอบครัว</p> <p>ในกฎหมายมิได้มีบทบัญญัติชัดเจน ห้ามมิให้บุคคลวิกลจริตทำการหมั้น และ การสมรสของบุคคลวิกลจริตมิได้มีหลักเกณฑ์ ในการตรวจสอบว่าบุคคลผู้มาขอจดทะเบียน สมรสเป็นบุคคลวิกลจริต</p>	<p>2. เสนอให้กำหนดไม่ให้บุคคลวิกลจริตทำการ หมั้นเพิ่มเติมบทบัญญัติในประมวลกฎหมาย แพ่งและพาณิชย์ ดังนี้</p> <p>มาตรา 1435/1 “การหมั้นจะกระทำมิได้ ถ้าชายหรือหญิงเป็นบุคคลวิกลจริตหรือเป็น บุคคลที่ศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ”</p> <p>และปัญหาเกี่ยวกับการสมรส ขอเสนอให้เพิ่ม ใบบรับรองแพทย์ที่แสดงว่าบุคคลที่มาขอ จดทะเบียนสมรสมิได้เป็นบุคคลวิกลจริต เป็นหลักฐานในการจดทะเบียนสมรสด้วย</p>

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

กฎหมายเดิม	แนวความคิดของผู้เขียน
<p>3. ปัญหาเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิของบุคคลวิกลจริต</p> <p>รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับบุคคลวิกลจริตไว้ว่า บุคคลวิกลจริตย่อมได้รับความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสม แต่บทบัญญัติดังกล่าวก็มิได้บัญญัติชัดเจนว่าความช่วยเหลือจากรัฐที่เหมาะสมเป็นการช่วยเหลืออย่างไร</p>	<p>3. ควรจะต้องบัญญัติให้ชัดเจนเกี่ยวกับการคุ้มครองและการช่วยเหลือจากรัฐ เนื่องจากบุคคลวิกลจริตมีลักษณะอ่อนแอ การปกป้องสิทธิของเขาไม่สามารถทำได้โดยบุคคลปกติทั่วไป โดยผู้เขียนขอเสนอให้เพิ่มสิทธิของบุคคลวิกลจริตเกี่ยวกับการบำบัดรักษาตามมาตรการทางการแพทย์ การคุ้มครองในระบบประกันสุขภาพและประกันสังคมและระบบอื่นๆ ของรัฐอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกันด้วย</p>
<p>4. ปัญหาเกี่ยวกับการดูแลบุคคลวิกลจริต</p> <p>บุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังมิได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ ย่อมไม่มีบุคคลตามกฎหมายที่มาคุ้มครองดูแลบุคคลวิกลจริต</p>	<p>4. เสนอให้ บิดามารดา ผู้สืบสันดานและคู่สมรสของบุคคลวิกลจริต เป็นผู้ดูแลบุคคลวิกลจริตที่บรรลุนิติภาวะแล้วแต่ยังมิได้ถูกศาลสั่งให้เป็นคนไร้ความสามารถ</p>
<p>5.</p>	<p>5. ความรับผิดชอบทางอาญา</p> <p>ควรกำหนดระดับของการพิสูจน์ให้ชัดเจน ถึงความวิกลจริต โดยกำหนดให้ศาลส่งตัวผู้กระทำความผิดที่มีลักษณะอาการป่วยทางจิตไปยังสถานบำบัดรักษาเพื่อทำการทดสอบ ทางทางการแพทย์เกี่ยวกับความผิดปกติทางจิต และศาลต้องรับฟังการวินิจฉัยความผิดปกติทางจิตว่าถึงขั้นวิกลจริตหรือไม่ จากคณะกรรมการสถานบำบัดรักษาตามพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551 ตามมาตรา 12</p>



บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมสุขภาพจิต. (2554). *ถาม-ตอบ พระราชบัญญัติสุขภาพจิต*. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2554, จาก <http://www.thaimentalhealthlaw.com/ebooks/question.pdf>
- ก้องเกียรติ สุคนธเวช. (2543). *คำทดแทนเกี่ยวกับสัญญาหมั้น: ผลกระทบต่อคู่หมั้น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์. (2549). *คำอธิบายประมวลกฎหมายอาญาภาค 1* (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- จักรพงษ์ จิตภักดี. (2554). *คำทดแทนในเรื่องการหมั้น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิตติ ดิงสภักดิ์. (2530). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยบุคคล* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2523). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 2 มาตรา 354 ถึงมาตรา 452* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จิรวรรณ สุวรรณสุจริต. (2550). *ผลของการสมรสที่เป็นโมฆะ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จำปี โสทธิพันธ์. (2548). *คำอธิบายนิติกรรมสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- _____. (2554). *คำอธิบายหลักกฎหมายนิติกรรมสัญญา พร้อมคำอธิบายในส่วนของพระราชบัญญัติว่าด้วยข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม พ.ศ. 2540 และกฎหมายใหม่ที่เกี่ยวข้อง* (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2535). *กฎหมายว่าด้วยนิติกรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2547). *กฎหมายว่าด้วยสัญญา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพงศ์ โปษกะบุตร, และพรชัย สุนทรพันธ์. (2548). *คำบรรยายหลักกฎหมายเอกชน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ไทยรัฐ. (2553, 28 กันยายน). *คนไทยป่วยทางจิตเพิ่มปีละกว่าหมื่นราย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2554, จาก http://www.thairath.co.th/content/edu/114680#=_

- ประทีกย์ ลิขิตเลอสรวง. (2536). *ตำราจิตเวชศาสตร์*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- _____. (2542). “สิทธิของผู้ป่วยจิตเวช”. *วารสารสมาคมจิตแพทย์แห่งประเทศไทย*, ปีที่ 44, ฉบับที่ 4. หน้า 361-369.
- ประสิทธิ์ โหมวิไลกุล. (2554). *กฎหมายแพ่ง: หลักทั่วไปคำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 4-14* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- ประสพสุข บุญเดช. (2549). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว*. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมกฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา.
- ผู้จัดการ. (2551, 20 พฤศจิกายน). *จำคุก 4 ปี จิตรลดามือแทงเด็กคอนแวนต์-พันโทขังบ่าบัดต่อ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2554, จาก <http://www.boyydream.com/manager-news-content.php?newid=124842>
- ไพจิตร ปุญญพันธุ์. (2544). *คำสอนชั้นปริญญาโท: กฎหมายเปรียบเทียบไทยกับประมวลกฎหมายนานาประเทศภาค 1 ความทั่วไป ภาค 2 ลักษณะละเมิด*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- _____. (2550). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ลักษณะละเมิดและหลักกฎหมายลักษณะละเมิด เรื่องข้อสันนิษฐานความผิดทางกฎหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.
- ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2553). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ครอบครัว* (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรพิมล นิสารัตนพร. (2547). *การคุ้มครองบุคคลในการทำนิติกรรมสัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์: ศึกษากรณีบุคคลปัญญาอ่อน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงทอง ลักษณะานนท์. (2525). *ความรับผิดชอบทางอาญาของคนวิกลจริต*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภารวีร์ กษิตินนท์. (2550). *การใช้หลักสุจริตในการตีความสัญญา*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มติชน. (2553, 26 ตุลาคม). *ศาลสั่งจำคุกเปรมมิกา 54 เดือน 1 โทงหมอเผ่าเพื่อนอีก 3 คน โคน 3 ปี*. สืบค้นเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2554, จาก http://www.matichon.co.th/new_detail.php?Newsid=1288090299&catid=1
- มหาวิทยาลัยรามคำแหง. (2517). *ประวัติศาสตร์กฎหมายตราสามดวง* (บางลักษณะเฉพาะที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยรามคำแหง). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2546). *เอกสารการสอนชุดวิชากฎหมายแพ่ง 1* (พิมพ์ครั้งที่ 12).
นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มานิตย์ จุมปา. (2553). *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย* (พ.ศ. 2550).
กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- ขงยุทธ ชื่นชีพ. (2545). *ความรับผิดชอบในการกระทำละเมิดของคนวิกลจริตกับแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบเพื่อการกระทำของบุคคลอื่น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- รัศญา เอกบุตร. (2551). *คำอธิบายกฎหมายครอบครัว กฎหมายหมั้น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:
วิญญูชน.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ:
นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- ธนะชัย คงสกนธ์. (2549). *นิติจิตเวชศาสตร์*. กรุงเทพฯ: บางกอกบลิ๊อค.
- วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. (2546). *นิติเวชศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- _____. (2552). *สาระสำคัญของพระราชบัญญัติสุขภาพจิต พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ:
กรมสุขภาพจิต.
- ศักดิ์ สอนองชาติ. (2545). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา*
(พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.
- สถาบันกฎหมายอาญา. (2540). *อาชญากรรมในครอบครัว: อาการป่วยของสังคมยุคไฮเทค*
(รายงานเสวนาวิชาการ). กรุงเทพฯ: สถาบันกฎหมายอาญา.
- สหทัย จันทร์เจริญ. (2553). *เหตุถอนอำนาจปกครองของบิดามารดา ศึกษากรณีผู้ใช้อำนาจ
ปกครองเป็นผู้ไร้ความสามารถ*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สันทัต ศะศิวิณิช. (2523). *ความเป็นโมฆะของการสมรส*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ).
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สายสุดา นิงสานนท์. (2525). *ความรับผิดชอบเด็ดขาดในกฎหมายลักษณะละเมิด*. (วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทบริหารธุรกิจ) กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุขุม ศุภนิธย์. (2543). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยลักษณะละเมิด*.
กรุงเทพฯ: นิติบรรณาการ.
- แสวง บุญเฉลิมวิภาส. (2551). “ผู้ป่วยจิตเวช: ความเข้าใจที่ต่างกันระหว่างนักกฎหมายกับ
จิตแพทย์”. *จุลนิติ*, ปีที่ 5, ฉบับที่ 3. หน้า 36.

สมบูรณ์ บุญภินนท์. (2534). *รวมบทความทางวิชาการในโอกาสครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์
สัญญา ธรรมศักดิ์*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี จำกัด.

สำนักนโยบายและแผนสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข. (2538). *บัญชีจำแนกโรคระหว่าง
ประเทศ* (แก้ไขครั้งที่ 10). นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.

หยุด แสงอุทัย. (2517). *กฎหมายลักษณะมูลหนี้หนึ่ง*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อัครวิทย์ สุมาวงศ์. (2553). *คำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยนิติกรรมสัญญา
(พิมพ์ครั้งที่ 6)*. กรุงเทพฯ: สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตสภา.

ภาษาต่างประเทศ

Bundesministerium der Justiz. (2009). *German Civil Code*. Retrieved January 20, 2011, from
http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html

Ewan Mckendrick. (2011). *Contract Law* (9th edition). UK : Palgrare Macmillan.

Mental Health law online. (2008). Mental Health Act 1983. Retrieved June 15, 2011, from
http://www.mentalhealthlaw.co.uk/MHA_1983_s1

Ministry of Justice, Government of Japan. (2009). Civil Code of Japan/Part I. Retrieved may 2,
2011, from http://en.wikisource.org/wiki/Civil_Code_of_Japan/Part_I

Ministry of Justice, Government of Japan. (2009). Civil Code of Japan/Part III. Retrieved may
2, 2011, from http://en.wikisource.org/wiki/Civil_Code_of_Japan/Part_III

The National Archives. (1979). The Sale of Goods Act 1979. Retrieved June 27, 2011, from
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1979/54>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ – สกุล

ประวัติการศึกษา

ตำแหน่งและสถานที่ทำงานปัจจุบัน

นางสาวศศิประภา อ่อนสระ

นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สำนักอบรมศึกษากฎหมายแห่งเนติบัณฑิตยสภา

สอบผ่านหลักสูตรวิชาว่าความของสำนักฝึกอบรมว่า

ความแห่งสหภาพทนายความ รุ่นที่ 30

ทนายความ